

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА

На правах рукопису

СТЕПАНЕНКО ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.359.2

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ
ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ
СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ
ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Науковий керівник:

Дудоров Олександр Олексійович,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Луганськ – 2014

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
Вступ.....	6
Розділ 1. Соціально-правова зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	15
1.1. Генеза кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	15
1.2. Підстави, приводи та дотримання умов криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	25
Висновки до розділу 1.....	32
Розділ 2. Аналіз складу злочину, передбаченого статтею 212-1 Кримінального кодексу України.....	34
2.1. Об’єкт ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	34
2.2. Об’єктивна сторона ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	57
2.3. Суб’єкт ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	84
2.4. Суб’єктивна сторона ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.....	94

2.5. Кваліфікуючі ознаки ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.....101

Висновки до розділу 2.....112

Розділ 3. Основні заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, котрі вчинили злочин, передбачений статтею 212-1 Кримінального кодексу України.....118

3.1. Покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та його призначення. 118

3.2. Звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.....143

Висновки до розділу 3.....173

Висновки.....179

Список використаних джерел.....187

Додатки.....215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Абз. – абзац;

АРК – Автономна Республіка Крим;

ВАТ – відкрите акціонерне товариство;

ВРУ – Верховна Рада України;

ВСУ – Верховний Суд України;

ГК України – Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року;

див. – дивитись;

ДП – дочірнє підприємство;

ДПА України – Державна податкова адміністрація України;

Єдиний внесок на ЗДСС – єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

ЗАТ – закрите акціонерне товариство;

ЗСУ – Збройні Сили України;

ЗУ – Закон України;

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року;

КК – Кримінальний кодекс;

КК України – Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року;

КК України 1960 року – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 року;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

КпАП України – Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року;

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року;

КПК України 1960 року – Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року;

КСУ – Конституційний Суд України;

м. – місто;

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України;

МФ України – Міністерство фінансів України;

НБУ – Національний банк України;

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

п. – пункт;

ПК України – Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року;

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України;

ПФУ – Пенсійний фонд України;

р. – рік;

с. – сторінка;

СБУ – Служба безпеки України,

СНД – Співдружність незалежних держав;

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;

ст. – стаття;

Страхові внески на ЗДПС – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;

УТОГ – Українське товариство глухих;

УТОС – Українське товариство сліпих;

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина;

ЦК України – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року;

ч. – частина.

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до Конституції України всі громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, інших джерел соціального забезпечення. При цьому, як зазначається у ч. 3 ст. 46 Основного Закону, пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Зазначені конституційні гарантії знаходять своє втілення у положеннях нормативно-правових актів, які регламентують порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а забезпечуються, серед іншого, кримінально-правовою заборонаю ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС (ст. 212-1 КК України).

У своїй первинній редакції ст. 212-1 КК України передбачала відповідальність лише за ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, а з прийняттям ЗУ від 8 липня 2010 р. «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» – і за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС. У 2011 р. ст. 212-1 КК України зазнала чергових змін, які стосувалися її санкцій. Таким чином, попри те, що з дня набрання чинності ст. 212-1 КК України минуло всього 8 років, її положення вже двічі зазнавали істотних змін. При цьому ні первинна редакція ст. 212-1 КК, ні її чинна редакція, включаючи зміни, внесені до санкцій частин 1–3 ст. 212-1 КК України, не були предметом ґрунтовних наукових розробок.

Аналіз же складу злочину, описаного у ст. 212-1 КК України, містився здебільшого на сторінках науково-практичних коментарів та підручників і здійснювався, зокрема, такими науковцями, як П.П. Андрушко, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, Я.М. Кураш, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій. Помітний внесок у розроблення вказаної проблематики зробив В.С. Кошевський у межах дисертаційного дослідження з назвою «Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2013 р.).

Незважаючи на викладене, багато питань, пов'язаних із тлумаченням і застосуванням ст. 212-1 КК України, залишилися гостро дискусійними (зокрема, що слід розуміти під ухиленням від сплати відповідних внесків; чому у ст. 212-1 КК йдеться про фактичне ненадходження коштів саме до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; якою має бути кримінально-правова оцінка ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що сплачується з окремих видів господарських операцій; про визнання суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК, осіб, які беруть добровільну участь у системі ЗДПС; про особливості умислу винної особи, про співвідношення ст. 212 і ст. 212-1 КК), а окремі – взагалі не дослідженими (наприклад, про обґрунтованість криміналізації ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС; виправданість розміщення цієї заборони у Розділі VII Особливої частини КК України; обґрунтованість видів і розмірів покарань, передбачених у санкціях ст. 212-1 КК; практику їх призначення; роль і значення «гуманізації» кримінальної відповідальності за цей злочин, здійсненої у 2011 р.; доречність використання у заохочувальній нормі, якою є ч. 4 ст. 212-1 КК, термінологічного звороту «до притягнення до кримінальної відповідальності»).

Викладене свідчить про те, що питання кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС у сучасній юридичній літературі розкрито недостатньо. Та обставина, що з окремих цих питань вітчизняні науковці висловлюють різні (інколи протилежні) міркування, засвідчує, що на сьогодні законодавча конструкція ст. 212-1 КК України має певні вади, які підлягають усуненню у процесі законотворення. Надійним фундаментом для цього процесу можуть і повинні стати напрацювання науки в частині визначення найбільш оптимальних шляхів удосконалення кримінального законодавства.

Реалізація соціальної функції Української держави наразі серйозно ускладнюється з огляду на погіршення демографічної ситуації і «тінізацію» економіки. У зв'язку з цим перед доктриною постає також питання про пошук шляхів підвищення ефективності закріпленої у ст. 212-1 КК України заборони, тісно пов'язаної з вкрай нестабільним регулятивним законодавством.

Суперечлива слідча та судова практика застосування ст. 212-1 КК України, численні помилки, допущені при кваліфікації діянь винних осіб, призначенні покарання,

а також при звільненні їх від кримінальної відповідальності та від покарання, додатково підтверджують актуальність обраної теми дисертації.

Для проведення повного та всебічного аналізу проблем кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС у дисертації широко використовувалися загальнотеоретичні положення науки кримінального права, розроблені такими вченими, як Ю.В. Александров, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, В.І. Борисов, Л.П. Брич, В.М. Бурдін, П.А. Воробей, В.К. Грищук, В.П. Ємельянов, О.О. Кваша, О.М. Костенко, В.М. Куц, С.Я. Лихова, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, С.А. Тарарухін, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, В.О. Туляков, В.І. Тютюгін, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.Б. Харченко, П.В. Хряпінський, С.Д. Шапченко, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценко та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років, затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347 (п. 6 «Запобігання, виявлення, припинення та розслідування окремих видів злочинів»), та розділу 3 Плану проведення науково-дослідної роботи Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка на 2013 р.

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 11 від 30 березня 2012 р.) та схвалена відділенням кримінально-правових наук Національної академії правових наук України (п. 1217, 2012 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є визначення і розв'язання проблем кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС і формулювання на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі задачі:

– дослідити генезу кримінальної відповідальності за ухилення від сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– з’ясувати питання обґрунтованості криміналізації ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС за допомогою системного аналізу підстав, приводів та ступеня дотримання умов криміналізації зазначеного діяння;

– здійснити комплексний аналіз об’єктивних і суб’єктивних ознак основного та кваліфікованих складів злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України;

– розглянути питання, пов’язані з регламентацією покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС та його призначенням;

– розкрити дискусійні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС;

– сформулювати пропозиції щодо вдосконалення КК України в частині відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС і практики застосування цього законодавства.

Об’єкт дослідження – система загальнообов’язкового державного соціального страхування і відносини, що складаються в процесі її кримінально-правової охорони.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети і задач використовувались у взаємозв’язку такі загальнонаукові та спеціально-наукові методи: *історичний* метод застосовувався при аналізі генези кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС (підрозділ 1.1); *системний* – при характеристиці елементів та ознак складів злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а також санкцій ст. 212-1 КК України (розділи 2 та 3). Крім того, цей метод дозволив розглядати і вирішувати проблеми кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС через призму регулятивного законодавства; *догматичний (формально-юридичний)* – при аналізі юридичної конструкції складів злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, а також при визначенні змісту вживаних у ній юридичних термінів (розділ 2); *порівняльно-правовий* – при зіставленні положень КК України і приписів зарубіжного законодавства в контексті висунення таких пропозицій щодо вдосконалення чинного КК України, які б враховували позитивний досвід кримінально-правової охорони системи загальнообов’язкового державного соціального страхування в інших країнах (розділ 2); *метод опитування* – при проведенні

опитування серед співробітників правоохоронних органів (розділи 2 і 3); *статистичний метод* – для аналізу та узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми дослідження (застосовувався в усіх розділах); *метод моделювання* – для побудови авторського проекту ст. 212-1 КК України (розділи 2 і 3).

Емпіричну базу дослідження складають: матеріали 97 кримінальних проваджень (справ), відкритих (порушених) за ознаками злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, за період з 13 грудня 2005 р. до 1 жовтня 2013 р.; статистична інформація, надана Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України та Державною судовою адміністрацією України за 2005–2013 рр.; результати анкетування 52 працівників правоохоронних органів Луганської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень проблем кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС.

До найбільш важливих положень, що відображають наукову новизну дисертаційної роботи та виносяться на захист, можна віднести такі положення:

уперше:

– встановлено, що ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС поза межами ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС можливе лише у випадку ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, у зв'язку з чим запропоновано у назві і тексті ст. 212-1 КК України термінологічний зворот «страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» замінити словосполученням «збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» у відповідних відмінках;

– обґрунтовано доцільність зміни опису діяння у складі злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, шляхом заміни словосполучення «умисне ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» конструкцією такого змісту: «умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

– на підставі розкриття бланкетного змісту кримінально-правової заборони, закріпленої у ст. 212-1 КК України, основні (у тому числі потенційні) способи ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС класифіковано на

пов'язані з обманом і не пов'язані з ним. При цьому доведено, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене із застосуванням обману, характеризується підвищеною суспільною небезпекою, а тому цей спосіб ухилення від сплати зазначених внесків доречно передбачити в ст. 212-1 КК України як особливо кваліфікуючу ознаку;

– доведено безпідставність вказівки в ст. 212-1 КК України на «фактичність» ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– аргументовано доцільність позначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, за допомогою словосполучення «особа, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату»;

– на підставі аналізу санкцій частин 1, 2, 3 ст. 212-1 КК України через призму правил конструювання кримінально-правових санкцій розроблено систему узгоджених санкцій ст. 212-1 КК України, які є більш адекватними суспільній небезпеці досліджуваного злочину, передбачають необхідну альтернативу у виборі основних видів покарань, усувають «розрив» між максимальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з кваліфікованим складом (ч. 2 ст. 212-1 КК України) і мінімальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з особливо кваліфікованим складом (ч. 3 ст. 212-1 КК України), а також не містять такого додаткового обов'язкового покарання як конфіскація майна;

– докладно проаналізовано техніку конструювання ч. 4 ст. 212-1 КК України, що дозволило висунути пропозиції стосовно уточнення цієї заохочувальної норми в частині закріплення вимоги відсутності попередньої злочинної поведінки винного; розширення дії цієї норми на випадки ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС в особливо великих розмірах; заміни у ч. 4 ст. 212-1 КК України словосполучення «до притягнення до кримінальної відповідальності» словосполученням «до моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення такого кримінального правопорушення»; заміни звороту «а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)» словосполученням «штрафні санкції та пеню»; доповнення ч. 4 ст. 212-1 КК України вказівкою на службову особу юридичної особи, яка вжила всіх заходів щодо сплати цією юридичною особою страхових внесків;

удосконалено:

– положення про визнання суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, особи, яка згідно із законодавством або локальними документами уповноважена підписувати розрахункові фінансові документи на сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхового внеску на ЗДПС, і водночас про безпідставність визнання таким суб'єктом добровільного учасника системи загальнообов'язкового державного соціального страхування або системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

– поняття «службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності», «особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи», «будь-яка інша особа, яка зобов'язана їх сплачувати»;

– положення про невідповідність назви Розділу VII Особливої частини КК України відноsinам, охоронюваним статтями 199–233 цього Кодексу, і про доцільність уточнення цієї назви;

– позицію, згідно з якою пов'язування розміру покарання у вигляді штрафу з розміром майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу (ч. 2 ст. 53 КК України), не узгоджується з метою покарання, суперечить загальним засадам призначення покарання і не враховує різну правову природу відшкодування шкоди, завданої злочином, і спеціальної конфіскації, з одного боку, і покарання майнового характеру, з іншого;

– положення про доцільність скасування так званої загальної конфіскації майна;

дістали подальшого розвитку:

– положення про соціально-правову зумовленість виокремлення кримінально-правової заборони ухилення від сплати страхових внесків, покликаної охороняти відмінну від системи оподаткування систему загальнообов'язкового соціального страхування;

– позиція, згідно з якою інтелектуальною ознакою умислу суб'єктивної сторони ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС охоплюється усвідомлення винним протиправності свого діяння з точки зору регулятивного законодавства, а мотиви і мета цього злочину можуть бути не лише корисливими;

– положення про некоректність законодавчої вказівки у ст. 212-1 КК України на ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування і про недоцільність конкретизації адресатів цих коштів у тексті

кримінального закону;

– положення про доцільність уніфікації умов кримінально-правового компромісу, закріплених у ст. 212 і ст. 212-1 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

а) у *правотворчості* – при подальшому вдосконаленні кримінального законодавства України в сфері протидії ухиленню від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС (лист голови Комітету ВРУ з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 6 березня 2013 р. № 04-20/12-444 – додаток Т);

б) у *правозастосовній діяльності* – під час вирішення питань, пов'язаних із кваліфікацією діянь за ст. 212-1 КК України, призначенням покарання та звільненням від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС (акт впровадження з Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 березня 2013 р. № 223-33/0/9-13 – додаток С);

в) у *науково-дослідній роботі* – у ході подальшого дослідження проблем кримінальної відповідальності за ухилення від сплати страхових внесків зокрема і за злочини у сфері господарської діяльності взагалі;

г) у *навчальному процесі* – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників, а також у процесі викладання кримінально-правових дисциплін (акт впровадження в навчальний процес Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка від 6 листопада 2013 р. – додаток Р).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, а також були оприлюднені автором на науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів» (м. Київ, 29 березня 2012 р.); VII міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Проблеми реформування кримінальної юстиції: український контекст і міжнародний досвід» (м. Харків, 27 квітня 2012 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 12 травня 2012 р.); IV міжвузівській науково-практичній конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених

(м. Київ, 19 жовтня 2012 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 12 публікаціях, з яких 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у виданні іноземної держави.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків (до кожного розділу та загальних висновків до всієї роботи), вісімнадцяти додатків і списку використаних джерел (302 найменування). Повний обсяг рукопису дисертації становить 263 сторінки, з яких основний текст – 186 сторінок, список використаних джерел – 28 сторінок, додатки – 49 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ
ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ
СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ
ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ**

1.1. Генеза кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

Враховуючи те, що кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС бере свій початок з кримінально-правової заборони ухилення від сплати податків і зборів (генезу якої було ґрунтовно досліджено у працях А.Н. Трайніна [271], В.В. Молодика [182, с. 26–334], О.О. Дудорова [69, с. 116–120; 71, с. 16–86; 70, с. 21–46], І.І. Кучерова [165, с. 349], В.Р. Жвалюка [78], В.Я. Гончарука [42], В.С. Кошевського [109, с. 48–53], Л.П. Брич і В.О. Навроцького [23]), а також беручи до уваги ту обставину, що вперше «у чистому вигляді» кримінальну відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків було запроваджено в нашій державі лише в 2005 р., вважаємо, що для досягнення цілей історично-правового аналізу цілком достатньо розпочати характеристику кримінального та пов'язаного з ним регулятивного законодавства України з часів скасування соціалістичної системи господарювання та формування ринкових відносин. Це обумовлено тим, що саме в результаті переходу України від планової до ринкової системи господарювання виникла нагальна потреба у створенні докорінно нової системи оподаткування, здатної забезпечити баланс між фінансовими інтересами держави та інтересами підприємців та інших платників.

Чи не найважливішим документом, який поклав початок у знаходженні цього балансу, став ЗУ «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р., який було введено в дію з 1 жовтня 1991 р. Саме він уперше визначив принципи побудови сучасної системи оподаткування в Україні, податки і збори (обов'язкові платежі) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також права, обов'язки і відповідальність платників. Як впливало з приписів статей 13–15 зазначеного ЗУ, систему оподаткування України на

той час утворювало 45 податків і зборів (із них 28 – загальнодержавних і 17 – місцевих). Серед загальнодержавних обов'язкових платежів, що входили до системи оподаткування України, в аспекті нашого дослідження привертають увагу збір на обов'язкове соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (відповідно, п. 15 ч. 1 ст. 14 і п. 16 ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про систему оподаткування»), які і стали початковою точкою відліку для формування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування взагалі та сучасних страхових внесків на ЗДПС та єдиного внеску на ЗДСС зокрема.

Усвідомивши ту обставину, що забезпечення належного функціонування податкової системи України (в тому числі й у частині стягнення зборів на обов'язкове соціальне страхування та обов'язкове державне пенсійне страхування) неможливе без кримінально-правової охорони, 26 січня 1993 р. ВРУ ухвалила ЗУ «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України» (цей Закон набрав чинності 27 лютого 1993 р.) [224], яким КК України 1960 р. було доповнено новою статтею 148-2. Із цього випливає, що станом на 27 лютого 1993 р. збір на обов'язкове соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування належали до числа загальнодержавних обов'язкових платежів, що входили до системи оподаткування України, а кримінальна відповідальність за ухилення від їх сплати наставала за ст. 148-2 КК України 1960 р.

Прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України ознаменувалося новим кроком у сфері соціального забезпечення українських громадян, і про це вже зазначалось у вступі дисертації. Задля втілення відповідних конституційних гарантій 14 січня 1998 р. ВРУ було прийнято ЗУ з назвою «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який визначив принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Подальший розвиток страхового законодавства в частині пенсійного забезпечення слід пов'язувати із прийняттям ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р., що набрав чинності 1 січня 2004 р. При цьому у п. 4 ст. 18 згаданого ЗУ прямо зазначалося, що страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, що складають систему оподаткування. На ці внески не поширюється податкове законодавство.

Із цього випливає, що в результаті зміни регулятивного (податкового) законодавства, яке становило бланкетну основу диспозиції ст. 212 КК України, 1 січня 2004 р. відбулася

декриміналізація такого діяння, як ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС (уточнимо – декриміналізація в частині, не охопюваній іншими кримінально-правовими заборонами). При цьому така декриміналізація, як покаже подальший історично-правовий аналіз, скоріш за все, сталася випадково, тобто була не усвідомленим рішенням парламентаріїв, а «побічним ефектом» прийняття ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ухвалення якого не супроводжувалось внесенням відповідних змін до КК України.

Лише 31 грудня 2003 р. (тобто за день до набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») у ВРУ було зареєстровано проект ЗУ з назвою «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» за № 4584, п. 1 розділу I якого передбачав нову редакцію назви ст. 212 КК України («Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, *страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування*») та відповідні зміни до всіх її частин і примітки до неї (див. Додаток А) [228]. Із цього законопроекту випливає, що його автори все ж усвідомили нагальну потребу внесення відповідних змін до Особливої частини КК України з тим, щоб суспільно небезпечне діяння «ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не залишилося поза сферою дії КК. Про це, зокрема, йшлося й у п. 2 («Цілі і завдання прийняття акта») пояснювальної записки до розглядуваного законопроекту [221]. Щоправда, часу на обговорення та оперативне втілення в життя зазначених (і багатьох інших) змін вже не було.

Законодавець особливо не поспішав у цьому напрямі, адже за основу проект ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» було прийнято лише 20 лютого 2004 р., а потім він пройшов ще чотири читання. Загалом на розгляд, обговорення та ухвалення зазначеного законопроекту пішло майже два роки. При цьому перед другим повторним і останнім читанням (8 листопада 2005 р.) законопроект знаходився на доопрацюванні у Комітеті ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, який розробляв його остаточну редакцію. У ході цього доопрацювання народний депутат В.Б. Альошин вніс пропозицію вирішувати проблему кримінальної відповідальності за ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС не в межах ст. 212 КК України, а окремо, шляхом доповнення Особливої частини КК України новою статтею 212-1 з назвою «Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (див. Додаток Б) [261]. Ця пропозиція була сприйнята членами зазначеного

комітету та відображена в остаточній редакції проекту зазначеного Закону.

17 листопада 2005 р. ВРУ нарешті ухвалила ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно з п. 3 якого КК України було доповнено статтею 212-1 з назвою «Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (текст цієї статті наводиться у Додатку Г). Як впливає з розділу III ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», цей нормативно-правовий акт набрав чинності 13 грудня 2005 р.

Таким чином, з 1 січня 2004 р. (день набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») по 12 грудня 2005 р. (останній день перед набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС не охоплювалося диспозицією ст. 212 КК України, а тому кримінальна відповідальність за таке діяння могла наставати лише в тому випадку, коли вчинене містило в собі склад іншого злочину (наприклад, передбаченого ст. 192 чи ст. 364 КК України)¹.

У зв'язку з цим не можна погодитися з В.С. Кошевським, котрий пише, що ст. 212-1 КК України є результатом диференціації відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів за видом обов'язкових платежів, проведеної законодавцем в ході реалізації пенсійної реформи [115, с. 99–100]. Диференціація – це, як відомо, поділ (градація) кримінальної відповідальності залежно від певних обставин (критеріїв диференціації). На момент же доповнення КК України зазначеною статтею такої самостійної кримінальної відповідальності не було, у зв'язку з чим і ділити (розчленувати) було нічого. Насправді ця стаття є засобом усунення прогалини, що утворилася в матерії кримінального права в результаті проведення відповідної пенсійної реформи, значною мірою проявом криміналізації суспільно небезпечних діянь, однак у будь-якому разі не результатом диференціації.

Починаючи з 13 грудня 2005 р. така відповідальність мала наставати на підставі

---

¹ Тому не можна погодитися з вироком Лохвицького районного суду Полтавської області, який визнав особу винною за ст. 212-1 КК України в ухиленні від сплати страхових внесків на ЗДПС в період з 1 травня 2005 р. по 1 листопада 2006 р. [120]. Вважаємо, що ті діяння, які мали місце в період з 1 травня 2005 р. по 13 грудня 2005 р., та їх суспільно небезпечні наслідки суд не мав права брати до уваги при вирішенні питання про кримінальну відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС.

ст. 212-1 КК України, а тому є всі підстави стверджувати, що саме в цей день відбулася криміналізація ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, якщо це діяння призвело до фактичного ненадходження до ПФУ (нині – органів доходів і зборів) коштів у значних розмірах, як окремого злочину, передбаченого спеціальною статтею. Отже, 13 грудня 2005 р. в українському кримінальному праві утворився «тандем» із двох дуже близьких за змістом статей (212 і 212-1), які покликані охороняти систему оподаткування України та систему загальнообов'язкового соціального страхування (на той момент лише в частині загальнообов'язкового пенсійного страхування). Не можна не сказати і про те, що, описуючи ознаки складу досліджуваного злочину і спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності за нього, законодавець вирішив особливо не «ламати голову» і фактично відтворив у ст. 212-1 КК відповідні характеристики ухилення від сплати податків і зборів, передбаченого ст. 212 КК України.

З огляду на сказане, нам важко погодитись із З.А. Тростюк, на думку якої включення ст. 212-1 у КК України було позбавлено сенсу через те, що відповідні суспільно небезпечні діяння вже визнавались кримінально караними за ст. 212 КК [272, с. 171]. Також немає підстав заявляти, як це роблять Я.М. Кураш і В.С. Кошевський, що склади злочинів, передбачених ст. 212 і ст. 212-1 КК України, співвідносяться між собою як загальний і спеціальний [155, с. 581; 115, с. 104, 149, 180, 182, 187, 188]. Ми не погоджуємось із цими міркуваннями через те, що в Україні справляння страхових внесків, які фігурують у ст. 212-1 КК, здійснюється поза межами системи оподаткування, а в ст. 212 КК України йдеться про ухилення від сплати обов'язкових платежів, що входять у систему оподаткування.

Цікаво, що, на відміну від України, законодавство якої у вказаний історичний період вельми чітко рухалось у напрямі виключення соціальних внесків із системи оподаткування (наразі такої чіткості не спостерігається), у деяких зарубіжних країнах злочинні порушення податкового законодавства охоплюють і порушення порядку адміністрування соціальних платежів. Наприклад, § 7215 Кодексу внутрішніх доходів США передбачає кримінальну відповідальність за порушення роботодавцями встановленого порядку перерахування до федерального бюджету податків, що нараховуються й утримуються з доходів найманих працівників. У Чехії і Хорватії відповідальність за ухилення від сплати податків та за ухилення від сплати соціальних платежів, у тому числі пенсійних внесків і відрахувань на охорону здоров'я передбачено однією кримінально-правовою нормою [275, с. 167, 170–171].

Натомість у КК Іспанії (і це нагадує підхід, втілений у ст. 212-1 КК України) заподіяння шкоди соціальній безпеці шляхом ухилення від сплати внесків, спільних зборів, їх необґрунтованого повернення або неправомірного нарахування витрат розглядається як окремий злочин (ст. 307) у межах розділу XIV КК Іспанії, який передбачає відповідальність за злочини проти державної скарбниці і соціальної безпеки. Ст. 37-1 Закону Італійської Республіки від 24 листопада 1981 р. № 689 «Зміни карної системи» також передбачає не пов'язане з податковими деліктами окреме покарання у вигляді позбавлення для роботодавця, який з метою уникнення повної або часткової сплати відрахувань і страхових внесків у сфері обов'язкового соціального забезпечення та страхування не подає належні декларації або подає декларації із записами, які повністю або частково не відповідають дійсності [279, с. 99; 2, с. 326].

Підтвердженням того, що страхові внески можуть набувати вигляду податків, слугує досвід Франції (внески на соціальне страхування вже тривалий час розглядаються як форма оподаткування), ФРН (страхові внески визнаються спеціальними податками, введеними законодавством, відмінним від фінансового, – податками із соціального страхування), а також РФ¹.

Повертаючись до характеристики генези кримінально-правової охорони системи загальнообов'язкового соціального страхування України, слід відзначити, що у травні 2010 р. з метою створення умов для уникнення дублювання страховими фондами функцій, пов'язаних із формуванням страхових коштів, КМУ розробив проект ЗУ «Про збір та облік єдиного соціального внеску», який передбачав запровадження в Україні єдиної системи збору страхових внесків (у тому числі на загальнообов'язкове пенсійне страхування), їх обліку та контролю за повнотою і своєчасністю сплати, а також єдиної

---

¹ Запровадження у РФ з 1 січня 2001 р. єдиного соціального податку, який замінив собою відрахування до трьох державних позабюджетних соціальних фондів (Пенсійного, Фонду соціального страхування, федерального та регіональних фондів обов'язкового медичного страхування), мало на меті у тому числі легалізацію реальних витрат на оплату праці працівників і розширення бази оподаткування податком з доходів фізичних осіб. У Податковому кодексі РФ була виділена глава 24 «Єдиний соціальний податок (внесок)». Закономірним кримінально-правовим наслідком вказаної трансформації стало те, що у чинних редакціях ст. 198 і ст. 199, а також у ст. 199-2 КК РФ, які встановлюють відповідальність за ухилення від сплати податків і зборів з фізичної особи та з організації, а також за невиконання обов'язків податкового агента, страхові внески до державних позабюджетних фондів вже не згадуються. Щоправда, у теперішній час відносини, пов'язані з обчисленням і сплатою внесків до державних позабюджетних страхових фондів, регулюються окремими законами, а глава 24 Податкового кодексу РФ втратила свою силу.

На сьогодні чіткості з питання про те, чи охоплюються зловживання із страховими внесками диспозиціями норм КК РФ про відповідальність за податкові злочини, в юридичній літературі не спостерігається [212, с. 200–201]. Так, І.Д. Рожкова висловлює думку про те, що чинне законодавство РФ не передбачає кримінальної відповідальності за ухилення від сплати страхових внесків, а отже, не виконує функцію кримінально-правової охорони системи загальнообов'язкового соціального страхування, яка наразі потребує цього, як ніколи. Саме тому зазначена дослідниця пропонує доповнити КК РФ окремою нормою, яка передбачатиме відповідальність за такого роду діяння [235, с. 389–392]. З нашої точки зору, остання пропозиція заслуговує на підтримку [256, с. 130–132].

інформаційної системи платників страхових внесків та застрахованих осіб.

У підпункті 3 п. 11 розділу VIII цього законопроекту («Прикінцеві та перехідні положення») пропонувалося викласти ст. 212-1 КК України у новій редакції (див. Додаток В). З аналізу запропонованої редакції ст. 212-1 КК України випливає, що фактично йшлося про заміну у назві та тексті чинної редакції ст. 212-1 КК слів «страхових внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування» словами «єдиного соціального внеску» [216]. З огляду на зміст п. 2 розділу VIII проекту ЗУ «Про збір та облік єдиного соціального внеску», в якому зверталася увага на те, що з дня набрання чинності цим Законом платники страхових внесків на ЗДПС вважаються платниками єдиного соціального внеску, таке рішення видавалося цілком логічним.

Між тим, 30 червня 2010 р. в ході доопрацювання розглядуваного законопроекту членами Комітету ВРУ з питань соціальної політики та праці народний депутат В.С. Марущенко висловив пропозицію (№ 191) «у підпункті третьому пункту одинадцятого Розділу VIII прикінцевих та перехідних положень у назві і тексті статті 212-1 після слів «єдиного соціального внеску» доповнити словами «та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у відповідних відмінках» [215]. Які наводились аргументи на користь прийняття саме такого рішення, на жаль, нам невідомо, однак відомо, що вони були сприйняті та підтримані народними обранцями, адже у підпункті 3 п. 11 розділу VIII ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», прийнятого ВРУ 8 липня 2010 р., було відображено саме такий підхід у конструюванні нової редакції ст. 212-1 КК України (див. Додаток Г). І це при тому, що у п. 3 розділу VIII ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» чітко визначалося, що з дня набрання чинності цим Законом платники страхових внесків на ЗДПС вважаються платниками єдиного внеску на ЗДСС.

Із такого розвитку подій однозначно випливає, що з позиції законодавця ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування навіть після набрання чинності ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» може відбуватися і поза ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

1 січня 2011 р. ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» набрав (за винятком деяких положень) чинності, а отже, саме з цього моменту ст. 212-1 КК України отримала принципово нову редакцію. Аналіз її

змісту, а також положень регулятивного законодавства у сфері нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС (який поряд із страховими внесками на ЗДПС включає в себе ще три інші види страхових внесків на соціальне страхування) дозволяє стверджувати, що в день набрання чинності ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» відбулася криміналізація діяння «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» в частині: а) ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; б) ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; в) ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності¹.

Наступний етап у розвитку кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС пов'язаний із прийняттям ВРУ 15 листопада 2011 р. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (набрав чинності 18 січня 2012 р.), яким було внесено низку змін і до ст. 212-1 КК України (див. Додаток Г). Не аналізуючи ні підстав, ні наслідків прийняття цього Закону для практики реалізації положень кримінального закону в цілому (бо це питання потребує окремого ґрунтовного наукового аналізу), зазначимо лише, що його було розроблено «з метою гуманізації існуючих у законодавстві України санкцій за скоєння кримінальних правопорушень у сфері економіки і господарської діяльності» [222].

Така мета під кутом предмета нашого дослідження зумовлює потребу у відповіді на резонне запитання: яким же чином відбулася гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС? Для отримання відповіді на це питання ми здійснили поетапний аналіз усіх змін, внесених зазначеним Законом до ст. 212-1 КК України.

Так, до набрання чинності цим Законом санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України передбачала можливість призначення покарання у вигляді штрафу розміром від 300 до 500 НМДГ або у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. Згідно ж з абз. 2 підпункту 16 п. 3 розділу I ЗУ «Про

---

¹ Це обумовлено тим, що в суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, починаючи з 1 січня 2011 р., входять відповідні страхові внески.

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» санкцію ч. 1 ст. 212-1 КК України було викладено в такій редакції: «карається штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» (див. Додаток Г). Як бачимо, зміни санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України стосуються лише такого основного альтернативного виду покарання, як штраф, а «гуманізація» його розмірів полягає в тому, що до 18 січня 2012 р. його розміри складали від 300 до 500 НМДГ, а з 18 січня 2012 р. – від 500 до 1500 НМДГ. Тобто з набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» мінімальна межа покарання у вигляді штрафу за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, збільшилася майже вдвічі, максимальна межа – утричі, а медіана – у два з половиною рази. Ось така «гуманізація»...

Друга зміна, що вносилася абз. 3 підпункту 16 п. 3 розділу I розглядуваного Закону, стосувалася санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України. Вона, як показує порівняльний аналіз попередньої та чинної редакцій санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України, має неоднозначний характер (див. Додаток Г). З одного боку, її можна розглядати як прояв гуманізації кримінальної відповідальності, адже відтепер у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України немає ні покарання у вигляді виправних робіт строком до 2 років, ні обмеження волі строком до 5 років (щоправда, як свідчить аналіз практики призначення покарання за аналізований злочин, вони і без того ніколи не призначалися), а, з іншого, – як прояв посилення кримінальної відповідальності, адже розміри штрафу було значно збільшено (до 18 січня 2012 р. розміри штрафу за вчинення злочину, описаного ч. 2 ст. 212-1 КК України, складали від 500 до 2000 НМДГ, а з 18 січня 2012 р. – від 1500 до 3000 НМДГ).

Відповідно до абз. 4 підпункту 16 п. 3 розділу I ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» санкцію ч. 3 ст. 212-1 КК України було викладено в такій редакції: «караються штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна». В цілому такі зміни, звичайно, є проявом гуманізації кримінальної відповідальності за вчинення особливо кваліфікованого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, адже із санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України було виключено

вказівку на можливість призначення покарання винному у вигляді позбавленням волі строком від 5 до 10 років (див. Додаток Г). Поряд із цим звертає увагу на себе та обставина, що законодавець передбачив можливість призначення винному у вчиненні цього злочину покарання у вигляді штрафу у невідомих до цього кримінальному законодавству розмірах – від 10000 до 25000 НМДГ, що станом на 2013 р. складає суму від 170 000 до 425 000 гривень.

Із викладеного випливає, що з набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» кримінальна відповідальність за вчинення простого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС була *значно посилена*, за вчинення кваліфікованого виду – *частково посилена та частково пом'якшена*, а за вчинення особливо кваліфікованого виду – *суттєво пом'якшена*.

Урахування всіх зазначених вище змін, які вносилися до ст. 212-1 КК України, дозволяє стверджувати, що на сьогодні ст. 212-1 КК України має редакцію, наведену в останньому стовпчику Додатку Г дисертації. Саме її положення й аналізуватимуться нами у ході здійснення подальшого дисертаційного дослідження.

1.2. Підстави, приводи та дотримання умов криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

За загальноновизнаною у кримінально-правовій літературі думкою, криміналізація – це віднесення законодавцем того чи іншого діяння до числа злочинів, інакше кажучи, встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення [85, с. 104; 200, с. 17; 14, с. 91; 293, с. 7]. У науці кримінального права звертається увага на те, що криміналізація того чи іншого діяння має відбуватися не довільно, а лише за умови виконання законодавцем системи вимог (правил), які висуваються до цього процесу. Ці правила у кримінально-правовій літературі називаються та групуються по-різному [287, с. 105; 55, с. 67–74; 105, с. 69; 161, с. 77–95; 200, с. 204–206]. Здійснивши комплексний аналіз кримінально-правової літератури, ми встановили, що попри істотно різні підходи до систематизації правил (вимог), які висуваються до процесу криміналізації діянь, за

змістом усі вони майже однакові. Тобто дискусія між вітчизняними науковцями точиться не стільки щодо самих правил криміналізації, скільки щодо їх систематизації (групування) та узагальнюючої назви таких вимог. Саме тому при аналізі положень ст. 212-1 КК України під кутом конкретних правил (вимог) криміналізації діянь ми вирішили користуватися концепцією, розробленою М.І. Хавронюком, яка, з нашої точки зору, найбільш вдало об'єднує у собі всі існуючі вимоги щодо процесу криміналізації діянь.

Перш ніж почати цей аналіз, нагадаємо, що криміналізація діянь, які нині описані в ст. 212-1 КК України, відбувалася в три етапи:

1) криміналізація ухилення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, яка відбулася 27 лютого 1993 р. (ст. 148-2 КК України 1960 р., ст. 212 КК України);

2) криміналізація ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, яка відбулася 13 грудня 2005 р. (ст. 212-1 КК України);

3) криміналізація ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, яка відбулася 1 січня 2011 р., в частині ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: а) на випадок безробіття; б) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; в) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Ураховуючи таку історичну специфіку встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вважаємо за доцільне розглядати криміналізацію всіх зазначених вище діянь окремо.

Переходячи до аналізу соціальної обумовленості криміналізації всіх цих діянь, слід зазначити, що для кожного такого рішення мали бути відповідні *приводи*¹.

Говорячи про приводи криміналізації ухилення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, яка відбулася 27 лютого 1993 р., слід передусім нагадати, що обидва ці збори, починаючи з 1 жовтня 1991 р. та закінчуючи 31 грудня 2003 р., входили до системи оподаткування України. Із цього випливає, що *приводом* криміналізації ухилення від сплати вказаних

---

¹ Такими приводами можуть бути: 1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими ВРУ; 2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави (ст. 3 Конституції України); 3) необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України; 4) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони. При цьому, як правило, не криміналізується діяння, яке не є поширеним або, навпаки, – поширеним настільки, що боротьба з ним кримінально-правовими засобами буде вкрай неефективною; 5) громадська думка [293].

зборів стала потреба у забезпеченні належного функціонування податкової системи України взагалі та необхідність забезпечення реалізації положень ЗУ «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991 р. зокрема.

Приводом криміналізації діяння «ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС», а, якщо бути більш точним, то його «рекриміналізації», з одного боку, став факт прийняття ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», в результаті набрання чинності яким такі діяння, як «ухилення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування» та «ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування», були «автоматично» декриміналізовані (про це йшлося у попередньому підрозділі дисертації), а, з іншого, – необхідність забезпечення реалізації приписів пенсійного (зокрема, ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») законодавства, яке на той час вже немало жодного відношення до системи оподаткування України. Саме на цих приводах наголошувалося й у пояснювальній записці до проекту ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» за № 4584 [221].

Як свідчить аналіз сучасного страхового законодавства, *приводом* криміналізації ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС у частині сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; а також від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, стала необхідність забезпечення реалізації положень ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Продовжуючи розгляд соціальної обумовленості криміналізації ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, слід зазначити, що єдиною *підставою* криміналізації діянь є відповідний ступінь і характер їх суспільної небезпеки, який характеризується їхньою здатністю заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони (а не будь-яким іншим об'єктам) істотну (а не будь-яку іншу) шкоду [293]. Погоджуючись з цією тезою, спробуємо з'ясувати, чи здатні діяння, описані у ст. 212-1 КК України, заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони істотну шкоду.

Починаючи з таких діянь, як «ухилення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування» та «ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування», відзначимо, що ці діяння в період з 27 лютого 1993 р. по 31 грудня 2003 р. посягали на систему оподаткування України як на передбачену законодавством сукупність податків і зборів, що справлялися та території нашої держави, порядок їх

встановлення, сплати та обліку, а також порядок виконання своїх обов'язків учасниками податкових правовідносин. Саме система оподаткування України була об'єктом кримінально-правової охорони за ст. 148-2 КК України 1960 р. і залишається такою у контексті приписів чинної ст. 212 КК України.

Суспільна небезпека таких діянь полягала в тому, що ненадходження коштів до бюджетів та до державних цільових фондів унеможлилювала виконання державою її функцій – забезпечення обороноздатності, внутрішньої безпеки, здійснення соціально-економічної діяльності тощо [28, с. 33; 182, с. 36–69; 70, с. 36–37]. Не можна не погодитися і з тим, що суспільна небезпека таких діянь була обумовлена також ігнорування винним конституційного обов'язку кожного сплачувати податки і збори у встановленому порядку [172, с. 317; 70, с. 60].

Вирішуючи питання, чи здатні були такі діяння спричинити наведеному вище об'єкту кримінально-правової охорони саме істотну шкоду, слід виходити з того, що вони, з одного боку, свідчили про нівелювання громадянами, фізичними особами – підприємцями чи службовими особами юридичних осіб свого конституційного обов'язку щодо сплати збору на обов'язкове соціальне страхування та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, а, з іншого, – призводили до фактичного ненадходження коштів до відповідних фондів чи бюджетів. Ненадходження коштів до фондів чи бюджетів у свою чергу призводило до підриву діяльності держави, виконання покладених на неї обов'язків. Тобто як ухилення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування, так і ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування спричиняло істотну шкоду не лише системі оподаткування України, а й усім українським громадянам.

Переходячи до аналізу підстави криміналізації ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, яка відбулася 13 грудня 2005 р., перш за все зауважимо, що в цей день відбулася не первинна криміналізація, а, так би мовити, рекриміналізація, вочевидь, випадково декриміналізованого діяння у вигляді «ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС». Ця декриміналізація, як вже зазначалося, сталася через те, що ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набрав чинності 1 січня 2004 р., з одного боку, «вивів» внески на загальнообов'язкове пенсійне страхування із системи оподаткування України, а, з іншого, – не передбачав внесення необхідних змін до КК України, спрямованих на усунення відповідної прогалини. Тобто ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС як до 1 січня 2004 р., так і після настання цієї дати залишалось

суспільно небезпечним діянням. Інша річ, що юридичне оформлення цього незаперечного факту відбулося лише 13 грудня 2005 р.

Ураховуючи певну відмінність між правовою природою платежів, що входять до системи оподаткування України, і страхових внесків (до числа яких з 1 січня 2004 р. належить внесок на ЗДПС), слід визнати, що суспільна небезпека ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС полягала (полягає і нині) в тому, що в разі вчинення цього діяння винний порушував встановлений законодавством порядок сплати страхових внесків, а отже, спричиняв істотну шкоду механізму формування коштів, покликаних забезпечувати видатки на оплату договорів страхування, довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Говорячи про криміналізацію «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» у частині сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; а також від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, слід відзначити, що до 1 січня 2011 р. ухилення від сплати всіх цих внесків «окремо» (тобто поза ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС) не тягло за собою кримінальної відповідальності.

Тому однозначно відповісти на питання, чи становили такі діяння суспільну небезпеку раніше, досить важко, а чи становлять вони суспільну небезпеку зараз – як видається, просто неможливо. Йдеться про те, що, хоч із набранням чинності ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на ЗДСС» і відбулася своєрідна «опосередкована» криміналізація цих діянь, дослідити їх антисоціальне значення в ізольованому вигляді наразі неможливо, адже єдиний внесок на ЗДСС охоплює собою не лише всі ці види страхових внесків, а і внесок на загальнообов'язкове пенсійне страхування.

Ураховуючи таку специфіку регулятивного законодавства, вважаємо, що питання про підставу криміналізації стосовно розглядуваних вчинків слід ставити не окремо щодо кожного виду страхового внеску, а в цілому. Отже, чи характеризується діяння «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» суспільною небезпекою?

Для правильної відповіді на це питання, на наш погляд, варто звернути увагу на таке. По-перше, переважна більшість коштів, що входять до складу єдиного внеску на ЗДСС, складають внески на ЗДПС (у більшості випадків ці внески становлять близько 90%), а ухилення від сплати цих внесків, як вже було встановлено, не лише є суспільно

небезпечним, а і давно кримінально караним діянням.

По-друге, якщо підійти до аналізу страхового законодавства України більш прискіпливо, то доведеться визнати, що ухилення від сплати інших видів страхових внесків, хоч і характеризується значно меншими сумами (порівняно з ухиленням від страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), є не менш небезпечним антисоціальним явищем для суспільства, оскільки спричиняє істотну шкоду встановленому законодавством порядку: а) матеріального забезпечення українських громадян на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття; б) матеріального забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, часткової компенсації витрат, пов'язаних зі смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; в) проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці; відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань; відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати або відповідної її частини під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також здійснення страхових виплат непрацездатним членам сімей померлих.

Ураховуючи викладене, вважаємо, що *підставою* криміналізації «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» у частині сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, а також від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, є значний рівень суспільної небезпеки діяння «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» в цілому.

Розглядаючи далі головні аспекти, пов'язані з криміналізацією діянь, описаних у ст. 212-1 КК України, зазначимо, що вирішення питання про законодавче визнання діяння

злочином обов'язково потребує також дотримання певних умов [293, с. 8–9], або, як пише Г.А. Злобін, *принципів криміналізації* [200, с. 209–242]. Знову ж, не поглиблюючись у термінологічну дискусію з цього питання, зазначимо, що для досягнення цілей нашого дослідження достатньо користуватися однією з відповідних концепцій. Беручи до уваги підхід, висловлений М.І. Хавронюком, зазначимо, що цей автор виділяє такі умови криміналізації діянь: 1) соціально-психологічного характеру; 2) кримінологічного характеру; 3) загально-правового характеру; 4) кримінально-правового характеру; 5) кримінально-процесуального характеру; 6) техніко-юридичного характеру [293, с. 8–9].

Згідно з умовами *соціально-психологічного характеру* діяння може бути криміналізоване, якщо це обумовлено його явною або відносною аморальністю чи правосвідомістю населення, представників законодавчого і правозастосовних органів. З нашої точки зору, криміналізація всіх розглядуваних діянь характеризуються досить високим рівнем аморальності, адже особи, які їх вчиняють, чітко усвідомлюють, що своїми діяннями вони спричиняють істотну шкоду державі (зокрема, підривають її діяльність у частині виконання покладених на неї обов'язків – у випадку несплати платежів, що раніше входили до системи оподаткування України), а також всьому українському суспільству в частині надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законодавством України.

Тобто попри те, що такі винні особи усвідомлюють, що ці діяння явно порушують вимоги Конституції України та регулятивного законодавства, а також розуміють, які негативні наслідки ці діяння тягнуть за собою, вони все одно їх вчиняють. Виходить, що винні особи нехтують думкою суспільства, зневажають волю законодавця та свідомо порушують нормальний процес виконання компетентними органами своїх функцій.

Відповідно до умов *кримінологічного характеру* діяння може бути криміналізоване лише у разі, якщо боротьба з ним кримінально-правовими засобами може стати ефективною і прогнозовані побічні соціальні наслідки криміналізації не є негативними [293, с. 8]. При цьому, як справедливо зазначає переважна більшість дослідників цього процесу, криміналізація того чи іншого діяння має бути виключно крайнім кроком з боку держави та буде виправданою лише в тому випадку, коли всі інші заходи у боротьбі з конкретним видом протиправної поведінки довели свою неефективність [55, с. 67; 220, с. 103; 203, с. 19; 293, с. 8–9].

Необхідність боротьби із ухиленням від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування та ухиленням від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування як проявами ухилення від сплати податків саме засобами кримінального закону була доведена багаторічним існуванням кримінально-правової заборони таких діянь, яке діє на території незалежної України весь час її існування. Саме засобами кримінального закону бореться з цим суспільно небезпечним явищем і переважна більшість зарубіжних країн.

Якщо ж говорити про ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС та ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, то слід визнати, що криміналізація цих діянь є закономірним і послідовним результатом усунення прогалин, які утворювалися у кримінальному законодавстві після набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Говорячи про *умови загально-правового характеру*, слід відзначити, що під ними розуміється відповідність нової кримінально-правової заборони: а) Конституції України; б) міжнародним договорам, ратифікованим ВРУ; в) КпАП України та іншим законам України [293, с. 9].

Поетапно говорячи про криміналізацію зазначених вище діянь, слід зазначити, що приписи ст. 212-1 КК України повною мірою відповідають вимогам Конституції України (ст. 46), страхового законодавства України та в цілому досить непогано (хоч і не ідеально) узгоджені із заборонними нормами КпАП України (ст. 165-1).

Згідно з *умовами кримінально-правового характеру* не підлягає криміналізації діяння: а) яке не відповідає визначеним у кримінальному законі ознакам злочину, зокрема, не є власне діянням, не може бути винним і вчинюватися суб'єктом злочину; б) яке вже визнане злочином; в) криміналізація якого спричинить небажану конкуренцію норм КК України або іншим чином може суттєво ускладнити процес кваліфікації злочинів та сприяти помилкам у кваліфікації [293, с. 9]. Детально розглянувши зміст усіх діянь, описаних ст. 212-1 КК України, ми робимо висновок, що їх зміст і форма описання загалом відповідає наведеним умовам кримінально-правового характеру.

До *умов кримінально-процесуального характеру* належить можливість доказування факту вчинення даного діяння кримінально-процесуальними засобами. Розглядаючи цю вимогу під кутом положень ст. 212-1 КК України, хотілося б зазначити таке. Матеріали досліджених нами кримінальних справ (проваджень) засвідчують ту обставину, що

доказування факту ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС досить успішно здійснювалося з використанням процесуальних механізмів, вписаних у КПК України 1960 р. Аналіз положень КПК України 2012 р. дозволяє стверджувати, що істотних проблем у цій частині також не повинно бути й у майбутньому. Разом з тим використання злочинцями все нових і нових способів ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, «майстерність» і «витонченість» у їх реалізації створюють неабиякі перешкоди у цьому процесі.

Згідно з умовами *техніко-юридичного характеру* будь-яке діяння слід криміналізувати, дотримуючись певних термінологічних вимог, вимог логіки тощо. Інакше кажучи, діяння, що криміналізується, має бути визначено у законі з точністю, необхідною для права [293, с. 9]. Не дивлячись на те, що ці умови є техніко-юридичними, їх невиконання може ускладнити розуміння та застосування норм КК України. У досліджуваній нами статті кримінального закону деякі порушення цих умов зустрічаються (про що докладно йтиметься у другому та третьому розділах дисертації), однак вони не є такими, що призводять до повної неможливості застосування КК у цій частині.

Висновки до розділу 1

1. Простежена генеза кримінального законодавства про відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків демонструє тісний зв'язок цього законодавства із соціально-економічним розвитком суспільства загалом і процесом відокремлення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування від системи оподаткування зокрема. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС бере свій початок з кримінально-правової заборони ухилення від сплати податків і зборів. Станом на 27 лютого 1993 р. збір на обов'язкове соціальне страхування та збір на обов'язкове державне пенсійне страхування як прототипи сучасного єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС належали до числа загальнодержавних обов'язкових платежів, а кримінальна відповідальність за ухилення від їх сплати наставала за ст. 148-2 КК України 1960 р.

У результаті зміни регулятивного (податкового) законодавства, яке становило бланкетну основу диспозиції ст. 212 КК України, 1 січня 2004 р. відбулася декриміналізація такого діяння, як ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС. З 1 січня 2004 р. (день набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування») по 12 грудня 2005 р. (останній день перед набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС не охоплювалося диспозицією ст. 212 КК України, а тому кримінальна відповідальність за таке діяння могла наставати лише в тому випадку, коли вчинене містило в собі склад іншого злочину (наприклад, передбаченого статтями 192 чи 364 КК України).

13 грудня 2005 р. відбулася криміналізація ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, якщо це діяння призвело до фактичного ненадходження до ПФУ коштів у значних розмірах. З цього моменту відповідальність за вчинення цього злочину стала наставати за ст. 212-1 КК України. 1 січня 2011 р. у межах ст. 212-1 КК України відбулася криміналізація діяння «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС» у частині ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: а) на випадок безробіття; б) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; в) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

2. З набранням чинності ЗУ від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» кримінальна відповідальність за вчинення простого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС була значно посилена, за вчинення кваліфікованого виду – частково посилена та частково пом'якшена, а за вчинення особливо кваліфікованого виду – суттєво пом'якшена.

3. Системний аналіз положень ст. 212-1 КК України через призму вироблених доктриною умов криміналізації діянь засвідчив ту обставину, що, хоч криміналізація ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС відбулася з порушеннями деяких вимог (щодо визначеності та єдності термінології, щодо співмірності санкції та економії кримінально-правової репресії тощо), вона (криміналізація) загалом є обґрунтованим і виправданим кроком українського законодавця. Досліджувана кримінально-правова заборона є (а в удосконаленому вигляді – повинна бути надалі) надійним засобом охорони системи загальнообов'язкового соціального страхування.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 212-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Об'єкт ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

У теорії кримінального права загальновизнаним є положення про те, що антисоціальний зміст того чи іншого виду суспільно небезпечної поведінки людини характеризується, у першу чергу, змістом і специфікою об'єкта відповідного складу злочину. Об'єкт складу злочину дозволяє визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань. Об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, є вихідним при кваліфікації злочинів та побудові системи Особливої частини КК України [149, с. 101].

У вітчизняній і зарубіжній кримінально-правовій науці було розроблено низку концепцій, серед яких як за рівнем розробленості, так і за кількістю представників вирізняються теорії, згідно з якими «об'єкт злочину – люди» [245, с. 93–94; 96, с. 63; 89, с. 49; 75, с. 177], «об'єкт злочину – блага» [17, с. 161; 237, с. 49; 213, с. 133; 34, с. 25–66; 33, с. 56; 80, с. 5–22; 192, с. 159], «об'єкт злочину – суспільні відносини» [209, с. 129–130; 162, с. 275–311; 21, с. 165–170; 244, с. 105–114; 40; 100; 194; 263; 104; 147; 103; 149, с. 102; 150, с. 283] та «об'єкт злочину – цінності» [286, с. 3; 285, с. 52; 163, с. 202; 7, с. 35; 8, с. 3–28; 11, с. 55–62; 18, с. 10].

У науці кримінального права висловлюються й інші думки щодо загального розуміння об'єкта складу злочину, які поки що не набули широкої підтримки серед представників кримінально-правової науки [262, с. 175; 274, с. 17; 273, с. 81–87]. У цілому доводиться констатувати, що наразі розроблено низку різноманітних концепцій об'єкта злочину, кожна з яких має як «сильні», так і «слабкі» сторони. Так, концепція, згідно з якою об'єктом злочину є суспільні відносини, дозволяє більш предметно дослідити «механізм спричинення шкоди об'єкту злочину», є вельми актуальною під час

дослідження антисоціальної спрямованості більшості категорій злочинів, однак «вразливою» під час аналізу злочинів проти життя та здоров'я тощо.

Здійснивши аналіз положень більшості існуючих концепцій об'єкта складу злочину, ми дійшли кількох висновків. По-перше, проблема об'єкта злочину була і залишається однією із найскладніших у теорії кримінального права України, яка має досліджуватися у спеціально присвячених цій проблемі монографічних дослідженнях. По-друге, викласти на сторінках кандидатської дисертації ґрунтовний аналіз усіх (або принаймні більшості) концепцій об'єкта злочину та навести власні аргументи на користь займаної позиції з цього питання просто неможливо через обмеження щодо обсягу такого виду робіт і навряд чи потрібно. Будь-які спроби зробити це негативно впливають на якість вивчення тих питань, які виступають предметом дисертаційного дослідження. Вважаємо також дещо перебільшеною конфронтацію щодо визначення об'єкта злочину серед представників різних підходів, адже, розглянувши різні концепції, ми можемо побачити, що вони мають достатньо спільних рис. У своїх подальших міркуваннях ми будемо відштовхуватися від традиційної позиції, згідно з якою об'єктом злочину є суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом.

У науці найбільш поширеною є думка згідно з якою структурними елементами суспільних відносин виступають: а) суб'єкти суспільних відносин; б) предмет, з приводу якого виникають та існують суспільні відносини; в) соціальний зв'язок як зміст цих відносин [243, с. 79; 149, с. 103–105]. При цьому вважається, що суб'єктами суспільних відносин можуть бути держава, різні об'єднання, юридичні та фізичні особи. Під предметом суспільних відносин розуміють усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують ці відносини. Говорячи про соціальний зв'язок, зазначають, що це безпосередній зміст суспільних відносин, який проявляється у певній взаємодії та взаємозв'язку суб'єктів суспільних відносин [149, с. 103–105].

Більшість криміналістів зійшлись у тому, що цей елемент складу злочину «за вертикаллю» поділяється на загальний, родовий та безпосередній об'єкти, а «за горизонталлю» – на основний та додатковий (обов'язковий і факультативний).

Традиційно вважається, що родовим об'єктом того чи іншого складу злочину (сукупності складів злочинів) виступають ті суспільні відносини, які характеризуються якісною однорідністю та взаємопов'язаністю, охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм та об'єднуються, як правило, в окремому розділі Особливої частини КК України [291, с. 201; 149, с. 111].

Оскільки ж досліджувана нами ст. 212-1 КК України знаходиться у Розділі VII Особливої частини КК України, що має назву «Злочини у сфері господарської діяльності», то з точки зору законодавця (висловленої ним у ході систематизації норм Особливої частини КК України) виходить, що родовим об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Аналогічного висновку щодо змісту родового об'єкта злочинів, передбачених нормами Розділу VII Особливої частини КК України (глави VI Особливої частини КК України 1960 р.), дійшли і такі криміналісти, як В.М. Киричко, О.І. Перепелиця [205, с. 5], В.Я. Тацій [152, с. 198], Я.М. Кураш [160, с. 6], О.І. Кириленко, М.В. Ткаченко [94, с. 3], М.Й. Коржанський [101, с. 270] і багато інших науковців.

Разом з тим така думка не є загально визнаною, адже значна частина правників, досліджуючи конкретні статті Розділу VII Особливої частини чинного КК України (глави VI Особливої частини КК України 1960 р.) чи їх групи, доходять дещо іншого висновку. Так, М.С. Міщук ще в 1993 р. висловив думку про те, що родовим об'єктом ухилення від подання декларації про доходи є сукупність схвалених і охоронюваних кримінальним законом фінансових відносин, які забезпечують зміцнення, розвиток і вдосконалення розподільчої та контрольної функції фінансів у регулюванні ринку та економіки в цілому [179]. В.М. Вересов наполягав на тому, що в межах глави VI Особливої частини КК України 1960 р. слід виділяти не один, а два родові об'єкти – суспільні відносини у сфері господарювання та фінансові відносини [28, с. 34–64]. Аналогічні міркування висловлювали також Л.П. Брич [23, с. 155–156], Н.О. Гуторова [54, с. 89–94] та В.С. Кошевський [115, с. 119, 148]. При цьому більшість названих науковців пропонувала виокремити із Розділу VII Особливої частини КК України (відповідної глави КК України 1960 р.) норми про злочини проти державних фінансів, описавши останні в межах окремого розділу Особливої частини КК.

Більш детальний аналіз праць зазначених дослідників дозволяє стверджувати, що їхні міркування (відмінні від традиційних уявлень про родовий об'єкт складів злочинів, передбачених Розділом VII Особливої частини КК України) зумовлені тим, що основний безпосередній об'єкт того чи іншого складу злочину не завжди узгоджується із назвою Розділу VII Особливої частини КК України, а отже, і з родовим об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України.

Для того, щоб з'ясувати чи правильно обрано місце статті про кримінальну відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на

ЗДПС у системі Особливої частини КК і підтвердити або, навпаки, спростувати припущення, що родовим об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України, є суспільні відносини саме у сфері господарської діяльності, необхідно встановити зміст основного безпосереднього об'єкта складу злочину, нині описаного у ст. 212-1 КК. З цією метою ми звернулися до напрацювань вітчизняних науковців.

Так, характеризуючи антисоціальну спрямованість розглядуваного злочину, Я.М. Кураш зазначає, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є суспільні відносини у сфері *податкового регулювання* в частині доходних статей накопичувального фонду державного Пенсійного фонду України [155, с. 580] (курсив наш – Д.С.).

Вважаємо, що з наведеною позицією погодитися повною мірою не можна, адже ст. 212-1 КК України не має та, як вже було показано нами, ніколи не мала відношення до податкового регулювання¹. Стаття 212-1 КК України покликана забезпечувати встановлені страховим законодавством суспільні відносини, пов'язані з нарахуванням, обчисленням та сплатою єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС. У зв'язку з цим суспільні відносини «у сфері податкового регулювання», про які пише Я.М. Кураш, не є ні основним, ні додатковим безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

Значно далі в напрямі встановлення дійсного змісту основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, пішли В.М. Киричко, О.І. Перепелиця та В.Я. Тацій, котрі зробили висновок про те, що таким об'єктом виступають суспільні відносини *у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування* [152, с. 211].

---

¹ Нагадаємо, що у п. 4 ст. 18 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» прямо зазначалося, що страхові внески не включаються до складу податків, інших обов'язкових платежів, які становлять систему оподаткування, і на ці внески податкове законодавство не поширюється. Оскільки у диспозиції ст. 212 КК України фігурують лише ті обов'язкові платежі, що входять у систему оподаткування, ця кримінально-правова норма, починаючи з 1 січня 2004 р. – моменту набрання чинності більшістю положень ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», вже не забезпечувала правомірне функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Щодо діянь, вчинених платниками страхових внесків на ЗДПС починаючи з моменту набрання чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»», має застосовуватись ст. 212-1 КК [70, с. 100; 191, с. 648; 145, с. 518].

У сучасній фінансово-правовій літературі страхові внески об'єднуються в інститут доходів централізованих державних (публічних) фондів, відмінний як від інституту податкового права, так і від інституту неподаткових доходів бюджету. Не будучи включеними до складу системи оподаткування, страхові внески вважаються особливим видом обов'язкових доходів, пов'язаним із реалізацією соціальної функції держави, матеріальною гарантією соціального забезпечення конкретної особи в разі настання соціального ризику та джерелом коштів солідарної системи у соціальному страхуванні. Стверджується також, що об'єднання страхових внесків в єдиний соціальний податок призведе до змішування оподаткування та соціального страхування – різних за економічною і правовою природою механізмів, підірве методологічну основу становлення самого інституту соціального страхування» [223, с. 180–197; 48, с. 67; 238, с. 233; 301, с. 65].

Така позиція видається в цілому правильною, хоча і дещо розмитою. Річ у тім, що поняття «суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» включає в себе і суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок нарахування, обчислення та сплати відповідних страхових внесків, і суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, і суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок подання відомостей щодо коштів цих фондів, тощо. Утім, далеко не всі категорії зазначених суспільних відносин належать до основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Це пояснюється тим, що у ст. 212-1 КК України йдеться лише про ті діяння, які призвели до фактичного ненадходження коштів до відповідних фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, тобто про діяння, які мали місце лише до моменту надходження коштів до цих фондів. Із цього випливає, що суспільні відносини, що забезпечують встановлений порядок використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування і встановлений порядок подання відомостей щодо коштів цих фондів, а так само інші відносини, що мають місце вже після фактичного надходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, не є об'єктом складу розглядуваного злочину. Тому викладена позиція В.М. Киричка, О.І. Перепелиці та В.Я. Тація потребує уточнення [252, с. 55–57].

І таке уточнення ми знаходимо у працях В.С. Кошевського, котрий звертає увагу на те, що об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК, є суспільні відносини, регламентовані законодавством України, що виникають у сфері фінансової діяльності держави щодо сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, які забезпечують формування централізованих фондів соціального страхування [110, с. 74–75; 115, с. 84] (курсив наш – Д.С.). Утім, якщо таким об'єктом є, як стверджує В.С. Кошевський, певні суспільні відносини, то одразу ж виникає кілька важливих запитань, відповіді на які ми не знайшли у роботах зазначеного автора: 1) між ким вони складаються; 2) який предмет цих суспільних відносин; 3) у чому полягає соціальний зв'язок учасників цих суспільних відносин. Відповіді на ці запитання видаються нам вельми важливими, адже лише після їх отримання можна буде зрозуміти механізм спричинення шкоди відносинам, поставленим під охорону кримінальним законом.

На думку О.О. Дудорова, основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є встановлений законодавством порядок сплати

єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС [191, с. 649], тобто система загальнообов'язкового державного соціального страхування у частині встановлено порядку сплати страхових внесків, що забезпечує формування доходної частини цієї системи [145, с. 520–521; 146, с. 304]. У цілому погоджуючись із такою думкою, водночас хотілося б зазначити, що більш доречно говорити не про «порядок», а про суспільні відносини, що забезпечують цей порядок. Сказане пояснюється тим, що сам порядок жодної шкоди в результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, не зазнає. Вказаний порядок – це ніщо інше, як законодавча модель (алгоритм) правильного нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС чи сплати страхових внесків на ЗДПС. Ця модель, як видається, не зазнає шкоди навіть у тому випадку, коли всі без винятку суб'єкти почнуть відхилятися від її вимог.

Крім того, слід мати на увазі, що, оскільки порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС (особливо в контексті ст. 212-1 КК України) значною мірою відрізняються один від одного, то наразі доречно говорити не про один основний безпосередній об'єкт складу розглядуваного злочину, а про два: *1) суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС; 2) суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС.*

Для того, щоб зрозуміти, про які саме відносини йдеться і яким чином їм завдається шкода в разі вчинення злочину, описаного ст. 212-1 КК України, необхідно розкрити порядок нарахування, обчислення та сплати відповідних платежів.

Починаючи з характеристики порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, хотілося б одразу відзначити, що цей порядок визначається розділом III ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженою постановою правління ПФУ від 27 вересня 2010 р. № 21-5, яку було розроблено з метою реалізації положень цього ЗУ.

Окремі питання, пов'язані з нарахуванням, обчисленням і сплатою цього страхового внеску, обліком, рухом і розподілом коштів від його сплати, обліком і реєстрацією страхувальників і застрахованих осіб, проведенням перевірок платників єдиного внеску на

ЗДСС, особливостями взаємодії органів доходів і зборів з іншими державними органами в цій сфері додатково регламентуються низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Здійснивши аналіз усіх відповідних нормативно-правових актів, ми дійшли висновку, що загальний порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС характеризується неабиякою складністю, а, отже, викласти його в розгорнутому вигляді для всіх категорій платників в межах основного тексту дисертації немає можливості через існуючі обмеження щодо обсягу. Саме тому весь матеріал, що стосується категорій платників розглядуваного внеску, бази його нарахування та розмірів, ми згрупували в межах однієї, як нам видається, досить зручної для застосування та легкої для наочного сприйняття інформації таблиці (див. Додаток Д).

Встановлення усіх категорій платників єдиного внеску на ЗДСС, бази нарахування цього внеску, а також його розмірів (ставок) дозволяє нам перейти до безпосереднього аналізу порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Нарахування єдиного внеску на ЗДСС здійснюється на суми, що визначені базою для нарахування цього внеску, які не зменшені на суму відрахувань податків, інших обов'язкових платежів, що відповідно до закону сплачуються із зазначених сум, та на суми утримань, що здійснюються відповідно до закону або за договорами позики, придбання товарів та виплат чи на інші цілі за дорученням отримувача. Єдиний внесок на ЗДСС нараховується на суми, що визначені базою для нарахування єдиного внеску, незалежно від джерел їх фінансування, форми, порядку, місця виплати та використання, а також від того, чи виплачені такі суми фактично після їх нарахування до сплати. Обчислення єдиного внеску на ЗДСС здійснюється виключно у національній валюті, у тому числі з виплат (доходу), що здійснюються в натуральній формі. Сплата єдиного внеску на ЗДСС здійснюється у національній валюті шляхом внесення відповідних сум цього внеску на рахунки органів доходів і зборів, відкриті в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів для його зарахування.

Для зарахування єдиного внеску на ЗДСС в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та його територіальних органах відкриваються в установленому порядку небюджетні рахунки відповідному органу доходів і зборів. Зазначені рахунки відкриваються виключно для обслуговування коштів єдиного внеску на ЗДСС.

1. Загальний порядок сплати єдиного внеску на ЗДСС (страхувальниками).

Єдиний внесок на ЗДСС сплачується шляхом перерахування платником безготівкових коштів з його банківського рахунку. Платники, зазначені в абзацах 3 і 4 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які не мають банківського рахунку, сплачують єдиний внесок на ЗДСС шляхом готівкових розрахунків через банки чи відділення зв'язку.

Платники єдиного внеску на ЗДСС (крім платників, зазначених у пунктах 4 і 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), зобов'язані сплачувати цей внесок, нарахований за календарний місяць, не пізніше 20 числа наступного місяця, крім гірничих підприємств, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок на ЗДСС, нарахований за календарний місяць, не пізніше 28 числа наступного місяця.

Як впливає з положень ч. 10 ст. 9 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» днем сплати єдиного внеску на ЗДСС вважається:

а) у разі перерахування сум єдиного внеску на ЗДСС з рахунку платника на відповідні рахунки органу доходів і зборів – день списання банком або центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, суми платежу з рахунку платника незалежно від часу її зарахування на рахунок органу доходів і зборів;

б) у разі сплати єдиного внеску на ЗДСС готівкою – день прийняття до виконання банком або іншою установою – членом платіжної системи документа на переказ готівки разом із сумою коштів у готівковій формі;

в) у разі сплати єдиного внеску на ЗДСС в іноземній валюті – день надходження коштів на відповідні рахунки органів доходів і зборів, відкриті в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

2. Порядок сплати єдиного внеску на ЗДСС за основні категорії застрахованих осіб (за платників, зазначених у пунктах 2, 3, 6, 7, 8, 9 та 11 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

Як впливає із положень ч. 6 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» нарахування, обчислення та сплата єдиного внеску на ЗДСС за платників, зазначених у пунктах 2, 3, 6, 7, 8, 9 та 11 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне

страхування», здійснюються платниками, зазначеними у п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (тобто роботодавцями), за рахунок сум, на які внесок на ЗДСС нарахований.

В абзаці ж другому ч. 8 ст. 9 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» звертається увага на те, що роботодавці, під час кожної виплати заробітної плати (доходу, грошового забезпечення), на суми якої (якого) нараховується єдиний внесок на ЗДСС, одночасно з видачею зазначених сум зобов'язані сплачувати нарахований на ці виплати єдиний внесок на ЗДСС у розмірі, встановленому для таких платників (авансові платежі). Обчислення єдиного внеску зазначеною категорією платників здійснюється щомісячно на підставі бухгалтерських та інших документів, відповідно до яких провадиться нарахування (обчислення) або які підтверджують нарахування (обчислення) виплат (доходу), на які нараховується єдиний внесок на ЗДСС.

3. *Порядок сплати єдиного внеску на ЗДСС за платників, зазначених у пунктах 10, 12, 13 та 14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»* регламентовано приписами Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.

Обчислення єдиного внеску на ЗДСС за таких осіб провадиться військовими частинами, органами, які виплачують грошове забезпечення, чи районними (міськими) управліннями праці та соціального захисту населення (залежно від категорії платників) на підставі бухгалтерських та інших документів, які підтверджують нарахування (обчислення) допомоги, грошового забезпечення або компенсації.

Сплата єдиного внеску на ЗДСС здійснюється: а) за осіб, зазначених у пунктах 12–14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», – в межах та за рахунок загального обсягу видатків, передбачених в Державному бюджеті України на відповідний рік для органів доходів і зборів; б) за осіб, зазначених у п. 10 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», – шляхом перерахування відповідних сум з рахунків районних (міських) управлінь праці та соціального захисту населення на рахунки органів доходів і зборів за їх місцезнаходженням за рахунок коштів, з яких виплачується грошове забезпечення.

4. *Порядок сплати єдиного внеску на ЗДСС фізичними особами – підприємцями (крім тих, які обрали спрощену систему оподаткування) та членами сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності; особами, які забезпечують себе роботою самостійно (займаються незалежною професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю), а також особами, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність або іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності (за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями) визначено положеннями п. 4.5. Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженої постановою правління ПФУ від 27 вересня 2010 р. № 21-5.*

5. *Порядок сплати єдиного внеску на ЗДСС фізичними особами – підприємцями, які обрали спрощену систему оподаткування.*

Перш за все слід звернути увагу на те, що зазначена категорія платників самостійно обчислює для себе та членів своїх сімей, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, суму єдиного внеску на ЗДСС, яка не може бути менше мінімального страхового внеску за кожну особу на місяць. Ці платники сплачують єдиний внесок на ЗДСС, нарахований за календарний квартал, до 20 числа місяця, що настає за кварталом, за який сплачується єдиний внесок на ЗДСС.

Фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, можуть сплачувати єдиний внесок на ЗДСС у вигляді авансового платежу в розмірі, який самостійно визначили, до 20 числа кожного місяця поточного кварталу. При цьому суми єдиного внеску на ЗДСС, сплачені у вигляді авансових платежів, ураховуються платником при остаточному розрахунку, який здійснюється ним за календарний квартал до 20 числа місяця, що настає за кварталом, за який сплачується єдиний внесок на ЗДСС.

Завершуючи загальний огляд процедури нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС хотілося б звернути увагу на те, що: 1) єдиний внесок на ЗДСС підлягає сплаті незалежно від фінансового стану платника; 2) за наявності у платника єдиного внеску на ЗДСС одночасно із зобов'язаннями із сплати єдиного внеску на ЗДСС зобов'язань із сплати податків, інших обов'язкових платежів, передбачених законом, або зобов'язань перед іншими кредиторами зобов'язання із сплати єдиного внеску на ЗДСС виконуються в першу чергу і мають пріоритет перед усіма іншими зобов'язаннями, крім

зобов'язань з виплати заробітної плати (доходу); 3) суми помилково сплаченого єдиного внеску зараховуються в рахунок майбутніх платежів єдиного внеску на ЗДСС або повертаються платникам у порядку і строки, визначені у встановленому порядку.

На цьому вважаємо за можливе завершити загальний огляд порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, адже і наведеної інформації цілком достатньо, щоб зрозуміти, про які саме суспільні відносини йдеться, хто є їх суб'єктами, який предмет цих відносин, у чому полягає соціальний зв'язок між суб'єктами таких відносин та яким чином їм завдається шкода в разі вчинення діяння, описаного ст. 212-1 КК України.

Загалом із наведеного порядку випливає, що:

а) *суб'єктами* (учасниками) суспільних відносин, які забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, з одного боку, є фізичні особи – платники єдиного внеску на ЗДСС (тобто платники, які особисто зобов'язані нараховувати, обчислювати та сплачувати єдиний внесок на ЗДСС), службові особи юридичних осіб – платників єдиного внеску на ЗДСС (тобто особи, які уповноважені нараховувати, обчислювати та сплачувати єдиний внесок на ЗДСС від імені юридичних осіб – платників єдиного внеску на ЗДСС) або особи чи органи, які здійснюють нарахування цього внеску за певні категорії платників єдиного внеску на ЗДСС (зокрема за платників, визначених у пунктах 2, 3, 6–14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), а, з іншого, – органи доходів і зборів, які уповноважені вести облік платників єдиного внеску на ЗДСС, забезпечувати збір та ведення обліку страхових коштів, контролювати повноту та своєчасність їх сплати, вести Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування та виконувати інші функції, передбачені ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

б) *предметом* суспільних відносин, які забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, виступають грошові кошти, що мають сплачуватися до органів доходів і зборів як єдиний внесок на ЗДСС відповідно та у порядку визначеному страховим законодавством;

в) під *соціальним зв'язком* у суспільних відносинах, які забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, слід розуміти взаємозв'язок і взаємодію суб'єктів цих відносин. Цей зв'язок обумовлений

сукупністю взаємних прав та обов'язків, встановлених страховим законодавством для кожного з названих вище суб'єктів.

Установлення всіх елементів суспільних відносин, які забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, дозволяє розглянути механізм спричинення шкоди цьому безпосередньому об'єкту злочину. При цьому звертає на себе увагу та обставина, що ухилення від нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС може бути як повним (маються на увазі випадки, коли особа взагалі не сплачує цього внеску, хоча повинна його сплачувати), так і частковим (особа хоч і сплачує розглядуваний внесок, але не в повному обсязі). У зв'язку з цим доречно говорити про існування принаймні двох механізмів спричинення шкоди відповідним суспільним відносинам.

Так, у випадку, коли зобов'язана особа взагалі не сплачує внесок, істотна шкода розглядуваним суспільним відносинам завдається їх учасником шляхом виключення себе з цих суспільно корисних і охоронюваних кримінальним законом відносин. Посягання на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини відбувається, так би мовити, «із середини» та призводить до повного їх руйнування.

«Із середини» відбувається посягання на суспільні відносини й у випадку, коли зобов'язана особа не сплачує внесок частково. Однак на відміну від попереднього випадку, істотна шкода відносинам завдається їх учасником не шляхом виключення себе з цих відносин (адже фактично відносини мають місце), а шляхом негативного впливу на соціальний зв'язок (платник порушує свій обов'язок щодо правильного нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС) і предмет цих відносин (сума єдиного внеску на ЗДСС, що надходить до органів доходів і зборів, є меншою від законодавчо визначеної).

На цьому аналіз першого з двох альтернативно передбачених у складі злочину, описаного ст. 212-1 КК України, основних безпосередніх об'єктів вважаємо завершеним, що дає можливість перейти до характеристики другого основного безпосереднього об'єкта – суспільних відносин, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС. Перш, ніж охарактеризувати ці відносини, треба розглянути сам порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС, адже без цього неможливо встановити ні предмет розглядуваних відносин, ні їх суб'єктів, ні соціальний зв'язок між ними. Не маючи знову ж таки можливості викласти весь процес здійсненого нами аналізу страхового (в тому

числі пенсійного) законодавства, наведемо лише його основні результати. Ці основні результати полягають в тому, що в Україні існує два порядки сплати страхових внесків на ЗДПС.

Перший порядок стосується нарахування обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС, що здійснюється страхувальниками та застрахованими особами (а також службовими особами державних органів, що здійснюють сплату цих внесків за певні категорії застрахованих осіб).

У період з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2010 р. цей порядок визначався положеннями ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який у зазначений період діяв у тандемі із вже чинним на той час ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»¹. Зокрема, перший із двох зазначених законів визначав види загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, категорії страхувальників тощо, а другий – базу нарахування, розміри (ставки) та порядок нарахування, обчислення та сплати цих внесків окремими категоріями платників (див. Додаток 3). За для виконання цих законів і детальної регламентації процедури нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС було розроблено Інструкцію про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України та затверджено постановою правління ПФУ від 19 грудня 2003 р. № 21-1. При цьому в розглядуваний період платники цих страхових внесків нараховували, обчислювали та сплачували страхові внески на ЗДПС самостійно (фізичні особи – підприємці), через своїх службових осіб (юридичні особи, що використовували найману працю) або за цих платників (окремі категорії застрахованих осіб) цю процедуру здійснювали самі страхувальники.

Із набранням чинності ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», тобто з 1 січня 2011 р., цей порядок зазнав докорінних змін, а якщо говорити більш точно, то зник як такий. З того часу всі зазначені вище платники страхових внесків на ЗДПС (тобто страхувальники та застраховані особи) здійснюють сплату цих внесків не окремо і не безпосередньо, а в межах єдиного внеску на ЗДСС, який, як відомо, включає в себе внески на ЗДПС.

---

¹ При цьому слід мати на увазі, що останній (ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування») до 1 січня 2004 р. належав не до пенсійного, а до податкового законодавства. При цьому належної уніфікації положень ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» із приписами ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» не проведено і досі.

Як свідчить системний аналіз положень ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» на сьогодні страхувальники та застраховані особи, котрі зобов'язані сплачувати страхові внески на ЗДПС (статті 11, 12, 14, 15 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»), здійснюють нарахування, обчислення та сплату **виключно** єдиного внеску на ЗДСС. Розподіл же коштів, акумульованих на централізованих рахунках органів доходів і зборів, за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (в тому числі й на ЗДПС) здійснюється автоматично не пізніше наступного операційного дня після їх зарахування на централізовані рахунки ПФУ, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, на рахунки Накопичувального пенсійного фонду, а у випадках, передбачених законом, – недержавних пенсійних фондів відповідно до визначених законом пропорцій. Інакше кажучи, самі страхувальники та застраховані особи, починаючи з 1 січня 2011 р. у нарахуванні та обчисленні страхових внесків на ЗДПС безпосередньої участі не беруть.

Кримінально-правова охорона суспільних відносин, що забезпечують сплату цих коштів, здійснюється в межах кримінально-правової охорони суспільних відносин, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС, тобто в межах першого із двох основних безпосередніх об'єктів складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

Другий порядок сплати страхових внесків на ЗДПС на сьогодні виписано в межах ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» та Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740. Не зупиняючись докладно на тому, чому ми віднесли збір на обов'язкове державне пенсійне страхування до числа страхових внесків на ЗДПС¹, зазначимо, що йдеться саме і лише про порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (як різновиду страхових внесків на ЗДПС) особами, *які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб*. Як би курйозно попереднє речення не звучало (сплата *страхових* внесків особами, котрі не належать ні до числа *страхувальників*, ні до числа *застрахованих осіб*), з юридичної точки зору збір на обов'язкове державне пенсійне страхування є різновидом страхових внесків на ЗДПС;

---

¹ Обґрунтування цієї думки міститься в окремій науковій публікації [253, с. 299–307].

порядок його сплати досить чітко виписаний у чинному законодавстві та фактично він стягується по всій території України¹.

На сьогодні збір на обов'язкове державне пенсійне страхування стягується за двома підставами: 1) у випадку вчинення окремих видів господарських операцій; 2) якщо він зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян.

Порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій регламентується приписами пунктів 6, 7, 9, 10 ч. 1 ст. 1; пунктів 5, 6, 8, 9 ч. 1 ст. 2; пунктів 7, 8, 10, 11 ч. 1 ст. 4 та ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування», а також нормами Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740. Положеннями зазначених вище норм чітко визначено категорії платників збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, види операцій з яких стягується цей збір, бази нарахування та розміри (ставки) зазначеного збору (детально про це йдеться у Додатку И), а також порядок його нарахування, обчислення та сплати для різних категорій платників².

Нарахування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій здійснюється на суми, визначені базою для нарахування цього збору (вартість реалізованих ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння; вартість легкового автомобіля, що придбавається; вартість нерухомого майна, що придбавається; вартість будь-яких послуг стільникового рухомого зв'язку). Обчислення цього збору здійснюється відповідно до законодавчо встановлених розмірів його ставок (див. Додаток И) виключно у національній валюті, а сплата – шляхом внесення платниками відповідних сум цього збору на рахунки з обліку коштів спеціального фонду державного бюджету, відкриті в центральному органі виконавчої

---

¹ Згадана курйозність полягає в тому, що у вітчизняній теорії права страхові внески традиційно розглядаються як відкладена частина оплати праці для матеріального забезпечення у разі настання страхового випадку. А збір на обов'язкове державне пенсійне страхування має не компенсаційну, а фіскальну природу (переважна більшість коштів від цього збору є джерелом наповнення Державного бюджету України) та абсолютно не характеризується еквівалентністю у виді зустрічних виплат або послуг (його сплата чи несплата жодним чином не впливає на розмір і порядок здійснення страхових виплат у випадку настання страхового випадку). Тобто юридично збір на обов'язкове державне пенсійне страхування є соціальним внеском, що не входить до податкової системи України, а фактично – це податок (збір), що не знайшов свого відображення в межах ПКУ України.

² Узагальнюючий аналіз положень цих нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що наразі існує чотири різновиди збору на обов'язкове державне пенсійне страхування залежно від виду вчинюваної господарської операції: 1) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій з продажу ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння; 2) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій з відчуження легкових автомобілів; 3) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу нерухомого майна; 4) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування з вартості послуг стільникового рухомого зв'язку.

влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Ці кошти в установленому порядку зараховуються до спеціального фонду державного бюджету і використовуються згідно із законом про Державний бюджет України.

Порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян, регламентується приписами пунктів 1 і 2 ч. 1 ст. 1; абз. 4 п. 1 ч. 1 ст. 2; частинами 1 і 2 ст. 3; абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» та розділом 6 Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на ЗДПС до Пенсійного фонду України, затвердженої постановою правління ПФУ від 19 грудня 2003 р. № 21-1.

Як впливає з положень цих норм, *платниками* зазначеного збору є: 1) суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи та організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників; 2) філії, відділення та інші відокремлені підрозділи платників збору, зазначених у пункті 1, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж платник збору, територіальної громади.

Базою нарахування цього збору на обов'язкове державне пенсійне страхування виступають фактичні витрати на виплату і доставку пенсій, призначених відповідно до пунктів «б» – «з» ст. 13 ЗУ «Про пенсійне забезпечення» до досягнення працівниками пенсійного віку, передбаченого ст. 26 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». *Розмір (ставка)* цього збору для всіх платників єдиний – 100% від зазначеної вище бази нарахування.

Говорячи про безпосередній порядок нарахування, обчислення та сплати цього збору слід відзначити, що *нарахування* збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян, здійснюється на суми, визначені базою для нарахування цього збору. *Сплата* ж збору здійснюється шляхом внесення платниками відповідних сум цього збору на відповідні рахунки ПФУ, відкриті в органах Державного казначейства України. Як правило, це здійснюється шляхом перерахування платником безготівкових коштів з його банківського рахунку на відповідні рахунки ПФУ. Щоправда, не виключається й можливість сплати цього збору шляхом готівкових розрахунків через банки чи відділення зв'язку.

Як впливає з приписів п. 6.8. Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, платники цього внеску мають щомісяця до 25-го числа вносити до ПФУ зазначену в повідомленні від нього місячну суму фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених на пільгових умовах.

На цьому вважаємо за можливе перейти від загального аналізу порядку нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС до суспільних відносин, що його забезпечують. Загалом із наведених положень щодо порядку нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС впливає, що його забезпечують дві відносно самостійні групи суспільних відносин:

1) суспільні відносини у сфері нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску за загальнообов'язкове державне соціальне страхування (які наразі забезпечують і надходження до ПФУ всіх страхових внесків на ЗДПС від платників, котрі належать до числа страхувальників і застрахованих осіб);

2) суспільні відносини у сфері нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (йдеться про страхові внески, які сплачуються відповідно до положень ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» особами, які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб).

Ураховуючи ту обставину, що перша група суспільних відносин є самостійним альтернативним об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України (який, до речі, ми вже досить ґрунтовно розглянули), а також те, що страхувальники та застраховані особи як учасники цих відносин фактично не можуть здійснювати нарахування, обчислення та сплату страхових внесків на загальнообов'язкове пенсійне страхування, є підстави стверджувати, що другим альтернативним об'єктом розглядуваного складу злочину є не всі суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС (як припускалося нами раніше), а лише *суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування особами, які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб, відповідно до положень ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування».*

Із цього випливає також висновок про те, що назва та диспозиція ст. 212-1 КК України (в яких йдеться саме про ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС) потребують уточнення, адже в існуючій редакції вони заважають правильному розумінню змісту цієї кримінально-правової заборони. У зв'язку з цим пропонуємо в назві та тексті ст. 212-1 КК України термінологічний зворот «*страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування*» замінити словосполученням «*збір на обов'язкове державне пенсійне страхування*» у відповідних відмінках.

При цьому *суб'єктами* (учасниками) цих суспільних відносин, з одного боку, є фізичні та юридичні особи, які відповідно до положень ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» зобов'язані сплачувати збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, а, з іншого, – ПФУ (у випадку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян) чи управління Державного казначейства України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі (у випадку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій) як органи, що уповноважені отримувати кошти від уплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Предметом відповідних суспільних відносин виступають *грошові кошти*, що мають сплачуватися до ПФУ чи до спеціального фонду державного бюджету, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Під *соціальним зв'язком* у названих суспільних відносинах слід розуміти взаємозв'язок і взаємодію суб'єктів цих відносин. Цей зв'язок обумовлений сукупністю взаємних прав та обов'язків, встановлених законодавством України у цій сфері (для платників збору на обов'язкове державне пенсійне страхування – обов'язок нарахувати, обчислити та сплатити цей внесок у порядку та у строки визначені чинним законодавством, а для ПФУ та управлінь Державного казначейства України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі – забезпечити можливість платнику виконати цей обов'язок).

Механізм спричинення шкоди цим суспільним відносинам є аналогічним до того, що був розглянутий під час аналізу суспільних відносин, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Встановлення тих категорій суспільних відносин, які наразі є основними безпосередніми об'єктами складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, дозволяє тепер відповісти на питання, які ставилися нами на початку цього підрозділу під час

характеристики родового об'єкта складів злочинів, описаних статтями 199–233 КК України, а саме: 1) чи правильно обрано місце статті про кримінальну відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС у системі Особливої частини КК України; 2) чи є суспільні відносини у сфері господарської діяльності родовим об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України.

Відповідаючи на перше питання, слід відзначити, що як загальна структура Особливої частини КК України (крім Розділу VII Особливої частини КК України кримінальний закон не містить розділу, який би описував суспільно небезпечні діяння, подібні до тих, про які йдеться у ст. 212-1 КК), так і змістовне наповнення Розділу VII Особливої частини КК дозволяють стверджувати, що місце розташування досліджуваної кримінально-правової заборони обрано правильно.

Інша річ, що наразі суспільні відносини у сфері господарської діяльності повною мірою не охоплюють собою всі ті відносини, що охороняються заборонними нормами Розділу VII Особливої частини КК України.

Сказане стосується і тих відносин, що виступають основними безпосередніми об'єктами складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК. Зокрема, суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування особами, які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб, далеко не завжди складаються у сфері господарської діяльності¹. У зв'язку з цим стає у черговий раз очевидно невідповідність між назвою Розділу VII Особливої частини КК України, яка мала б відображати зміст родового об'єкта складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України, і змістом окремих його статей (у тому числі ст. 212-1 КК).

У вітчизняній кримінально-правовій літературі ця проблема обговорюється вже досить давно, адже з'ясована невідповідність стосується не лише ст. 212-1, а і багатьох інших статей Розділу VII Особливої частини КК України [179, с. 11; 28, с. 34–64; 23, с. 155–156; 54, с. 89–94; 201, с. 6, 36; 70, с. 74–78; 31, с. 110–111]. Не поглиблюючись у цю дискусію, зазначимо, що проблема існує та потребує розв'язання. Вирішити її можна або шляхом утворення нового розділу Особливої частини КК України з відповідною назвою («Злочини проти фінансів», «Злочини проти державних фінансів», «Злочини у сфері

---

¹ Наприклад, у випадку придбання нерухомого майна (якщо воно здійснене вразі, третє тощо) чи легкового автомобіля або у випадку користування послугами стільникового рухомого зв'язку *будь-яка* фізична особа (а не лише фізична особа – підприємець) зобов'язана сплачувати збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (див. Додаток І).

фінансової діяльності держави» тощо)¹, або (що видається більш прийнятним) шляхом адекватного уточнення назви Розділу VII Особливої частини КК України.

Продовжуючи характеристику антисоціальної спрямованості ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, хотілося б звернути увагу на те, що вчинення цього діяння службовою особою спричиняє істотну шкоду не лише суспільним відносинам, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС чи суспільним відносинам, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, а і суспільним відносинам, що забезпечують порядок здійснення службовими особами юридичних осіб своїх повноважень.

При цьому слід додатково акцентувати увагу на тому, що безпосередньо в диспозиції ст. 212-1 КК України йдеться про три самостійні категорії суб'єктів: 1) службову особу підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особу, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; 3) будь-яку іншу особою, яка зобов'язана його сплачувати.

Із цього випливає, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене службовою особою підприємства, установи чи організації, повністю охоплюється приписами ст. 212-1 і додаткової кваліфікації за статтями 364 (364-1) чи 365 (365-1) КК України не потребує².

Ураховуючи ту обставину, що зазначеним вище відносинам шкода завдається не завжди, вважаємо, що додатковим факультативним об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують порядок здійснення службовими особами юридичних осіб своїх повноважень у сфері нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС.

Переходячи до характеристики предмета досліджуваного злочину, хотілося б зазначити, що у вітчизняній науці кримінального права предмет злочину, хоч і належить

---

¹ Важко сподіватись на оптимальний склад розділу КК про відповідальність за «фінансові» злочини за відсутності єдиного підходу щодо кола відповідних злочинних посягань. Навряд чи зміна послідовності викладу відповідних норм у тексті КК дозволить поліпшити ефективність кримінально-правової протидії порушенням регулятивного (у нашому випадку – страхового) законодавства.

² У зв'язку з цим не можемо погодитися з кваліфікацією органами досудового слідства факту ухилення голови правління ВАТ Лубенська швейна фабрика «Лубенчанка» від сплати страхових внесків на ЗДПС одночасно і за ч. 2 ст. 364, і за ч. 3 ст. 212-1 КК України [126].

до числа добре розроблених проблем, продовжує викликати серйозні дискусії. У межах же кандидатської дисертації немає змоги всебічно проаналізувати цю проблему. Тут лише зазначимо, що предметом злочину у кримінальному праві традиційно визнавалась річ матеріального світу, із властивостями якої законодавець пов'язує наявність у діянні особи складу певного злочину, і впливаючи на яку винний посягає на об'єкт злочину. Сучасний же підхід до визначення предмета злочину полягає у тому, що це – факультативна ознака об'єкта злочину, яка знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється злочинне діяння [184, с. 110–111].

Наведене визначення дає змогу визнавати предметом злочину і ті цінності (феномени, субстанції), матеріальність яких раніше заперечувалась (наприклад, інформація, підвладна людині електрична та теплова енергія, органи та тканини людини). Таким чином, йдеться про розширення поняття предмету злочину з тим, щоб воно охоплювало не лише речі, а і інші матеріальні утворення. Такий підхід видається виправданим, адже відповідно до філософського розуміння матерії до неї відносять всю об'єктивну реальність, що існує поза людською свідомістю і незалежно від неї, яка відображається у відчуттях людини та яку вона може сприйняти у той чи інший спосіб. До того ж, вплив на об'єкт злочину може бути здійснено завдяки вчиненню діяння щодо будь-яких матеріальних утворень, включаючи речі, енергію та інформацію. У протилежному випадку матиме місце курйозна ситуація, яка полягатиме в тому, що у кримінальному законі описуватимуться утворення, щодо яких можуть учинятися суспільно небезпечні діяння, визначатимуться їх характерні ознаки тощо, однак і юридичному складі злочину (законодавчій моделі злочину) не знайдеться місця для їх описання.

Проаналізувавши склад злочину, описаного ст. 212-1 КК України, через призму наведеного підходу до предмета злочину, ми робимо висновок про те, що він (склад злочину) передбачає не лише два альтернативні основні безпосередні об'єкти, а і два альтернативні предмети: *1) єдиний внесок на ЗДСС; 2) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.*

Ст. 212-1 чинного КК розрізняє такі види соціальних платежів, як єдиний внесок на ЗДСС і страхові внески на ЗДПС, при тому, що Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування закріплюють таке визначення

єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке дозволяє охопити і страхові внески на ЗДПС.

При цьому знову ж акцентуємо увагу на тому, що другим альтернативним предметом є не всі страхові внески на ЗДПС (як впливає із назви та диспозиції цієї статті), а лише ті страхові внески, що сплачуються в межах збору на обов'язкове державне пенсійне страхування. Це обумовлено тим, що всі інші (крім збору на обов'язкове державне пенсійне страхування) страхові внески на ЗДПС сплачуються в межах єдиного внеску на ЗДСС, який, як вже зазначалося, є самостійним предметом розглядуваного складу злочину.

Відповідно ж до п.2 ч.1 ст.1 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» єдиний внесок на ЗДСС – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Системний аналіз положень страхового законодавства привів нас до висновку про те, що починаючи з 1 січня 2004 р. *збір на обов'язкове державне пенсійне страхування* – це вид страхового внеску на ЗДПС, що стягується відповідно та у порядку, передбаченому ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування», Порядком сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженим постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740, та деякими іншими підзаконними актами України, та не входить до складу єдиного внеску на ЗДСС.

Наведеним вище категоріям притаманні усі ознаки, які характеризують їх як предмети відповідного складу злочину.

Так, *фізична ознака* предметів складу злочину, описаного ст. 212-1 КК України, полягає в тому, що як єдиний внесок на ЗДСС, так і збір на обов'язкове державне пенсійне страхування можуть мати виключно грошовий вираз (вони не можуть сплачуватися шляхом передачі товарів, виконання робіт, надання послуг тощо), а отже, є матеріальними цінностями, які можуть фіксуватися органами чуття людини (при готівковому способі розрахунку) або спеціальними технічними засобами (при безготівковому способі розрахунку).

Соціальна ознака єдиного внеску на ЗДСС та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування полягає в тому, що грошові кошти (що підлягають сплаті як відповідні внески) є загальновизнаною цінністю. Остання зумовлена, зокрема, тим, що вони (грошові кошти) мають надзвичайно високу ліквідність (здатність обмінюватися на інші товари, роботи та послуги) та виступають загальним еквівалентом (мірилом) вартості товарів, робіт і послуг.

Говорячи про *юридичну ознаку* розглядуваних предметів, слід відзначити, що ст. 212-1 КК України сконструйована законодавцем таким чином, що описуване нею злочинне діяння може вчинятися виключно з приводу єдиного внеску на ЗДСС чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та спрямоване безпосередньо на ті грошові кошти, що їх утворюють. Тобто розглядувані категорії визначено як предмети складу злочину безпосередньо в законі, а тому жодних питань щодо наявності або відсутності предмета у складі злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, немає і бути не може.

У теорії кримінального права іноді виділяють і деякі інші ознаки предметів складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Наприклад, Я.М. Кураш, крім зазначених вище ознак, виділяє нормативну, функціональну та вартісну ознаки цих категорій. Видається, що з цією думкою можна погодитися, в її розвиток зазначимо таке.

Нормативна ознака у цьому разі обумовлена бланкетним характером диспозиції ст. 212-1 КК України. Із змісту нормативних актів, до яких відсилає ця диспозиція, впливає, що перелік платників, база нарахування, розміри (ставки), а також порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування визначається законодавством України.

Функціональна ознака предметів складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, характеризує їх як платежі, що сплачуються виключно до тих фондів і бюджетів, що визначено в законах «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

За допомогою ж *вартісної* ознаки предметів досліджуваного нами складу злочину законодавець, з одного боку, визначає межу між злочинним і незлочинним ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування («незначний розмір» – «значний розмір»), а, з іншого, – здійснює диференціацію кримінальної відповідальності в межах ст. 212-1 КК України («значний розмір» – «великий розмір» – «особливо великий розмір»).

2.2. Об'єктивна сторона ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

Злочин, як і будь-який акт вольової поведінки людини, становить собою психофізичну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психічної) сторін діяння [72, с. 8]. Зовнішня сторона забезпечує прояв людської поведінки в об'єктивній дійсності, що виражається у формі дії або бездіяльності, спрямованої на зміну соціального середовища, а внутрішня – це психічні процеси, які відбуваються у свідомості людини, характеризують її волю і детермінують поведінку [202, с. 213; 266, с. 5, 6].

Об'єктивна сторона складу злочину, описаного ст. 212-1 КК України, знаходить своє вираження у словах: «ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ... якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах».

Із наведеного тексту, а також тієї обставини, що ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС поза ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС може мати місце лише у випадку ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, впливає, що об'єктивна сторона складу злочину, описаного ст. 212-1 КК України, передбачає такі обов'язкові ознаки:

1. Суспільно небезпечне діяння, яке може знаходити свій прояв в:

- а) ухиленні від сплати єдиного внеску на ЗДСС;*
- б) ухиленні від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування.*

2. Суспільно небезпечні наслідки у вигляді фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах.

3. Причинний зв'язок між сказаними суспільно небезпечними діяннями і наслідками.

Суспільно небезпечне діяння сформульовано у ст. 212-1 КК за допомогою такого вельми неоднозначного поняття, як «ухилення»¹. Таким же чином визначено зміст діяння

¹ Залишаючи без змін постанову Суворівського районного суду м. Одеси та ухвалу Апеляційного суду Одеської області, колегія суддів Судової палати в кримінальних справах ВСУ у своїй ухвалі від 10 серпня 2010 р. погодила з їх висновком про відсутність підстав для порушення кримінальної справи за ч. 3 ст. 212-1 КК щодо директора підприємства «Біостимулятор». Суд виходив з того, що сам по собі факт заборгованості перед ПФУ за страховими внесками на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування без умислу на ухилення від сплати цих внесків не свідчить про наявність складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Як впливає з матеріалів справи, заборгованість перед ПФУ за страховими внесками викликана тим, що на

й у ст. 212 КК України, а тому у ході аналізу його змісту ми використовуватимемо напрацювання і тих науковців, які займалися вивченням питань кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів.

Слово «ухилення», за твердженнями українських і російських філологів, утворено від дієслова «ухилитися» (російською – «уклоняться»), що означає: 1) рухаючись, переміститися вбік від попереднього напрямку [19, с. 1380]; 2) відходити від первинного, початого, переходячи до іншого [76, с. 1127]; 3) відходити від прямої дороги, напругу [76, с. 1127]; г) відсторонятися, відхилитися, відсовуватися убік [76, с. 1127]; 4) відступати, відхилитися, відскакувати тощо назад чи вбік від кого-небудь чи чого-небудь [27, с. 1522]; 5) відсторонятися, відхилитися за для того, щоб уникнути чогось [196, с. 921; 19, с. 1380]; б) прагнути уникнути чого-небудь [76, с. 1127]; 7) уникаючи чогось, відсторонитися, відмовитися від чого-небудь [196, с. 921]; 8) перестати дотримуватися чого-небудь, відхилитися, відійти від чого-небудь первинного, головного, правильного [19, с. 1380]; 9) утримавшись від учинення якогось вчинку, шагу зуміти уникнути чогось, усунутися від чогось [19, с. 1380].

Через таку непродуманість у вживанні термінології під час описання суспільно небезпечних діянь, передбачених статтями 212, 212-1 КК України, в кримінально-правовій доктрині виникло кілька істотно різних підходів щодо тлумачення змісту цих діянь. Так, переважна більшість дослідників висловила думку, що ухилення від сплати відповідних платежів може проявлятися як в діях винного, так і в його бездіяльності [225; 180, с. 65–66; 62, с. 23; 68, с. 121–123; 12, с. 418–423; 63, с. 11–14; 64, с. 87–80]. Цілком очевидно, що такий підхід ґрунтується як на загальнотеоретичному розумінні змісту слова «ухилення», так і на досить чіткому усвідомленні того, яким саме чином відбувається та може відбуватися таке ухилення у реальній дійсності.

Наприклад, Л.П. Брич і В.О. Навроцький обстоюють точку зору, згідно з якою сформульоване за допомогою цього терміну суспільно небезпечне діяння має складний характер, включає як діяння (дію чи бездіяльність) у вигляді створення умов для ухилення від сплати податків, зборів, так і бездіяльність у вигляді їх фактичної несплати [23, с. 181–185; 185, с. 388–389]. Послідовним прибічником аналогічного підходу є О.О. Дудоров, котрий протягом останнього десятиріччя наполягає саме на такому розумінні змісту ухилення у межах статей 212 і 212-1 КК України [70, с. 116–117].

підприємстві була введена процедура розпорядження майном арбітражним керуючим, і фактично директор не міг розпоряджатись коштами підприємства [82].

Протилежний погляд полягає в тому, що ухиленням від сплати податків, зборів (аналогічно – ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування) вважають лише бездіяльність – просту або складну (багатоактну) [278, с. 171]. Активна ж поведінка складами відповідних злочинів не охоплюються. Такий висновок науковці пов'язують з етимологічним значенням слова «ухилення», а також системним тлумаченням кримінального закону. Зокрема, Я.М. Кураш зазначає, що розуміння ухилення як одночасно дії і бездіяльності не відбиває суті ухилення, бо останнє може виражатися лише в бездіяльності [160, с. 14–15]. Цієї ж позиції додержуються О.І. Перепелиця [204, с. 12], В.В.Молодик [181, с. 3] та Н.О. Гуторова. Так, Н.О. Гуторова зазначає, що «суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 212 КК, полягає лише у вчиненні бездіяльності – відмови суб'єкта злочину від виконання обов'язків щодо сплати обов'язкових внесків до бюджетів чи державних цільових фондів, покладених на нього податковим законодавством» [54, с. 154].

Проаналізувавши аргументи представників різних підходів з цього питання, ми дійшли висновку, що більш правильним (принаймні, більш переконливим і таким, що відповідає загальному розумінню слова «ухилення») є підхід, згідно з яким під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування слід розуміти *як дії, так і бездіяльність винного, спрямовані на несплату чи неповну сплату відповідних страхових внесків.*

Надзвичайно складним було і залишається питання, чи передбачає ухилення від сплати податків, зборів, а також ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування застосування *обману* як способу вчинення цих злочинів. Зокрема, О.О. Дудоров, погоджуючись з дослідниками, які вважають, що суспільна небезпека ухилення від сплати податків визначається не тільки розміром несплаченого податку, а і фактом приховування об'єкта оподаткування, обманом податкових органів, латентністю вчинюваних дій, що перешкоджає державі примусово вилучити суми добровільно не сплаченого податку [157, с. 74–104; 173, с. 22–31; 174, с. 139], стверджує, що диспозиція ст. 212 КК України з її формулюванням «ухилення від сплати» передбачає, що істотну шкоду фіскальним інтересам держави платник може заподіяти, увівши державу в оману і створивши перешкоди для правильного нарахування податкового платежу. Якщо ж платник у звітній документації правильно відображає свої податкові зобов'язання, але своєчасно їх не сплачує, підстав для застосування ст. 212

КК України немає [70, с. 116–117]¹. Схожі міркування щодо центрального місця обману в механізмі ухилення від сплати податків і зборів висловлювалися Л.П. Брич [23, с. 203] і В.О. Навроцьким [186, с. 38–39].

Із критикою такого підходу виступає Н.О. Гуторова, котра наполягає на тому, що основним способом вчинення злочинів проти державних фінансів, який детермінується перш за все механізмом заподіяння шкоди об'єкту злочину, є зловживання довірою [54, с. 190–201]. Обманні дії, на думку цієї авторки, у переважній більшості випадків означають не способи безпосереднього виконання, а способи приховування цього злочину. За таких обставин віднесення їх до способів вчинення злочину призводить до неправильного тлумачення норм кримінального права, що тягне за собою порушення законності [54, с. 204–205].

Із вживанням слова «ухилення» для позначення змісту суспільно небезпечних діянь, описаних статтями 212 і 212-1 КК України, пов'язана і низка інших, не менш важливих питань (про стадії вчинення цих злочинів, про так зване правомірне ухилення від сплати податків тощо)

Не маючи можливості викласти в повному обсязі власні міркування щодо кожної проблеми у цій сфері, хотілося б зазначити, що застосування логіко-граматичного тлумачення положень ст. 212-1 КК України, дослідження етимологічного змісту слова «ухилення», усвідомлення антисоціальної спрямованості діяння, описаного ст. 212-1 КК України (зокрема, в частині основного безпосереднього об'єкта цього злочину), а також здійснення критичного аналізу кримінально-правової літератури привело нас до висновку, що з точки зору нині чинного законодавства (а не бажаного) **під ухиленням** від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС в ст. 212-1 КК України слід розуміти *будь-які умисні дії або бездіяльність, якими суб'єкт цього злочину порушив*

---

¹ На підтримку своєї позиції О.О. Дудоров наводить міркування Пленуму ВСУ, який у п. 3 своєї постанови від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» вказав на те, що ст. 212 КК України передбачено відповідальність не за сам факт несплати в установленний строк податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а за умисне ухилення від їх сплати. Щоправда, далі автор визнає, «що ці міркування є результатом доктринального і судового тлумачення кримінального закону, який обман як спосіб вчинення розглядуваного податкового злочину прямо не називає. Також досить важко побачити обман у поведінці того платника податків, який вчиняє ухилення шляхом бездіяльності, не подаючи відповідні документи до контролюючих органів. Останні у такій ситуації просто позбавляються будь-якої інформації про оподатковувану діяльність платника» [70, с. 117–118]. На сьогодні підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 212 КК України (якщо виходити з тексту закону, а не займатись його тлумаченням), фактично виступає розмір шкоди державі, для якої не має значення те, яким чином їй цю шкоду заподіяно. Цей невтішний висновок, не дивлячись на згадану вище виважену позицію Пленуму ВСУ, впливає і з п. 13 його постанови від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів»: роз'яснення щодо того, якого вигляду може набувати ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, Пленум ВСУ був вимушений розпочати із застереження про те, що вказаний ним перелік способів вчинення цього злочину є приблизним (незакритим) [70, с. 119]. Схожі міркування щодо центрального місця обману в механізмі ухилення від сплати податків і зборів висловлювалися Л.П. Брич [23, с. 203] і В.О. Навроцьким [186, с. 38–39].

встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС і які призвели до фактичного ненадходження коштів у значних розмірах.

Якщо ж говорити не про чинну, а про бажану редакцію ст. 212-1 КК України, то перш за все в ній слід позбутися такого «мегаабстрактного», «гумового» терміну, як «ухилення». Не дивлячись на існування різних підходів щодо розуміння його змісту, майже всі науковці одностайні у тому, що цьому та подібним до нього термінам не місце в кримінальному законі, позаяк останній має бути максимально чітким і визначеним.

Правий О.О. Дудоров, коли зазначає, що існування терміну «ухилення» в межах статей 212 і 212-1 КК України призводить до неможливості чіткого розмежування злочинної та незлочинної поведінки (зокрема, в частині оптимізації оподаткування); суперечить принципу законності як одному з основних принципів юридичної відповідальності; явно не узгоджується зі ст. 57 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право знати, зокрема, свої обов'язки; суттєво ускладнює виконання кримінальним законом такого завдання, як запобігання злочинам, адже потенційний злочинець не має чіткої інформації про суть кримінально караної поведінки [70, с. 114–115].

Ураховуючи викладене, пропонуємо назву ст. 212-1 КК України сформулювати таким чином: *«Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування»*. Так само вважаємо за доцільне позначити злочинне діяння у ст. 212-1 КК України.

Думаємо, що використання такого формулювання, з одного боку, значно покращило б розуміння змісту цієї норми (зокрема, стало б зрозуміло, що приписами ст. 212-1 КК України охоплюються як дії, так і бездіяльність винного), а, з іншого, прямо наголошувало б на тому, що йдеться виключно про протиправні вчинки особи.

Крім того, позначення діяння як «умисного порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування» дозволило б чітко та відносно легко здійснювати відмежування складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, від складу адміністративного правопорушення, описаного у ст. 165 КпАП України.

Продовжуючи характеристику суспільно небезпечного діяння, хотілося б відзначити, що, оскільки ст. 212-1 КК України наразі не містить чіткого визначення змісту суспільно

небезпечного діяння, то в межах нашої дисертації більш доречно говорити не про саме діяння у вигляді «ухилення від ...», а про способи здійснення цього ухилення.

Описово-бланкетний характер диспозиції ст. 212-1 КК України робить необхідним у кожному випадку її застосування звертатися до положень регулятивного законодавства, які визначають конкретних платників, їхні обов'язки, строки і механізм сплати внесків тощо. Вимога конкретизації обвинувачення стосовно досліджуваного злочину означає необхідність з'ясування того, яке саме положення регулятивного законодавства та яка його редакція були чинними на момент вчинення цього злочину. Згідно зі ст. 374 КПК України 2012 р. у мотивувальній частині вироку, зокрема, має бути зазначено, в який спосіб було вчинено злочин.

Як відомо, питанню загального визначення способу вчинення злочину у вітчизняній доктрині кримінального права присвячено чимало уваги. Одним із перших дослідив зазначену категорію В.М. Кудрявцев, визначивши її як певний порядок, метод, послідовність рухів та прийомів, які використовуються особою [159, с. 60–69; 158, с. 71]. Такий підхід до визначення способу вчинення злочину знайшов підтримку більшості криміналістів як радянського, так і сучасного періодів [202, с. 44; 26, с. 4–5; 243, с. 120; 163, с. 248–249; 192, с. 195–196; 176, с. 92; 149, с. 123].

Ми також підтримуємо традиційний підхід у вирішенні цього питання, а тому під способом вчинення злочину розуміємо форму прояву кримінально караного діяння, послідовність прийомів і методів, які використовує винний для вчинення умисного злочину (насильство, обман, зловживання довірою, використання безпорадного стану потерпілого, використання службового становища тощо).

Виходячи з диспозиції розглядуваної статті, а також беручи до уваги напрацювання українських науковців у частині констатації суттєво різного ступеня суспільної небезпеки аналізованого злочину (як і злочину, передбаченого ст. 212 КК України) залежно від наявності або відсутності обману органів, уповноважених здійснювати адміністрування відповідних внесків, пропонуємо всі способи вчинення злочину, караного за ст. 212-1 КК України, поділити на ті, що пов'язані із застосуванням обман, і ті, що не пов'язані із ним. Почнемо ж з останніх як найменш небезпечних форм вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування. При цьому всі способи вчинення цього злочину розділимо також залежно від того, від якого саме внеску відбувається ухилення.

Загалом під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС без застосування

обману ми розуміємо випадки, коли особи, на яких покладено обов'язок здійснювати нарахування, обчислення та сплату єдиного внеску на ЗДСС, хоч і порушують встановлений порядок, однак не вчиняють діянь, спрямованих на введення контролюючих органів в оману. Досить умовно серед них можна виділити такі два основні способи ухилення:

1. Особа, на яку покладено обов'язок здійснювати нарахування, обчислення або сплату єдиного внеску на ЗДСС, хоч і не приховує справжньої бази нарахування цього внеску, однак взагалі не здійснює його нарахування, обчислення та сплату. Наприклад, керівник організації здійснює виплату заробітної плати працівникам через касу за видатковими касовими ордерами згідно з відомостями (тобто у первинній бухгалтерській документації підприємства відображений справжній розмір бази нарахування єдиного внеску на ЗДСС), однак при цьому не нараховує, не обчислює та не сплачує єдиного внеску на ЗДСС (таке можливе хіба що тоді, коли уповноважена на те особа в зазначений період взагалі не звітує перед органами доходів і зборів).

Загалом моделювання такого способу ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС має більше теоретичне значення, ніж практичне, адже на сьогодні вчинення розглядуваного злочину саме таким способом є малоймовірним. Про це свідчить і практика застосування ст. 212-1 КК України, адже в жодній із проаналізованих нами кримінальних справ (проваджень) не було виявлено саме виокремленого нами способу ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Це обумовлено перш за все тим, що згідно з чинним законодавством платники єдиного внеску на ЗДСС не лише зобов'язані сплачувати цей внесок, нарахований за відповідний базовий звітний період, не пізніше 20 числа місяця, що настає за базовим звітним періодом, а й зобов'язані у найкоротші терміни подати до органів доходів і зборів відповідні звіти щодо сум нарахованого єдиного внеску на ЗДСС. Подання ж цих звітів є неможливим без нарахування та обчислення сум єдиного внеску на ЗДСС, адже саме вони (звіти) є тими документами, в яких відображається процедура нарахування цього внеску. Тобто платник єдиного внеску на ЗДСС, який вчасно звітує перед органами доходів і зборів, не може не здійснювати нарахування та обчислення цього внеску, а той, що порушує терміни звітності перед органами доходів і зборів, буде виявлений у найкоротші терміни. Саме тому ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС таким способом та ще й на суму, що перевищує 1000 НМДГ, є майже неможливою ситуацією.

2. Особа, на яку покладено обов'язок здійснювати нарахування, обчислення або

сплату єдиного внеску на ЗДСС, хоч і нараховує та обчислює суму цього внеску, однак фактично її не сплачує або сплачує не в повному обсязі.

Цей спосіб ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, як засвідчує аналіз кримінальних справ (проваджень), є найпоширенішим у практиці застосування ст. 212-1 КК України. У більш ніж 90% всіх кримінальних справ (проваджень) описується саме такий спосіб ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС¹.

Утім, практиці застосування ст. 212-1 КК України відомі і такі випадки, коли *цілком правильне нарахування та обчислення єдиного внеску на ЗДСС (раніше – страхових внесків на ЗДПС) здійснює одна особа (як правило, бухгалтер), а ухилення від його сплати – інша (як правило, керівник – директор, голова правління тощо).* Такі ситуації можливі тоді, коли розпорядник майна суб'єкта господарювання і особа, яка здійснює нарахування та обчислення цього внеску, не збігаються в одній особі (керівник організації і бухгалтер; головний бухгалтер і бухгалтер тощо)².

Досить часто ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС (ухилення від сплати внесків на ЗДПС) супроводжується (супроводжувалося) тривалою безпідставною

¹ Так, директор ДП «Житлово-експлуатаційне обслуговування» Новояворівського міського підприємства «Житлово-комунального господарства» за попередньою змовою з головним бухгалтером цього ж підприємства задля того, щоб, з одного боку, сплачувати працівникам заробітну плату, а, з іншого, не сплачувати страхові внески на загальнообов'язкове пенсійне страхування, пов'язані з нарахуванням цієї заробітної плати, розробили відносно нескладну злочинну «схему». Чітко усвідомлюючи ту обставину, що банк не прийматиме платіжних доручень щодо виплати працівникам заробітної плати без документального підтвердження сплати страхових внесків на ЗДПС, директор і головний бухгалтер вирішили отримувати кошти із рахунків власного підприємства, підробляючи грошові чеки на отримання готівки для виплати лікарняних, декретних та інших видів соціальних виплат (підробка полягала в тому, що підстав для здійснення цих соціальних виплат насправді не було) та отримуючи за ними в банках готівкові кошти (оскільки згідно з чинним на той час законодавством на суми страхових відшкодувань платежі до фондів соціального страхування не нараховувалися, то і при видачі готівки за цими чеками банки не вимагали підтвердження сплати страхових внесків на ЗДПС). У подальшому ці готівкові кошти вони оприбутковували в касовій книзі підприємства та за видатковими касовими ордерами за відомостями виплачували працівникам як заробітну плату, а решту (мізерні кошти) перераховували до фондів соціального страхування чи використовували на інші потреби підприємства. Загалом, як показали результати позапланової ревізії, за період з 1 січня 2004 р. по 11 квітня 2007 р. директор і головний бухгалтер вказаного ДП отримали в банківських установах за підробленими грошовими чеками готівкові кошти у розмірі 1592960,35 гривень на «нібито» страхові відшкодування. Із них 1591255,19 гривень за відомостями було фактично виплачено працівникам зазначеного підприємства як заробітну плату чи прирівняні до неї виплати та лише 1705 гривень перераховано до фондів соціального страхування чи використано на інші потреби підприємства. Нарахування та обчислення заробітної плати, а також страхових внесків на ЗДПС у розглядуваний період здійснювалося винними в повній відповідності до чинного законодавства. Вивчивши матеріали цієї справи (зокрема, визнавши безпідставним обвинувачення підсудних в ухиленні від сплати страхових внесків на ЗДПС за період з 1 січня 2004 р. по 12 грудня 2005 р.), суд визнав підсудних винними у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 212-1, ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 366 КК України [123].

² Так, головний бухгалтер ТОВ «Цукровий завод «Махаринецький» (в обов'язки якої входило контролювати та організувати ведення бухгалтерського обліку, достовірно та своєчасно подавати податкову звітність та звітність про нарахування страхових внесків до ПФУ) нараховувала з 28 квітня 2006 р. по 24 січня 2008 р. до сплати зазначеною організацією 1040084 гривень страхових внесків на ЗДПС. При цьому відповідні розрахунки було підписано як нею особисто, так і директором ТОВ, який достовірно знав про розміри нарахованих сум зазначеного страхового внеску. Не дивлячись на розмір нарахованих до сплати сум, а також фактичну наявність на рахунках підприємства відповідних коштів, директор зазначеного суб'єкта господарювання як єдиний розпорядник майна цієї організації (у фінансових установах містилися зразки підпису лише директора ТОВ; крім того, згідно з установчими документами рішення про сплату цих коштів належало до виключної компетенції директора) перераховував на рахунки ПФУ суму розміром 467329 гривень, а отже, умисно ухилився від сплати страхових внесків на ЗДПС в сумі 572756 гривень, тобто вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 212-1 КК [124].

невиплатою заробітної плати працівникам відповідної організації. Йдеться про випадки, коли заробітна плата та страхові внески нараховуються та обчислюються правильно (чи-то бухгалтером, чи-то керівником організації), однак керівник юридичної особи чи фізична особа – підприємець умисно та протиправно не виплачує ні заробітну плату своїм працівникам, ні єдиний внесок на ЗДСС. У такому випадку має місце множинність злочинів, а, отже, вчинене (якщо існувала реальна можливість здійснити вказані виплати) потребує кваліфікації за сукупністю злочинів, описаних у ст. 175 і ст. 212-1 КК України¹.

Утім, суди не завжди враховують ту обставину, що безпідставна невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленної законом виплати громадянам більш як за один місяць, вчинена умисно керівником юридичної особи чи фізичною особою – підприємцем, є самостійним злочином, а тому потребує окремої юридичної оцінки.

Завершуючи загальну характеристику найпоширенішого способу вчинення цього суспільно небезпечного діяння, хотілося б зазначити, що, з нашої точки зору, ухиленню від сплати єдиного внеску на ЗДСС, вчиненому без застосування обману, притаманний відносно невеликий ступінь суспільної небезпеки, адже йдеться не стільки про «ухилення», скільки про «відстрочку» у здійсненні відповідних платежів. Це пояснюється тим, що за відсутності обману компетентні органи без істотних проблем можуть здійснити нарахування відповідних внесків і звернутися з вимогою про їх сплату, яка, як визначено в ст. 25 ЗУ «Про збір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», є виконавчим документом, тобто підлягає примусовому виконанню відповідно до виконавчого законодавства. У випадку ж, коли винна особа не реагує на відповідні вимоги, орган доходів і зборів може звернутися до суду з позовом про стягнення суми недоїмки, штрафів і пені. Утім, хоч суспільна небезпека такого діяння і відносно незначна, все ж ми переконані, що доки в ст. 212-1 КК України йдеться про аморфне діяння у вигляді «ухилення» не визнавати такі випадки злочинами підстав немає².

---

¹ Зокрема, Подільський районний суд м. Києва засудив голову правління ВАТ «Київський річковий порт» за ч. 1 ст. 175 та ч. 2 ст. 212-1 КК України за те, що він в період з 1 жовтня 2010 р. по 31 травня 2011 р. ухилився від сплати страхових внесків на ЗДПС на суму 1252961,70 гривень та від сплати єдиного внеску на ЗДСС на суму 648103,07 гривень, а також безпідставно не виплатив заробітну плату працівникам підприємства більш як за один місяць у сумі 1307781,29 гривень. І це при тому, що у вказаний період ВАТ «Київський річковий порт» здійснило інші платежі на загальну суму, що перевищує 4 млн. гривень [127].

² Тому ми не можемо погодитися з рішенням Миргородського міськрайонного суду Полтавської області, який дійшов висновку, що в діянні особи немає складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, через те, що «в даному випадку мав місце факт несвочасної сплати обов'язкових платежів при відсутності умислу на ухилення від сплати, свідченням чому є те, що суми утриманих та нарахованих страхових внесків на ЗДПС та податку з доходів фізичних осіб належним чином обліковувались на відповідних рахунках бухгалтерського обліку ДП ДАК «Хліб України «Миргородський комбінат хлібопродуктів № 1» [134].

Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, вчинене із застосуванням обману, – це випадки, коли особи, на яких покладено обов’язок здійснювати нарахування, обчислення та сплату єдиного внеску на ЗДСС, не лише порушують встановлений порядок здійснення цієї процедури, а і вчиняють діяння, спрямовані на те, щоб взагалі їх не сплачувати (повністю або частково).

На відміну від розглянутих вище проявів ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, ці способи характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, яка обумовлена тим, що особа, котра їх застосовує, крім порушення встановленого законом порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та спричинення суспільно небезпечних наслідків, приховує від компетентних органів інформацію, необхідну для правильного нарахування суми єдиного внеску на ЗДСС, або включає до бухгалтерської чи іншої документації (цивільно-правових договорів тощо) завідомо неправдиві відомості з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначеного страхового внеску.

До основних способів ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС із застосуванням обману можна віднести:

1. Ухилення від взяття на облік як платника єдиного внеску на ЗДСС.

Із п. 1 ч. 11 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» можна зробити висновок, що законодавець розглядає можливість двох видів ухилення від взяття на облік як платника єдиного внеску на ЗДСС: а) ухилення від взяття на облік платниками єдиного внеску на ЗДСС, на яких поширюється дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»; б) ухилення від взяття на облік платниками єдиного внеску на ЗДСС, на яких не поширюється дія вказаного ЗУ.

Розглядаючи перший із двох зазначених видів, слід зазначити, що наразі процедура взяття на облік платників єдиного внеску на ЗДСС, на яких поширюється дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», характеризується тим, що:

- 1) згідно з чинним господарським законодавством всі суб’єкти господарювання підлягають обов’язковій державній реєстрації (ст. 58 ГК України). Незареєстрованих суб’єктів господарювання в Україні не існує та існувати не може (ч. 2 ст. 55 ГК України);
- 2) Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (як

Неправильним вважаємо і висновок цього суду про те, що несплату страхових внесків на ЗДПС у значних розмірах слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 367 КК, адже остання описує необережне діяння.

спеціальна автоматизована система збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців) ведеться на електронних носіях відповідно до державних стандартів, що забезпечують його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що складають інформаційний ресурс держави, зокрема забезпечують передачу органам доходів і зборів повідомлень та відомостей з реєстраційних карток при вчиненні реєстраційних дій, що передбачені ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», у тому числі для взяття на облік, зняття з обліку юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців (ст. 16 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»);

3) передача відомостей про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, включених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців здійснюється *протягом робочого дня* шляхом внесення записів на підставі відомостей з відповідних реєстраційних карток та інших відомостей, визначених ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців до Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється автоматично програмними засобами ведення Єдиного державного реєстру не пізніше 10 годин 00 хвилин наступного робочого дня (п. 2.1. Порядку взаємного обміну інформацією з реєстрів Державної реєстраційної служби України та Пенсійного фонду України від 30 листопада 2012 р.) [217];

4) підтвердження отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців державними реєстраторами юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців здійснюється не пізніше 11 години 00 хвилин робочого дня, у який було отримано такі відомості (п. 2.3. Порядку взаємного обміну інформацією з реєстрів Державної реєстраційної служби України та Пенсійного фонду України від 30 листопада 2012 р.);

5) взяття на облік як юридичних, так і фізичних осіб – підприємців здійснюється органами ПФУ на підставі відомостей з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації, наданих державним реєстратором згідно із ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», *не пізніше наступного робочого дня з дня отримання зазначених відомостей* органами ПФУ [218].

б) передача з Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб –

підприємців відомостей про взяття на облік та зняття з обліку юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, даних ПФУ про реєстраційний номер платника єдиного внеску здійснюється *автоматично* програмними засобами не пізніше 10 години 00 хвилин наступного робочого дня з моменту підтвердження про отримання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Із усього викладеного випливає, що ухилення від взяття на облік платниками єдиного внеску на ЗДСС, на яких поширюється дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», на сьогодні є малоімовірною ситуацією, адже без державної реєстрації суб'єкта господарювання не існує, а зареєстрований суб'єкт господарювання надзвичайно оперативно та в значній частині автоматично (та ще й із зворотнім зв'язком) береться на облік як платник єдиного внеску на ЗДСС. Між тим, таке ухилення може бути вчинене винним у співучасті із співробітником ПФУ, котрий свідомо не виконає покладені на нього повноваження щодо взяття на облік (якщо ця процедура пов'язана із діяльністю цього співробітника ПФУ) або завадить взяттю на облік (якщо ця процедура виконується іншим співробітником ПФУ або автоматично).

Крім того, не слід забувати про те, що дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» поширюється і на відокремлені підрозділи (філії, представництва, відділення тощо) юридичних осіб. При цьому, якщо відокремлені підрозділи юридичних осіб мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами, вони визнаються платниками єдиного внеску на ЗДСС.

Тому якщо, наприклад, юридична особа прийме рішення щодо виділення у відокремленого підрозділу окремого балансу та самостійного ведення ним розрахунків із застрахованими особами, однак не внесе відповідні зміни до реєстраційної картки та не повідомить у десятиденний строк з дня прийняття такого рішення орган ПФУ за місцезнаходженням такого відокремленого підрозділу, то фактично відбудеться ухилення від взяття на облік платника єдиного внеску на ЗДСС, на якого поширюється дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». За певних обставин таке ухилення може бути способом ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Ухилення від взяття на облік платниками єдиного внеску на ЗДСС, на яких *не поширюється* дія ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», є значно ймовірнішою ситуацією, адже не вимагає особливої кмітливості чи зусиль з боку злочинців. Це пов'язано головним чином із тим, що оперативного (тим

більше автоматичного) обміну інформацією між різними державними органами, які здійснюють реєстрацію чи акредитацію окремих платників цього внеску, або надають згоду чи дозвіл на їх функціонування тощо та органами ПФУ (органами доходів і зборів) наразі немає. Саме тому чинне страхове законодавство вимагає від цих категорій платників у десятиденний термін з дня настання відповідного юридичного факту самостійно звернутися до органів ПФУ за своїм місцезнаходженням із заявою про взяття їх на облік.

Звідси випливає, що умисне неподання до органів ПФУ заяви зазначеними платниками є ухиленням від взяття їх на облік як платників єдиного внеску на ЗДСС, яке, в свою чергу, може бути проявом умисного ухилення службовими особами цих юридичних осіб від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

2. Неповідомлення про використання найманої праці та, відповідно, здійснювані суми виплат (заробітної платні, винагороди, грошового забезпечення тощо). Йдеться про випадки, коли платники єдиного внеску на ЗДСС, хоч фактично використовують найману працю та виплачують працівникам за виконану роботу певну винагороду, однак юридично відносини «працедавець – працівник» не оформлюють, не повідомляють державні органи про використання праці таких працівників, а, отже, ці відносини залишаються поза державним обліком і контролем.

У цьому випадку платники єдиного внеску на ЗДСС чи їх керівники (якщо йдеться про юридичні особи) приховують від компетентних органів інформацію, необхідну для правильного нарахування суми єдиного внеску на ЗДСС, чим вводять державні органи в оману з приводу використання праці цих працівників та суми виплачуваної їм винагороди (бази нарахування цього внеску), а, отже, ухиляються від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Не дивлячись на те, що в практиці застосування ст. 212-1 КК України досить рідко зустрічаються випадки фіксації саме такого способу ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, все ж візьмемо на себе сміливість припустити, що такий різновид ухилення є одним із найпоширеніших в Україні.

Підтвердженням цьому є як власний життєвий та емпіричний досвід (особистий, отриманий через ЗМІ, спілкування з керівниками суб'єктів господарювання тощо), так і численні дослідження економістів (за різними методиками), які стверджують про існування «в тіні» близько 40-50% всіх заробітків українського населення. Значна частина цього тіньового сектору утворена саме за рахунок використання найманої праці поза державним обліком та контролем.

У Рекомендаціях парламентських слухань «Стан проведення пенсійної реформи та шляхи її вдосконалення», схвалених постановою ВРУ від 5 квітня 2011 р., зазначалось, що більше половини економічного обороту, а, отже, заробітної плати перебуває в тіньовому секторі економіки, з якого не сплачуються страхові внески до ПФУ. Велика частина роботодавців фіктивно декларує заробітну плату працівників на рівні мінімальної, що є причиною низьких надходжень до ПФУ. В Україні близько 120 тисяч керівників підприємств офіційно одержують мінімальну зарплату.

До речі, з урахуванням того, що ст. 212 і ст. 212-1 КК України не співвідносяться між собою як загальна і спеціальна кримінально-правові норми, передбачені ними злочини можуть утворювати не лише реальну, як стверджує В.С. Кошевський [115, с. 170], а й ідеальну сукупність. Наприклад, у випадку застосування неофіційних форм оплати праці найманих працівників відбувається не лише приховування або заниження страховальником – роботодавцем сум заробітної плати, на які нараховуються страхові внески, а і неперерахування податковим агентом податку на доходи фізичних осіб, у зв'язку з цим діяння винного у такій ситуації за наявності підстав можуть утворювати ідеальну сукупність злочинів, передбачених ст. 212 і ст. 212-1 КК України¹.

Відносно незначна кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС розглянутим вище способом пояснюється, на наш погляд, відносною складністю виявлення фактів протиправного використання праці найманих працівників, а також взаємною зацікавленістю як працівника (більший розмір винагороди «на руки»), так і роботодавця (ухилення від сплати страхових внесків і податків) у такому «співробітництві». Тому виникає ситуація, коли немає потерпілих, адже, всі так би мовити, задоволені. Всі – крім держави та суспільства в цілому.

Як бачимо, перші два способи ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС характеризуються тим, що винні особи намагаються взагалі уникнути сплати цього внеску. Ті ж способи ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, про які йтиметься нижче, характеризуються тим, що вони охоплюють такі прояви ухилення сплати цього внеску, коли винний бажає його сплатити (нарахувати чи утримати) у зменшених

---

¹ Управлінням податкової міліції ДПС у Харківській області встановлено, що протягом 2011–2012 рр. на двох підприємствах, які займались виробництвом та реалізацією поліетиленових пакетів, фактично працювало 120 осіб, яким виплачувалась зарплата у розмірі 2000–2800 грн. За офіційними ж документами на підприємствах працювало близько 60 працівників із зарплатою 800 грн. В результаті виплат заробітної плати готівкою «у конвертах» ненадходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету і страхових внесків до ПФУ перевищувало 120 тис. грн. на місяць [57].

розмірах. Отже, йдеться про таке.

3. Повідомлення неправдивої інформації щодо видів економічної діяльності, здійснюваних страхувальником, та інших обставин, що мають значення для правильного визначення класу професійного ризику виробництва.

Так, згідно з п. 2.3. Порядку взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 27 вересня 2010 р. у день автоматичного отримання від реєстратора відомостей з реєстраційної картки ПФУ направляє відповідні відомості про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Згідно з отриманою від ПФУ інформацією робочий орган виконавчої дирекції цього фонду приймає рішення про віднесення до класу професійного ризику виробництва юридичної особи або фізичної особи – підприємця та не пізніше наступного робочого дня направляє ПФУ повідомлення про віднесення її до класу професійного ризику виробництва. Як засвідчує аналіз вітчизняного законодавства, таке рішення має прийматися на підставі та у спосіб, визначений Порядком визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, затвердженим постановою КМУ від 13 вересня 2000 р. № 1423 [219]. При цьому Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відносить підприємства до галузей економіки за видами їх основної діяльності, а якщо страхувальник провадить свою діяльність у кількох галузях економіки, підприємство відноситься до тієї з них, яка має найбільшу питому вагу в обсязі реалізованої продукції (див. Додаток Ж). Залежно від класу професійного ризику виробництва, до якого буде віднесено страхувальника, залежить те, за якою відсотковою ставкою буде сплачуватися єдиний внесок на ЗДСС (від 36,76% до 49,70%).

Тому у випадках, коли страхувальник надає неправдиву інформацію щодо майбутніх видів економічної діяльності при реєстрації суб'єкта господарювання, або не вносить змін до реєстраційної картки у випадку здійснення нових видів економічної діяльності, або надає до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України неправдиву інформацію, яка необхідна для правильного визначення класу професійного ризику виробництва (зокрема, щодо основного виду економічної діяльності), тощо з метою сплати єдиного внеску на ЗДСС у

протиправно зменшених розмірах, відбувається ухилення від сплати цього внеску в розмірі, що становить різницю між сумою належних до сплати платежів і сумою фактично сплачених платежів.

4. Повідомлення неправдивої інформації щодо справжнього розміру здійснюваних страхувальником виплат (а, отже, розміру отримуваної застрахованою особою заробітної плати, грошової винагороди тощо).

Мабуть, на сьогодні вже не для кого не є секретом, що одним із найпоширеніших негативних явищ у приватному секторі економіки нашої держави є умисне приховування суб'єктами господарювання справжнього розміру здійснюваних ними (страхувальниками) виплат своїм працівникам. Йдеться про випадки, коли суб'єкт господарювання не приховує того факту, що використовує найману працю працівників, не приховує підстави використання такої праці, однак лише частину заробітної платні чи грошової винагороди сплачує їм «офіційно», а іншу частину – «неофіційно». Цю неофіційну частину заробітної платні чи грошової винагороди в українському суспільстві інколи називають заробітною платнею «у конверті».

Не аналізуючи всіх негативних наслідків таких протиправних діянь як для української держави в цілому, так і для самих працівників¹, відзначимо, що умисне повідомлення неправдивої інформації щодо справжнього розміру здійснюваних страхувальником виплат своїм працівникам, крім усього іншого, є свідченням ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС². При цьому слід мати на увазі, що в розглядуваних випадках відбувається, так би мовити, подвійне ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС.

Так, з одного боку, повідомлення неправдивої інформації щодо справжнього розміру здійснюваних страхувальником виплат своїм працівникам призводить до того, що сам страхувальник сплачує цей внесок у протиправно зменшених розмірах. З іншого боку, оскільки страхувальники в переважній більшості випадків зобов'язані при нарахуванні відповідних виплат здійснювати ще й утримання єдиного внеску на ЗДСС із

---

¹ Неповне відображення отримуваної заробітної платні призводить до того, що як суб'єкт господарювання, так і працівник сплачують до органів доходів і зборів єдиний внесок на ЗДСС у протиправно зменшених розмірах, однак не слід забувати, що і пенсію вони також отримуватимуть у зменшених розмірах.

² Так, Лохвицьким районним судом Полтавської області було доведено, що в період з 1 травня 2005 р. по 1 листопада 2006 р. бухгалтер кількох місцевих підприємств вносив до офіційних документів завідомо неправдиву інформацію щодо справжніх розмірів фактичних витрат цих підприємств на оплату праці працівників, що призвело до фактичного ненадходження до ПФУ коштів у значних розмірах. Підсудного було визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 212-1 та ч. 2 ст. 366 КК України [120]. Щоправда, суд не звернув уваги на ту важливу обставину, що криміналізація ухилення сплати страхових внесків на ЗДПС відбулася лише 13 грудня 2005 р., а, отже, діяння, вчинені до цієї дати, не могли бути інкриміновані винному.

застрахованих осіб (працівників), то відбувається також ухилення від сплати цього внеску в частині «недоутримання» відповідних сум із здійснюваних працівникам (застрахованим особам) виплат. Так, у змодельованій вище ситуації відбувається ще й ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС у розмірі 78 гривень. Отже, в розглядуваному нами випадку повідомлення неправдивої інформації щодо справжнього розміру здійснюваних страхувальником виплат грошової винагороди за цивільно-правовою угодою відбулося ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС в розмірі 1119 гривень. Якщо ж кількість таких працівників, а також період, за який надається неправдива інформація щодо справжнього розміру здійснюваних страхувальником виплат, є значними, то і розмір коштів, що фактично не надійшли до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування також стає значним (наприклад, якщо таких працівників 100, а неправдива інформація надається протягом 6 місяців, то отримуємо суму 671400 гривень, яка перевищує 1000 НМДГ).

5. Повідомлення неправдивої інформації щодо наявності у підприємства підстав для застосування пільгових ставок для нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС або підстав для застосування пільгових ставок при утриманні цього внеску із сум нарахованої заробітної плати окремим категоріям працівників (аналогічно – приховування факту втрати таких підстав).

З аналізу страхового законодавства (див. Додаток Д.) випливає, що повідомлення службовими особами підприємств, установ і організацій державним органам (зокрема, органам доходів і зборів) неправдивої інформації щодо належності підприємства до громадської організації інвалідів чи, навіть, всеукраїнської громадської організації інвалідів (зокрема, товариств УТОГ або УТОС), наявності працюючих інвалідів (наприклад, шляхом підроблення документів цієї особи), їх частки в загальній чисельності працюючих осіб на підприємстві, в установі чи організації (шляхом використання значної частини працівників, які не є інвалідами, без юридичного оформлення відносин тощо) або частки фонду оплати праці інвалідів в загальній сумі витрат на оплату праці (наприклад, шляхом проведення за документами «завищених» заробітних плат інвалідам, які потім частину цих коштів повертають готівкою керівнику організації чи шляхом неповного відображення загальних сум виплат на оплату праці), як правило, є умисним ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та у випадку фактичного ненадходження коштів до органів доходів і зборів у значних розмірах потребує кваліфікації за ч. 1 ст. 212-1 КК України.

6. Повідомлення неправдивої інформації щодо підстав використання найманої праці працівників (трудовий договір чи цивільно-правова угода).

Системний аналіз абзаців 1–6 п. 1 ч. 1 ст. 4, п. 1 ч. 1 ст. 7, а також абзаців 1 і 4 ч 5 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» дозволяє стверджувати, що від правової підстави використання найманої праці працівників залежить розмір відсоткової ставки, яка використовується страхувальником при нарахуванні єдиного внеску на ЗДСС. При цьому відсоткова ставка нарахування зазначеного внеску на суму винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за *цивільно-правовими договорами* (34,7%) є значно нижчою від *будь-якої* (навіть тієї, що застосовується до виробництв, що належать до 1 класу професійного ризику) відсоткової ставки нарахування цього внеску на суму нарахованої заробітної плати фізичним особам, які працюють за *трудовим договором* (контрактом) (див. Додаток Д). Тому умисне надання до органів доходів і зборів неправдивої інформації щодо підстав використання найманої праці працівників (йдеться про випадки надання до органів доходів і зборів інформації про те, що праця конкретних працівників використовується за цивільно-правовими договорами, а насправді між працівником і роботодавцем укладено трудовий договір) є нічим іншим як способом введення державних органів в оману та, як наслідок, способом ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС¹.

7. Повідомлення неправдивої інформації щодо виду здійснюваних страхувальником (отримуваних застрахованою особою) виплат (заробітна плата, матеріальна винагорода, грошове забезпечення, дохід тощо).

Цей спосіб учинення розглядуваного злочину значною мірою пов'язаний із попереднім, адже мається на увазі повідомлення винним неправдивої інформації як щодо страхувальника (платника цього внеску), так і здійснюваного ним виду виплат. Зокрема, відповідно до чинного законодавства платники, які виплачують грошове забезпечення, як правило, сплачують єдиний внесок на ЗДСС у значно менших розмірах порівняно з більшістю категорій платників цього внеску (див. Додаток Д).

8. Повідомлення неправдивої інформації щодо обіймання працівниками посад, робота на яких зараховується до стажу, що дає право на одержання пенсії відповідно до

¹ Див. Додаток Д. Тому в тих випадках, коли страхувальник чи його службова особа надає інформацію до органів доходів і зборів про те, що праця конкретних працівників використовується за цивільно-правовими договорами, а насправді між працівником і роботодавцем укладено трудовий договір, відбувається ще й ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС в частині «недоутриманої» суми цього внеску із заробітку працівника.

законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», Митного кодексу України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, а також для льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації (пілотів, штурманів, бортінженерів, бортмеханіків, бортрадистів, льотчиків-наглядачів).

Оскільки із платників, які працюють на зазначених вище посадах, єдиний внесок на ЗДСС має утримуватися у значно більших розмірах порівняно з більшістю категорій страхувальників (із більшості страхувальників цей внесок утримується на рівні 3,6%, а із зазначених вище – 6,1%), приховування цього факту є нічим іншим, як ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС (наприклад, у приватному навчальному закладі особа фактично працює викладачем, а працевлаштована офіційно як методист, інспектор тощо)

9. Повідомлення неправдивої інформації щодо обраної системи оподаткування.

Йдеться в першу чергу про фізичних осіб – підприємців, які сплачують внесок як застраховані особи, адже від того, яку вони обрали систему оподаткування, змінюються і правила визначення бази нарахування єдиного внеску на ЗДСС.

Так, фізичні особи – підприємці, які не є платниками податків за спрощеною системою оподаткування, сплачують розглядуваний внесок із сум доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сум доходів, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. А ось фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, сплачують цей внесок із суми, визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на ЗДСС за кожен особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (див. Додаток Д). Саме тому введення органів доходів і зборів в оману щодо обраної системи оподаткування може бути способом ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, яке слід кваліфікувати за ст. 165 КпАП або ст. 212-1 КК України.

10. Повідомлення фізичними особами – підприємцями, які не є платниками податків

за спрощеною системою оподаткування, неправдивої інформації щодо розміру сум доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сум доходів, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.

У такому випадку відбувається введення органів доходів і зборів в оману щодо справжнього розміру бази нарахування єдиного внеску на ЗДСС, а, отже, ухилення від його сплати.

II. Повідомлення іншої неправдивої інформації, яка впливає на визначення бази нарахування єдиного внеску на ЗДСС, розмір застосовуваної ставки тощо.

Так, згідно з ч. 4 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, звільняються від сплати за себе єдиного внеску на ЗДСС, якщо вони є пенсіонерами за віком або інвалідами та отримують відповідно до закону пенсію або соціальну допомогу. Тому особи (страхувальники), які підробили пенсійне посвідчення або іншим чином повідомили органам доходів і зборів неправдиву інформацію про те, що вони є пенсіонерами за віком або інвалідами та отримують відповідно до закону пенсію чи соціальну допомогу, є правопорушниками. Залежно від обставин справи (зокрема, розміру шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового страхування) таке діяння може кваліфікуватися або за ст. 165 КпАП, або за ст. 212-1 КК України. Якщо ж таке діяння супроводжується підробленням документів, воно, на нашу думку, потребує додаткової кваліфікації за статтями 358 чи 366 КК України.

Такими є основні способи ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС за допомогою обману. Утім, можливі й інші способи ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС шляхом уведення держави, її органів доходів і зборів, банків та інших адресатів в оману. Їх кількість і модифікації залежать від тих особливостей нарахування, обчислення чи сплати єдиного внеску на ЗДСС, які встановлені страховим законодавством на час вчинення цього злочину. Конкретні ж прояви реалізації цих способів взагалі не піддаються будь-якій систематизації чи аналізу, адже їх може бути незчисленна кількість (від простого неповідомлення про використання найманої праці до підроблення різноманітних документів, що підтверджують право на ті чи інші пільги у сфері загальнообов'язкового страхування).

Як і ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС, ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування може здійснюватися із застосуванням обману

або без такого.

Ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування без застосування обману характеризується тим, що винний не приховує того, що є платником відповідного збору, а також справжню базу нарахування цього збору (вартість реалізованих ювелірних виробів, придбаного автомобіля, об'єкта нерухомості тощо), однак своєчасно його не нараховує, не обчислює чи не сплачує.

Серед основних проявів учинення такого ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування також можна виділити дві основні ситуації:

1. Особа, на яку покладено обов'язок здійснювати нарахування, обчислення та сплату збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, хоч і не приховує справжньої бази нарахування цього внеску (вартість реалізованих ювелірних виробів, придбаного автомобіля, об'єкта нерухомості тощо), однак не здійснює його нарахування, обчислення та сплату¹.

2. Особа, на яку покладено обов'язок здійснювати нарахування, обчислення чи сплату збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, хоч і нараховує та обчислює суму збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (чи визнає суму збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян, нарахований органами доходів і зборів), однак фактично її не сплачує.

Наприклад, суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює торгівлю ювелірними виробами нараховує та обчислює суму збору на обов'язкове державне пенсійне страхування в розмірі 5% вартості реалізованих ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння, визначеної в касовому чекові, однак фактично її не сплачує. Аналогічною є ситуація, коли суб'єкт господарювання, що використовує найману працю, отримує повідомлення від органів доходів і зборів щодо фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених на пільгових умовах, визнає їх розмір (тобто не оскаржує змісту повідомлення), однак збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, що становить 100% цих витрат, не сплачує. Зрозуміло, що такі способи ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування є найменш небезпечними для українського суспільства, адже, як правило, вони не виключають

¹ Так, 4 травня 2008 р. слідчий в особливо важливих справах Генеральної прокуратури України прийняв постанову про порушення кримінальної справи за фактом умисного ухилення службовими особами ЗАТ «Фінансовий Союз Банк» від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування в особливо великих розмірах і кваліфікував учинене за ч. 3 ст. 212-1 КК України [144].

можливості застосування механізмів, покликаних стимулювати платників до виконання ними своїх страхових зобов'язань.

Разом з тим ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування може здійснюватися із застосуванням обману. До основних способів такого ухилення можна віднести:

1. Неповідомлення про те, що суб'єкт підприємницької діяльності здійснює торгівлю ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння (мається на увазі, що в реєстраційній картці цей вид економічної діяльності не зазначений).

2. Приховування справжньої вартості реалізованих ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння (наприклад, шляхом внесення неправдивої інформації до касового чеку).

3. Приховування факту набуття права власності на легковий автомобіль чи купівлі нерухомого майна (наприклад, приховування того факту, що право власності на автомобіль набуто на підставі рішення суду).

4. Приховування справжньої вартості легкового автомобілю чи об'єкта нерухомості (як правило, шляхом внесення неправдивої інформації до відповідних цивільно-правових і господарсько-правових договорів).

5. Неповідомлення про те, що підприємство, установа, організація чи фізична особа користуються послугами стільникового рухомого зв'язку чи є оператором цього зв'язку, який надає свої послуги безоплатно.

6. Повідомлення неправдивої інформації щодо наявності пільг при стягненні цього збору (наприклад, надання неправдивої інформації про те, що платник збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій окремим категоріям громадян, є платником фіксованого сільськогосподарського податку).

7. Повідомлення іншої інформації, яка впливає на визначення бази нарахування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування чи розмір застосовуваної ставки (див. Додатки И, К).

Не може кваліфікуватись за ст. 212-1 КК України порушення встановленого порядку використання та здійснення операцій з коштами ПФУ, а так само неподання, несвоєчасне подання чи подання не за встановленою формою звітності щодо страхових коштів. Вказані різновиди протиправної поведінки стосуються грошових сум, які вже надійшли до належного адресата, і не спроможні спричинити суспільно небезпечні наслідки у

вигляді фактичного ненадходження коштів як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК.

Переходячи таким чином від аналізу суспільно небезпечного діяння, описаного ст. 212-1 КК України, і, зокрема, способів його вчинення до розгляду суспільно небезпечних наслідків, відзначимо, що кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС настає лише в тому випадку, коли це діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах. З нашої точки зору, таке рішення законодавця є правильним, адже встановлення конкретної майнової шкоди дозволяє законодавцю відмежувати випадки незначних порушень страхового законодавства від суспільно небезпечних діянь, що призводять до ненадходження значних коштів до фондів соціального страхування, а, отже, становлять небезпеку для всієї системи соціального страхування України.

Щоправда, такий підхід не поділяє В.С. Кошевський, котрий, розмірковуючи над суспільно небезпечними наслідками, про які йдеться у ст. 212-1 КК України, зазначає, що «з метою удосконалення чинного законодавства України про кримінальну відповідальність та приведення його до європейського рівня пропонуємо посилити кримінальну відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування шляхом формалізації ст. 212-1 КК України» [115, с. 60]. Аналізуючи цю пропозицію, вимушені звернути увагу на таке.

По-перше, слід відзначити, що «формалізація ст. 212-1 КК України» не має нічого спільного з виключенням із диспозиції ст. 212-1 КК України вказівки на суспільно небезпечні наслідки. У кримінальному праві під «формалізацією» певної норми зазвичай розуміють ступінь деталізації ознак злочину, що нею описується. Інакше кажучи, з юридичною термінологією варто поводитись більш обережно. Можна лише припустити, що науковець мав на увазі під перетворенням передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України складу злочину у формальний. При цьому чомусь не пропонувалось із примітки до ст. 212-1 КК України усунути вказівку на те, що слід розуміти під значним розміром несплачених сум страхових внесків.

По-друге, цілком очевидно, що із виключенням з диспозиції ст. 212-1 КК України вказівки на суспільно небезпечні наслідки жодного посилення кримінальної відповідальності не відбудеться. Відбудеться інше – криміналізація і такого ухилення від

сплати відповідних соціальних внесків, що не призвело до наслідків, зазначених у чинній редакції ст. 212-1 КК України. Висуненню пропозицій, спрямованих на перетворення складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, із матеріального у формальний, мав би передувати всебічний аналіз такого серйозного законодавчого кроку під кутом умов криміналізації, вироблених наукою і розкритих у розділі 1 дисертації.

По-третє, у переважній більшості зарубіжних країн (особливо пострадянських), законодавство яких передбачає кримінальну відповідальність за вчинення аналогічних діянь, як справедливо зазначає і сам В.С. Кошевський [119, с. 64–71; 115, с. 47–60], для настання кримінальної відповідальності вимагається настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді певної шкоди відповідним фондам чи бюджетам (залежно від специфіки адміністрування таких внесків).

По-четверте, формулювання диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України у спосіб, запропонований В.С. Кошевським, призведе до навряд чи обґрунтованої криміналізації таких діянь, які за своїм змістом і характером не становлять і не можуть становити суспільної небезпеки. Наприклад, якщо виходити із запропонованих В.С. Кошевським змін і уявити, що законодавець їх сприйме, то виявиться, наприклад, що умисна затримка на один день із перерахуванням 5, 20 чи 100 грн. у вигляді страхових внесків тягнучиме кримінальну відповідальність. Хіба це не абсурд?

Аргументуючи свою пропозицію, В.С. Кошевський, зокрема, пише, що «при мінливості законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування можуть виникнути певні труднощі з встановленням моменту сплати страхових внесків для різних категорій платників таких внесків, а отже і встановленні моменту настання злочинного наслідку при ухиленні від сплати» [115, с. 105]. Але навіть якщо склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, стане формальним, для встановлення моменту закінчення цього злочину необхідно буде визначати кінцевий момент сплати страхових внесків, закріплений регулятивним законодавством.

Повторимо, що, на наш погляд, чинний КК України загалом виважено виходить з того, що суми несплачених страхових внесків дозволяють не лише диференціювати кримінальну відповідальність за ухилення від їх сплати, а і відмежувати злочинні порушення соціального законодавства від незлочинних (кримінальний закон покликаний захищати систему загальнообов'язкового державного соціального страхування лише від тих правопорушників, поведінка яких є суспільно небезпечною).

Виходячи зі змісту примітки до чинної редакції ст. 212-1 КК України, можемо

стверджувати, що під суспільно небезпечними наслідками у вчиненні ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС слід розуміти фактичне ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у розмірі від 1000 до 2999 НМДГ (станом на 2013 р. йдеться про суму від 573500 гривень до 1720499,99 гривень).

Щодо розміру цих суспільно небезпечних наслідків у кримінально-правовій літературі, як правило, питань не виникає¹, а ось форма їх описання залишає бажати кращого. Так, вказівка у тексті ст. 212-1 КК України на фактичне ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування видається не зовсім коректною. Це пояснюється, зокрема, тим, що згідно з чинним законодавством України:

а) платники єдиного внеску на ЗДСС сплачують цей внесок не безпосередньо до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а на рахунки органів доходів і зборів, відкриті в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (якщо він сплачується в національній валюті) чи на поточний рахунок органу доходів і зборів, відкритий в уповноваженому банку України (якщо він сплачується в іноземній валюті).

б) розподіл коштів, акумульованих на централізованих рахунках органів доходів і зборів, за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюється *автоматично* не пізніше наступного операційного дня після їх зарахування на централізовані рахунки ПФУ, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, на рахунки Накопичувального пенсійного фонду, а у випадках, передбачених законом, – недержавних пенсійних фондів відповідно до визначених законом пропорцій.

Із цього випливає, що факт ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування залежить не лише від діяльності (бездіяльності) винного, а і від правильної та своєчасної діяльності органів доходів і зборів. Саме тому ми переконані, що вказівка у ст. 212-1 КК України на фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування є зайвою і такою, що може ускладнити правильне

---

¹ Разом з тим не можна не звернути увагу на притаманну чинному КК України (і його ст. 212-1 у цьому сенсі не виняток) фундаментальну проблему, яку є підстави позначити як довольність і відсутність уніфікації показників, що характеризують суспільно небезпечні наслідки і предмети злочинів у сфері господарської діяльності. Вважаємо, що оптимізація відповідних параметрів, набуваючи вигляду їх уніфікації, має бути комплексною й охоплювати весь Розділ VII Особливої частини КК України. Для вироблення цих показників необхідним є проведення серйозних кримінологічних досліджень.

застосування цієї кримінально-правової заборони.

Крім того, не слід забувати про те, що: а) збір на обов'язкове пенсійне страхування не завжди сплачується до фондів загальнообов'язкового соціального страхування; б) страхове законодавство характеризується значним рівнем мінливості, динамічністю у своєму розвитку, а тому не виключено, що вже найближчим часом відповідні внески будуть сплачуватися не до фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Кримінальне ж законодавство не враховуватиме цього, а тому потребуватиме чергових змін. Та й узагалі навіщо ускладнювати текст ст. 212-1 КК України вказівкою на адресата страхових внесків, якщо його чітко визначає регулятивне законодавство?

Ураховуючи викладене, пропонуємо виключити із тексту диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова «до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування».

Звертає на себе увагу й та обставина, що в ст. 212-1 КК України йдеться про *фактичне* ненадходження коштів до вказаних фондів. Виникає питання, що мав на увазі законодавець, коли включив у ст. 212-1 КК таку вказівку?

Якщо те, що гроші до відповідних фондів мають надходити у матеріальній формі, тобто у вигляді банкнот чи монет (так би мовити, фактично), то це абсурд, адже, як засвідчує аналіз регулятивного законодавства, в переважній більшості випадків ці гроші сплачуються у *безготівковій* формі. За такого розуміння фактичності вказівка на неї є такою, що безпідставно обмежує сферу застосування положень ст. 212-1 КК України.

Якщо ж під «фактичністю» законодавець мав на увазі факт неотримання (чи недоотримання) фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування в установленій страховим законодавством строк відповідних коштів, то постає інше запитання: а що може бути якесь інше (ніж фактичне) ненадходження коштів до цих фондів? Очевидно, що ні. У такому випадку розглядувана вказівка є зайвою і такою, що безпідставно ускладнює текст кримінального закону. У будь-якому разі ми переконані, що в ст. 212-1 КК України вказівки на фактичність ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування не повинно бути, а тому пропонуємо виключити з тексту ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 212-1 КК України слово «*фактичного*».

Характеризуючи суспільно небезпечні наслідки як одну з обов'язкових ознак об'єктивної сторони складів злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, не можемо не звернути увагу на вельми дискусійну пропозицію В.С. Кошевського виключити з

КпАП України статті 165-2, 165-3, 165-4 і 165-5 [115, с. 104–105, 149, 188–189].

По-перше, якщо вже і визнавати злочином ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС у будь-якому, навіть мінімальному розмірі, з чим ми, як вже зазначалось, не погоджуємось, то з КпАП України з метою усунення колізії треба виключати не ст. 165-2 «Порушення порядку формування та застосування цін і тарифів», а ст. 165-1 «Порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якою встановлено відповідальність у тому числі за несплату єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС. Щоправда, повністю виключати з КпАП України ст. 165-1 не можна, оскільки вона передбачає відповідальність не лише за ті порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які означають несплату страхових внесків. Сказане стосується, наприклад, порушення встановленого порядку використання та здійснення операцій з коштами накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

По-друге, статті 165-3, 165-4 і 165-5 КпАП України визнають правопорушеннями ті різновиди поведінки, що стосуються грошових сум, які вже надійшли до належного адресата, і не спроможні спричинити суспільно небезпечні наслідки у вигляді фактичного ненадходження коштів у значному розмірі як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України. У цих адміністративно-правових нормах говориться про порушення певними особами порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, несвоєчасне або неповне їх повернення, подання недостовірних відомостей про використання цих коштів тощо.

Останньою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є причинний зв'язок. Встановлення нами змісту діяння «ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС», а також змісту його злочинних наслідків дозволяє констатувати, що у цьому разі під причинним зв'язком слід розуміти об'єктивно існуючий зв'язок між будь-якими умисними діями або бездіяльністю, якими суб'єкт цього злочину порушив встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, та ненадходженням коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у значному розмірі, коли саме ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС викликає (породжує) настання

шкоди у вигляді ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Тому якщо, наприклад, ненадходження коштів до відповідних фондів зумовлене не діянням платника, а збоями в автоматизованій системі органу доходів і зборів чи з якихось інших причин, склад злочину, передбачений ст. 212-1 КК України, відсутній.

Завершуючи характеристику цього складу злочину з точки зору його зовнішнього прояву, зауважимо, що ч. 1 ст. 212-1 КК України передбачає настання злочинних наслідків, а отже, цей злочин є закінченим з моменту їх настання – ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах.

З цією думкою не погоджується В.С. Кошевський, котрий наполягає на тому, що моментом закінчення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, слід вважати момент вчинення умисного ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС [115, с. 119]. Цілком очевидно, що за такого підходу відбувається ігнорування не лише того факту, що диспозиція ч. 1 ст. 212-1 КК України передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, а і загальновизнаних положень науки кримінального права, зокрема, щодо виділення злочинів із формальним і матеріальним складом.

2.3. Суб'єкт ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

У кримінально-правовій доктрині справедливо зазначається, що суб'єкт злочину, так само як і його об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони, є самостійним і обов'язковим елементом кожного складу злочину. Із змісту ч. 1 ст. 18 КК України випливає, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Аналіз цього визначення дозволяє дійти висновку, що суб'єкт злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) наявністю фізичної особи; 2) осудністю такої особи; 3) досягненням нею віку, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність.

Переходячи до безпосереднього аналізу цих ознак стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, зазначимо, що ним може бути лише фізична особа,

тобто людина. Такий висновок підтверджується і положеннями статей 6, 7, 8 КК України, у яких чітко зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають лише громадяни України, іноземці або особи без громадянства.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, особа має бути осудною. Виходячи з тексту кримінального закону, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України).

Виходячи зі змісту об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, та керуючись законодавчою формулою осудності, можна стверджувати, що суб'єктом досліджуваного злочину може бути лише особа, яка на момент його вчинення була здатна: а) усвідомлювати, що своїми діями чи бездіяльністю вона порушує встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а також те, що в результаті цього діяння до фондів загальнообов'язкового соціального страхування не надійдуть належні до сплати соціальні внески (усвідомлення фактичного характеру вчиненого); б) усвідомлювати, що таке діяння за своїм змістом є антисоціальним, тобто таким, що грубо суперечить суспільній моралі та поглядам щодо належної поведінки таких осіб в українському суспільстві (усвідомлення суспільної небезпеки діяння); в) керувати своїми діями чи бездіяльністю, якими особа порушує встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС.

Особа, яка через хворобу не здатна усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, не може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Щоправда, КК України передбачає можливість кримінальної відповідальності не лише осудних осіб, а і тих, які визнані судом обмежено осудними (ч. 1 ст. 20 КК).

Вирішуючи питання кримінальної відповідальності обмежено осудних осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, слід звернути увагу, що об'єктивна сторона складу цього злочину передбачає діяння, спрямоване на ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС. Очевидно, що здійснення такої діяльності потребує достатньо високого рівня розвитку психічних функцій людини, що, на нашу думку, мінімізує можливість вчинення цього злочину обмежено осудною особою. Аналогічного висновку дійшов В.С. Кошевський [117, с. 208–216; 115, с. 124]. Не суперечить цьому висновку й існуюча слідча та судова практика, оскільки в жодній з проаналізованих нами кримінальних справ (проваджень) не ставилося питання щодо

психічної неповноцінності винного.

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, поряд з осудністю є обов'язковою ознакою суб'єкта будь-якого складу злочину. Кримінальне законодавство України, як відомо, закріплює диференційований підхід щодо цієї ознаки складу злочину, установлюючи як загальний, так і спеціальний вік кримінальної відповідальності. Установлюючи загальний вік кримінальної відповідальності з 16 років, законодавець виходить з того, що в цьому віці рівень розвитку психічних функцій здорової людини надає їй можливість усвідомлювати та оцінювати як фактичну, так і соціальну сутність будь-яких своїх вчинків. Однак за вчинення злочинів, перелік яких міститься в ч. 2 ст. 22 КК України, передбачено спеціальний, так званий знижений вік кримінальної відповідальності.

За вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, встановлено загальний вік кримінальної відповідальності, адже, з одного боку, це діяння не входить до зазначеного в ч. 2 ст. 22 КК України переліку злочинів, за скоєння яких кримінальна відповідальність настає з 14 років, а, з іншого, не вимагає від свого суб'єкта набуття певних прав, спеціального становища або іншого статусу, нерозривно пов'язаного з досягненням більш зрілого віку.

Установлення загального 16-річного віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, на нашу думку, є правильним кроком вітчизняного законодавця, зокрема, через те, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є досить складним явищем (з точки зору усвідомлення його характеру та суспільної небезпеки), для якого не характерні ні підвищений ступінь суспільної небезпеки, ні істотна розповсюдженість серед осіб молодшого віку.

Тому ми не погоджуємося з міркуваннями В.С. Кошевського, котрий розглядає можливість зниження для суб'єктів розглядуваного злочину вікової планки до 15 років [108, с. 60–62; 117, с. 208–216]. Така пропозиція видається неприйнятною і через те, що чинне кримінальне законодавство України взагалі не знає такого віку настання кримінальної відповідальності, а сам науковець не пропонує змін до ст. 22 КК України.

На цьому аналіз трьох загальних ознак особи – суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, вважаємо завершеним. До речі, суб'єкт, який характеризується лише трьома вказаними у ч. 1 ст. 18 КК України ознаками, у теорії кримінального права традиційно називається загальним. Утім, іноді для визнання особи суб'єктом злочину

загальних ознак недостатньо, адже кримінальний закон встановлює для такої особи додаткові (спеціальні) ознаки, що стосуються її службового становища, професії, заняття певною діяльністю, статі тощо. Наявність цих вимог у тій чи іншій статті Особливої частини КК України свідчить про те, що склад описаного нею злочину передбачає ознаки спеціального суб'єкта.

Так, у ч. 1 ст. 212-1 КК України зазначено про суспільно небезпечне діяння «... вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, ...». Таким чином, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є спеціальним. При цьому не важко помітити, що третя частина розглядуваної законодавчої конструкції («чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати») вживається законодавцем не лише для позначення третьої категорії суб'єктів цього злочину, а і для того, щоб уточнити, про які саме особи йдеться у всіх трьох випадках. А йдеться, як це впливає з тексту кримінального закону, про тих осіб, які *зобов'язані сплачувати єдиний внесок на ЗДСС чи страхові внески на ЗДПС*. Утім, тоді виникає надзвичайно важливе питання, а про який саме обов'язок йдеться в законі у цьому разі – про *економічний чи юридичний*?

Наприклад, з економічної точки зору єдиний внесок на ЗДСС сплачувати зобов'язані: 1) страхувальники; 2) застраховані особи (див. Додаток Д). При цьому страхувальниками виступають, як правило, суб'єкти господарювання чи їх відокремлені підрозділи, а також бюджетні та інші організації, які використовують найману працю працівників (переважна більшість серед них – це юридичні особи), які згідно з чинним кримінальним законодавством не є суб'єктами аналізованого злочину. Тобто хоч страхувальниками (як фактичними платниками розглядуваних внесків) здебільшого і виступають юридичні особи, однак суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, вони не є та бути не можуть.

З іншого боку, такі платники єдиного внеску на ЗДСС, як застраховані особи (тобто різні категорії працівників, військовослужбовці тощо, які гіпотетично могли б бути суб'єктами розглядуваного злочину) майже ніколи не сплачують цього внеску особисто. За них (із нарахованих їм сум заробітної плати, грошової винагороди, допомоги тощо) цей внесок здебільшого сплачують (утримують) страхувальники в особі уповноважених на те осіб. Із цього випливає, що переважна більшість застрахованих осіб, хоч і є платниками

єдиного внеску на ЗДСС, однак ухилитися від його сплати не можуть через об'єктивні обставини.

Отже, ті суб'єкти, які фактично сплачують (за рахунок своїх коштів) єдиний внесок на ЗДСС та страхові внески на ЗДПС, у переважній більшості випадків є юридичними особами чи їх відокремленими підрозділами, а отже, не є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, а ті фізичні особи – платники цих внесків, які теоретично могли б бути його суб'єктами, здебільшого не здійснюють їх нарахування, обчислення та сплату, у зв'язку з чим не можуть ухилитися від їх сплати (принаймні одноосібно).

За наявності підстав застрахована особа може бути визнана співучасником (наприклад, підбурювачем) злочину, вчиненого страхувальником або його службовою особою, і притягнена до кримінальної відповідальності за відповідними частинами ст. 27 і ст. 212-1 КК України.

Усе викладене приводить нас до висновку, що в ст. 212-1 КК України під особами, які *зобов'язані сплачувати* єдиний внесок на ЗДСС чи страховий внесок на ЗДПС, слід розуміти не платників відповідних внесків (осіб, чиї кошти направляються до відповідних фондів згідно з положеннями страхового законодавства), а тих *осіб, котрі згідно з українським законодавством або локальними документами уповноважені підписувати розрахункові фінансові документи на сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС* (щоправда, іноді платники зазначених страхових внесків і особи, котрі уповноважені підписувати розрахункові фінансові документи на їх сплату, збігаються в одній фізичній особі).

Як вже зазначалось, у межах ст. 212-1 КК України законодавець говорить про три відносно самостійні категорії суб'єктів цього злочину: 1) службові особи підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особи, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; 3) будь-які інші особи, які зобов'язані їх сплачувати. При цьому законодавець не диференціює кримінальну відповідальність залежно від суб'єкта, що вчинив злочин, передбачений ст. 212-1 КК України. Ми вважаємо таку позицію правильною, зокрема, через те, що суспільна небезпека розглядуваного злочину передусім визначається майновою шкодою, заподіяною фондам загальнообов'язкового соціального страхування, а не особою, яка її заподіяла.

Під «*службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності*» в ст. 212-1 КК України слід розуміти фізичну осудну особу, котра досягла 16-річного віку, та яка постійно чи тимчасово обіймає на підприємстві в установі чи організації (їх відокремлених підрозділах) посаду, пов'язану з обов'язком здійснювати сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС (наразі – збору на обов'язкове державне пенсійне страхування), або виконує цей обов'язок за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Подібним чином висловлюється і В.С. Кошевський [115, с. 128–129].

Загалом згідно з чинним законодавством на підприємствах в установах та організаціях незалежно від форми власності, а також наявного штату працівників, такою особою завжди є її *керівник*. Саме він несе юридичну відповідальність за правильність і своєчасність сплати цими організаціями податків і зборів, а також страхових внесків. Разом із тим, якщо внутрішніми (так званими локальними) документами юридичної особи чи її відокремленого підрозділу (установчими документами, штатним розкладом, посадовими інструкціями, наказами, розпорядженнями тощо) цей обов'язок покладається і на інших службових осіб, то вони, на наше переконання, також є суб'єктами цього злочину. Як правило, йдеться про заступників керівників, а також головних бухгалтерів відповідних суб'єктів господарювання.

Під «*особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи*» в ст. 212-1 КК України слід розуміти фізичну осудну особу – підприємця, котра досягла 16-річного віку, та зобов'язана згідно зі страховим законодавством здійснювати сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС (наразі – збору на обов'язкове державне пенсійне страхування). При цьому одразу ж хотілося б зазначити, що серед проаналізованих нами кримінальних справ (проваджень) випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, такими суб'єктами виявлено не було. Це, мабуть, пов'язано із тим, що ухилення фізичними особами – підприємцями від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС на суму понад 573500 гривень є для сьогоденної України малоімовірною ситуацією.

Під «*будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати*» в ст. 212-1 КК України слід розуміти будь-яку фізичну осудну особу, котра досягла 16-річного віку, не належить до числа «службових осіб підприємства, установи, організації незалежно від форми власності» та «осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення

юридичної особи», однак все одно зобов'язана згідно зі страховим законодавством здійснювати сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС (наразі – збору на обов'язкове державне пенсійне страхування).

Думаємо, що до цієї категорії винних належать: 1) службові особи військових частин та органів, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу або компенсацію відповідно до законодавства, та зобов'язані здійснювати сплату єдиного внеску на ЗДСС (див. Додаток Д); 2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями (див. Додаток Д); 3) службові особи органів державної влади або місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язок сплачувати за рахунок коштів державного бюджету в порядку, встановленому КМУ, єдиний внесок на ЗДСС за певні категорії громадян (див. Додаток Д); 4) фізичні особи, які набувають право власності на легкові автомобілі, що підлягають першій державній реєстрації в Україні в підрозділах Державної автомобільної інспекції МВС України (див. Додаток И); 5) фізичні особи, які придбавають нерухоме майно за договором купівлі-продажу такого майна (див. Додаток И).

Такий висновок випливає з того, що зазначені вище особи зобов'язані сплачувати єдиний внесок на ЗДСС чи збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, однак при цьому не належать ні до числа службових осіб підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, ні до числа осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи.

Утім, на цьому етапі виникає ще одне важливе питання: а як же бути з тими особами, які беруть участь у нарахуванні та обчисленні відповідних внесків, але не уповноважені (а, отже, не зобов'язані) їх сплачувати (наприклад, бухгалтер, котрий уповноважений нараховувати та обчислювати єдиний внесок на ЗДСС чи страхові внески на ЗДПС, однак не уповноважений підписувати розрахункові фінансові документи на сплату цих страхових внесків)?

Це питання виникає через те, що, з одного боку, їх умисні діяння можуть призвести до ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального

страхування коштів у значних (великих, особливо великих) розмірах, а тому мали б бути кримінально караними, а, з іншого, в ст. 212-1 КК України йдеться наразі виключно про «осіб, які зобов'язані їх сплачувати».

Загалом у теорії кримінального права ще під час аналізу аналогічних приписів ст. 212 КК України виникла гостра дискусія з цього питання. Одні науковці наполягали на тому, що кримінально караними мають бути вчинки будь-якої особи, котра своїми діями вчинила ухилення «від імені» платника; інші, звертаючи увагу на текст кримінального закону, відстоювали думку про те, що виконавцями злочину є виключно ті особи, які уповноважені розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові документи (тобто здійснювати фактичну сплату відповідних внесків). Діяння всіх інших службових осіб юридичної особи пропонувалось розглядати як співучасть у вчиненні цього злочину.

Детально вивчивши це питання стосовно ухилення від сплати страхових внесків, ми зробили висновок про потребу його розгляду в двох площинах: у площині чинної редакції ст. 212-1 КК України і в площині бажаної редакції цієї статті.

Якщо говорити про чинну редакцію ст. 212-1 КК України, в якій чітко визначено, що йдеться про осіб, котрі *зобов'язані сплачувати* єдиний внесок на ЗДСС чи страхові внески на ЗДПС, слід визнати, що притягнення до кримінальної відповідальності тих правопорушників, які не наділені повноваженнями щодо сплати цих внесків, суперечить буквальному змісту кримінального закону. Не слід забувати і про те, що в теорії кримінального права та кримінального процесу загально визнано, що будь-які сумніви мають тлумачитися на користь підозрюваного (обвинуваченого, підсудного)

Отже, виходячи зі змісту диспозиції чинної редакції ч. 1 ст. 212-1 КК України, вважаємо, що особи, котрі не наділені повноваженнями щодо сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, не є суб'єктами (уточнимо – виконавцями) цього злочину. За наявності підстав вони можуть бути визнані співучасниками цього злочину (крім співвиконавців), діяння яких слід кваліфікувати за відповідними частинами статей 27 і 212-1 КК України.

Так, особи, які відповідним чином консультують безпосередніх виконавців розглядуваного злочину або за домовленістю з керівником підприємства фактично складають (у тому числі замість номінальних бухгалтерів) перекручену звітність, проте не уповноважені у встановленому порядку підписувати її (ситуації, коли юридично функції

бухгалтера виконує підставна особа), можуть притягуватись до відповідальності за співучасть в ухиленні від сплати страхових внесків.

Дії працівників контролюючих органів, інших службових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, які умисно сприяють ухиленню від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 КК України та відповідною частиною ст. 212-1 КК України як пособництво аналізованому злочину, а за наявності підстав – і як відповідний злочин у сфері службової діяльності (наприклад, передбачений ст. 364 або ст. 368 КК України).

Утім, з нашої точки зору, існуючий нині підхід, відповідно до якого суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є виключно особа, котра наділена правом розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові фінансові документи (тобто здійснювати саме «сплату» страхових внесків), є неправильним рішенням українського законодавця. Адже в тому випадку, коли штатний чи «позаштатний» бухгалтер, який зобов'язаний нараховувати та обчислювати суми єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, однак не наділений правом підписувати розрахункові фінансові документи, *без відома керівника* умисно неправильно нарахує розмір цих внесків, виникне курйозна ситуація: з одного боку, матиме місце ухилення від сплати відповідних внесків (тобто суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 212-1 КК України), а, з іншого, притягнути винну особу до кримінальної відповідальності буде неможливо, бо такі особи на сьогодні не є суб'єктом аналізованого злочину. Матиме місце такий собі «злочин без злочинця». Між тим, на наше переконання, від того, хто саме умисно ухилився від сплати зазначених платежів (керівник чи, наприклад, бухгалтер, не наділений правом підписувати розрахункові фінансові документи), суспільна небезпека вчиненого жодним чином не змінюється: маємо умисну протиправну поведінку, що описується законом як злочин, маємо суспільно небезпечні наслідки у вигляді ненадходження коштів у значних розмірах, що призводить до порушення майнових і організаційних функцій держави, тощо. Не змінюється ступінь суспільної небезпеки й особи винного. Тоді виникає запитання: хіба має значення та обставина, хто завдав такої шкоди – керівник організації чи її бухгалтер? Думаємо, що ні.

Ураховуючи викладене, а також беручи до уваги абсолютно недоречний поділ суб'єктів розглядуваного злочину на категорії, пропонуємо виключити з диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова *«вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку*

діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати» та замінити їх конструкцією такого змісту «особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату».

У випадку втілення в життя такої пропозиції до кримінальної відповідальності за ст. 212-1 КК України можна було б притягати не лише керівників організацій (їх заступників) і тих бухгалтерів, котрі уповноважені підписувати розрахункові фінансові документи на сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страховий внесок на ЗДПС, а і тих осіб, які не наділені такими повноваженнями, однак своїми умисними вчинками спричинили істотну шкоду відповідним фондам у вигляді ненадходження коштів у значних (великих, особливо великих) розмірах.

Завершуючи характеристику суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, хотілося б звернути увагу на те, що згідно з чинним страховим законодавством в Україні існує кілька таких категорій фізичних осіб, котрі, хоч і не належать до числа осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, однак реалізували своє право на добровільну сплату єдиного внеску на ЗДСС.

Тому постає запитання, чи є зазначені особи суб'єктами розглядуваного злочину. При цьому слід відзначити, що одні науковці (зокрема О.О. Дудоров [145, с. 523] і В.С. Кошевський [117, с. 214; 115, с. 12]) наполягають на тому, що особи, які реалізували своє право на добровільну сплату єдиного внеску на ЗДСС, є суб'єктами досліджуваного злочину. Інші, навпаки, переконані у тому, що такі особи не є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України (зокрема, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця [95, с. 190]).

Своєрідну позицію займає В.В. Топчій, який пише, що «навіть чи одна особа, навіть якщо вона 12 місяців не буде сплачувати добровільно страхові внески, нанесе державі матеріальну шкоду, яка в тисячу і більше разів буде перевищувати встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [270, с. 135–136]. Виходить, що дослідник не виключає тих, хто бере добровільну участь у системі ЗДПС, із кола суб'єктів аналізованого злочину, і пов'язує безпідставність інкримінування ст. 212-1 КК у розглядуваній ситуації лише з неможливістю виконання вказаними особами об'єктивної сторони злочину.

З нашої точки зору, при вирішенні цього питання слід виходити з того, що сплата єдиного внеску на ЗДСС відповідно до положень ст. 10 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» є правом відповідних

суб'єктів, а не їх *обов'язком*. Саме тому ця стаття має назву «Добровільна сплата єдиного внеску». Безпосередній же зміст цієї статті прямо суперечить сутності кримінально-правової заборони, встановленої ст. 212-1 КК України, як засобу реалізації державної політики в сфері загальнообов'язкового соціального страхування.

Для добровільної участі у системі загальнообов'язкового соціального страхування потенційний платник повинен звернутися до органів доходів і зборів із заявою, на підставі якої з платником може бути укладено договір. За своїм змістом цей договір нагадує специфічну форму цивільного чи господарського договору, з якого випливають взаємні зобов'язання сторін. При цьому в разі порушення будь-якою із сторін умов цього договору інша сторона має право застосувати оперативно-господарські санкції чи-то реалізувати своє цивільне право – достроково розірвати цей договір.

Із усього викладеного випливає, що: а) всі правовідносини, що випливають із договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, є цивільними чи господарськими; б) добровільні учасники у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (як і добровільні учасники системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування) не повинні визнаватись суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

2.4. Суб'єктивна сторона ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

Суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона злочину, яка відображає психічні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта з приводу вчиненого ним діяння, та яка складається з певних ознак. Останні поділяються на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових ознак належить вина, яка згідно зі ст. 23 КК України може бути виражена у формі умислу або необережності, а до факультативних – мотив і мета. Дві останні ознаки допомагають відповісти на питання, чому і для чого вчинено злочин.

Переходячи до встановлення змісту вини у складі розглядуваного злочину, зазначимо, що встановлення форми вини, з якою він може вчинятися особливих труднощів не викликає. Адже безпосередньо в диспозиції ст. 212-1 КК України звертається увага на те, що кримінально караним є виключно *умисне* ухилення від сплати

єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС. І в цьому, на нашу думку, немає нічого дивного, адже навряд чи можна «ухилитися» від виконання цих обов'язків з необережності. Саме тому серед дослідників кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС питань щодо форми вини не виникало.

Якщо ж говорити про вид такого умислу, то слід одразу ж відзначити, що це питання в теорії вітчизняного кримінального права є і залишається вельми дискусійним, адже значна частина криміналістів, котрі досліджували положення статей 212-1 та 212 КК України¹ переконані в тому, що ці злочини можуть вчинятися виключно з прямим умислом [9, с. 576; 6, с. 93–95; 37, с. 55; 260; 169, с. 31]; інші автори наполягають на тому, що умисел у цьому разі може бути як прямим, так і непрямим [67, с. 19; 23, с. 276; 43; 201; 118, с. 1–8].

Наприклад, Ю.М. Сухов обґрунтовує свою думку про те, що злочин, передбачений ст. 212 КК України, може вчинятися лише з прямим умислом, тим, що при ухиленні від сплати обов'язкових внесків державі особа фактично бажає настання наслідків у вигляді залишення коштів, належних для перерахування, в її розпорядженні або розпорядженні її підприємства, а не у вигляді ненадходження коштів до фонду чи бюджетів. При цьому її психічне ставлення до наслідків характеризується свідомим допущенням їх настання [259, с. 27].

Критикуючи таку позицію під кутом положень ст. 212-1 КК України, В.С. Кошевський справедливо зазначає, що, ухиляючись від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, переслідуючи при цьому цілі власного збагачення за рахунок «злочинної економії», особа навряд чи вважає метою своєї злочинної діяльності ненадходження відповідних сум коштів до належних адресатів. Так само винний не має на меті завдати матеріальної шкоди державі. Швидше особа байдуже до цього ставиться, а це вже є ознакою вольового моменту непрямого умислу [118, с. 1–8].

Раніше аналогічні міркування висловлювалися Л.П. Брич [23, с. 276], О.О. Дудоровим [67, с. 19], Р.Ю. Гревцовою [43], В.О. Останіном [201]. Так, Л.П. Брич звертала увагу на те, що безперечних підстав говорити, що ухилення від сплати обов'язкових внесків державі може вчинятися лише з прямим умислом немає. Вольове ставлення до суспільно-небезпечних наслідків ухилення від сплати обов'язкових внесків

---

¹ Роботи вчених, котрі досліджували кримінальну відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України, ми беремо до уваги через те, що суб'єктивна сторона складу цього злочину є аналогічною суб'єктивній стороні складу злочину, описаного ст. 212-1 КК України.

державі виражається як їх бажанням (прямий умисел), так і свідомим допущенням (непрямий умисел). Так, прагнучи утримати в себе суму несплаченого платежу і протиправно збагатитися за рахунок цього, винний бажає настання суспільно-небезпечних наслідків ухилення від сплати обов'язкових внесків державі і, отже, діє з прямим умислом. При непрямому ж умислі винний байдуже ставиться до факту ненадходження в бюджети чи державні цільові фонди відповідних сум, або заподіяння шкоди державі, переслідуючи при цьому інші цілі (використати несплачені суми на розвиток виробництва, покращення умов праці тощо) [22].

Ураховуючи викладене, вважаємо, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС може вчинятися як з прямим, так і з непрямим (евентуальним) умислом.

Із ст. 24 КК України випливає, що як при прямому, так і непрямому умислі особа має усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння. При цьому ми переконані, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, як і будь-якого іншого злочину, характеризується не лише розумінням усіх фактичних обставин вчиненого, а й усвідомленням соціального значення діяння – здатності спричинити шкоду найбільш важливим суспільним відносинам.

Під усвідомленням фактичних обставин ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС розуміється, у першу чергу, усвідомлення винним тих ознак, що характеризують об'єктивну сторону злочину та потерпілого. Так, скоюючи злочин, передбачений ст. 212-1 КК України, особа повинна розуміти, що своїми діями чи бездіяльністю вона порушує встановлений регулятивним законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати відповідних страхових внесків, що в результаті такого діяння може бути спричинена істотна матеріальна шкода фондам загальнообов'язкового соціального страхування тощо.

Проте, як уже було зазначено, усвідомлення самих лише фактичних ознак ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС не дає можливості стверджувати про винність особи у вчиненні цього злочину, адже така особа має розуміти і соціальне значення свого діяння. Усвідомлення соціального значення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС полягає насамперед у тому, що особа, яка скоює цей злочин, має розуміти, що, з точки зору суспільства, таке діяння є неприпустимим та антисоціальним явищем. Розуміння всіх фактичних обставин ухилення

від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС разом з усвідомленням їх антисоціального значення складають усвідомлення винним суспільно небезпечного характеру діяння, описаного у ст. 212-1 КК України.

У вітчизняній доктрині кримінального права інколи висловлюється думка про те, що при вчиненні будь-якого умисного злочину, крім фактичних ознак і соціального значення діяння, особа повинна усвідомлювати ще і його протиправність [210, с. 350–355; 244, с. 132; 147, с. 232; 81, с. 75]. З нашої точки зору, така позиція не відповідає ні змісту, ні «духу» кримінального закону, адже як правильно зазначають П.С. Дагель та Р.І. Міхєєв, незнання особи про заборону діяння кримінальним законом, але в той же час усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинення цього діяння є цілком можливою ситуацією [56]. Аналогічні міркування з цього питання висловлює і переважна більшість радянських і сучасних криміналістів [166, с. 57–58; 284, с. 226; 288, с. 128; 208, с. 115; 53, с. 246]. Ми також стоїмо на позиції, згідно з якою інтелектуальна ознака умислу не вимагає усвідомлення винним протиправності свого діяння.

При цьому слід відзначити, що диспозиції окремих норм Особливої частини КК України сконструйовано законодавцем таким чином, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру описаних ними діянь є неможливим без усвідомлення їх протиправності. Як правило, це стосується статей, які передбачають кримінальну відповідальність за умисне порушення особою (спеціальним суб'єктом) спеціальних правил або невиконання покладених на неї обов'язків. Такої думки щодо змісту інтелектуальної ознаки умислу в злочинах, зміст яких становить порушення спеціальних правил або невиконання певних обов'язків, наразі дотримується чимало криміналістів [244, с. 162; 163, с. 308; 192, с. 228; 20, с. 45; 285, с. 138–139; 71, с. 167–191; 65, с. 82–91]. Поділяємо її і ми.

Продовжуючи аналіз цього питання, слід відзначити, що за способом описання ознак складу злочину диспозиції таких норм завжди бланкетні, адже відсилають правозастосувача до норм нормативних актів, які не є кримінальним законом. Диспозиція ст. 212-1 КК України також є бланкетною, адже передбачає відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а порядок сплати цих внесків чітко регламентується положеннями страхового законодавства.

Для складів злочинів, передбачених нормами із бланкетними диспозиціями, усвідомлення протиправності діяння є, на наше переконання, невід'ємною складовою інтелектуального моменту умислу, оскільки законодавче регулювання відповідних

відносин є настільки складним і громіздким, що навіть фахівці зазнають серйозних труднощів при з'ясуванні відповідних приписів. Тому про усвідомлення суспільної небезпеки у випадку, якщо особа не усвідомлює факту порушення вимог регулятивного законодавства, не може бути і мови.

У зв'язку з цим вважаємо, що інтелектуальна ознака умислу у складах злочину, описаного ст. 212-1 КК України, передбачає усвідомлення винним протиправності свого діяння, тобто того, що воно суперечить приписам страхового законодавства в частині нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС.

Принагідно зауважимо, що положення про юридичну помилку, якої не можна було уникнути, як обставину, що виключає кримінальну відповідальність, закріплене у кримінальних законах багатьох країн світу, включаючи Австрію, Грузію, Ізраїль, Іспанію, Македонію, Польщу, Республіку Корея, Фінляндію, Францію, ФРН, Хорватію, Чорногорію, Швейцарію, Швецію, Японію. Цікаво, наприклад, що включення до КК Франції норми про юридичну помилку (а точніше норми про помилку щодо правомірності вчиненої дії) (ст. 122-3) пояснюється криміналізацією таких діянь, злочинний характер яких не є очевидним («не лежить на поверхні»), – різноманітних правопорушень в економічній, податковій, митній, фармацевтичній та інших сферах.

Висновок про доцільність мати у КК України аналогічні положення, покликані сприяти більш повній реалізації принципу вини, роблять чимало вітчизняних науковців, які цілком логічно пропонують диференціювати кримінально-правові наслідки вчиненого діяння залежно від того, наскільки сумлінно (вибачально) помилялась особа із питання про заборонність (протиправність) конкретного діяння. Тут вважаємо за доцільне нагадати, що в альтернативному проекті КК України серед обставин, які виключають караність протиправної дії або бездіяльності, фігурувала і помилка в оцінці правомірності вчиненого – сумлінна хибна думка особи щодо протиправності і караності вчиненого нею діяння (ст. 43 законопроекту).

Цілком очевидно, що свідоме порушення винним встановленого страховим законодавством порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС означає і передбачення останнім тієї важливої обставини, що в результаті такого діяння буде спричинена шкода фондам соціального страхування у вигляді недоотримання відповідних коштів, і, можливо, ця шкода буде значною (дорівнювати або перевищувати суму, еквівалентну 1000 НМДГ).

Чи входить спричинення такої шкоди до сфери бажаного винним, то це залежить уже від конкретних обставин вчиненого. З нашої точки зору, винний може як бажати настання цих наслідків, так і свідомо припускати цю можливість¹.

Переходячи до характеристики таких ознак суб'єктивної сторони, як мотив і мета злочину, слід відзначити, що практично всі криміналісти зазначають, що мотивом є певне спонукання, яким керується особа, скоюючи злочин [81, с. 83; 176, с. 123; 192, с. 247; 32, с. 67; 236, с. 79]. Щоправда, при цьому одні науковці вважають, що будь-яке спонукання особи народжується під впливом її потреб [106, с. 11; 242, с. 169; 147, с. 247], інші переконані, що, крім потреб, в основі мотиву можуть бути й інтереси людини [243, с. 141; 163, с. 342; 233, с. 64], а окремі дослідники відстоюють позицію, згідно з якою поряд з потребами та інтересами до діяння особу можуть спонукати ще й емоції (почуття), суспільний обов'язок, ідеали та інші психічні явища [81, с. 83; 176, с. 123; 192, с. 247; 32, с. 67; 236, с. 79]. Ураховуючи ту обставину, що питання про основу мотиву лежить за межами предмета нашого дослідження, а також не має істотного значення для нього, у подальшому під мотивом ми розумітимемо спонукання, яким керується особа, скоюючи злочин (тобто братимемо за основу загальне розуміння цієї категорії).

При цьому слід мати на увазі, що мотив тісно пов'язаний з метою злочину, адже саме мета перетворює існуючі в психіці людини потреби на рушійну силу її поведінки. Мета злочину, – за визначенням більшості криміналістів, – це уявна модель майбутнього результату, до досягнення якого прагне особа, вчиняючи злочинне діяння [3, с. 126; 106, с. 79–80]. Незважаючи на те, що мотив і мета властиві кожному конкретному злочинному діянню, у юридичному складі злочину вони присутні не завжди, а отже є факультативними ознаками його суб'єктивної сторони. Ці ознаки впливають на кваліфікацію вчиненого лише у випадках, коли вони прямо зазначені в законі або однозначно впливають з його змісту.

Говорячи про мотиви та мету вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, слід передусім відзначити, що безпосередньо в диспозиції зазначеної статті про ці ознаки суб'єктивної сторони не йдеться. Утім, як відомо, це не означає, що вони не

---

¹ Наприклад, маючи більш, ніж достатньо коштів на рахунках, винний вчиняє таке діяння для того, щоб недоплатити відповідним фондам, завдати їм такої майнової шкоди, адже, на його думку, розміри відповідних внесків є занадто великими, необґрунтованими, несправедливими тощо. Або ж винний порушує встановлений порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС для того, щоб за рахунок цих коштів врятувати підприємство від банкрутства, сплатити заробітну платню працівникам, направити їх на модернізацію виробництва тощо. Цілком очевидно, що за таких обставин винний передбачає реальну можливість настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, однак не бажає цього.

є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, адже такі ознаки можуть впливати зі змісту кримінально-правової заборони.

Саме тому при характеристиці суб'єктивної сторони злочину, описаного ст. 212 КК України (у цьому контексті аналога ст. 212-1 КК), у вітчизняній кримінально-правовій науці неодноразово висловлювалася думка про те, що ухилення від сплати податків, зборів, що входять в систему оподаткування (відповідно, й ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС), може вчинятися виключно з корисливих мотивів [10, с. 428; 38, с. 72; 88, с. 4].

Наприклад, Ю.М. Сухов звертав увагу на те, що мотив при ухиленні від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів з метою використання «заощаджуваних» коштів в інтересах трудового колективу чи підприємства, як правило є корисливим, оскільки особа таким чином, окрім альтруїстичних, практично завжди керується прагненням задовольнити власну потребу, зокрема – набути репутації незамінного, компетентного керівника тощо [260, с. 10].

Цю позицію піддав змістовній критиці В.С. Кошевський, котрий звернув увагу на те, що названі Ю.М. Суховим спонукання насправді утворюють не корисливий мотив, а відносяться до іншої особистої зацікавленості або хибно зрозумілих інтересів підприємства [118, с. 1–8]. Таку думку він обґрунтував тим, що корисливий мотив при вчиненні умисних злочинів є аморальним прагненням особи задовольнити індивідуальну потребу шляхом вчинення протиправного, передбаченого законом про кримінальну відповідальність заволодіння чужим майном чи майновими правами, які їй не належать або шляхом незаконного звільнення від майнових зобов'язань і зменшення необхідних особистих витрат [84, с. 33]. Турботу про суспільні чи колективні блага, як зазначає В.С. Кошевський із посиланням на роботи А.Ф. Зелінського та М.Й. Коржанського, не можна визнавати корисливою навіть у випадках, коли це вигідно окремій особі, оскільки корисливий мотив виростає з індивідуальної потреби й особистого інтересу [84, с. 42]. Думаємо, з цією позицією слід погодитися. Виваженою також слід визнати позицію, згідно з якою не слід ототожнювати корисливий мотив і частково притаманний фінансовій злочинності мотив корпоративної зацікавленості (мотив корпоративного інтересу) [206, с. 8].

Беручи до уваги викладене, вважаємо, що мотиви ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС можуть бути різними (а не лише корисливими), а тому на кваліфікацію цього злочину не впливають. При цьому ми,

звичайно, не заперечуємо того факту, що в переважній більшості випадків ці мотиви є саме корисливими. До речі, аналогічних висновків у своїх працях дійшла переважна більшість дослідників кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, описаних статтями 212 та 212-1 КК України [169, с. 32; 23, с. 283; 191, с. 644; 118, с. 1–8; 115, с. 143–146]. Однозначно корисливою потрібно визнати поведінку, яка полягає в ухиленні від сплати страхових платежів і яка пов'язана з особистим збагаченням винної особи або збагаченням людей, в долі яких вона з різних підстав особисто зацікавлена.

Говорячи про мету вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, слід відзначити, що мета злочину завжди спрямовується його мотивами. Оскільки мотиви ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС можуть бути різними, то, відповідно, і цілі таких діянь також можуть бути різними. Звичайно, найбільш поширеною метою цього злочину є особисте збагачення за рахунок несплати тієї частини коштів, що мали б бути сплачені до фондів загальнообов'язкового державного страхування, однак можливі й інші результати, яких прагне досягти винний (бути «гарним» чи-то «зручним» керівником або бухгалтером для власників підприємства за рахунок економії коштів підприємства, уникнути відкриття процедури банкрутства підприємства, здійснити модернізацію основних засобів виробництва, забезпечити працівників належним розміром заробітної платні тощо). Як правильно зазначає Н.О. Гуторова, корислива мета, як правило, кореспондується із наявністю корисливого мотиву [53, с. 261]. Таким чином, мета ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, як і мотиви цього злочину, може виражатися як у бажанні незаконного збагачення, так і у бажанні досягнення інших результатів свого діяння.

2.5. Кваліфікуючі ознаки ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

У теорії кримінального права кваліфікуючі ознаки, як правило, визначаються як передбачені кримінальним законом характерні для частини злочинів певного виду суттєві обставини, які відбивають типовий, однак значно підвищений (порівняно з основним складом злочину) ступінь суспільної небезпеки діяння й особи винного і впливають на кваліфікацію вчиненого, а також вид і міру відповідальності [167, с. 230; 97, с. 9]. Як

слушно зазначає Н.О. Гуторова, встановлюючи кваліфікуючі ознаки того чи іншого злочину, законодавець проводить градацію караності, тим самим звужуючи сферу суддівського розсуду, сферу індивідуалізації покарання [54, с. 320].

Думаємо, що слід підтримати тих авторів, які вважають, що диференціація кримінальної відповідальності за допомогою кваліфікуючих ознак повинна стати одним з пріоритетних напрямів розвитку українського кримінального законодавства, оскільки вона забезпечує, з одного боку, посилення відповідальності за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, а, з іншого, – гуманізацію покарання для осіб, які вчинили нетяжкі злочини і не становлять значної суспільної небезпеки [54, с. 320].

У ст. 212-1 КК України передбачено дві кваліфікуючі («вчинені за попередньою змовою групою осіб» та «якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах») та дві особливо кваліфікуючі ознаки («особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС» та «якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах»).

Розглянемо зміст кожної із них. Почнемо з такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. У теорії кримінального права загальновизнаною є точка зору, відповідно до якої співучасть у злочині в більшості випадків суттєво підвищує суспільну небезпеку діяння [265, с. 16]. Тому пов'язані з певною формою співучасті кваліфікуючі ознаки є загальними і достатньо поширеними у КК України. Вважаємо, що співучасть у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, також істотно підвищує суспільну небезпеку цього злочину, а тому виділення розглядуваної кваліфікуючої ознаки є виправданим.

Беручи до уваги зміст ст. 212-1 КК України та керуючись законодавчим визначенням поняття «співучасть у злочині», наведеним у ст. 26 КК України, слід зазначити, що співучасть в ухиленні від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС можлива за умови, що: 1) таке діяння вчиняється декількома особами; 2) усі ці особи діють спільно; 3) усі ці особи є суб'єктами злочину; 4) усі ці особи діють умисно; 5) у результаті спільної діяльності цих осіб вчиняється діяння, яке містить усі ознаки закінченого чи незакінченого складу розглядуваного злочину.

Переходячи від загальних ознак співучасті у вчиненні злочину до особливостей такої її форми, як «за попередньою змовою групою осіб», слід відзначити, що згідно зі ст. 28

КК України злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення. Із цього випливає, що домовленість про спільне вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС розглядуваною формою злочинної спільноти можлива лише на стадії готування до злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Цей висновок випливає з того, що дії, спрямовані на досягнення домовленості щодо вчинення злочину, за своєю юридичною природою вже є готуванням до злочину («підшукуванням співучасників»), однак при цьому вони не можуть мати місця на стадії замаху на злочин, тобто тоді, коли виконання об'єктивної сторони відповідного злочину вже почалося. В останньому випадку може мати місце лише вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС групою осіб без попередньої змови.

Має рацію С.Д. Шапченко, котрий зазначає, що за часом змова має розглядатись як попередня, якщо домовленість про спільне вчинення злочину досягнута співучасниками до початку виконання хоча б одним із співучасників діяння, яке передбачене як обов'язковий елемент об'єктивної сторони юридичного складу відповідного закінченого злочину. За змістом попередня змова в розумінні ч. 2 ст. 28 КК України наявна, якщо в зазначений вище час між співучасниками досягнута домовленість, в межах якої вирішені основні питання, що стосуються події злочину (зміст діяння, орієнтовний час та місце його вчинення), а також визначені хоча б у загальних рисах ролі кожного зі співучасників у вчиненні злочину [188, с. 55]. Акцентує на цьому увагу і Г.П. Жаровська, зазначаючи, що змова на спільне вчинення злочину за такої форми співучасті обов'язково повинна бути попередньою. В теорії і в судовій практиці утвердилася правильна думка, що попередня змова повинна відбутися до початку вчинення злочину. В кримінальному праві початком вчинення злочину прийнято вважати початок виконання об'єктивної сторони злочину. Всі домовленості, які досягаються до початку замаху, є попередніми; ті ж, які погоджуються в процесі чи після замаху, не можуть розглядатись як попередні. При цьому слід відзначити, що проміжок часу між змовою і реальним початком вчинення злочину може бути різним і вирішальної ролі не відіграє [77, с. 64].

Виходячи з того, що в ч. 2 ст. 28 КК України йдеться про домовленість щодо *спільного* вчинення злочину, маємо констатувати, що вона може стосуватися змісту виконуваних функцій кожним співучасником; способів учинення цього злочину тощо. Така домовленість може досягатися як у вербальній (усній чи письмовій), так і у

невербальній (за допомогою конклюдентних дій тощо) формі.

Вирішуючи питання про те, вчинено ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС групою осіб або групою осіб за попередньою змовою, слід мати на увазі, що головною розмежувальною ознакою цих форм співучасті є *момент виникнення домовленості про спільне вчинення злочину*. Так, якщо домовленість виникла на стадії замаху на злочин, є всі підстави говорити, що має місце вчинення злочину групою осіб без попередньої змови, а якщо на стадії готування до злочину – групою осіб за попередньою змовою.

Через те, що в ч. 2 ст. 28 КК України не зазначено ні вид співучасників, які можуть утворювати досліджувану форму співучасті, ні наявність або відсутність розподілу функцій між ними, в теорії кримінального права виникло кілька точок зору щодо суб'єктного складу такої форми співучасті. Одні криміналісти стверджують, що в ч. 2 ст. 28 КК України, як і в ч. 1 ст. 28 КК України, йдеться виключно про співвиконавців, між якими можливий лише технічний розподіл функцій [5, с. 40–42; 47, с. 65–66; 87, с. 119; 195, с. 64–67; 77, с. 63; 190, с. 100]. На думку інших, ця форма співучасті може бути як простою (співвиконання), так і складною, тобто з розподілом ролей [198, с. 40; 92, с. 49–52; 290, с. 195; 149, с. 240; 187, с. 73; 268, с. 407–410]. Стверджується, зокрема, що у чинному КК України відсутні положення, які б зобов'язували поширювати нормативне розуміння поняття групи осіб, закріплене у ч. 1 ст. 28 КК України, на поняття групи осіб, зафіксоване у ч. 2 ст. 28 КК України.

Ми з позначеного питання підтримуємо тих криміналістів, котрі вважають, що підвищення ступеня суспільної небезпеки при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб здійснюється насамперед за рахунок поєднання за місцем та часом зусиль декількох осіб, які безпосередньо виконують діяння, описані у статті Особливої частини КК України, тобто виступають як співвиконавці. Таке об'єднання зусиль декількох співвиконавців, як правильно зауважує багато вчених, значно підвищує ефективність вчинення злочину, знижує можливість опору з боку потерпілих чи інших осіб, що містить загрозу заподіяння більшої шкоди охоронюваним суспільним відносинам [35, с. 38; 265, с. 129–130; 24; 302, с. 53–57; 36; 240; 267]. Виключення можливості нести кримінальну відповідальність за вчинення простого виду злочину (за наявності у тій чи іншій статті Особливої частини КК України кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою») лише через те, що, наприклад, виконавець, вчинив його під впливом підбурювача нам видається несправедливим. Чому до особи, яка вчинила злочин

(наприклад, вбивство) самостійно, треба застосовувати ч. 1 статті, а якщо особу схилили до вчинення цього злочину, вона має нести відповідальність за кваліфікований злочин? Слід звернути увагу і на те, що згідно з ч. 2 ст. 38 Модельного КК для держав – учасників СНД злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь виконавці, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення.

З огляду на сказане, вважаємо, що кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб» слід визначати як вчинення злочину, в якому як співвиконавці брали участь двоє або більше осіб, які попередньо (тобто до початку вчинення діяння) домовилися про спільне його вчинення.

Така ж точка зору знайшла відображення у п. 18 постанови ПВСУ «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 8 жовтня 2004 р. № 15 [225].

Аналізуючи таку кваліфікуючу ознаку ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, як вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб, В.С. Кошевський наполягає на тому, що ця кваліфікуюча ознака має місце у випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, двома або більше особами, котрі *наділені ознаками суб'єкта цього злочину* і діяли як співвиконавці або з *розподілом ролей* [115, с. 157, 165, 181, 186] (курсив наш – Д.С.). Наведена позиція не може не викликати зауважень.

Передусім звернемо увагу на те, що включення у цьому разі до складу групи осіб, які діють за попередньою змовою, лише тих осіб, які визнаються спеціальними суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК, фактично спростовує той єдиний аргумент, який В.С. Кошевський наводить на користь своєї позиції з позначеного і вельми дискусійного у літературі питання. Адже Н.О. Гуторова, до думки якої приєднався названий науковець, веде мову про те, що, наприклад, для керівника підприємства, який ухиляється від сплати обов'язкових платежів, участь у цьому злочині пособника, який надає інформацію стосовно схем ухилення або сприяє їх застосуванню, є значно «кориснішою», ніж участь як співвиконавця головного бухгалтера підприємства. Цілком очевидно, що такий фахівець зі злочинної «податкової мінімізації» зовсім не обов'язково повинен мати ознаки спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212 або ст. 212-1 КК України, хоч саме такий висновок випливає з висловлювань В.С. Кошевського.

Основне ж наше зауваження полягає у тому, що міркування В.С. Кошевського стосовно якісного складу групи осіб за попередньою змовою є занадто фрагментарними і

такими, що не ґрунтуються на новітніх працях вітчизняних науковців, спеціально присвячених цій кримінально-правовій проблемі і частково згаданих вище. У наукових працях В.С. Кошевського ми не знайшли переконливого спростування доводів вітчизняних дослідників – прихильників традиційної (домінуючої) позиції, згідно з якою при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб принаймні два співучасники повинні діяти як співвиконавці.

Підсумовуючи аналіз розглядуваної кваліфікуючої ознаки, слід відзначити, що під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчиненим за попередньою змовою групою осіб, слід розуміти випадки, коли в ньому брали участь як співвиконавці дві чи більше особи, котрі заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне вчинення цього злочину.

Завершуючи розгляд співучасті у вчиненні досліджуваного злочину, відзначимо, що законодавець використав інститут співучасті у злочині в межах ст. 212-1 КК України, так би мовити, «наполовину». Він використав його для конструювання кваліфікованого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, однак не використав під час побудови особливо кваліфікованих складів цього злочину. У зв'язку з цим диференціацію кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС залежно від форми співучасті не можна визнати завершеною. Йдеться про те, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене за попередньою змовою групою осіб, є лише однією із форм співучасті у вчиненні цього злочину і, до того ж, далеко не найбільш небезпечною.

Зокрема порівнюючи вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, групою осіб за попередньою змовою із вчиненням цього злочину організованою групою доводиться констатувати наявність низки обставин, які свідчать про значно вищий ступінь суспільної небезпеки останньої форми співучасті. Так, перше, що звертає на себе увагу, так це те, що для кваліфікації вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС за попередньою змовою групою осіб достатньо, щоб у його вчиненні взяло участь двоє осіб. При вчиненні ж розглядуваного злочину організованою групою у його вчиненні беруть участь щонайменше три особи. Ці особи, на відміну від вчинення розглядуваного злочину за попередньою змовою групою осіб, попередньо зорганізувалася у стійке об'єднання для готування або вчинення цього та іншого (інших) злочинів, а це означає, що:

а) зорганізованість у спільне стійке об'єднання для готування або вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС та іншого (інших) злочинів мала місце ще до початку виконання об'єктивної сторони розглядуваного складу злочину. При цьому, як зазначається у п. 9 постанови ПВСУ № 13 від 23 грудня 2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», група вважається утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності [227; 195, с. 73; 239; 4, с. 51–53; 190, с. 100];

б) таке об'єднання було утворено не лише для готування або вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а й іншого (інших) злочинів. Цей висновок випливає зі змісту ч. 3 ст. 28 КК України, в якій чітко зазначено: «які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього **та** іншого (інших) злочинів»;

в) таке об'єднання є стійким. При цьому слід ураховувати, що в кримінально-правовій літературі єдиної позиції щодо розуміння цієї ознаки не склалося [276, с. 269; 300, с. 33; 163, с. 420; 188, с. 56; 149, с. 240; 190, с. 101; 154, с. 507]. Проаналізувавши погляди щодо змісту цієї ознаки, вважаємо, що з цього питання слід підтримати М.І. Мельника, котрий, спираючись на багаторічну практику ВСУ та надані ним рекомендації, пише, що групу слід вважати стійкою за умови, якщо вона є стабільною і згуртованою, а особи, які до неї входять, мають єдині наміри щодо вчинення злочинів.

Викладене свідчить про те, що ступінь суспільної небезпеки ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене організованою групою, є значно вищим порівняно із вчиненням цього злочину групою осіб за попередньою змовою. На цю обставину вказує також і те, що відповідно до положень ч. 3 ст. 28 КК України всі особи, які діють у складі такої групи, повинні бути об'єднані єдиним планом, який відомий усім її учасникам. Це означає, що кожному учаснику організованої групи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 212-1 КК України, з одного боку, має бути відомий загальний порядок і кількість учинення діянь, необхідних для досягнення спільного злочинного результату (план), а, з іншого, – його особиста діяльність повинна бути спрямована на реалізацію такого плану. Саме в цьому плані визначається роль кожного співучасника організованої групи [99, с. 26].

Крім того, не варто забувати про те, що при вчиненні ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС організованою групою існує розподіл

функцій між учасниками організованої групи, який означає, що цей злочин учинено або різними видами співучасників (виконавцем і іншими видами співучасників: організатором, підбурювачем, пособником), або хоч і кількома (трьома і більше) співвиконавцями, однак між ними існує технічний розподіл функцій вчинення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України. Тобто йдеться про своєрідну злочинну «спеціалізацію» кожного зі співучасників, що значно підвищує шанси співучасників на «успішне» завершення розглядуваного злочину, а отже й ступінь його суспільної небезпеки.

Ураховуючи все вищевикладене, а також беручи до уваги положення ст. 28 КК України, вважаємо, що ступінь суспільної небезпеки ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене організованою групою, є значно вищим порівняно із вчиненням цього злочину групою осіб за попередньою змовою, а тому пропонуємо в ч. 3 ст. 212-1 КК України передбачити таку особливо кваліфікуючу ознаку як вчинення злочину організованою групою.

Наступні кваліфікуюча та особлива кваліфікуюча ознаки стосуються суспільно небезпечних наслідків від цього злочину у вигляді різних розмірів шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування. Ураховуючи ту обставину, що суспільно небезпечні наслідки у простому складі злочину є обов'язковою та однією з криміноутворюючих ознак, то диференціація кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, залежно від розміру такої шкоди видається логічною.

Виходячи зі змісту примітки до ст. 212-1 КК України, можна стверджувати, що:

а) під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, яке призвело до ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах слід розуміти випадки вчинення цього злочину, коли в результаті його вчинення до цих фондів не надійшли кошти в розмірі від 3000 до 4999 НМДГ (станом на 2013 р. йдеться про суму від 1720500 гривень до 2867499,99 гривень).

б) під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, яке призвело до ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у особливо великих розмірах слід розуміти випадки вчинення цього злочину, коли в результаті його вчинення до цих фондів не надійшли кошти в розмірі, що дорівнює або перевищує 5000 НМДГ (станом на 2013 р. йдеться про суму, яка дорівнює

або перевищує 2867500 гривень).

Щоправда, слід звернути увагу на те, що при конструюванні примітки до ст. 212-1 КК України було допущено технічну помилку, яка полягає в тому, що при описанні великих розмірів не було вказано на суми страхових внесків на ЗДПС (див. Додаток Г). У зв'язку з цим пропонуємо усунути цю помилку шляхом уведення до неї вказівки на відповідні внески.

Остання особливо кваліфікуюча ознака, що міститься у ст. 212-1 КК України, виписана в законі як вчинення злочину «особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС». Ця кваліфікуюча ознака є проявом множинності, що в теорії кримінального права отримав назву «спеціальний рецидив».

Звернемо увагу на те, що використане у ч. 3 ст. 212-1 КК України формулювання аналізованої особливо кваліфікуючої ознаки є більш вдалим, ніж те позначення спеціального рецидиву, яке досить часто використовується у чинному КК України, – маємо на увазі формулювання «особою, судимою за злочин, передбачений цією статтею». Невдалість останнього полягає у тому, що воно потребує поширювального тлумачення: рецидив наявний і тоді, коли злочин, за який особа має судимість, був передбачений насправді не «цією статтею», а статтею раніше чинного законодавчого акта або статтею, яка діяла у попередній редакції.

Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене особою, раніше судимою за вчинення цього злочину, – це випадки вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, особою щодо якої раніше було винесено обвинувальний вирок за вчинення ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС за винятком випадків, коли: 1) судимість знято чи погашено у встановленому порядку; 2) особу засуджено без призначення покарання; 3) особу засуджено, але звільнено від покарання; 4) особа відбула покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом; 5) особу реабілітовано.

У літературі зустрічається точка зору, згідно з якою використання наявної судимості за тотожний (однорідний) злочин як кваліфікуючої ознаки є недоцільним, оскільки це негативно впливає на реалізацію принципів рівності громадян перед законом, справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності, суперечить суті злочину, суспільна небезпека якого визначається величиною шкоди, заподіяної охоронюваним законом відносинам [83, с. 86–89; 60, с. 38–50].

Спростування наведеної позиції зводиться до того, що використання спеціального рецидиву як кваліфікуючої ознаки, слугуючи диференціації кримінальної відповідальності, є потрібним заходом для посилення кримінальної відповідальності осіб, які мають антисоціальну установку, не бажають ставати на шлях законслухняної поведінки, вчинення нових злочинів з боку яких не є випадковістю і стосовно яких цілі покарання не були досягнуті. Береться до уваги підвищена «рецидивонебезпечність» окремих злочинів, вчинення яких дозволяє особам удосконалювати свої злочинні навички, що призводить до зростання злочинного професіоналізму. Розглядувана кваліфікуюча ознака як особиста властивість суб'єкта злочину не повинна впливати на відповідальність співучасників злочину. Звертається увага і на те, що як специфічний правовий стан особи судимість виключає рівність громадян перед законом. До того ж, неправильно зводити суспільну небезпеку злочину тільки до завданої ним шкоди, ігноруючи при цьому властивості суб'єкта злочину [41, с. 74–76; 211, с. 89–90; 1, с. 77]. Відмова від спеціального рецидиву як кваліфікуючої ознаки буде стимулювати злочинну діяльність та означатиме лояльне ставлення держави до множинності злочинів.

Варто зазначити, що за законодавством багатьох країн (це, зокрема, Австрія, Бельгія, Італія, Куба, Польща, Угорщина, Туреччина, Франція, Швеція, Японія) покарання за рецидив (на відміну від України) призначається із перевищенням максимального розміру покарання, закріпленого у санкції кримінально-правової норми, інкримінованої винному. Більше того: в деяких країнах при такому збільшенні покарання береться до уваги однорідність чи різнорідність раніше вчиненого і нового злочину (інакше кажучи, враховується набуття особою злочинного професіоналізму). Принципової різниці між підходом зарубіжного законодавця і закріпленням у КК України спеціального рецидиву як кваліфікуючої ознаки складів конкретних злочинів не вбачається.

Водночас постає питання про відповідність норм КК України, які передбачають спеціальний рецидив, принципу *non bis in idem*, закріпленому у ст. 61 Конституції України і ч. 3 ст. 2 КК України. До речі, це питання вже ставало предметом розгляду Конституційного Суду РФ. Останній зробив висновок про те, що кримінально-правові наслідки попередньої судимості при засудженні особи за вчинення нового злочину не виходять за межі кримінально-правових засобів, які законодавець вправі використовувати для досягнення конституційно виправданих цілей диференціації кримінальної відповідальності і покарання, посилення його виправного впливу на засудженого, попередження нових злочинів і тим самим захисту особи, суспільства і держави від

злочинних посягань. Таким, що відповідає Конституції Казахстану і не суперечить принципу рівності всіх перед законом і судом, визнав Конституційний Суд цієї країни використання у кримінальному законодавстві такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину особою, яка раніше два або більше рази засуджувалась за розкрадання або вимагання.

Вихідним для вирішення поставленого питання є те чи інше тлумачення принципу *non bis in idem*. Адже вузьке (буквальне) його розуміння (не можна окремими вироками карати двічі за один і той самий злочин) виключає будь-які претензії до таких проявів множинності, як повторність і спеціальний рецидив: за їх наявності попередній факт злочинної поведінки не карається ще раз (повторно), а лише враховується у випадку вчинення нового злочину як обставина, що впливає на його кваліфікацію або на покарання за нього.

Завершуючи характеристику кваліфікуючих ознак розглядуваного злочину, слід відзначити, що на ступінь суспільної небезпеки ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС істотно впливає наявність або відсутність обману під час вчинення цього діяння. Так, при аналізі об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, ми встановили, що ухиленню від сплати єдиного внеску на ЗДСС, вчиненому без застосування обману (як і ухиленню від сплати збору на обов'язкове державне соціальне страхування), притаманний відносно невеликий ступінь суспільної небезпеки, адже йдеться не стільки про «ухилення», скільки про «відстрочку» у здійсненні відповідних платежів. Це пояснюється тим, що за відсутності обману компетентні органи без істотних проблем можуть здійснити нарахування відповідних внесків і звернутися з вимогою про їх сплату, яка, як визначено в ст. 25 ЗУ «Про збір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», є виконавчим документом, тобто підлягає примусовому виконанню відповідно до виконавчого законодавства. У випадку ж, коли винна особа не реагує на відповідні вимоги, орган доходів і зборів може звернутися до суду з позовом про стягнення суми недоїмки, штрафів і пені.

На відміну від зазначених випадків, ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене із застосуванням обману, характеризуються значно вищим ступенем суспільною небезпеки. Це обумовлено тим, що особа, котра застосовує обман, крім порушення встановленого законом порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та спричинення суспільно небезпечних наслідків,

приховує від компетентних органів інформацію, необхідну для правильного нарахування суми єдиного внеску на ЗДСС, або включає до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдиві відомості з метою несплати чи сплати не в повному обсязі певного внеску. Тобто у цьому випадку винна особа сподівається вже не «відстрочити» сплату страхових внесків, а взагалі їх не сплатити.

Думка про те, що на ступінь суспільної небезпеки ухилення від сплати обов'язкових платежів державі (у тому числі ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС) істотно впливає наявність або відсутність обману під час вчинення цих діянь, обґрунтовувалася багатьма дослідниками відповідних складів злочинів [157, с. 74–104; 174, с. 139; 70, с. 116–117].

Тому вважаємо, що у межах ч. 3 ст. 212-1 КК України потрібно передбачити таку особливо кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину із застосуванням обману. При цьому у примітці до ст. 212-1 КК України пропонуємо визначити, що «під умисним порушенням порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчиненим із застосуванням обману (частина третя цієї статті), слід розуміти таке порушення порядку нарахування, обчислення або сплати цих страхових внесків, яке поєднане із приховуванням від компетентних органів інформації, необхідної для правильного нарахування суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування або із включенням до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдивих відомостей, та вчинене з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначених страхових внесків».

Висновки до розділу 2

1. Розташування ст. 212-1 КК України у Розділі VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності» засвідчує той факт, що з точки зору законодавця, висловленої ним у ході систематизації норм Особливої частини КК України, родовим об'єктом складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності. Між тим, аналіз суспільних відносин, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС і страхових внесків на ЗДПС (останні наразі становлять основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 212-1

КК України), приводить нас до висновку про те, що ці відносини далеко не завжди складаються у сфері господарської діяльності.

У зв'язку з цим констатуємо невідповідність між назвою Розділу VII Особливої частини КК України, яка мала б відображати зміст родового об'єкта складів злочинів, передбачених статтями 199–233 КК України, і змістом окремих його статей (у тому числі ст. 212-1 КК). Вирішення цієї проблеми вбачається або в утворенні нового розділу Особливої частини КК України з відповідною назвою («Злочини проти фінансів», «Злочини проти державних фінансів», «Злочини у сфері фінансової діяльності держави» тощо), або (що видається нам більш прийнятним) в адекватному уточненні назви Розділу VII Особливої частини КК України.

2. Оскільки порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС значною мірою відрізняються один від одного, то наразі доречно говорити не про один основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, а про два таких об'єкти: 1) суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС; 2) суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС.

При цьому слід мати на увазі, що, оскільки сплата страхових внесків на ЗДПС поза сплатою єдиного внеску на ЗДСС можлива лише у вигляді збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, то другим альтернативним об'єктом розглядуваного складу злочину є не всі суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС, а лише відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування особами, які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб, відповідно до положень ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування». Із цього випливає, що назва та диспозиція ст. 212-1 КК України, в яких йдеться про ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, потребують уточнення.

3. Вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, службовою особою спричиняє істотну шкоду не лише суспільним відносинам, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС чи суспільним відносинам, що забезпечують встановлений законодавством порядок

нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, а і суспільним відносинам, що забезпечують порядок здійснення службовими юридичних осіб своїх повноважень. Форма описання ознак суб'єкта злочину в межах ст. 212-1 КК України дозволяє стверджувати, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене службовою особою юридичної особи, повністю охоплюється диспозицією ст. 212-1 і додаткової кваліфікації за статтями 364 (364-1) чи 365 (365-1) КК України не потребує.

Ураховуючи ж ту обставину, що суспільним відносинам, що забезпечують порядок здійснення службовими особами підприємств, установ і організацій своїх повноважень у сфері нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, шкода завдається не завжди, то у складі злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, вони відіграють роль додаткового факультативного об'єкта.

4. Дослідження етимології терміну «ухилення», усвідомлення антисоціальної спрямованості діяння, описаного ст. 212-1 КК України (зокрема, в частині основного безпосереднього об'єкта цього злочину), а також здійснення критичного аналізу кримінально-правової літератури привело нас до висновку, що з точки зору чинного (а не бажаного) законодавства під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС в ст. 212-1 КК України слід розуміти будь-які умисні дії або бездіяльність, якими суб'єкт цього злочину порушив встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС і які призвели до фактичного ненадходження коштів у значних (великих, особливо великих) розмірах.

З погляду удосконалення законодавства зміст описуваного у ст. 212-1 КК України діяння більш доречно було б сформулювати за допомогою такого термінологічного звороту, як «умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

5. Виходячи зі змісту диспозиції розглядуваної статті КК України, а також беручи до уваги напрацювання українських науковців у частині констатації суттєво різного ступеня суспільної небезпеки аналізованого злочину (як і злочину, передбаченого ст. 212 КК України) залежно від наявності або відсутності обману органів, уповноважених здійснювати адміністрування відповідних внесків, запропоновано всі способи вчинення злочину, караного за ст. 212-1 КК України, поділяти на ті, що пов'язані із застосуванням

обману, і ті, що не пов'язані із ним.

6. Системний аналіз страхового законодавства засвідчує, що факт ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування залежить не лише від діяльності (бездіяльності) винного, а і від правильної та своєчасної діяльності органів доходів і зборів. Крім того, слід мати на увазі, що: а) збір на обов'язкове пенсійне страхування не завжди сплачується до фондів загальнообов'язкового соціального страхування; б) страхове законодавство характеризується значним рівнем мінливості, динамічністю у своєму розвитку, а тому не виключено, що найближчим часом відповідні внески будуть сплачуватися не до фондів загальнообов'язкового соціального страхування.

У зв'язку з цим запропоновано виключити із тексту диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова «до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування».

7. Встановлено, що вказівка в тексті ст. 212-1 КК України на «фактичність» ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування є зайвою і такою, що безпідставно ускладнює текст кримінального закону, адже вона не несе жодного змістовного навантаження. Тому висловлено пропозицію виключити з тексту ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 212-1 КК України слово «фактичного».

8. Зі змісту страхового законодавства, проаналізованого під кутом положень ст. 212-1 КК України, впливає в цій статті КК під особами, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок на ЗДСС чи страховий внесок на ЗДПС, слід розуміти не платників відповідних внесків (осіб, чиї кошти направляються до відповідних фондів згідно з положеннями страхового законодавства), а тих осіб, котрі згідно з українським законодавством або локальними документами уповноважені підписувати розрахункові фінансові документи на сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС. При цьому слід мати на увазі, що іноді платники зазначених страхових внесків і особи, котрі уповноважені підписувати розрахункові фінансові документи на їх сплату, збігаються в одній фізичній особі. Особи ж, котрі не наділені повноваженнями щодо сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, не є суб'єктами (уточнимо – виконавцями) аналізованого злочину. За наявності підстав вони можуть бути визнані його співучасниками (крім співвиконавців), діяння яких слід кваліфікувати за відповідними частинами статей 27 і 212-1 КК України.

9. Існуючий нині підхід, відповідно до якого суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є виключно особа, котра наділена правом розпоряджатись

банківським рахунком і підписувати розрахункові фінансові документи (тобто здійснювати саме «сплату» страхових внесків), видається неправильним рішенням українського законодавця. Адже у випадку, коли штатний чи «позаштатний» бухгалтер, який зобов'язаний нараховувати та обчислювати суми єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, не наділений правом підписувати розрахункові фінансові документи, без відома керівника умисно неправильно нарахує розмір цих внесків, виникне курйозна ситуація: з одного боку, матиме місце ухилення від сплати відповідних внесків (тобто суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 212-1 КК України), а, з іншого, притягнути винну особу до кримінальної відповідальності буде неможливо, бо такі особи на сьогодні не є суб'єктами аналізованого злочину.

Ураховуючи викладене, а також беручи до уваги абсолютно недоречний поділ суб'єктів розглядуваного злочину на категорії, запропоновано виключити з диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова «вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати», натомість використавши конструкцію такого змісту: «особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату».

10. При вирішенні питання про кримінально-правову оцінку ухилення від сплати страхових внесків, вчиненого добровільними учасниками у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, слід виходити з того, що сплата єдиного внеску на ЗДСС відповідно до положень ст. 10 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» є правом відповідних суб'єктів, а не їх обов'язком. Саме тому ця стаття має назву «Добровільна сплата єдиного внеску», а її безпосередній зміст прямо суперечить сутності кримінально-правової заборони, встановленої ст. 212-1 КК України, як засобу реалізації державної політики в сфері загальнообов'язкового соціального страхування. Із цього випливає, що добровільні учасники у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування не є суб'єктами складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

11. Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС може вчинятися як з прямим, так і з непрямим (евентуальним) умислом. Інтелектуальна ознака умислу у складах злочину, описаного ст. 212-1 КК України, передбачає усвідомлення винним протиправності свого діяння, тобто того, що воно суперечить приписам страхового законодавства в частині нарахування, обчислення та сплати єдиного

внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС.

Мотиви ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС можуть бути різними (а не лише корисливими) і на кваліфікацію цього злочину не впливають. При цьому ми, звичайно, не заперечуємо того факту, що в переважній більшості випадків ці мотиви є саме корисливими.

12. Підтримуючи тих криміналістів, котрі вважають, що підвищення ступеня суспільної небезпеки при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб здійснюється насамперед за рахунок поєднання за місцем та часом зусиль декількох осіб, які безпосередньо виконують діяння, описані у статті Особливої частини КК України, відзначаємо, що під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчиненим за попередньою змовою групою осіб, слід розуміти випадки, коли в ньому брали участь як співвиконавці дві чи більше особи, котрі заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне вчинення цього злочину. При цьому звертає на себе увагу та обставина, що ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене за попередньою змовою групою осіб, є лише однією із форм співучасті у вчиненні цього злочину і, до того ж, далеко не найбільш небезпечною. На нашу думку, існує потреба передбачення в ч. 3 ст. 212-1 КК України такої особливо кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину організованою групою.

13. При конструюванні примітки до ст. 212-1 КК України законодавцем було допущено технічну помилку, яка полягає в тому, що при описанні великих розмірів не було вказано на суми страхових внесків на ЗДПС. Пропонуємо усунути цю помилку шляхом уведення до неї вказівки на відповідні внески.

14. Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене із застосуванням обману, характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, яка обумовлена тим, що особа, котра їх застосовує, крім порушення встановленого законом порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та спричинення суспільно небезпечних наслідків, приховує від компетентних органів інформацію, необхідну для правильного нарахування суми єдиного внеску на ЗДСС, або включає до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдиві відомості з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначеного страхового внеску.

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, КОТРИ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 212-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

3.1. Покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та його призначення

Для ефективної боротьби зі злочинністю взагалі та з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС зокрема в Україні існує розгалужена система заходів соціально-економічного і правового характеру, серед яких не останнє місце посідає покарання. Запобіжний вплив покарання забезпечується як погрозою застосування того покарання, що передбачене у кримінальному законі, так і шляхом фактичної реалізації цієї погрози, тобто шляхом застосування конкретного виду та розміру покарання до осіб, котрі вчинили злочини.

Із ч. 1 ст. 50 КК України випливає, що до основних ознак покарання законодавець відносить те, що воно: 1) є заходом примусу; 2) застосовується від імені держави; 3) застосовується за вироком суду; 4) застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину; 5) полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

У теорії кримінального права іноді виділяються й інші ознаки покарання, які, хоч прямо і не визначені у ч. 1 ст. 50 КК України, однозначно впливають зі змісту норм кримінального закону. Так, В.А. Ломако звертає увагу на те, що покарання є кінцевим юридичним наслідком злочину, а також проявом негативної оцінки з боку держави як вчиненого злочину, так і самого злочинця; воно носить особистісний характер і завжди тягне за собою судимість [149, с. 348–350].

Сучасне кримінальне законодавство України визначає мету покарання через призму чотирьох відносно самостійних соціально значущих результатів (цілі), яких прагне досягнути держава шляхом застосування конкретного виду та розміру покарання до злочинця.

Під карою як метою покарання у кримінально-правовій літературі традиційно

розуміється комплекс установлених законом обмежень прав, які конкретно дістають вияв під час застосування певного покарання [258, с. 22–23; 91, с. 138-152; 183, с. 20]. Мету виправлення засудженого криміналісти, як правило, розуміють як такий вплив покарання на психіку винного, у результаті якого він негативно ставитиметься до злочинних форм поведінки, усвідомлюватиме необхідність дотримання загальноприйнятих правил поведінки та буде готовий поводити себе відповідно до них [177, с. 114; 190, с. 145]. Виправлення засудженого, як зазначається у ч. 1 ст. 6 КВК України, – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Запобігання вчиненню засудженим нового злочину як мета покарання полягає в позбавленні або обмеженні засудженого фактичної можливості вчинення нових злочинів, а також в утриманні такої особи від вчинення нових злочинів під страхом застосування нового покарання [277, с. 363–365; 177, с. 100–104; 299, с. 17–34].

Запобігання вчиненню злочинів іншими особами полягає в попередженні вчинення суспільно небезпечних діянь з боку інших осіб загрозою застосування покарання до будь-кого, хто вчинить злочин [164, с. 20–21; 175, с. 104–110]. Сама можливість караності злочинних діянь, як справедливо зазначає В.К. Грищук, виступає засобом стримування осіб, схильних до кримінально-протиправної поведінки [190, с. 145].

Слід відзначити, що досягнення мети покарання, визначеної у ч. 2 ст. 50 КК України, є можливим лише в тому разі, якщо суд, приймаючи рішення щодо виду та розміру покарання, керуватиметься принципами призначення покарання, а також загальними та спеціальними засадами призначення покарання, які ґрунтуються на цих принципах.

Загальні засади призначення покарання наразі визначено у ч. 1 ст. 65 КК України із змісту якої випливає, що суд призначає покарання:

- 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин;
- 2) відповідно до положень Загальної частини КК України;
- 3) ураховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Спробуємо тепер проаналізувати ці приписи через призму положень ст. 212-1 КК України.

У теорії кримінального права під санкцією статті (санкцією частини статті) традиційно розуміється та складова статті (частини статті) Особливої частини

КК України, яка містить у собі модель виду та обсягу покарання, адекватного суспільній небезпеці злочинного діяння, описаного у її диспозиції [58, с. 31; 208, с. 23; 150, с. 25; 59, с. 42; 190, с. 163; 154, с. 854–855]. Ураховуючи ту обставину, що у ч. 1 ст. 65 КК України йдеться саме про санкцію статті (санкцію частини статті) Особливої частини КК України, перше загальне правило призначення покарання за злочин, описаний у ст. 212-1 КК України, означає, що, призначаючи покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, суд зобов'язаний керуватися положеннями абзаців других частин 1–3 ст. 212-1 КК України, тобто санкціями відповідних частин статті. При цьому слід мати на увазі, що із прийняттям ЗУ від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» санкції всіх частин ст. 212-1 КК України зазнали докорінних змін (див. Додаток Г). Відтепер вони носять такий собі «фіскальний» характер.

Думаємо, що на цьому етапі саме час звернутися до загальної характеристики санкцій ст. 212-1 КК України. Так, залежно від кількості видів основного покарання, санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України є *альтернативною* (адже передбачає два види основних покарань – штраф і позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю), а санкції частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України – *безальтернативними* (у них передбачено лише один вид основного покарання – штраф). Залежно від ступеня визначеності розмірів покарання санкції частин 1, 2 і 3 ст. 212-1 КК України є *відносно визначеними*, адже передбачають певний діапазон у виборі розміру тих видів покарань, що ними описуються. Залежно від вказівки на додаткові покарання, а також від обов'язковості їх призначення санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України є *простою* (не передбачає додаткових покарань), санкція ч. 2 ст. 212-1 КК України – *імперативно кумулятивною* (передбачає одне обов'язкове додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю), а санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України – *імперативно кумулятивною з двома додатковими покараннями* (передбачає одразу два обов'язкових додаткових покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскацію майна).

Переходячи до більш детального аналізу санкцій ст. 212-1 КК України, слід відзначити, що згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 212-1 КК України злочин, описаний в абз. 1 ч. 1 ст. 212-1 КК України, карається штрафом розміром від 500 до 1500 НМДГ або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3

років. При цьому слід нагадати, що штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК України, відповідно та у порядку, передбаченому частинами 2–5 ст. 53 КК України, а НМДГ – встановлений державою мінімальний дохід фізичних осіб, з якого не сплачується податок. Як впливає з положень п. 5 підрозділу 1 розділу XX ПК України для обчислення розміру покарання у виді штрафу цей макроекономічний показник встановлюється на рівні 17 гривень. Отже, за вчинення простого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС законом передбачено штраф розміром від 8500 до 25500 гривень. Другим основним альтернативним видом покарання за вчинення злочину, передбаченого абз. 1 ч. 1 ст. 212-1 КК України, є позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, яке призначається судом відповідно до положень ч. 1 ст. 55 КК України, а виконується згідно з положеннями глави 7 КВК України.

Санкція ч. 2 ст. 212-1 КК України передбачає покарання у вигляді штрафу розміром від 1500 до 3000 НМДГ з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років. В абсолютному вираженні на сьогодні такий штраф дорівнює грошовому стягненню розміром від 25500 до 51000 гривень. Крім того, слід звернути увагу на те, що на відміну від санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років є не основним альтернативним, а додатковим імперативним (обов'язковим)¹. Як бачимо, законодавець посилив кримінальну відповідальність за вчинення кваліфікованого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС двома способами (законодавчими прийомами): 1) шляхом збільшення розмірів штрафу; 2) шляхом передбачення імперативної кумулятивності.

У санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України закріплено положення, згідно з яким особливо кваліфікований вид розглядуваного злочину карається штрафом розміром від 10000 до 25000 НМДГ (від 170000 до 425000 гривень) з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна. У цьому випадку парламентарії посилити кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечний вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на

---

¹ Тобто якщо за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, суд може призначити або штраф розміром від 8500 до 25500 гривень, або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, то за вчинення кваліфікованого виду цього злочину – і штраф підвищеного розміру (від 25500 до 51000 гривень), і позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

ЗДПС як за допомогою істотного збільшення розміру штрафу (медіана цього виду покарання збільшилася у 17,5 разів порівняно з цим видом покаранням, описаним у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України), так і шляхом закріплення так званої подвійної імперативної кумулятивності. При цьому другим обов'язковим покаранням за цей злочин виступає конфіскація майна, яка, як відомо, полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого.

Розглядаючи техніку конструювання санкцій ст. 212-1 КК України, хотілося б відзначити, що наразі у науці кримінального права вироблено низку правил побудови кримінально-правових санкцій, яких слід неухильно дотримуватися законодавцю для того, щоб забезпечити суд можливістю призначити законне, справедливе та достатнє покарання винному, досягши при цьому мети, визначеної у ч. 2 ст. 50 КК України. Традиційно до найголовніших правил побудови кримінально-правових санкцій належить правило, згідно з яким санкція кожної кримінально-правової норми має відповідати суспільній небезпеці, описуваного в її диспозиції діяння [93, с. 135; 98, с. 18, 33-34; 168, с. 71; 156, с. 267; 199, с. 118-125; 295, с. 101–109].

Оскільки в Україні правом визначати рівень суспільної небезпеки конкретного діяння наділений лише суд, то для характеристики виконання цього правила перш за все слід розглянути практику призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС.

Проаналізувавши практику призначення покарання особам, які вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 212-1 КК України, ми встановили, що попри те, що в санкції цієї частини завжди було альтернативно передбачено два основні види покарання (штраф і позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю), українські суди жодного разу не призначали більш суровий вид покарання з альтернативно передбачених. Тобто з часу доповнення кримінального закону досліджуваною статтею (13 грудня 2005 р.) і дотепер всім засудженим за ч. 1 ст. 212-1 КК України завжди призначався найбільш м'який вид покарання серед передбачених у КК України взагалі (ст. 51 КК України) та санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України зокрема¹.

---

¹ Наприклад, Козятинський міськрайонний суд Вінницької області призначив винному у вчиненні простого виду ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС (ч. 1 ст. 212-1 КК України) покарання у вигляді штрафу розміром 300 НМДГ (5100 гривень) [124]. На день учинення цього злочину та прийняття відповідного рішення судом це був найменший розмір найбільш м'якого покарання серед передбачених у абз. 2 ч. 1 ст. 212-1 КК України (див. Додаток Г). Аналогічне рішення в 2011 р. ухвалив і Монастириський районний суд Тернопільської області, який призначив винному в ухиленні від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в сумі 687641,82 гривень штраф розміром 5100 гривень [128]. Такий саме вид і розмір покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, призначив і Лохвицький районний суд Полтавської області [120].

Більше того: як впливає з інформації, наданої Державною судовою адміністрацією України, у 36% випадків суди, використовуючи механізм, закріплений у ст. 69 КК України, призначали винним у вчиненні цього злочину штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, а у 18% – засуджені взагалі звільнялись від призначеного ним покарання [170]. І це при тому, що до 18 січня 2012 р. (день набрання чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р.) штраф за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС складав не від 500 до 1500 НМДГ, а від 300 до 500 НМДГ¹.

Аналогічні результати щодо неадекватності санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України порівняно зі ступенем і характером суспільної небезпеки простого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС було отримано нами й у ході опитування практичних працівників Луганської області. Так, на питання про те, який вид основного покарання із передбачених у ст. 51 КК України є найбільш адекватним типовій суспільній небезпеці злочину, описаного ч. 1 ст. 212-1 КК України, переважна більшість респондентів (65%) відповіла, що таким є штраф, а значна частина (29%) висловила думку, що найбільш адекватним видом покарання є позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Думаємо, що такі думки стосовно основного виду покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, пов'язані з тим, що на сьогодні фактично єдиною криміноутворюючою ознакою цього злочину є факт завданої майнової шкоди фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування. Інакше кажучи, суди та опитані нами респонденти вбачають певний зв'язок між змістом завданої матеріальної шкоди фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування та покаранням для винного у вигляді штрафу, яке призводить до своєрідної «матеріальної шкоди» самому винному. Відповідаючи ж на питання про розміри цього штрафу, більшість із респондентів (53%) схилилася до думки про те, що цей штраф має бути в діапазоні до 1000 НМДГ (див. Додаток О).

---

¹ Так, Кам'янський районний суд Черкаської області, беручи до уваги шире каяття підсудної, відсутність у неї судимості, наявність на утриманні батька, який є інвалідом другої групи, а також ураховуючи особу винної, дійшов висновку про потребу призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, та призначив їй остаточне покарання у вигляді штрафу розміром 30 НМДГ (510 гривень) [135]. Таким чином, Кам'янський районний суд Черкаської області призначив особі, винній у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, найменший розмір найменш суворого виду покарання серед усіх нині існуючих.

Із усього викладеного випливає, що найбільш адекватним видом покарання за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, є штраф, а його розмір не повинен перевищувати 1000 НМДГ. У зв'язку з цим пропонуємо у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова *«штрафом від п'ятисот до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»* замінити словами *«штрафом до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»*.

При цьому слід відзначити, що, хоч другий вид основного покарання, передбаченого у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України (позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю), за наявною у нас інформацією до сьогодні ще жодного разу не застосовувався до винних у вчиненні простого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вважаємо, що його наявність у межах зазначеної санкції є виправданою. Така думка пояснюється тим, що, з одного боку, не до всіх потенційних винних у вчиненні цього злочину можна застосувати такий вид покарання, як штраф (ч. 1 ст. 99 КК України), а, з іншого, цілком можливо, що з урахуванням обставин справи (зокрема, низки обставин, що обтяжують покарання) суд дійде висновку про потребу застосування більш суворого виду покарання, ніж штраф. Щоправда, розмір цього покарання має бути не «до трьох років», а, принаймні, до «чотирьох років» (про це йтиметься далі).

Аналізуючи через призму правила конструювання санкцій, яке вимагає адекватності санкцій суспільній небезпеці діяння, санкції частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України, ми дійшли висновку, що вони (як і санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України) не відповідають суспільній небезпеці тих діянь, які описані їх диспозиціями, адже є занадто суворими. Про це свідчить як аналіз вироків українських судів (нехай їх і не дуже багато), так і результати узагальнення результатів опитування практичних працівників (див. Додатки Н, О).

Так, із семи кримінальних справ, у яких було винесено обвинувальні вирoki за ч. 2 ст. 212-1 КК України, п'яти особам було призначено найбільш м'який вид покарання з кількох альтернативно передбачених – штраф. При цьому у чотирьох випадках розмір цього штрафу був близький до мінімуму (від 500 до 600 НМДГ), в двох випадках було призначено найменший розмір найбільш м'якого покарання (штраф розміром 500 НМДГ), а ще в одному на підставі ст. 69 КК України було призначено штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України, а засудженого звільнено від цього покарання з випробуванням (див. Додаток Н)¹.

¹ Наприклад, Соснівський районний суд м. Черкаси особі, котра в 2009 р. вчинила ухилення від сплати страхових внесків на

Практика застосування покарання до осіб, котрі вчинили особливо кваліфікований вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, є більш значною (33 засуджені особи) і ще красномовнішою в частині неадекватності санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України суспільній небезпеці описуваного її диспозицією діяння.

Так, як показує аналіз інформації, наданої Державною судовою адміністрацією України, у 2005–2011 рр., коли санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України безальтернативно передбачала покарання у вигляді позбавлення волі строком від 5 до 10 років, суди засудили 21 особу. При цьому звертає на себе увагу кілька вкрай важливих обставин: 1) жодній особі, засудженій за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, не було призначено покарання більш, ніж 5 років позбавлення волі (тобто жодного разу не призначалося покарання вище від найнижчої межі); 2) 17 осіб (81% від усіх засуджених), котрим було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на 5 років, були звільнені від його відбування з випробуванням; 3) покарання у вигляді позбавлення волі, яке мало реально відбуватись, було призначено лише 4 особам (9% від усіх засуджених), з яких одній особі – у діапазоні від 2 до 3 років, двом особам – від 3 до 5 років і ще одній – 5 років позбавлення волі (в більшості випадків покарання, яке слід було відбувати реально, призначалося за сукупністю злочинів) (див. Додаток Н).

Усе це свідчить про те, що санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України у 2005–2011 рр. була надзвичайно суворою і не відповідала потребам судової практики в частині адекватності покарання суспільній небезпеці вчиненого діяння.

Із набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» ситуація стала трохи кращою, адже КК відтепер передбачає лише такий вид основного покарання, як штраф. Утім, розміри цього штрафу залишаються неадекватними.

Поширеною серед вітчизняних криміналістів є думка, що конструкція санкції має бути узгодженою із санкціями за вчинення інших, близьких за видом і характером злочинів [183, с. 78–79; 293, с. 99; 289, с. 74, 93; 220, с. 132; 207, с. 127]. На це, зокрема, звертають увагу А.А. Музика, О.П. Горох і О.О. Книженко.

загальнообов'язкове держане пенсійне страхування, яке призвело до ненадходження до ПФУ коштів у розмірі 1011690,68 гривень (на той час це складало 3344 НМДГ), призначив найменший розмір найменш суворого виду покарання серед передбачених на той час у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України – штраф розміром 500 НМДГ (8500 гривень), а додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не призначив узагалі [131]. А ось Волочиський районний суд Хмельницької області призначив винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, покарання у вигляді штрафу розміром 550 НМДГ [133], що на час ухвалення рішення було близьким до мінімуму, адже санкція цієї частини статті передбачала можливість призначення штрафу розміром від 500 до 2000 НМДГ.

Найбільш близьким за видом і характером до злочину, описаного у ст. 212-1 КК України, як відомо, є суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 212 КК України, тобто умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування. При цьому слід визнати, що, хоч розглядувані діяння і дуже схожі за своїм змістом і наслідками, а статі 212 і 212-1 КК України надзвичайно близькі за своєю конструкцією, рівень суспільної небезпеки цих злочинів дещо відмінний. Так, у ст. 212 КК України йдеться про ухилення від сплати податків і зборів, тобто обов'язкових платежів, що входять в систему оподаткування України та носять індивідуально невідплатний, фіскальний характер. У випадку вчинення цього діяння завдається майнова шкода державі у вигляді ненадходження (повного чи часткового) коштів до державного та місцевих бюджетів. У випадку ж вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, шкода завдається не стільки державі (державі в цьому випадку є своєрідним посередником і гарантом), скільки застрахованим особам, які, як правило, й ухиляються від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС. Тобто має місце ситуація, за якої за рахунок, так би мовити, шкоди винного самому собі частково зменшується суспільна небезпека діяння, описаного у ст. 212-1 КК України (порівняно зі злочином, передбаченим ст. 212 КК України).

Звичайно, серед дослідників цього аспекту може виникнути питання про те, а як тоді бути з тими випадками, коли ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС здійснюють страхувальники, які не є застрахованими особами (наприклад, роботодавцями)? Чи відбувається умовне «зменшення» суспільної небезпеки в цьому випадку? Відповідь на це питання однозначна – ні. У такому випадку страхувальник не лише завдає істотної шкоди державі, а і тим особам (у першу чергу найманим працівникам), за яких він зобов'язаний здійснювати нарахування, обчислення та сплату відповідних соціальних внесків. Утім, ця обставина на практиці повною мірою знаходить своє відображення у формулі кваліфікації таких діянь, які, як правило, потребують оцінки за сукупністю злочинів – за відповідними частинами ст. 212-1 і ст. 175 (172) КК України.

Із викладеного випливає, що санкції ст. 212-1 КК України мають бути узгодженими з санкціями ст. 212 КК України з урахуванням того, що остання описує злочин, якому притаманний дещо вищий ступінь суспільної небезпеки. Порівняння санкцій ст. 212 КК України із санкціями ст. 212-1 КК України дозволяє стверджувати, що при конструюванні санкцій останньої законодавець це правило врахував.

Ще одне правило конструювання кримінально-правових санкцій говорить про те, що вони мають надавати можливість суду індивідуалізувати покарання з урахуванням потенційних варіантів учинення злочину в реальності [183, с. 78–79]. Мається на увазі те, що санкція кримінально-правової норми як за видами покарань, так і за їх розмірами повинна забезпечувати суд можливістю призначити справедливе покарання винному за будь-яких об'єктивних і суб'єктивних обставин (ступінь істотності завданої шкоди основному безпосередньому та додатковому обов'язковому об'єкту; форма вираження і зміст суспільно небезпечного діяння; наявність або відсутність суспільно небезпечних наслідків та їх розмір; особа злочинця; форма та вид вини; мета та мотиви вчинення злочину; обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, тощо).

Утім, це правило наразі виконується не повною мірою, адже, як вже зазначалося вище, у 36% випадків призначення покарання за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС суди, використовуючи механізм, прописаний у ст. 69 КК України, призначають винним у вчиненні цього злочину штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України. Із цього випливає, що найнижча межа санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України у вигляді штрафу розміром 500 НМДГ (а до 18 січня 2012 р. вона була на рівні 300 НМДГ) на сьогодні не забезпечує суд можливістю призначити винній особі необхідне й достатнє покарання для її виправлення та попередження нових злочинів, а тому змушує суд звертатися до тих механізмів, які, на нашу думку, мають використовуватися у поодиноких випадках. Саме тому трохи вище ми запропонували передбачити у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України покарання у вигляді штрафу розміром не від 500 до 1500 НМДГ, а до 1000 НМДГ. Втілення в життя цієї пропозиції не лише дозволило б судам призначати штраф за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, не виходячи за межі санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, а і більш адекватно визначити верхню межу цього виду покарання. Остання теза підтверджується, зокрема, тим, що штраф понад 1000 НМДГ на сьогодні ще жодного разу не застосовувався до винних у вчиненні розглядуваного злочину.

Значна частина сучасних юристів наголошує і на тому, що переважна більшість кримінально-правових санкцій мають бути альтернативними [98, с. 105; 292, с. 129; 293, с. 99–100; 207, с. 128]. Особливо це правило стосується санкцій тих заборонних норм, що описують основний склад злочину.

Санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України є, як вже зазначалось, альтернативною (дозволяє

суду на власний вибір призначити одне з двох визначених у ній основних видів покарань), а отже у цілому відповідає вимогам зазначеного правила. Утім, з нашої точки зору, ця альтернативність мала б бути більш значною, зокрема, через те, що диспозиція ч. 1 ст. 212-1 КК України описує вельми абстрактне суспільно небезпечне діяння, яке в реальній дійсності може набувати найрізноманітніших форм вираження (див. підрозділ 2.2 дисертації), а отже, потребувати різних форм реакції з боку держави. Вважаємо, що було б цілком доречно у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, крім вже існуючих основних видів покарань, передбачити ще і такий вид покарання, як громадські роботи строком від 60 до 240 годин.

Ураховуючи викладене, пропонуємо абз. 2 ч. 1 ст. 212-1 КК України викласти в такій редакції: *«карається штрафом до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або громадськими роботами на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин»*.

Аналізуючи санкції частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України через призму правила, яке вимагає побудови переважно альтернативних кримінально-правових санкцій, слід відзначити, що санкція як ч. 2, так і ч. 3 ст. 212-1 КК України є безальтернативною. І це при тому, що ступінь формалізованості диспозицій частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України є відносно невисоким.

До речі, до набрання чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р., тобто до 18 січня 2012 р. санкція ч. 2 ст. 212-1 КК України передбачала три альтернативні види основного покарання – штраф, виправні роботи та обмеження волі.

З нашої точки зору, всі ці альтернативні види основного покарання (з незначним корегуванням розмірів) цілком доречно повернути до санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України, адже саме вони забезпечували суд можливістю вибирати найбільш оптимальний вид покарання для кожного винного з урахуванням всіх обставин справи, ступеня тяжкості вчиненого злочину, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, а також з урахуванням особи винного¹.

---

¹ Саме тому у висновку Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ на проект ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» від 5 жовтня 2011 р. справедливо зазначалося: «Необґрунтованим та не виправданим, на наш погляд, є підхід законопроекту щодо відмови від усіх інших видів покарань (крім позбавлення волі), які наразі передбачені санкціями вказаних статей КК України, та

Альтернативною та значно пом'якшеною (в частині розміру штрафу) мала б бути і санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України, адже наразі вона передбачає лише один вид основного покарання – штраф. При цьому цей штраф має «гігантський» розмір. Думаємо, що альтернативно до штрафу законодавцю слід було б передбачити й такі види основного покарання, як обмеження волі та позбавлення волі в розмірах, які відповідають злочину середньої тяжкості. Принаймні саме таким його сприймає більшість опитаних нами респондентів (Додаток О).

Ураховуючи викладене, вважаємо, що у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України альтернативно до штрафу слід передбачити такі види основного покарання, як *виправні роботи строком до 2 років та обмеження волі строком до 3 років, а у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України – обмеження волі строком від 2 до 5 років та позбавлення волі строком до 5 років.*

Продовжуючи характеристику санкцій частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України, хотілося б нагадати, що найголовніше правило побудови санкцій норм, які передбачають кваліфіковані склади злочинів, вимагає, щоб вони базувалися на санкції норми, яка передбачає основний склад злочину [168, с. 225].

Зокрема, більшість дослідників кримінально-правових санкцій наголошують на тому, що «драбина» санкцій за основний, кваліфікований та особливо кваліфікований види злочину повинна йти або «у стик» (коли максимальний розмір покарання за злочин з основним складом одночасно є і мінімальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом; максимальний розмір покарання за злочин з кваліфікованим складом – мінімальним розміром покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом і так далі), або «з перекриттям» (коли мінімальний розмір покарання за злочин з кваліфікованим складом є трохи меншим за максимальний розмір покарання за злочин з основним складом; мінімальний розмір покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом є трохи меншим за максимальний розмір покарання за злочин з кваліфікованим

заміну їх єдиним видом покарання – штрафом. Більшість чинних статей КК України, які законопроектом пропонується змінити, за вчинення тих чи інших діянь, окрім позбавлення волі, передбачають альтернативні види основного покарання, як-от: штраф, громадські роботи, виправні роботи та обмеження волі. Тому суд, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, має змогу обрати найбільш оптимальний вид покарання за вчинення конкретного злочину. Натомість, законопроектом пропонується обмежити суд у такому виборі, поставивши його в рамки лише відповідних розмірів штрафу. При цьому ... замінити вказаний вид покарання можливо буде лише громадськими роботами (якщо розмір штрафу не перевищує трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), або у більшості випадків – позбавленням волі. У такому випадку логічно постає питання: навіщо на законодавчому рівні у низці санкцій статей Особливої частини КК України відмовлятися від покарання у виді позбавлення волі, якщо запропоновані розміри штрафів у більшості випадків тягнутимуть за собою неможливість їх сплатити, а отже, заміну цього виду покарання лише позбавленням волі (а не виправними роботами, громадськими роботами чи обмеженням волі, які застосовуються наразі)?» [29].

складом і так далі) залежно від особливостей конкретного складу злочину [58, с. 44, 142; 232, с. 6; 168, с. 246; 91, с. 240; 207, с. 128]. При цьому абсолютно всі криміналісти переконані у тому, що «розрив» між максимальним розміром покарання за злочин з основним складом і мінімальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом (так само, як і розрив між максимальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом і мінімальним розміром покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом) є неприпустимим.

При конструюванні ж санкцій ст. 212-1 КК України це загальновідоме та загальновизнане правило було грубо порушене. Так, санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України наразі передбачає основне покарання у вигляді штрафу розміром від 500 до 1500 НМДГ, санкція ч. 2 ст. 212-1 КК України – від 1500 до 3000 НМДГ, а санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України – від 10000 до 25000 НМДГ.

Як бачимо, між максимальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з кваліфікованим складом (3000 НМДГ) і мінімальним розміром покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом (10000 НМДГ) утворився «розрив» (а якщо говорити образно, то ціла «прірва» розміром у 7000 НМДГ). Цей розрив призвів до того, що наразі злочини, описані частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, визнаються злочинами невеликої тяжкості, а злочин, передбачений ч. 3 ст. 212-1 КК України, одразу «перетворюється» у тяжкий злочин (ст. 12 КК України).

Для того, щоб зрозуміти наскільки шкідливою для правильного застосування кримінального закону взагалі (зокрема досягнення визначених у ньому цілей покарання) та боротьби з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС зокрема є зазначена вище помилка законодавця, змоделюємо ситуацію, яка цілком може мати місце на практиці.

Уявімо, що в 2013 р. особа ухилилася від сплати єдиного внеску на ЗДСС, в результаті чого до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування не надійшло 2867499 гривень. Виходячи зі змісту ст. 212-1 КК України, а також розміру НМДГ для кваліфікації станом на 2013 р., можемо стверджувати, що таке діяння має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 212-1 КК України, а отже, максимальний розмір штрафу за цей злочин складає 51000 гривень.

Якщо ж під час розгляду справи в суді буде доведено, що ненадходження коштів до відповідних фондів складає не 2867499, а 2867500 гривень (тобто на 1 гривню більше, ніж було встановлено на досудовому слідстві), то поряд із необхідністю перекваліфікації

вчиненого діяння на ч. 3 ст. 212-1 КК України це означатиме й те, що мінімальним розміром штрафу за його вчинення стане грошове стягнення розміром 170000 гривень (тобто із збільшенням шкоди від цього злочину на 1 гривню розмір штрафу одразу підвищився більш, ніж у 3,3 рази). Крім того, не слід забувати те, що ч. 3 ст. 212-1 КК України передбачає як обов'язкове додаткове покарання не лише «гігантський» штраф, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, а і конфіскацію майна. Тобто якщо навіть після сплати штрафу розміром від 170000 до 425000 гривень (а, можливо, і більш значного) у такої особи залишиться якесь майно, воно все одно буде передано в дохід держави (конфісковане).

Таким чином, маємо абсурдну ситуацію, за якої від 1 гривні (а, можливо, і від 1 копійки) шкоди суспільству фактично залежить доля людини: в одному випадку вона сплатить помірний штраф (розміром від 25500 до 51000 гривень), а в іншому – зазнає повного фінансового краху (штраф розміром від 170000 до 425000 гривень + конфіскація майна).

Беручи до уваги викладене, вважаємо, що «розрив» між максимальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з кваліфікованим складом (ч. 2 ст. 212-1 КК України) і мінімальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з особливо кваліфікованим складом (ч. 3 ст. 212-1 КК України) має бути негайно усунений шляхом внесення відповідних змін у санкцію ч. 3 ст. 212-1 КК України.

Завершуючи аналіз санкцій ст. 212-1 КК України, слід ще раз звернути увагу на те, що абз. 2 ч. 3 ст. 212-1 КК України, крім необґрунтовано великого розміру штрафу, передбачає і такий вид покарання, як конфіскація майна (ст. 59 КК України).

Конфіскацію майна як вид покарання в теорії кримінального права інколи називають загальною (тотальною) конфіскацією, і саме до цього покарання більше всього нарікань висловлюється у вітчизняній кримінально-правовій літературі. Вивчивши низку праць, присвячених аналізу цього виду покарання, М.І. Омеляненко, як видається, дійшла правильного висновку про нагальну потребу виключення загальної конфіскації майна із системи покарань, передбачених кримінальним законом [197, с. 47–52]. На користь саме такого рішення вона та інші науковці наводять такі аргументи:

1) загальна конфіскація не відповідає положенням ст. 24 Конституції України (щодо рівності всіх громадян перед законом), адже при конфіскації майна ступінь карального впливу визначається не судом, і не самим покаранням, а майновим станом засудженого, що, вочевидь, прямо суперечить принципу рівності всіх громадян перед законом [50, с. 58;

197, с. 48–49];

2) загальна конфіскація не відповідає положенням статей 13 і 41 Конституції України, які визначають що право приватної власності є непорушним, а всі суб'єкти права власності рівні перед законом. Ця невідповідність полягає в тому, що, закріплюючи вилучення у власність держави всього або частини майна засудженого, придбаного ним на законних підставах, кримінальне законодавство забезпечує примусовий перерозподіл власності між суб'єктами на користь держави [241, с. 7; 50, с. 58; 197, с. 49];

3) загальна конфіскація не відповідає положенням ст. 62 Конституції України, адже принцип вини вимагає призначити справедливе і домірне покарання, а це означає, що для будь-якого покарання законодавець повинен визначити межі. Конфіскація ж майна таких меж не знає [294, с. 409; 197, с. 49].

4) конфіскація майна істотно ускладнює (а якщо бути відвертими, то робить майже неможливою) соціальну адаптацію винних, майно яких було конфісковане, після їх звільнення з місць позбавлення волі [193, с. 651; 197, с. 49].

5) конфіскація майна властива лише феодальному праву та праву тоталітарних держав, адже цивілізоване кримінальне право такого виду покарання не знає; вона має суто фіскальний характер; конфіскація майна вражає право власності та суттєво зачіпає майнові та особисті права членів сім'ї засудженого, які безвинно страждають у такому випадку [15, с. 167–179; 197, с. 49].

Думаємо, що наведені вище аргументи є більш, ніж переконливими, а тому приводять нас до висновку про потребу усунення з КК України (у тому числі із санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України) такого виду додаткового покарання, як конфіскація майна засудженого, що, крім усього іншого, обумовлено зміною економічного, політичного і соціального ладу нашої держави.

Крім того, не завадить звернути увагу на те, що відповідно до положень ст. 59 КК України конфіскація майна – це безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого, яке застосовується лише: а) як додаткове покарання; б) у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України; в) виключно за тяжкі та особливо тяжкі *корисливі злочини*.

Із останньої тези випливає, що конфіскація майна як вид додаткового покарання може бути визначена у санкціях лише тих заборонних норм кримінального закону, які описують *корисливі злочини*, тобто діяння, що вчиняються з корисливих мотивів. У підрозділі ж 2.4. дисертації ми встановили, що ухилення від сплати єдиного внеску на

ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС далеко не завжди вчиняється з корисливих мотивів. Воно може вчинятися службовими особами юридичної особи і через боягузтво, бажання зберегти за собою займану посаду, гарні відносини з керівником чи власником юридичної особи тощо. Раніше аналогічні міркування висловлював М.І. Хавронюк [293, с. 236].

Із цього випливає, що наявність у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України такого додаткового імперативного покарання, як конфіскація майна, не лише прямо суперечить приписам міжнародних документів із прав людини та положенням Конституції України, а і нормам самого КК України (ст. 59), який визначає обов'язкові умови щодо передбачення такого виду покарання у кримінально-правових санкціях.

Ураховуючи викладене щодо санкцій частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України (про: більш адекватні розміри штрафів; потребу введення альтернативних видів основних покарань; уникнення розриву між максимальним розміром покарання за злочин з кваліфікованим складом і мінімальним розміром покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом; потребу вилучення із санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України такого додаткового імперативного покарання, як конфіскація майна), а також беручи до уваги результати опитування практичних працівників Луганської області (див. Додаток О) та аналізу кримінальних справ, порушених за ст. 212-1 КК України, пропонуємо:

1) абз. 2 ч. 2 ст. 212-1 КК України викласти в такій редакції: *«карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років»;*

2) абз. 2 ч. 3 ст. 212-1 КК України викласти в такій редакції: *«карається штрафом від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».*

Завершуючи характеристику санкцій ст. 212-1 КК України, хотілося звернути увагу на те, що при аналізі цих санкцій, а також під час формулювання пропозицій щодо їх вдосконалення в частині розмірів покарання у вигляді штрафу ми керувалися, перш за все, тими міркуваннями, що санкції статей (частин статей) мають відображати так звану типову суспільну небезпеку описуваних диспозиціями діянь. Тобто санкції статей (частин статей) мають бути своєрідним відображенням рівня суспільної небезпеки того чи іншого

злочину.

Саме тому розмірковуючи над розмірами штрафів чинної редакції ст. 212-1 КК України, а також пріоритетними напрямками їх оптимізації, ми брали до уваги передусім практику застосування відповідних положень українськими судами (тобто бачення цієї суспільної небезпеки вже не очима законодавця, а очима суду як єдиного органу, наділеного в Україні встановлювати відповідність між ступенем суспільної небезпеки вчиненого діяння та видом і розміром покарання за його вчинення), а також результати опитування респондентів, котрі, з нашої точки зору, є достатньо компетентними експертами в цьому питанні.

Узагальнення цих показників дозволило нам сконструювати санкції, які, як видається, більш адекватно відображають рівень суспільної небезпеки різних видів ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС. Зокрема, ми встановили, що найбільш адекватним видом покарання за всі види ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є штраф, а його розміри мають бути такими: за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 запропонованої нами редакції ст. 212-1 КК України, – до 1000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 запропонованої нами редакції ст. 212-1 КК України, – від 1000 до 2000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 запропонованої нами редакції ст. 212-1 КК України, – від 2000 до 5000 НМДГ.

І все ніби логічно та правильно, якби не одне «але». Річ у тім, що санкція ч. 3 запропонованої нами редакції ст. 212-1 КК України (до речі, як і санкція чинної редакції ч. 3 ст. 212-1 КК України) передбачає покарання у вигляді штрафу понад 3000 НМДГ, а це означає, що, призначаючи покарання за цей злочин, суд вимушений виконувати вимоги ч. 2 ст. 53 КК України і призначати винним штраф розміром не меншим за розмір завданої шкоди фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування. Тобто попри те, що найбільш адекватним розміром покарання за цей вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є штраф розміром від 2000 до 5000 НМДГ (станом на 2013 р. йдеться по суму в діапазоні від 34000 до 85000 гривень), суди будуть змушені призначати винним покарання у вигляді штрафу розміром понад 2867500 гривень (такою є мінімальна сума збитків, необхідна для кваліфікації вчиненого діяння за ч. 3 ст. 212-1 КК України).

У зв'язку з цим маємо зазначити, що ми не поділяємо підхід вітчизняного законодавця, згідно з яким за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у

вигляді штрафу понад 3000 НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 53 КК України).

Говорячи про «сучасні» правила призначення покарання за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу понад 3000 НМДГ, виписані в межах ч. 3 ст. 53 КК України, слід відзначити і низку інших обставин, які свідчать про недосконалість та недоречність існування таких вимог.

Зокрема, слід звернути увагу на те, що штраф – це вид покарання; це захід примусу, що полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого; це те, чим має поплатитися винний за вчинений ним злочин. Його розмір визначається судом залежно від ступеня та характеру суспільної небезпеки вчиненого злочину, а також з урахуванням майнового стану винного. Розмір же завданої шкоди – це сума, яка відшкодовується винною фізичною *чи юридичною особою* у цивільно-правовому чи господарсько-правовому порядку незалежно від того, чи притягнуто конкретну винну *фізичну особу* до кримінальної відповідальності взагалі, чи призначено їй покарання, який вид і розмір цього покарання тощо¹. У контексті реалізації кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС (до якої, як правило, притягаються службові особи юридичних осіб) це означає, що розмір призначеного штрафу має відображати необхідний і достатній обсяг обмежень для винної фізичної особи задля досягнення цілей, задекларованих у ч. 2 ст. 50 КК України; а розмір завданої шкоди – суму, яка має буде сплачена платником відповідних страхових внесків (як правило, юридичними особами) у цивільно-правовому чи господарсько-правовому порядку. Іншими словами, індивідуальні зобов'язання винного відповідати перед державою за вчинений ним злочин, як правило, не пов'язані із страховими зобов'язаннями платників відповідних внесків.

Із викладеного випливає, що, хоч між розміром завданої шкоди конкретним

---

¹ Правий Ю.О. Пономаренко, котрий пише, що штраф не є ні відкупом за вчинення злочину, ні податком на незаконно придбане майно. Він сплачується не із злочинних, а із законних доходів (заощаджень) винного, тим самим поражаючи його право власності (ч. 1 ст. 50 КК України). Майно ж, здобуте злочинним шляхом, підлягає або поверненню потерпілому, або оборненню в дохід держави. Так само має бути повністю відшкодована і матеріальна шкода, заподіяна злочином (ч. 1 ст. 1166 ЦК України). Виходячи з цього, не вбачається суттєвої проблеми в тому, що в санкції може бути встановлено розмір штрафу менший, ніж розмір шкоди, заподіяної злочином, описаним в гіпотезі цієї ж статті, бо в сукупності з розміром відшкодувань він у будь-якому випадку перевищуватиме розмір завданої шкоди чи отриманого від вчинення злочину доходу [214, с. 20].

злочином та розміром штрафу за цей злочин і є певна пропорційна залежність (чим більший розмір майнової шкоди – тим більший рівень суспільної небезпеки вчиненого; чим більший рівень суспільної небезпеки вчиненого – тим більшим має бути розмір штрафу), їх розміри в жодному випадку не повинні бути ототожнені. Тому ми не можемо погодитися ні з нинішньою позицією законодавця в цьому питанні, ні з думками тих криміналістів, які наполягали та наполягають на встановленні відповідності між розміром завданої матеріальної шкоди та розміром покарання у вигляді штрафу [52, с. 534–535; 102, с. 261; 283, с. 175–176; 297, с. 59–60].

Правильними видаються міркування С.Д. Шапченка, котрий зазначає, що фактично ч. 2 ст. 53 КК України, пов'язуючи величину штрафу з розміром майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, взагалі не встановлює максимального розміру цього основного покарання. Така «новела» не узгоджується з метою покарання, суперечить загальним засадам призначення покарання; не враховує різну правову природу відшкодування шкоди, завданої злочином, і так званої спеціальної конфіскації отриманого внаслідок злочину доходу, з одного боку, і покарання майнового характеру, з іншого [298]

Якщо ж говорити про питання вдосконалення санкцій ст. 212-1 КК України (зокрема, про обґрунтованість наших пропозицій щодо зменшення розмірів штрафів за всі види розглядуваного злочину), слід знову ж відзначити, що ступінь суспільної небезпеки того чи іншого діяння у межах законодавчої пеналізації визначають суди, а вони в нашому випадку одностайні: навіть існуючі сьогодні штрафи у межах санкцій ст. 212-1 КК України є занадто суворими. Цю обставину підтверджує той факт, що в більшості випадків суди призначають найменший чи близький до нього розмір штрафу, що передбачений санкцією відповідної частини статті, а у третині випадків – взагалі застосовують ст. 69 КК України та призначають штраф розміром значно меншим, ніж передбачено санкціями ст. 212-1 КК України.

Не варто забувати і про те, що в частинах 1 і 2 запропонованої нами редакції ст. 212-1 КК України йдеться виключно про такі випадки, коли ухилення від сплати страхових внесків відбувається без використання обману, тобто про ті випадки, коли органи доходів і зборів зможуть стягнути відповідні суми у цивільно-правовому порядку без жодних правових перешкод. Тому ми переконані у тому, що потреби у застосуванні до винних у цих правопорушеннях занадто великих штрафів немає, тим паче, що при досягненні цих штрафів 3000 НМДГ «автоматично» увімкнеться надзвичайно невдалий механізм,

описаний ч. 2 ст. 53 КК України.

На цьому аналіз першого загального правила призначення покарання вважаємо завершеним, що дає нам можливість перейти до розгляду другого загального правила призначення покарання (суд повинен призначати покарання відповідно до положень Загальної частини КК України) та проаналізувати його через призму положень ст. 212-1 КК України.

Провівши системний аналіз всіх норм Загальної частини КК України під кутом положень ст. 212-1 КК України, ми встановили, що в Загальній частині КК України міститься низка норм, які мають безпосереднє відношення до призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС.

Умовно всі ці норми можна поділити на кілька груп: 1) ті, що визначають загальні правила призначення покарання за злочин, передбачений ст. 212-1 КК України (ч. 2 ст. 65 КК України); 2) ті, що визначають особливості призначення конкретного виду покарання, передбаченого у санкціях ст. 212-1 КК України (статті 53, 55, 59 КК України); 3) ті, що визначають особливості призначення покарання за незакінчені види цього злочину (частини 2 і 3 ст. 68 КК України); 4) ті, що визначають особливості призначення покарання неповнолітнім (статті 98, 99, 100, 103); 5) ті, що передбачають специфічні правила призначення покарання, що пов'язані з сукупністю певних умов (статті 69-1 і 43 КК України).

Говорячи про правила, що визначають особливості призначення конкретного виду покарання, передбаченого у санкціях ст. 212-1 КК України, слід відзначити, таке: а) хоч основне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю у ч. 1 ст. 212-1 КК України визначено як «до трьох років», все ж згідно з приписами ч. 1 ст. 55 КК України фактично суд може призначити його лише в діапазоні від 2 до 3 років; б) хоч додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю у частинах 2 і 3 ст. 212-1 КК України визначено як «до трьох років», згідно з приписами ч. 1 ст. 55 КК України фактично суд може призначити це додаткове покарання лише в діапазоні від 1 до 3 років; в) оскільки ч. 3 ст. 212-1 КК України передбачає основне покарання у вигляді штрафу понад 3000 НМДГ (від 10000 до 25000), то згідно з приписами ч. 2 ст. 53 КК України розмір штрафу, що призначається судом за цей злочин, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією ч. 3 ст. 212-1 КК України.

Із викладеного випливає, що: 1) за вчинення повнолітньою особою злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 500 до 1500 НМДГ, а якщо застосування такого виду покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів – покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 2 до 3 років; б) за вчинення повнолітньою особою злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному основне покарання у вигляді штрафу розміром від 1500 до 3000 НМДГ, а також додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років; в) за вчинення повнолітньою особою злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному основне покарання у вигляді штрафу розміром від 10000 до 25000 НМДГ, але в будь-якому разі розмір цього штрафу не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої цим злочином (незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією ч. 3 ст. 212-1 КК України), додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років, а також друге обов'язкове покарання у вигляді конфіскації всього або частини майна засудженого¹.

Правила щодо призначення покарання за незакінчені види ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС викладено в межах частин 2 і 3 ст. 68 КК України, із змісту яких випливає, що за вчинення готування до злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією відповідної частини статті, а за вчинення замаху на злочин, ст. 212-1 КК України, – двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією відповідної частини статті. При цьому слід пам'ятати, що згідно з ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Викладене дозволяє стверджувати, що: 1) готування до злочинів, передбачених частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, наразі не тягне за собою кримінальної

---

¹ Так, за вчинення Головою правління ВАТ «Київський річковий порт» ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС у сумі 1252961,70 гривень та єдиного внеску на ЗДСС у сумі 648103,07 гривень (злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України) Подільський районний суд м. Києва призначив винному покарання у виді штрафу розміром 1500 НМДГ (25500 гривень), а додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю не призначив на підставі положень ч. 2 ст. 69 КК України [127].

відповідальності; 2) за готування до злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 10000 до 12500 НМДГ, але в будь-якому разі розмір цього штрафу не може бути більшим за 1/2 розміру майнової шкоди, завданої цим злочином, додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років, а також друге обов'язкове покарання у вигляді конфіскації всього або частини майна засудженого; 3) за замах на злочин, передбачений ч. 1 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 500 до 1500 НМДГ, а якщо застосування такого виду покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів – покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком на 2 роки; 4) за замах на злочин, передбачений ч. 2 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному основне покарання у вигляді штрафу розміром від 1500 до 2000 НМДГ, а також додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років; 5) за замах на злочин передбачений ч. 3 ст. 212-1 КК України, суд має призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 10000 до 16667 НМДГ, але в будь-якому разі розмір цього штрафу не може бути більшим за 1/3 розміру майнової шкоди, завданої цим злочином, додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років, а також друге обов'язкове покарання у вигляді конфіскації всього або частини майна засудженого.

Серед наведених висновків щодо призначення покарання за незакінчені види ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС звертає на себе увагу та обставина, що за замах на злочин, передбачений ч. 1 ст. 212-1 КК України, призначаючи винному основне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, суд як фактично, так і юридично позбавлений можливості визначати розмір цього покарання. Думаємо, що така ситуація є неприпустимою, а тому основне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю в санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України слід визначити щонайменше «на строк до чотирьох років».

Переходячи до правил призначення покарання неповнолітнім під кутом положень ст. 212-1 КК України, слід відзначити, що:

1) до неповнолітніх, котрі мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на

яке може бути звернене стягнення: 1) за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, суд може призначити винному покарання лише у вигляді штрафу та лише розміром від 30 до 500 НМДГ; 2) за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, суд може призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 30 до 500 НМДГ, а також додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років; 3) за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, суд може призначити винному покарання у вигляді штрафу розміром від 30 до 500 НМДГ, а також додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років

2) до неповнолітніх, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення: 1) за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, суд не може призначити жодного покарання; 2) за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, суд не може призначити жодного покарання (зокрема через те, що не може призначити штраф як основний вид покарання за цей злочин); 3) за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, суд може (але не зобов'язаний) призначити винному основне покарання у вигляді громадських (від 30 до 120 годин) або виправних (від 2 місяців до 1 року) робіт, а також додаткове обов'язкове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від 1 до 3 років. Як бачимо, існуюча ситуація з призначенням покарання неповнолітнім за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є невтішною, що зумовлено кількома обставинами.

По-перше, до неповнолітніх, котрі мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення, вид і розмір покарання майже однаковий незалежно від того простий, кваліфікований чи особливо кваліфікований вид розглядуваного злочину ними вчинено. Вважаємо, що така ситуація грубо суперечить принципам диференціації кримінальної відповідальності, адже виходить, що підвищення ступеня суспільної небезпеки злочину (ч. 1 → ч. 2 → ч. 3) жодним чином не впливає на вид і розміри покарання.

По-друге, до неповнолітніх, котрі не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, не може бути застосоване жодного покарання за злочини, передбачені частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України. За таких обставин виникає абсурдна ситуація, за якої особу, хоч і можна визнати винною у

вчиненні зазначених злочинів, однак не можна призначити за це жодного покарання, а отже принцип невідворотності покарання в цьому випадку зазнає краху.

Частково зазначені вище проблеми вирішені нами у запропонованих вище редакціях санкцій ст. 212-1 КК України, однак цілком очевидно, що для більш ефективного вирішення проблем, пов'язаних із призначенням покарання неповнолітнім, норми Розділу XV Загальної частини КК України потребують суттєвого доопрацювання.

Ще однією категорією правил призначення покарання, визначених у Загальній частині КК України, є специфічні правила призначення покарання, що пов'язані з сукупністю певних умов. До них ми віднесли правові механізми, вписані у статтях 69-1 і 43 КК України.

Так, за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 і 2 ч. 1 ст. 66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини суд може призначити: 1) винному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю лише строком на 2 роки; 2) винному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, покарання у вигляді штрафу розміром від 1500 до 2000 НМДГ; 3) винному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, покарання у вигляді штрафу розміром від 10000 до 16667 НМДГ, але в будь-якому разі розмір цього штрафу не може бути більшим за 1/3 розміру майнової шкоди, завданої цим злочином.

Ситуація ж, вписана у ст. 43 КК України, навряд чи може мати місце під час у вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, а тому її ми не аналізуватимемо.

Нарешті, до загальних засад призначення покарання законодавець (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України) відносить положення, згідно з яким суд призначає покарання урахуваючи: 1) ступінь тяжкості вчиненого злочину; 2) особу винного; 3) обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Загалом, як абсолютно правильно зазначає С.Д. Шапченко, *ступінь тяжкості вчиненого злочину* – це індивідуальний показник рівня суспільної небезпеки вчиненого особою окремого злочину. Цей рівень визначається характером учиненого злочину та ступенем його суспільної небезпеки [280, с. 65].

Визначаючи характер суспільної небезпеки ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, суд має враховувати, зокрема, кваліфікацію діяння (стадію вчинення злочину; вид співучасті; наявність або відсутність у діянні особи

кваліфікуючих ознак), місце суспільних відносин, що становлять об'єкт конкретного злочину, в загальній ієрархії об'єктів кримінально-правової охорони, а також караність інших суспільно небезпечних діянь¹.

Ступінь суспільної небезпеки вчиненого ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС – це конкретний показник суспільної небезпеки окремого злочину, на який впливають індивідуальні особливості, що не враховуються під час кваліфікації (наявність однієї чи кількох альтернативних кваліфікуючих ознак; фактичний розмір заподіяних злочином наслідків; вид умислу; спосіб учинення злочину та його мотиви; характер і ступінь участі особи у готуванні до злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, чи замаху на нього; характер і ступінь участі особи під час вчинення цього діяння у співучасті тощо)².

Під врахуванням особи винного під час призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС слід розуміти обов'язок суду брати до уваги як позитивні, так і негативні соціальні (наявність сім'ї, ставлення до інших членів суспільства, поведінка на роботі та в побуті, додержання вимог суспільного співжиття, професія, фах, посада, ставлення до праці та навчання, наявність державних та інших нагород, відзнак, почесних звань тощо), фізичні (стать, вік, стан здоров'я, здатність до продуктивної праці тощо), психічні (темперамент, характер, наявність або відсутність психічних розладів тощо) та правові (наявність судимості тощо) характеристики особи, яка вчинила зазначений злочин³.

Принагідно зауважимо, що питання межі вивчення і врахування особи винного при призначенні покарання належить у літературі до числа дискусійних. З одного боку, без урахування безпосередньо не пов'язаних із вчиненням злочину відомостей про особу винного, який негативно ставиться до суспільних цінностей, демонструє неготовність коригувати у майбутньому свою поведінку тощо, навряд чи можна розраховувати на досягнення стосовно такої особи мети покарання. З іншого, нагальним є пошук шляхів

---

¹ Так, беручи до уваги той факт, що ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС було вчинене за попередньою змовою групою осіб, а також ту обставину, що цей злочин було вчинено організатором і пособником, які виконували суттєво різні функції під час його вчинення, Волочеський районний суд Хмельницької області визначив характер учиненого злочину і призначив винним відповідне покарання [133].

² Зокрема Лохвицький районний суд Полтавської області, констатувавши відносно невисокий ступінь тяжкості конкретного ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, дійшов висновку про потребу призначення особі, винній у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, найменший розмір найбільш м'якого виду покарання серед передбачених у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України – штраф розміром 300 НМДГ [120].

³ Наприклад, Козятинський міськрайонний суд Вінницької області до обставин, що позитивно характеризують винного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, відніс його позитивну характеристику за місцем проживання, а також той факт, що він учинив цей злочин уперше [129].

подолання існуючого стану речей, за якого всебічне врахування судом особи винного фактично призводить до ігнорування вичерпного переліку обтяжуючих покарання обставин.

Урахування обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, під час визначення виду та розміру покарання за злочин, передбачений ст. 212-1 КК України, має відбуватися на підставі та у порядку, визначеному статтями 66 і 67 КК України, які не лише визначають перелік обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, а і встановлюють правила їх врахування під час призначення покарання винному¹.

Завершуючи аналіз практики призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, хотілося б відзначити, що в судовій практиці, на жаль, трапляються непоодинокі випадки неправильного застосування кримінального закону в цій частині².

Вельми розповсюдженим явищем під час призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є безпідставна відмова суду у призначенні передбаченого частинами 2 і 3 ст. 212-1 КК України додаткового обов'язкового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю³.

3.2. Звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

У сучасній теорії кримінального права норми, які містяться в Особливій частині

¹ Так, Чечельницький районний суд Вінницької області, ураховуючи, що виконуючий обов'язки одного з місцевих державних підприємств, котрий учинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 212-1 КК України, щиро покався, активно сприяв розкриттю злочину, мав позитивну характеристику як за місцем проживання, так і за місцем роботи, а також те, що він раніше ніколи не притягувався до кримінальної відповідальності (усі ці обставини суд визнав такими, що пом'якшують покарання), вирішив, що необхідним і достатнім покаранням (із двох передбачених у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України) буде саме штраф розміром 6800 гривень [122].

² Так, Світловодський міськрайонний суд Кіровоградської області, розглядаючи факти ухилення як від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, що мали місце з боку винного в період з 1 січня 2010 р. по 1 грудня 2011 р., призначив винному у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, штраф розміром 9350 гривень, що складає 550 НМДГ [121]. У цьому випадку суд не просто вийшов за межі санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України (яка за діяння, вчинені до 18 січня 2012 р., передбачала штраф розміром від 300 до 500 НМДГ), а і порушив принципи призначення покарання (зокрема, законності та справедливості), знехтував загальними засадами призначення покарання, які вимагають, щоб суд призначав покарання «у межах, установлених у санкції статті (частини статті) ...» (п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України) та не взяв до уваги приписи ч. 4 ст. 65 КК України, яка застерігає, що більш суворе покарання, ніж передбачене кримінально-правовою санкцією, може бути призначене лише за сукупністю злочинів чи за сукупністю вироків згідно зі статтями 70 і 71 КК України.

³ Зокрема, Соснівський районний суд м. Черкаси [131], Волоцький районний суд Хмельницької області [133] та Яворівський районний суд Львівської області [123], визнавши підсудних винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, не позбавили винних права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (хоча вчинені ними злочини були пов'язані із займаними ними посадами) та жодним чином не пояснили такого рішення. І це при тому, що згідно з чинним кримінальним законодавством суд може не призначити додаткове обов'язкове покарання лише за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного та виключно після належного вмотивування такого рішення у вирокі (ч. 2 ст. 69 КК України).

КК України та передбачають так звані спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, називають компромісними, заохочувальними або стимулюючими. Адже за допомогою цих норм держава намагається заохотити осіб, котрі вчинили певний вид злочину, до відмови від подальшої злочинної діяльності (перебування у злочинному стані) та стимулювати їх правомірну поведінку у напрямі ліквідації потенційних наслідків вчиненого, сприяння розкриттю окремих видів злочину, подолання наркотичної залежності тощо. В таких випадках держава, так би мовити, йде на компроміс із особою, котра вчинила злочин, погоджуючись не застосовувати примусові заходи кримінально-правового впливу до тих осіб, котрі відмовляться від продовження своєї злочинної діяльності.

Заохочувальні норми органічно вплітаються у тканину кримінально-правової матерії, утворюючи з іншими нормами цієї галузі права цілісну єдність, складне системне утворення, функціонування якого підкоряється вирішенню такого соціального завдання, як боротьба зі злочинністю [74, с. 5]. За допомогою таких норм (через стимулювання бажаної для суспільства посткримінальної поведінки особи, котра вчинила злочин) держава досягає відвернення, усунення або принаймні мінімізації суспільно небезпечних наслідків, отримує інформацію про вчинений злочин, необхідну для його розкриття, намагається попередити вчинення інших кримінально караних діянь тощо [71, с. 464]. Таким чином, компромісні (заохочувальні, стимулюючі) норми Особливої частини КК України є специфічною та, як позує досвід, ефективною формою досягнення позитивних результатів у боротьбі зі злочинністю і без застосування примусових заходів кримінально-правового впливу.

Однією з таких норм є ч. 4 ст. 212-1 КК України, яка визначає, що особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на ЗДСС чи страхові внески на ЗДПС, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).

Ця норма, як відомо, є майже дослівним відтворенням ч. 4 ст. 212 КК України, а остання – результатом численних наукових розробок у сфері боротьби з кримінально караними посяганнями на систему оподаткування [160, с. 10; 22, с. 33–34; 28, с. 152–157; 182, с. 69, 130–133, 160, 164; 23, с. 189–191; 49, с. 19–20; 71, с. 463]. Ураховуючи ту обставину, що поява в 2005 р. ст. 212-1 КК України була не стільки проявом

криміналізації, скільки результатом відповідних змін у регулятивному законодавстві, говорити про безпідставність такого рішення законодавця наразі не можна. Загалом про виправданість запровадження кримінально-правового компромісу як у сфері оподаткування, так і у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування в кримінально-кримінальній літературі сказано вже чимало, тому звернемо увагу лише на основні позитивні аспекти цього рішення.

По-перше, слід відзначити, що сама можливість запровадження кримінально-правового компромісу у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування обумовлена тим, що зі сплатою єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а також штрафних санкцій і пені винна особа фактично втрачає суспільну небезпеку, а отже, вочевидь, заслуговує на «прощення» з боку держави.

По-друге, оскільки головним призначенням ст. 212-1 КК України є забезпечення належної сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС (тобто наповнення відповідних фондів коштами), реалізація ч. 4 ст. 212-1 КК України дозволяє не лише наповнити відповідні фонди коштами, що мали бути сплачені правопорушниками, а і дозволяє відповідним суб'єктам продовжувати нормальну фінансово-господарську діяльність (що далеко не завжди можливо після настання кримінальної відповідальності за частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України), а отже надалі справно сплачувати ці внески.

По-третє, ч. 4 ст. 212-1 КК України дозволяє зосередити зусилля правоохоронних органів на розслідуванні та розкритті злочинів, описаних ч. 3 ст. 212 КК України, які становлять найбільшу небезпеку для системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Правий О.О. Дудоров, котрий, аналізуючи кримінально-правовий компроміс у сфері оподаткування, звертає увагу на те, що за рахунок застосування ч. 4 ст. 212 КК України економиться не лише час і зусилля, потрібні для кримінального переслідування осіб, які вчинили інші податкові злочини, а і фінансово-матеріальні ресурси [71, с. 467–468]. А.І. Золотарьов зазначає, що застосування ч. 4 ст. 212 КК України сприяє забезпеченню відшкодування завданих державі збитків, наповненню бюджетів, дозволяє органам податкової міліції концентрувати зусилля на розкритті й розслідуванні більш небезпечних злочинів у сфері економіки, а також певним чином слугує обмеженню процесу стигматизації суб'єктів господарських правовідносин – правопорушників. Використання кримінально-правового заохочення в цьому випадку дозволяє досягати соціально корисних наслідків, вирішувати завдання кримінального

законодавства щодо правового забезпечення охорони економічних відносин [86, с. 122]. Сказане, на нашу думку, повною мірою стосується ч. 4 ст. 212-1 КК України

З усього викладеного ми робимо висновок, що запровадження кримінально-правового компромісу у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування є виправданим кроком, який дозволяє досягати соціально значущих результатів у боротьбі з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС і без застосування кримінально-правового примусу.

Переходячи від загальних положень про кримінально-правовий компроміс у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування до питань безпосереднього тлумачення і застосування ч. 4 ст. 212 КК України, слід відзначити, що, виходячи з тексту цієї заохочувальної норми, вона може бути заснована лише за умов, що особа, щодо якої вирішується питання про звільнення від кримінальної відповідальності:

1) вперше вчинила діяння, передбачені частинами 1 або 2 ст. 212 КК України;

2) сплатила єдиний внесок на ЗДСС чи страхові внески на ЗДПС, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).

Існування першої з двох зазначених умов звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 212-1 КК України зумовлене тим, що на цю заохочувальну норму (поряд із функцією наповнення відповідних фондів коштами) покладається профілактична функція, яка полягає в тому, що таке своєрідне «прощення» від імені держави має застосовуватися лише до тих осіб, які до цього таких злочинів не вчиняли. У цьому полягає виключність механізму, передбаченого у ч. 4 ст. 212 КК України, який має застосовуватися лише до тих осіб, які, так би мовити, лише «оступилися», а не систематично порушують страхове законодавство.

Як зазначалось, ч. 4 ст. 212-1 КК України починається словами «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється ...». Із цього, можливо, трохи невдалого законодавчого формулювання Я.М. Кураш зробила висновок про те, що під вчиненням злочину вперше слід розуміти те, що особа або раніше взагалі не вчиняла злочинів, передбачених ч. 1 чи ч. 2 ст. 212-1 КК України, або на момент вчинення ухилення від сплати відповідних страхових внесків судимість за раніше вчинений злочин, передбачений ч. 1 чи ч. 2 ст. 212-1 КК України, була знята або погашена у встановленому законом порядку [155, с. 583] (курсив наш – Д.С.).

Із викладеного випливає, що нібито звільненню від кримінальної відповідальності на

підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України підлягають лише ті особи, які не вчиняли злочинів, передбачених частинами 1 чи 2 ст. 212 КК України, а особи, які скоїли злочин, передбачений ч. 3 ст. 212-1 КК України, можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України. Утім, наведені вище міркування Я.М. Кураш та висновки, що з них випливають, видаються більш, ніж сумнівними, зокрема, через те, що звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України особи, яка має судимість за ст. 212-1 КК України, є юридично неможливою ситуацією, оскільки будь-яке ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, вчинене такою особою, може кваліфікуватися лише за ч. 3 ст. 212-1 КК України (дія ж розглядуваної нами заохочувальної норми не поширюється на цю частину ст. 212-1 КК України). Крім того, твердження Я.М. Кураш про те, що в ч. 4 ст. 212-1 КК України йдеться про відсутність судимості саме за вчинення злочинів, передбачених частинами 1 чи 2 ст. 212 КК України, позбавлене звичайної логіки. Хіба можна собі уявити, щоб законодавець категорично забороняв застосовувати ч. 4 ст. 212-1 КК України до осіб, котрі мають судимість за вчинення злочинів, передбачених частинами 1 чи 2 ст. 212-1 КК України, та водночас дозволяв реалізувати приписи цієї норми до тих винних, які не лише вчинили найбільш небезпечний вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, а і злочин, описаний у ч. 1 або 2 ст. 212-1 КК України? Очевидно, що ні.

Тому, здійснивши системний аналіз усієї ст. 212-1 КК України під кутом положень її частини 4, ми робимо висновок про те, що законодавча конструкція «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється ...» у тексті ч. 4 ст. 212-1 КК України несе в собі подвійне змістовне навантаження щодо умов звільнення від кримінальної відповідальності:

1) з одного боку, мається на увазі те, що особа, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, звільняється від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України лише в тому випадку, якщо вона вчинила *будь-який вид* ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС *вперше*;

2) з іншого боку, звертається увага на те, що звільненню на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України підлягають лише ті особи, які вчинили таке ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, яке охоплюється приписами ч. 1 або ч. 2 ст. 212-1 КК України.

Отже, перша умова звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України полягає в тому, що особа, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, повинна вчинити ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС *вперше*. При цьому слід мати на увазі, що слово «вперше» вживається у ч. 4 ст. 212-1 КК України не в загальному (звичайному, буденному), а суто юридичному розумінні, для встановлення дійсного змісту якого слід брати до уваги ті приписи КК України, що регламентують інститут множинності взагалі і такий прояв останньої, як повторність, зокрема.

Так, у ч. 1 ст. 32 КК України визначено, що повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України. Із цього випливає, що повторність у сенсі ч. 4 ст. 212-1 КК України може мати місце в тому випадку, коли особа щонайменше двічі вчинила закінчений вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС. При цьому повторність виникає незалежно від того, чи була винна особа засуджена за вчинення будь-якого зі злочинів, що утворюють повторність. Інша річ, що для констатації повторності факт учинення кожного зі злочинів, що утворюють повторність, має бути доведений у встановленому законодавством порядку. У ч. 4 ст. 32 КК України застерігається, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято.

Наведені вище положення пояснюється тим, що особа, звільнена від кримінальної відповідальності, не лише не зазнає подальшого осуду з боку держави, до неї не застосовується покарання, а і вважається такою, що не має судимості. Відсутність судимості означає, що з юридичної точки зору особа, звільнена від кримінальної відповідальності, є такою, що не вчиняла того злочину від кримінальної відповідальності за який її було звільнено. Під звільненням від кримінальної відповідальності «за підставами, встановленими законом» у ч. 4 ст. 32 КК України маються на увазі як ті підстави, які виписані нормами Розділу IX Загальної частини КК України, так і ті підстави, що розміщені в окремих статтях Особливої частини КК України (у нашому випадку – це ч. 4 ст. 212-1 КК України). Такий висновок повною мірою узгоджується і з положеннями ст. 44 КК України.

Звернення до Розділу XIII Загальної частини КК України «Судимість» дозволяє стверджувати, що судимість за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових

внесків на ЗДПС (як і вчинення будь-якого іншого злочину) як певний правовий стан засудженої особи, який має правове значення у разі вчинення нею нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України (ч. 2 ст. 88 КК України), відсутня не лише у випадку її зняття чи погашення (як про це зазначено у ч. 4 ст. 32 КК України), а й у випадках коли: 1) особу засуджено без призначення покарання; 2) особу засуджено але звільнено від покарання; 3) особа відбула покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом; 4) особу реабілітовано (частини 1, 3 і 4 ст. 88 КК України). Це зокрема означає, що в усіх перелічених вище випадках факт учинення злочину вже не має юридичного значення, а тому не може утворювати повторності.

Слід мати на увазі, що не мають юридичного значення і діяння, кваліфіковані органами досудового слідства за ст. 212-1 КК України, якщо за цим обвинуваченням особу було виправдано. Повторність відсутня й у тому випадку, коли діяння особи за раніше пред'явленим обвинуваченням у вчиненні одного зі злочинів, передбачених ст. 212-1 КК України, суд кваліфікував за іншою статтею Особливої частини КК України (наприклад, за ст. 367 КК України як службову недбалість).

Аналогічна ситуація має місце і в тих випадках, коли кримінальне провадження, відкрите за ст. 212-1 КК України, було закрито з підстав, передбачених у ст. 284 КПК України 2012 р. Зокрема, якщо не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення.

Підсумовуючи викладене, робимо висновок про те, що під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС *вперше* слід розуміти випадки, коли:

1) особа раніше взагалі не вчиняла жодного з діянь, описаних частинами 1, 2 чи 3 ст. 212-1 КК України (цим пунктом охоплюються і випадки, коли особа, хоч фактично учиняла такі діяння, однак вони не були виявлені та належним чином зафіксовані правоохоронними органами);

2) особа, хоч раніше і вчиняла діяння, що підпадає під ознаки одного зі злочинів, описаних частинами 1, 2 чи 3 ст. 212-1 КК України, однак: 1) була виправдана судом за пред'явленим обвинуваченням; 2) у встановленому законом порядку була звільнена від кримінальної відповідальності (у тому числі на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України); 3) була засуджена без призначення покарання або звільнена від покарання; 4) діяння особи за цим

обвинуваченням суд кваліфікував за іншою статтею Особливої частини КК України; 5) кримінальне провадження у справі, порушеній щодо неї за ст. 212-1 КК України, було закрито; 6) особа відбула покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом; 7) особа була реабілітована¹.

З огляду на сказане, нам важко погодитись із В.С. Кошевським, який, некритично відтворюючи наведену у літературі точку зору, під вчиненням злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, вперше розуміє усього дві ситуації: або особа раніше взагалі не притягувалась до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину, або судимість як результат засудження за його вчинення було погашено [115, с. 114].

Другою умовою звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України є те, що особа, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, має вчинити таке ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, яке охоплюється приписами ч. 1 або ч. 2 ст. 212-1 КК України. Отже, звільненню від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України підлягають лише ті особи, котрі вчинили ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС на суму меншу за 5000 НМДГ (станом на 2013 р. – до 2867500 гривень) і не мають судимості за цей злочин².

Третьою умовою звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України є позитивна посткримінальна поведінка винного, яка полягає в тому, що винна особа до притягнення її до кримінальної відповідальності має сплатити єдиний внесок на ЗДСС та страхові внески на ЗДПС, а також відшкодувати шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня). При цьому не важко помітити, що позитивна посткримінальна поведінка особи повинна відповідати не лише змістовним, а і певним часовим характеристикам.

За змістом третя умова звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України вимагає, щоб особа, котра вчинила злочин передбачений ч. 1 або 2

---

¹ Так, головного бухгалтера Куренівського тролейбусного ремонтно-експлуатаційного депо комунального підприємства «Київпастранс», який вперше вчинив ухилення від сплати податків та ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, Подільський районний суд м. Києва звільнив від кримінальної відповідальності на підставі частин четвертих статей 212 і 212-1 КК України [141].

² Так, Олевський районний суд Житомирської області перш, ніж вирішувати питання про можливість звільнення директора Державного підприємства «Білокоровицьке лісове господарство» від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, здійснив повний перерахунок всієї заборгованості підприємства перед ПФУ і встановив, що вона складає 1113 НМДГ, з'ясував питання щодо наявності або відсутності судимості у винного, а вже потім перейшов до розгляду питання про можливість застосування ч. 4 ст. 212-1 КК України [137].

ст. 212-1 КК України, сплатила відповідні соціальні внески та відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою. При цьому, як свідчить аналіз ч. 4 ст. 212-1 КК України, під сплатою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС законодавець має на увазі сплату тих коштів, які не надійшли до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у результаті вчинення одного зі злочинів, описаних ч. 1 чи 2 ст. 212-1 КК України (у разі обчислення таких коштів органами доходів і зборів вони називаються «недоїмкою»), а під шкодою, завданою фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування, – штрафні санкції та пеню, які застосовуються до боржника (нараховуються на суму недоїмки) за несвоєчасну сплату єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС¹. До речі, за порушення порядку нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (який, як ми встановили в підрозділі 2.1 дисертації, є єдиним страховим внеском на ЗДПС, що сплачується поза єдиним внеском на ЗДСС) чинне законодавство не передбачає можливості нарахування пені чи застосування штрафних санкцій.

Питання, пов'язані з обчисленням недоїмки при сплаті єдиного внеску на ЗДСС, а також нарахуванням у зв'язку з цим пені та застосуванням штрафних санкцій, досить детально виписано у ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». З її змісту випливає, що інформацію про розмір стягнутої недоїмки, застосовуваних штрафних санкцій і нарахованої пені можна отримати як із відповідної вимоги органів доходів і зборів, яка надсилалася платнику єдиного внеску на ЗДСС, так і з відповідного рішення суду, яке приймається за результатами розгляду позову органів доходів і зборів про стягнення недоїмки (частини 4, 5 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

Часова характеристика третьої умови звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України полягає в тому, що відповідна позитивна посткримінальна поведінка винного має бути своєчасною. Своєчасність сплати відповідних соціальних внесків та відшкодування шкоди, завданої фондам

---

¹ Наприклад, Нововолинський міський суд Волинської області у своїй постанові зазначив, що, враховуючи те, що головний бухгалтер місцевої шахти Державного підприємства «Волиньвугілля» до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину раніше не притягувалась, вчинила його вперше, а також те, що до притягнення до кримінальної відповідальності вона сплатила страхові внески на ЗДПС та відшкодувала шкоду завдану їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня), винну слід звільнити від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України [139].

загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою, законодавець вбачає в тому, що винна особа повинна вжити цих заходів ще до моменту притягнення її до кримінальної відповідальності за ч. 1 чи 2 ст. 212-1 КК України.

У зв'язку з такою вказівкою на кінцевий строк, коли ще можна сплатити відповідні страхові внески, як у теорії, так і на практиці поставало питання про те, що слід розуміти під притягненням особи до кримінальної відповідальності у ч. 4 ст. 212-1 КК України. Вивчивши праці, присвячені аналізу цього питання, а також відповідні рішення КСУ та ВСУ, ми дійшли висновку, що в період чинності КПК України 1960 р. під притягненням до кримінальної відповідальності треба було розуміти певну стадію кримінального переслідування, яка починалася з моменту винесення слідчим вмотивованої постанови про притягнення особи як обвинуваченого та пред'явлення цій особі обвинувачення¹.

У теорії ж кримінального права того періоду вважалось, що вказівка як у ч. 4 ст. 212 КК України, так і ч. 4 ст. 212-1 КК України на момент притягнення до кримінальної відповідальності як на кінцевий строк, коли ще можна погасити податкове зобов'язання (сплатити страхові внески), сплатити фінансові санкції й пеню та уникнути у такий спосіб застосування кримінально-правової репресії, з одного боку, спонукала порушників податкового (страхового) законодавства до того, щоб не затягувати розрахунки з державою (фондами), а, з іншого, дозволяла їм відшукати матеріальні ресурси, необхідні для виконання вимог КК України [71, с. 501, 536; 145, с. 518].

Із прийняттям же нового КПК України від 13 квітня 2012 р. процесуальне поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» набуло якісно нового змісту. Так, відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 цього КПК України притягнення до кримінальної відповідальності – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Як випливає зі змісту ст. 276 КПК України повідомлення про підозру здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України, у випадках: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до

---

¹ Саме таким чином витлумачив поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» КСУ у п. 1.2 резолютивної частини рішення у справі за конституційним поданням МВС України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99 [234]. КСУ, як відомо, є єдиним органом в Україні, наділеним правом офіційного тлумачення Конституції та законів України. Ця думка була прийнята Пленумом ВСУ, який у постанові від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» роз'яснював, що особа звільняється від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212 КК України (аналог ч. 4 ст. 212-1 КК України), якщо вона сплатила в повному обсязі податки, збори, інші обов'язкові платежі, а також фінансові санкції і пеню до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення [225].

особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Із цього випливає, що з набранням чинності КПК України 2012 р. момент притягнення особи до кримінальної відповідальності (в тому числі й у розумінні ч. 4 ст. 212 КК України) «перемістився» на більш ранню стадію кримінального процесу (а якщо бути точнішим, то на початкову стадію). Тобто, якщо за раніше чинним кримінально-процесуальним законодавством в особи, котра вчинила злочин, передбачений ч. 1 або 2 ст. 212-1 КК України, між моментом виявлення факту вчинення цього злочину та моментом пред'явлення їй обвинувачення проходив певний проміжок часу (як правило, не менше місяця), який особа могла використати для виконання вимог ч. 4 ст. 212-1 КК України, то з набранням чинності КПК України 2012 р. цього часу у правопорушника фактично не стало.

Аналізуючи кримінально-правову літературу, а також наяву практику застосування як ч. 4 ст. 212-1 КК України, так і ч. 4 ст. 212 КК України, ми робимо висновок про те, що «перенесення» кінцевого строку, коли винна особа ще може сплатити суми недоїмки єдиного внеску на ЗДСС (погасити податкове зобов'язання), пені та штрафних санкцій і уникнути у такій спосіб застосування кримінально-правової репресії, на початковий етап кримінального процесу має відіграти позитивну роль у боротьбі як з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, так і з ухиленням від сплати податків і зборів. Це пов'язано із тим, що за КПК України 1960 р. ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і ч. 4 ст. 212 КК України) не лише не запобігала вчиненню злочинів, передбачених частинами 1 чи 2 ст. 212-1 КК України (частинами 1 чи 2 ст. 212 КК України), а і значною мірою сприяла їх вчиненню. Адже винні особи достовірно знали, що в разі порушення щодо них кримінальної справи в них буде більш, ніж достатньо часу для того, щоб уникнути кримінальної відповідальності, використовуючи механізм, прописаний у ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і ч. 4 ст. 212 КК України). При цьому звертаємо увагу на те, що, з одного боку, в ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і ч. 4 ст. 212 КК України) не містилося жодних вимог, які б несли в собі якісь негативні наслідки для суб'єкта господарювання чи винного (оскільки сплата недоїмки, пені та штрафних санкцій є обов'язком будь-якого боржника незалежно від наявності або відсутності в діянні особи складу злочину), а, з іншого, – передбачався *обов'язок* звільнити від кримінальної відповідальності кожного, хто виконає умови ч. 4 ст. 212-1 КК України (ч. 4 ст. 212 КК України).

Оскільки ж у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності попередній факт учинення злочину втрачав юридичне значення, то вчиняти злочини, передбачені частинами 1 чи 2 ст. 212-1 КК України (частинами 1 чи 2 ст. 212 КК України), можна було безкінечну кількість разів. Головне – не допустити ухилення від сплати відповідних страхових внесків чи податків на суму, що перевищувала 5000 НМДГ (станом на 2013 р. – 2867500 гривень!).

Таким чином, як ч. 4 ст. 212-1 КК України, так і ч. 4 ст. 212 КК України за раніше чинного кримінально-процесуального законодавства справно виконували функцію наповнення відповідних страхових фондів і бюджетів, однак жодного профілактичного впливу на вчинення злочинів, передбачених частинами 1 чи 2 ст. 212-1 КК України (частинами 1 чи 2 ст. 212 КК України), не мали та мати не могли. Більше того: їх наявність стимулювала податкову та страхову злочинність, оскільки як ч. 4 ст. 212-1 КК України, так і ч. 4 ст. 212 КК України виступали своєрідним «гарантом», «лазівкою» тощо для злочинців, щоб уникнути кримінальної відповідальності. Ті ж кошти, від сплати яких винні особи ухилялися, продовжували знаходитись у господарському обігу та використовуватися суб'єктом господарювання на власні, «більш пріоритетні» для них цілі.

Саме тому як у кримінально-правовій літературі неодноразово висловлювалися думки щодо неприпустимості такої ситуації. Її усунення правникам вбачалося або у тому, щоб застосовувати цей спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності лише в тому випадку, коли *позитивна посткримінальна поведінка мала місце ще до порушення кримінальної справи* (наразі – відкриття кримінального провадження) (Л.П. Брич, В.О. Навроцький, М.І. Хавронюк, А.І. Золотарьов, Г.О. Усатий, В.В. Лисенко, А.Є. Гутник), або у тому, *щоб відповідна заохочувальна норма застосовувалася обмежену кількість разів* (О.О. Дудоров, Ю.В. Баулін, П.В. Хряпінський, В.К. Дуюнов, С.В. Сахнюк, В.В. Сверчков та інші).

Так, ще в період обговорення проекту КК України Л.П. Брич і В.О. Навроцький пропонували звільняти від кримінальної відповідальності осіб, які, хоч і ухилялися від сплати обов'язкових внесків державі, але до моменту порушення кримінальної справи внесли суми несплачених обов'язкових платежів та штрафних санкцій [23, с. 189]. У редакції примітки до ст. 217 проекту КК України, запропонованій для розгляду у третьому читанні народними депутатами – членами Комітету ВРУ з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією та Комітету ВРУ з питань законодавчого

забезпечення правоохоронної діяльності, передбачалось, що особа, яка вперше вчинила ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів без обтяжуючих обставин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно і до порушення щодо неї кримінальної справи сплатить податки і збори, фінансові санкцію і пеню, а також оголосить про вчинене нею діяння [71, с. 486]. Вже після набрання чинності КК України 2001 р. М.І. Хавронюк також звертав увагу на те, що кримінально-правовий компроміс у сфері оподаткування має полягати у непорушенні кримінальної справи щодо особи, яка вперше вчинила діяння, передбачені ч. 1 і ч. 2 ст. 212 КК України, якщо вона добровільно сплатить податки, збори, а також відшкодує шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою, під час перевірки, яка здійснюється протягом десяти днів у порядку, передбаченому ст. 97 КПК України 1960 р. [293, с. 236]. А.І. Золотарьов також пропонував конкретизувати граничний момент розрахунків з державою тим, хто бажає уникнути кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податкових і страхових внесків, вказавши у ч. 4 ст. 212 КК України і ч. 4 ст. 212-1 КК України на момент порушення кримінальної справи [86, с. 131].

Висловлювались й інші пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінально-правового компромісу у цій сфері. Наприклад, О.О. Дудоров пропонував безпосередньо у ч. 4 ст. 212 КК України зазначити, що «ця норма не підлягає застосуванню щодо особи, яка раніше на її підставі звільнялась від кримінальної відповідальності і яка знову вчинила злочин протягом трьох років після набрання законної сили рішенням суду про звільнення від кримінальної відповідальності» [71, с. 642; 70, с. 409]. Схожі міркування (щоправда, без уточнення конкретного проміжку часу) висловлювалися й іншими криміналістами [296, с. 78; 73; 16, с. 78].

Ураховуючи викладене, вважаємо, що «перенесення» на більш ранню стадію кінцевого моменту, до якого можна сплатити страхові внески, штрафні санкції та пеню, щоб мати можливість бути звільненим від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, загалом є позитивним (хоч і «випадковим», «похідним») рішенням законодавця (адже таке рішення не лише дозволяє цій заохочувальній нормі нарешті більш-менш ефективно виконувати покладену на неї профілактичну функцію, а і сприяти зменшенню витрат на розкриття та розслідування відповідних злочинів, які врешті-решт лягали на плечі законослухняних платників податків¹), однак далеким від ідеального.

¹ Так, за твердженням А.І. Золотарьова, ще в 2007 р. вартість лише судово-бухгалтерських експертиз, призначуваних в цих справах, перевищував, як правило, тисячу гривень. Причому кількарічна практика діяльності слідчих підрозділів податкової міліції свідчить, що спостерігається тенденція поступового збільшення витрат на їх проведення [86, с. 131]. При цьому ні ч. 4

Йдеться про те, що однією з основних вад як ч. 4 ст. 212-1 КК України, так і ч. 4 ст. 212 КК України, є те, що для позначення кінцевого моменту, до якого особа повинна сплатити відповідні внески, законодавець використовує такий термін, як «притягнення до кримінальної відповідальності». Річ у тім, що в період чинності КПК України 1960 р. попри згадане рішення КСУ [234], а також роз'яснення ВСУ [225] не лише практики, а і науковці неодноразово демонстрували неправильне розуміння кінцевого моменту, до якого особа повинна сплатити відповідні обов'язкові платежі чи внески.

Так, П.П. Андрушко в одному з перших коментарів до ст. 212 КК України зазначав, що сплата відповідних платежів має відбутися «до порушення проти такої особи кримінальної справи» [189, с. 458]. Такі ж криміналісти, як В.П. Гузир, Л.О. Ужва, А.І. Золотарьов, взагалі наполягали на тому, що притягненням до кримінальної відповідальності слід вважати момент набрання чинності обвинувальним вироком суду, а, отже, саме цей момент і визнавався кінцевим моментом, до якого особа повинна сплатити відповідні обов'язкові платежі чи внески [46, с. 204; 281, с. 143; 86, с. 127–130].

Хибність останньої позиції пов'язана з тим, що зазначені правники вживане у статтях 212 і 212-1 КК України кримінально-процесуальне поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» плутають із кримінально-правовою категорією «настання кримінальної відповідальності». Такої ж помилки неодноразово припускалися й суди¹.

Із набранням чинності КПК України 2012 р. ситуація із визначенням моменту притягнення до кримінальної відповідальності стала значно яснішою (кримінально-процесуальний закон, як вже зазначалось, чітко визначив, що слід розуміти під притягненням до кримінальної відповідальності), хоча і вона не виключає, що окремі криміналісти і надалі наполягатимуть на тому, що в статтях 212 і 212-1 КК України йдеться не про стадію кримінального процесу, а про матеріально-правовий інститут настання кримінальної відповідальності. Між тим, різне розуміння змісту поняття «притягнення до кримінальної відповідальності» може не лише призвести до неоднакового застосування одних і тих положень кримінального закону, порушення

ст. 212-1 КК України, ні ч. 4 ст. 212 КК України, як відомо, не передбачали й не передбачають зараз вимоги щодо відшкодування витрат державі, пов'язаних із розкриттям і розслідуванням тих злочинів, від кримінальної відповідальності за які особа звільнялася. Хоча на закріпленні такого обов'язку винного неодноразово наголошували В.О. Останін та А.І. Золотарьов.

¹ Наприклад, Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області у постанові від 1 листопада 2010 р., яка виносилася вже через тривалий час після пред'явлення винному обвинувачення, обґрунтовуючи можливість застосування ч. 4 ст. 212-1 КК України, зазначив, що «станом на 01.11.2010 року заборгованість ВАТ «Тернопільський радіозавод «Оріон» перед Пенсійним фондом України по сплаті страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування повністю погашена ...» [136]. Із цього стає очевидним, що зазначений суд не лише не усвідомлює різниці між моментом притягнення до кримінальної відповідальності як стадією кримінального процесу та моментом настання кримінальної відповідальності, яка настає з моменту набрання законної сили вироком суду, а й ігнорує думку та офіційне тлумачення компетентних судових органів.

принципу рівності всіх громадян перед законом, а і стати черговою корупційною «лазівкою» для правоохоронних органів і суду.

Звертає на себе увагу і та обставина, що процедура повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення у тому вигляді, в якому вона виписана у статтях 276–278 КПК України 2012 р., здатна взагалі унеможливити застосування ч. 4 ст. 212 КК України (ч. 4 ст. 212-1 КК України), як і інших заохочувальних приписів чинного КК України, в яких вживається словосполучення «до притягнення до кримінальної відповідальності», або принаймні поставити долю цих приписів у повну залежність від розсуду правозастосувача. Річ у тім, що нормативно не врегульоване питання про часові межі (строки) повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення дозволяє слідчому «за необхідності» маніпулювати цими строками, а тому утворює чергову лазівку корупційного плану.

Ураховуючи цю негативну (з точки зору реалізації положень ч. 4 ст. 212-1 КК України) процесуальну особливість процедури повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а також беручи до уваги те, що ч. 4 ст. 212-1 КК України, з одного боку, має ефективно виконувати профілактичну функцію та сприяти зменшенню витрат на розкриття та розслідування відповідних злочинів, а, з іншого, не стимулювати «страхову» злочинність, ми пропонуємо кінцевий момент, до якого особа може сплатити страхові внески, штрафні санкції та пеню, щоб мати можливість бути звільненою від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, встановити як *момент внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення відповідного злочину*.

На підтримку зазначеної пропозиції слід вказати і те, що кримінальний закон (а особливо його заохочувальні норми, які покликані виконувати профілактичну функцію) має бути чітким і зрозумілим не лише юристам, а і самим платникам відповідних страхових внесків (чи податків і зборів), їх службовим особам. Цього ж від нього вимагають і правила законодавчої техніки щодо точності, визначеності й недвозначності юридичної термінології кримінального закону. Тому конкретизація зазначеного моменту має позитивне значення й у цьому сенсі.

Завершуючи аналіз питання про кінцевий момент, до якого можна сплатити страхові внески, штрафні санкції та пеню, щоб мати можливість бути звільненим від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, слід відзначити, що 4 липня 2013 р. у ВРУ було зареєстровано проект ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо гуманізації механізму застосування статей 212 та 212-1 Кримінального кодексу України» за № 2512а, в межах якого пропонується внести такі зміни до ч. 4 ст. 212 КК України та ч. 4 ст. 212-1 КК України, щоб цей кінцевий момент визначався не часом притягнення до кримінальної відповідальності, а часом «проголошення судового рішення» [231]. Тобто ініціатори законопроекту пропонують на законодавчому рівні «легалізувати» реальну можливість ухилятися від кримінальної відповідальності за зазначені злочини у кожному конкретному випадку. Цілком очевидно, що в такому випадку зазначені норми, хоч і залишаться заохочувальними, проте заохочуватимуть винних осіб вже не до позитивної посткримінальної поведінки, а до вчинення злочину, передбаченого ст. 212 або ст. 212-1 КК України, адже притягти їх до кримінальної відповідальності вже ніхто не зможе.

Продовжимо аналіз заохочувальної норми в її чинній редакції. І продовжити цей розгляд слід з констатації того факту, що в ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і ч. 4 ст. 212 КК України) йдеться про те, що «особа, яка ..., звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона ...» (курсив наш – Д.С.). Із цього стає очевидним, що за наявності та виконання тих умов, про які йдеться у ч. 4 ст. 212-1 КК України, звільнення від кримінальної відповідальності є не правом, а обов'язком уповноваженого на те суб'єкта.

Така своєрідна «гарантія» звільнення від кримінальної відповідальності за податкові та «страхові» злочини у кримінально-правовій літературі оцінюється здебільшого схвально. На підтримку імперативності спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності наводиться низка вагомих аргументів, серед яких слід виділити те, що лише за такого підходу заохочувальні норми кримінального закону (в тому числі й ч. 4 ст. 212-1 КК України) здатні виконувати покладену на них превентивну функцію [168, с. 189], сприяти реалізації принципу рівності громадян перед законом, а також унеможливити судову дискрецію корупційного плану в цій частині [61, с. 26]. Думаємо, що наведені вище аргументи є більш, ніж переконливими.

Говорячи про суб'єкта, уповноваженого вирішувати питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, слід відзначити, що згідно зі ст. 44 КК України звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених кримінальним законом (у тому числі на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України), здійснюється виключно *судом*. На цьому наголошується й у ч. 1 ст. 286 КПК України 2012 р. Віднесення питання щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності до виключної компетенції суду

є правильним рішенням, зокрема, через те, що воно повною мірою відповідає приписам ст. 124 Конституції України.

Тому не можна визнати вдалим пропозиції авторів і ініціаторів вже згаданого проекту ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації механізму застосування статей 212 та 212-1 Кримінального кодексу України» від 4 липня 2013 р. (реєстраційний № 2512а) щодо надання права звільнення від кримінальної відповідальності не лише суду, а і слідчому та прокурору [231].

При цьому слід відзначити, що за часів чинності КПК України 1960 р. належного кримінально-процесуального механізму реалізації ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і інших заохочувальних норм Особливої частини КК України) не було, що призводило до того, що при закритті відповідних кримінальних справ судам доводилося посилатися не на кримінально-процесуальне законодавство, а безпосередньо на ч. 4 ст. 212-1 КК України. Під час же здійснення кримінального судочинства у таких справах як правоохоронні органи, так і суд змушені були керуватися приписами статей 7-1, 7-2 КПК України 1960 р. Так, після пред'явлення винному обвинувачення у вчиненні одного зі злочинів, передбачених частинами 1 або 2 ст. 212-1 КК України, прокурор або слідчий за згодою прокурора за наявності до того підстав своєю мотивованою постановою направляли кримінальні справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Суд же за результатами розгляду цієї постанови (чи справи, якщо вона була направлена до суду з обвинувальним висновком) за наявності підстав, зазначених у ч. 4 ст. 212-1 КК України, виносив власну постанову про звільнення обвинуваченого (підсудного) від кримінально відповідальності та закриття кримінальної справи.

Із набранням чинності КПК України 2012 р. процедуру звільнення від кримінальної відповідальності було суттєво змінено (зокрема уніфіковано щодо всіх видів звільнення від кримінальної відповідальності) та виписано в межах § 2 глави 23 КПК. Відтепер, встановивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. На стадії судового провадження (якщо кримінальна справа надійшла до суду з обвинувальним актом) з таким клопотанням може звернутися сторона кримінального провадження, яке суд зобов'язаний невідкладно розглянути.

За результатами розгляду клопотання прокурора чи сторони кримінального провадження про звільнення від кримінальної відповідальності суд своєю ухвалою: а) закриває кримінальне провадження та звільняє підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності (у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність); б) відмовляє у задоволенні клопотання та повертає клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку (якщо таке клопотання надійшло від прокурора) або продовжує судове провадження в загальному порядку (якщо таке клопотання надійшло від сторони після направлення обвинувального акта до суду).

Завершуючи характеристику умов і порядку застосування ч. 4 ст. 212-1 КК України, хотілося б звернути увагу на численні вади, які було допущено законодавцем під час її конструювання.

Перш за все звертає на себе увага та обставина, що ч. 4 ст. 212-1 КК України починається словами «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється...». Оскільки у ст. 212-1 КК України є ще ч. 3, яка описує особливо кваліфікований вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, виходить (у буквальному розумінні), що нібито особа, яка до цього вчинила злочин, передбачений ч. 3 ст. 212-1 КК України, також може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України. Навіть окремі науковці, що коментують цю заохочувальну норму, стверджують, що під вчиненням злочину вперше, слід розуміти те, що особа або раніше взагалі не вчиняла злочинів, передбачених ч. 1 чи ч. 2 ст. 212-1 КК України, або на момент вчинення ухилення від сплати відповідних страхових внесків судимість за раніше вчинений злочин, передбачений ч. 1 чи ч. 2 ст. 212-1 КК України, була знята або погашена у встановленому законом порядку [155, с. 583].

Утім, з нашої точки зору (про що йшлося вище), такий підхід у розумінні змісту ч. 4 ст. 212-1 КК України є неправильним і таким, що може призвести до неправильного застосування кримінального закону (особливо враховуючи ту обставину, що він висловлений на сторінках науково-практичного коментаря). Цілком очевидно, що під термінологічним зворотом «особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті» у ч. 4 ст. 212-1 КК України законодавець мав на увазі те, що така особа взагалі вперше вчинила ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а конкретне вчинене нею діяння підпадає під ознаки злочинів,

описаних ч. 1 чи 2 ст. 212-1 КК України. Утім, із тексту ч. 4 ст. 212-1 КК України це не впливає, що зумовлює висновок про потребу уточнення цієї заохочувальної норми в частині вимоги щодо відсутності злочинної поведінки певного виду. На нашу думку, ч. 4 ст. 212-1 КК України могла б починатися словами «Особа, яка вперше вчинила ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, що підпадає під ознаки складів злочинів, описаних ч. 1 чи 2 ст. 212-1 КК України, звільняється ...».

Продовжуючи аналіз техніки конструювання ч. 4 ст. 212-1 КК України, хотілося б вкотре нагадати, що ст. 212-1 КК України з'явилася в КК України не стільки як результат криміналізації окремого суспільно небезпечного діяння, скільки як засіб усунення прогалини, що утворилася в кримінально-правовій матерії після набрання чинності ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який визначив, що з 1 січня 2004 р. страхові внески на ЗДПС вже не входять до системи оподаткування України, а податкове законодавство на порядок їх сплати не поширюється. Інакше кажучи, статті 212 та 212-1 КК України мають єдиний історичний початок, описують дуже схожі за змістом, характером і суспільною небезпекою злочини, а тому повинні і надалі залишатись близькими одна до одної, певним чином кореспондувати одна з одною. Це стосується і частин четвертих статей 212 та 212-1 КК України, які описують спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) і за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС. Про спорідненість статей 212 та 212-1 КК України частково свідчить і зміст першої примітки до ст. 209 КК України.

Між тим, на підставі ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 2 грудня 2010 р. зазначений зв'язок між розглядуваними статтями було істотно порушено. Адже відтепер ч. 4 ст. 212 КК України починається словами «Особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті, звільняється ...». Тобто якщо на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України від кримінальної відповідальності наразі може бути звільнена лише та особа, котра вчинила простий або кваліфікований вид цього злочину, то на підставі ч. 4 ст. 212 КК України – як та особа, котра вчинила простий або кваліфікований вид цього злочину, так і особа, котра вчинила особливо кваліфікований його вид (крім випадків вчинення цього злочину, особою, раніше судимою за ухилення від сплати податкових

платежів). Крім того, якщо згідно з ч. 4 ст. 212-1 КК України звільненню від кримінальної відповідальності підлягають лише ті особи, які вчинили цей злочин вперше, то на підставі ч. 4 ст. 212 КК України можуть бути звільнені будь-які податкові злочинці. І все це при тому, що частини треті статей 212 та 212-1 КК України описують дуже близькі як за характером, так і ступенем суспільної небезпеки злочини; їх диспозиції є тотожними за технікою побудови, адже передбачають абсолютно однакові кваліфікуючі ознаки (вчинення особою, раніше судимою за скоєння відповідного злочину, та ухилення, що призвело до ненадходження коштів в особливо великих розмірах); а санкції цих норм є однаковими за видами основних і додаткових покарань і майже однаковими за їх розмірами.

Існуючий нині неоднаковий підхід до визначення умов кримінально-правового заохочення осіб, що вчинили злочини, передбачені статтями 212 і 212-1 КК України, на наше переконання, є нелогічним і неправильним, оскільки його втілення в життя призвело до порушення об'єктивно існуючого та історично обумовленого зв'язку між заходами кримінально-правової охорони податкової системи України та заходами кримінально-правової охорони системи загальнообов'язкового соціального страхування України. Аналогічні міркування висловлювалися і фахівцями Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ у висновку на проект ПК України від 30 вересня 2010 р. [30], та О.О. Дудоровим [145, с. 516].

У зв'язку з цим вважаємо, що частини четверті статей 212 та 212-1 КК України мають передбачати однакові умови кримінально-правового заохочення осіб, що вчинили злочини, передбачені статтями 212 і 212-1 КК України, а отже, потребують узгодження між собою.

Утім, тоді постає питання, яку ж із двох розглядуваних заохочувальних норм слід брати за основу такого узгодження. Проаналізувавши обидві заохочувальні норми статей 212 та 212-1 КК України, вважаємо, що на сьогодні кожна з них має певні переваги одна перед одною.

Так, безспірною перевагою ч. 4 ст. 212-1 КК України порівняно з ч. 4 ст. 212 КК України є те, що в ній міститься умова, згідно з якою звільненою від кримінальної відповідальності може бути лише та особа, котра вчинила ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС *вперше*. Мабуть, не варто доводити, що поряд із функцією наповнення відповідних фондів (чи-то бюджетів) коштами на розглядувані заохочувальні норми покладається (має покладатись) ще і профілактична

функція, яка навряд чи виконуватиметься, якщо положення ч. 4 ст. 212 КК України можна буде застосовувати і до тих осіб, котрі вже не вперше вчинили цей злочин (при цьому ми, звичайно, усвідомлюємо, що застосування ч. 4 ст. 212 КК України до осіб, раніше судимих за ухилення від сплати обов'язкових платежів, є неможливим і за чинної редакції ч. 4 ст. 212 КК України).

Нова ж редакція ч. 4 ст. 212 КК України, з нашої точки зору, є значно вдалішою порівняно з чинною редакцією ч. 4 ст. 212-1 КК України в тому плані, що на її підставі можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності і ті особи, котрі вчинили ухилення від сплати обов'язкових платежів на суму понад 5000 НМДГ (ч. 3 ст. 212 КК України). Думаємо, що запозичення цієї новели в межах ч. 4 ст. 212-1 КК України, з одного боку, дало б змогу не притягати до кримінальної відповідальності тих осіб, які завдяки своїй позитивній посткримінальній поведінці усунули суспільно небезпечні наслідки свого діяння, а, з іншого, – забезпечило б належний (ураховуючи факт набрання чинності новим КПК України 2012 р. та пов'язаною з цим зміною змістовного навантаження термінологічного звороту «притягнення до кримінальної відповідальності») стимулюючий вплив на порушників українського законодавства у сфері загальнообов'язкового соціального страхування. Крім того, такий підхід нам імponує ще і тому, що злочин, описаний у ч. 3 ст. 212-1 КК України, з нашої точки зору, має бути віднесений не до категорії тяжких, а до категорії злочинів середньої тяжкості (див. попередній підрозділ і загальні висновки до дисертації). За такого підходу звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення особливо кваліфікованого виду ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС не виглядатиме дивно.

При цьому слід відзначити, що, оскільки в тексті ч. 4 ст. 212 КК України йдеться про осіб, які *вперше* вчинили відповідні діяння, то необхідності у конкретизації того, що ця норма не поширюватиметься на випадки учинення цього злочину особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, немає. Власне, як і не було потреби включати до тексту ч. 4 ст. 212 КК України конструкцію у вигляді «(якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах)».

Ураховуючи викладене, а також те, що на сьогодні під ухиленням від сплати страхових внесків на ЗДПС мається на увазі ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, пропонуємо:

1) в ч. 4 ст. 212-1 КК України словосполучення «особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті» замінити термінологічним зворотом такого змісту: «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті»;

2) в ч. 4 ст. 212 КК України словосполучення «особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою, або діяння, передбачені частиною третьою (якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах) цієї статті» замінити термінологічним зворотом такого змісту: «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті».

Ще одна вада у техніці конструювання ч. 4 ст. 212-1 КК України пов'язана з вживанням у ній наступного термінологічного звороту «а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)». Із змісту цього звороту випливає, ніби штрафні санкція та пеня – це дві складові частини шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування несвоєчасною сплатою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС.

Особливо не заглиблюючись у матерію цивільного та страхового права, хотілося б нагадати, що шкода буває моральною та матеріальною. Оскільки в ч. 4 ст. 212-1 КК України про пониження ділової репутації фондів соціального страхування (а це єдиний спосіб спричинення моральної шкоди юридичній особі) не йдеться, а говориться виключно про сплату тих платежів, які платник зобов'язаний сплатити відповідно до страхового законодавства, то є всі підстави стверджувати, що під шкодою в ній розуміється саме матеріальна шкода.

Згідно зі ст. 22 ЦК України під матеріальною шкодою (збитками) розуміються: а) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі; б) втрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права; в) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене.

Виходячи з цього вихідного положення, беручи до уваги зміст діяння, описаного ст. 212-1 КК України, та його потенційних негативних наслідків для фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, робимо висновок, що винний своїми діяннями: 1) завжди спричиняє матеріальну шкоду фондам

загальнообов'язкового державного соціального страхування, яка дорівнює сумі протиправно несплачених страхових внесків; 2) *інколи* спричиняє інші види матеріальної шкоди у вигляді втрат, які фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування зробили або мусять зробити для відновлення свого порушеного права.

Як бачимо, у першому випадку йдеться ні про що інше, як про упущену вигоду зазначених фондів, яку вони б отримали, якби винний не вчинив злочину та не порушив їх право на отримання відповідних коштів. При цьому звертає на себе увага та дивна обставина, що в межах в ч. 4 ст. 212-1 КК України суми протиправно несплачених страхових внесків шкодою не називаються.

У другому випадку йдеться про ті витрати, які фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування зробили або мусять зробити для відновлення свого порушеного права. Йдеться, в першу чергу, про кошти, витрачені ними на складання та оформлення позову до суду щодо стягнення недоїмки, оплату експертиз, інших судових витрат тощо. Між тим, про таку шкоду в ч. 4 ст. 212-1 КК України також не йдеться, адже в дужках чітко визначено, що нею визнаються штрафні санкції та пеня.

Детально вивчивши положення ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», яка, до речі, називається «Заходи впливу та стягнення», ми можемо стверджувати, що *штрафна санкція* – це плата (у фіксованій сумі або у вигляді відсотків від несплачених, своєчасно несплачених чи донарахованих сум єдиного внеску на ЗДСС), яка справляється органами доходів і зборів з платників єдиного внеску на ЗДСС за вчинення ними правопорушень, передбачених ч. 11 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Системний аналіз положень цієї статті (в тому числі її назви) дає підстави заявити, що штрафна санкція є уособленням адміністративної відповідальності (адміністративним стягненням), яка в цьому випадку накладається органами доходів і зборів (органом адміністративної юрисдикції) до платників єдиного внеску на ЗДСС. Іншими словами, штрафна санкція жодного відношення до матеріальної шкоди не має та мати не може.

Пеня ж, як це впливає з ч. 10 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», – це плата, що стягується з платників єдиного внеску на ЗДСС у розмірі 0,1% від суми недоїмки за кожний день прострочення платежу. Детальний аналіз правової природи цього платежу через призму положень глави 49 ЦК України привів нас до висновку про те, що в ст. 25 ЗУ «Про збір та

облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» пеня виступає як засіб забезпечення виконання платником покладених на нього страхових зобов'язань, а отже її нарахування не має жодного відношення до такої категорії як «шкода».

Отже, ні штрафні санкції, ні пеня, про які йдеться у ч. 4 ст. 212-1 КК України, всупереч буквальному розумінню цієї норми не є *«шкодою, завданою фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування»*.

Те саме стосується і ч. 4 ст. 212 КК України, в якій фінансові (штрафні) санкції та пеня розглядаються як шкода, задана державі несвоєчасною сплатою податків, зборів (обов'язкових платежів). Більше того: як справедливо зазначає А.І Золотарьов, у випадку, коли фізична особа вчинила ухилення від сплати податків (зборів, інших обов'язкових платежів) не від власного імені, а від імені юридичної особи, в якій вона є не власником, а лише найнятим адміністратором (директор, головний бухгалтер тощо), штраф та пеня справді перетворюються на збиток, але збиток, завданий нею не державі, а відповідному платнику податків [86, с. 137]. Про те, що штрафні санкції та пеня не є збитками для держави (фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування), писали й інші дослідники податкових і страхових правопорушень (зокрема, О.О. Дудоров).

Ураховуючи викладене, пропонуємо із тексту ч. 4 ст. 212-1 КК України виключити слова *«а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)»*, із тексту ч. 4 ст. 212 КК України – слова *«а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)»*, замінивши їх словами *«штрафні санкції та пеню»*.

Утім, найбільшою вадою чинних редакцій частин четвертих статей 212 і 212-1 КК України було і залишається те, що в них не уточнюється, хто саме повинен сплатити відповідні податки, збори (обов'язкові платежі) чи страхові внески, а також сплатити штрафні санкції та пеню. Через це у теорії кримінального права виникла жвава дискусія, а у практиці застосування частин четвертих статей 212 і 212-1 КК України – значна проблема, пов'язана з визначенням легітимного джерела погашення податкового боргу та відповідних страхових внесків.

Так, аналізуючи ч. 4 ст. 212 КК України, П.П. Андрушко зазначає, що буквальне логіко-граматичне тлумачення її тексту з позиції «букви закону» з урахуванням норм податкового законодавства дає підстави для висновку, що її дія поширюється лише на

платників податків – фізичних осіб (тих, хто займається підприємництвом без створення юридичної особи, та інших фізичних осіб, зобов'язаних сплачувати податкові платежі), оскільки суб'єктом злочину, а, отже, і суб'єктом звільнення від кримінальної відповідальності за КК України визнається не юридична, а фізична особа [13, с. 48]. Такі міркування є цілком зрозумілими адже, з одного боку, вони ґрунтуються на тексті закону («особа, яка ..., звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона ... сплатила ..., а також відшкодувала ...») та аксіоматичному положенні про те, що кримінальній відповідальності підлягають (принаймні за злочини, карані за ст. 212 і ст. 212-1 КК, фізичні особи, а, з іншого, – на положеннях податкового законодавства, згідно з яким податки, пеня та штрафні санкції сплачуються виключно платниками податків (в тому числі юридичними особами). Проте, за такого підходу виходить, що в разі вчинення цього злочину службовою особою платника податків – юридичної особи, вона (службова особа) позбавляється можливості бути звільненою від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212 КК України.

Саме тому зазначений криміналіст зазначає, що «за духом» кримінального закону ч. 4 ст. 212 КК України має застосовуватись і до службових осіб платників податків – юридичних осіб. Виходячи ж з того, що податкові зобов'язання виникають саме у юридичної особи як платника податкових внесків і що на цю особу за наявності підстав накладаються штрафні санкції і пеня, П.П. Андрушко стверджує, що з точки зору застосування ч. 4 ст. 212 КК України сплата податків, зборів, штрафних санкцій і пені має здійснюватись юридичною особою від свого імені.

З цією позицією не погоджується О.О. Дудоров, наголошуючи на тому, що ця норма не може застосовуватись у тому разі, коли податки, збори, фінансові санкції і пеня сплачені не особисто службовою особою підприємства, установи чи організації, винною у вчиненні податкового злочину (за рахунок її власних коштів), а самою юридичною особою (від її імені), хоч зрозуміло, що саме остання юридично є платником податків і зборів і на неї ж у разі вчинення податкового правопорушення накладаються фінансові санкції і пеня. Зроблений висновок стосується навіть тих випадків, коли злочин фактично вчинено в інтересах юридичної особи, оскільки кошти, що не сплачені як податки і збори, були використані на її потреби (розвиток виробництва, створення додаткових робочих місць, освоєння нових ринків тощо) [71, с. 516–517; 70, с. 206–207; 148, с. 205; 145, с. 524].

Таку ж позицію відстоює М.І. Хавронюк, зазначаючи, що із ч. 4 ст. 212 КК України випливає, що звільнити винну особу від відповідальності на підставі цієї норми

неможливо, якщо податки, збори (обов'язкові платежі), а також фінансові санкції і пеню сплатила не вона особисто, а підприємство, на якому вона працює і в інтересах якого вчинила цей злочин [493, с. 236]. Вирішуючи питання, хто саме в плані застосування ч. 4 ст. 212 КК України має сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі, фінансові санкції і пеню, варто брати до уваги текст кримінального закону, а не норми податкового законодавства. Із ч. 4 ст. 212 КК України наразі ж чітко вбачається, що це той, хто вчинив податковий злочин [71, с. 519–520; 70, с. 208]. Сказане повною мірою стосується ч. 4 ст. 212-1 КК України.

Судова практика, щоправда, рухається своїм шляхом. Як засвідчує проведений нами аналіз постанов про закриття кримінальних справ за ч. 4 ст. 212-1 КК України, а також результати досліджень інших науковців, котрі вивчали практику застосування ч. 4 ст. 212-1 КК України, суди взагалі не беруть до уваги ту обставину, хто конкретно сплатив відповідні обов'язкові платежі чи страхові внески, пеню та штрафні санкції¹.

Розмірковуючи над розглядуваною проблемою, ми дійшли висновку, що про неї наразі доречно говорити у двох аспектах – з позиції існуючої ситуації та з позиції бажаної.

З позиції нині існуючої ситуації треба визнати, що як у ч. 4 ст. 212 КК України, так і у ч. 4 ст. 212-1 КК України законодавцем чітко визначено, що всі ці внески має сплачувати виключно та особа, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, тобто винна особа. Як така сплата узгоджується з приписами податкового та страхового законодавства, то вже інша справа.

Якщо ж говорити про бажану для суспільства та держави ситуацію щодо умов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, то варто погодитися з О.О. Дудоровим, котрий стверджує, що вдосконалена ч. 4 ст. 212 КК України повинна також містити вказівку на службову особу, яка вжила заходів щодо фактичної сплати підприємством, установою чи організацією податків, зборів, фінансових санкцій та пені [71, с. 524].

У контексті ч. 4 ст. 212-1 КК України на користь саме такого підходу *de lege ferenda* можна навести кілька аргументів.

По-перше, слід відзначити, що суспільна небезпека злочину, описаного ст. 212-1

---

¹ Зокрема, як впливає із постанови Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області про закриття кримінальної справи, сплата страхових внесків на ЗДПС, штрафу та пені відбулася не за рахунок винного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, а за рахунок юридичної особи – платника відповідних платежів [136]. Аналогічний висновок впливає зі змісту постанов про закриття кримінальної справи, прийнятих Галицьким районним судом м. Львова [140] та Вінницьким районним судом Вінницької області [142].

КК України, головним чином, пов'язана з двома обставинами: 1) фактом протиправної поведінки певної фізичної особи у вигляді ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС; 2) фактом ненадходження до фондів соціального страхування коштів на суму понад 1000 НМДГ. Якщо службова особа вживає всіх необхідних і достатніх заходів щодо фактичної сплати юридичною особою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а також штрафних санкцій і пені (ліквідація суспільно небезпечних наслідків протиправного діяння), цей злочин, з нашої точки зору, фактично втрачає суспільну небезпеку, а винна особа своєю поведінкою заслуговує на «прощення» з боку держави.

По-друге, не слід забувати, що страхове законодавство чітко визначає тих платників, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок на ЗДСС та страхові внески на ЗДПС. Перекладення цього обов'язку (навіть в межах позитивної посткримінальної поведінки) на фізичних осіб, які не є платниками відповідних внесків, виглядає не лише нелогічним, а і протиправним. Так, у ч. 9 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» чітко визначено, що передача платниками єдиного внеску на ЗДСС своїх обов'язків з його сплати третім особам заборонена, крім випадків, передбачених законодавством. Не варто забувати і про те, що штрафні санкції мають персоніфікований характер і можуть застосовуватися органами доходів і зборів виключно до платника єдиного внеску на ЗДСС (ч. 11 ст. 25 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

По-третє, як впливає зі змісту ст. 212-1 КК України та примітки до неї, суми єдиного внеску на ЗДСС та страхових внески на ЗДПС, що не надійшли до фондів соціального страхування у результаті вчинення злочинів, описаних частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, знаходяться в діапазоні від 1000 до 5000 НМДГ, що станом на 2013 р. складає суму від 573500 гривень до 2867500 гривень. І це без пені та штрафних санкцій. Хіба можна собі уявити, щоб головний бухгалтер чи, навіть, директор зміг би без особливих проблем сплатити у найкоротші строки суму, яка іноді сягає трьох мільйонів гривень? Саме тому ми переконані у тому, що у ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і в ч. 4 ст. 212 КК України) має йтися не про особисту сплату службовою особою відповідних внесків, пені та штрафів, а про вжиття нею всіх необхідних заходів щодо їх сплати юридичною особою – платником відповідних внесків.

Ураховуючи викладене, пропонуємо наприкінці ч. 4 ст. 212-1 КК України та ч. 4 ст. 212 КК України розмістити такий текст: «або якщо це службова особа юридичної

особи – вжила всіх заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум».

В.С. Кошевський пропонує викласти ч. 4 ст. 212-1 КК у такій редакції: «Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня), а також сприяла розкриттю та (або) розслідуванню злочину» [115, с. 118, 149–150, 188].

Як бачимо, за винятком додаткової вказівки на сприяння розкриттю та (або) розслідуванню злочину, наведена редакція заохочувальної норми не відрізняється у кращий бік від чинної редакції ч. 4 ст. 212-1 КК України. Так, як вже зазначалось нами, пеня і штрафні санкції розглядаються у запропонованій редакції як складові шкоди, заподіяної несвоєчасною сплатою страхових внесків, з чим погодитись не можна. Запропонована В.С. Кошевським редакція ч. 4 ст. 212-1 КК України також не вносить ясності з вельми дискусійного питання про те, хто з погляду застосування цієї заохочувальної норми має відшкодувати заподіяну злочином шкоду і сплачувати пеню та штрафні санкції у випадку, коли платник страхових внесків не збігається з особою, яка притягується до кримінальної відповідальності (типовий приклад: платником страхових внесків є юридична особа, а підозрюваним у вчиненні аналізованого злочину – її керівник). Залишається відкритим і питання про доречність використання у тексті аналізованої заохочувальної норми звороту «до притягнення до кримінальної відповідальності».

Крім цього, сумніваємось у тому, що у ч. 4 ст. 212-1 КК України, викладену в редакції, ініційованій В.С. Кошевським, закладено «превентивно-профілактичну мотивацію», на необхідності чого дослідник неодноразово наголошує у своїй роботі [115, с. 13, 149, 185]. Фактично ч. 4 ст. 212-1 КК України у разі сприйняття законодавцем змін, ініційованих В.С. Кошевським, і надалі буде розрахована на тих, «кому не повезло» і «кого схопили за руку»: 1) її дія поширюватиметься на вже виявлені факти ухилення від сплати страхових внесків; 2) за її допомогою особа не спонукатиметься до добровільного з'явлення із зізнанням і повідомлення про невідомі для правоохоронних органів факти злочинних порушень страхового законодавства.

Наостанок хотілося б відзначити, що особа, котра вчинила діяння, передбачене

частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, може бути звільнена не лише на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, а і згідно з умовами тих видів звільнення від кримінальної відповідальності, що закріплені нормами Загальної частини КК України.

Наприклад, директора Державного підприємства «Гніванські підшипники» ВАТ «Гніванський підшипниковий завод», котрий учинив діяння, передбачене ч. 1 ст. 212-1 КК України, було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) [125]. У зв'язку із закінченням строків давності було звільнено і директора ТОВ «Цукровий завод «Махаринецький»», котрий обвинувачувався у вчиненні злочинів, описаних ч. 1 ст. 212, ч. 1 ст. 212-1 та ч. 2 ст. 366 КК України [143]. А ось мешканця м. Лубни, котрий вчинив ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, було звільнено від кримінальної відповідальності на підставі п. «г» ст. 1 ЗУ «Про амністію» від 19 квітня 2007 р. [126]. На підставі п. «г» ст. 1, ст. 6 ЗУ «Про амністію» від 8 липня 2011 р. було звільнено також директора ТОВ «КРМЗ ім. В.К. Таратути», котрий вчинив простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС [138]. Уточнимо хіба що ту обставину, що згідно з чинним законодавством акт амністії вже не може слугувати підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слід мати на увазі і те, що спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, передбачений у ч. 4 ст. 212-1 КК України, істотно відрізняється від звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (за різною кількістю та характером умов звільнення від кримінальної відповідальності, різним змістовним навантаженням терміну «вперше» тощо). На цю обставину (щоправда, у контексті ч. 4 ст. 212 КК України) звертали увагу О.О. Житний та О.О. Дудоров [79, с. 79; 71, с. 532]. Тому не можна погодитися з висловлюваннями В.О. Останіна про «фактичну ідентичність загальної норми, що передбачає підстави звільнення від кримінальної відповідальності за дієве каяття, – ст. 45 КК, та спеціальної заохочувальної норми, що передбачена ч. 4 ст. 212 КК», а також про те, що «вона не несе ніякого практичного навантаження, а лише обтяжує конструкцію кримінально-правової норми» [201, с. 152].

Важливим є усвідомлення і того факту, що заохочувальні норми, передбачені в Особливій частині КК України (в тому числі й ч. 4 ст. 212-1 КК України), застосовуються

незалежно від звільнення від кримінальної відповідальності на підставі положень, викладених у Загальній частині КК України. Тому ми не згодні з міркуваннями В.С. Кошевського, котрий вважає, що застосування ч.4 ст.212-1 КК України має здійснюватись з урахуванням ст. 45 КК України [112, с. 93–94; 115, с. 118, 119, 149, 185]. Така точка зору ігнорує поділ видів звільнення від кримінальної відповідальності на загальні (до яких належить, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям) і спеціальні (закріплені в Особливій частині КК, стосуються складів конкретних злочинів і формулюються з урахуванням специфіки того чи іншого злочину і конкретної мети, якої прагне досягнути держава). Інша річ, що при удосконаленні ч.4 ст.212-1 КК України можуть братись до уваги окремі елементи кримінально-правового заохочення, втіленого у ст. 45 КК України.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз санкцій частин 1, 2 і 3 ст.212-1 КК України через призму правила конструювання санкцій, яке вимагає адекватності санкцій суспільній небезпеці діяння, зумовлює висновок про те, що всі ці санкції не відповідають суспільній небезпеці тих діянь, які описані їх диспозиціями, адже є занадто суворими. Про це свідчить як аналіз вироків судів, так і аналіз узагальнених результатів опитування працівників правоохоронних органів.

Узагальнення результатів аналізу судової практики, а також проведеного опитування привів нас до висновку, що найбільш адекватним видом покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є штраф, а його розміри мають визначатися в таких межах: за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, – до 1000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, – від 1000 до 2000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, – від 2000 до 5000 НМДГ.

2. У ході дослідження санкцій частин 1, 2 і 3 ст. 212-1 КК України під кутом правила, згідно з яким конструкція санкції має бути узгодженою із санкціями за вчинення інших, близьких за видом і характером злочинів, було встановлено, що санкції ст. 212-1 КК України мають бути узгодженими з санкціями ст. 212 КК України з урахуванням, щоправда, тієї обставини, що остання описує злочин, якому притаманний дещо вищий ступінь суспільної небезпеки. Порівняння санкцій ст. 212 КК України із санкціями ст. 212-

1 КК України дозволяє стверджувати, що при конструюванні санкцій останньої законодавець це правило врахував.

3. Одне з основних правил конструювання кримінально-правових санкцій говорить про те, що вони мають надавати можливість суду індивідуалізувати покарання з урахуванням потенційних варіантів учинення злочину в реальності. Утім, це правило наразі виконується не повною мірою, адже у 36% випадків призначення покарання за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС суди, використовуючи механізм, прописаний у ст. 69 КК України, призначають винним у вчиненні цього злочину штраф, розмір якого є нижчим від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України. Із цього випливає, що найнижча межа санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України у вигляді штрафу розміром 500 НМДГ (а до 18 січня 2012 р. вона була на рівні 300 НМДГ) на сьогодні не забезпечує суд можливістью призначити винній особі необхідне і достатнє покарання для її виправлення та попередження нових злочинів, а тому змушує суд звертатися до тих механізмів, які мають використовуватися у поодиноких випадках.

Саме тому ми запропонували передбачити у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України покарання у виді штрафу розміром не від 500 до 1500 НМДГ, а до 1000 НМДГ. Втілення в життя цієї пропозиції не лише дозволило б судам призначати штраф за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, не виходячи за межі санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, а і більш адекватно визначити верхню межу цього виду покарання. Остання теза підтверджується, зокрема, тим, що штраф понад 1000 НМДГ на сьогодні ще жодного разу не застосовувався до винних у вчиненні розглядуваного злочину.

4. Санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України є альтернативною, а отже, у цілому відповідає вимогам того правила, яке вимагає, щоб переважна більшість санкцій були альтернативними. Утім, з нашої точки зору, ця альтернативність мала б бути більш значною, зокрема, через те, що диспозиція ч. 1 ст. 212-1 КК України описує вельми абстрактне суспільно небезпечне діяння, яке в реальній дійсності може набувати найрізноманітніших форм вираження, у зв'язку з чим потребувати різних форм реакції з боку держави. Тому вважаємо, що було б цілком доречно у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, крім вже існуючих основних видів покарань, передбачити такий вид покарання, як громадські роботи строком від 60 до 240 годин.

Аналізуючи санкції частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України через призму правила, яке

вимагає побудови переважно альтернативних кримінально-правових санкцій, слід відзначити, що санкція як ч. 2, так і ч. 3 ст. 212-1 КК України є безальтернативною. І це при тому, що ступінь формалізованості диспозицій частин 2 і 3 ст. 212-1 КК України є відносно невисоким. Аналіз судової практики та узагальнення результатів опитування респондентів привів нас до висновку, що у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України альтернативно до штрафу слід передбачити такі види основного покарання, як виправні роботи строком до 2 років та обмеження волі строком до 3 років, а у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України – обмеження волі строком від 2 до 5 років та позбавлення волі строком до 5 років.

5. Між максимальним розміром покарання у виді штрафу за злочин з кваліфікованим складом (3000 НМДГ) і мінімальним розміром покарання за злочин з особливо кваліфікованим складом (10000 НМДГ) має місце значний «розрив» (у 7000 НМДГ). Цей розрив призвів до того, що наразі злочини, описані частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, визнаються злочинами невеликої тяжкості, а злочин, передбачений ч. 3 ст. 212-1 КК України, одразу «перетворюється» у тяжкий злочин, за вчинення якого людина може зазнати повного фінансового краху. Беручи до уваги викладене, вважаємо, що «розрив» між максимальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з кваліфікованим складом (ч. 2 ст. 212-1 КК України) і мінімальним розміром покарання у вигляді штрафу за злочин з особливо кваліфікованим складом (ч. 3 ст. 212-1 КК України) має бути негайно усунений шляхом внесення відповідних змін у санкцію ч. 3 ст. 212-1 КК України.

6. Санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України, крім необґрунтовано великого розміру штрафу, передбачає і такий вид покарання, як конфіскація майна. Детально проаналізувавши цей вид покарання, ми дійшли висновку про нагальну потребу виключення загальної конфіскації майна із системи покарань, передбачених кримінальним законом, оскільки вона не відповідає положенням Конституції України (статті 24, 13, 41, 62), порушує принцип вини, має суто фіскальний характер, вражає право власності та суттєво зачіпає майнові та особисті права членів сім'ї засудженого, а також істотно ускладнює соціальну адаптацію винних, майно яких було конфісковане, після їх звільнення з місць позбавлення волі.

Крім того, не завадить звернути увагу і на те, що відповідно до положень ст. 59 КК України конфіскація майна – це такий вид покарання, який застосовується виключно за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини. Ухилення ж від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС далеко не завжди вчиняється з корисливих мотивів, а

тому наявність у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України такого додаткового імперативного покарання, як конфіскація майна, не лише прямо суперечить приписам міжнародних документів із прав людини та положенням Конституції України, а і нормам самого КК України (ст. 59), який визначає обов'язкові умови щодо передбачення такого виду покарання у кримінально-правових санкціях.

7. Ми не поділяємо підхід вітчизняного законодавця, згідно з яким за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад 3000 НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочином, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України (ч. 2 ст. 53 КК України). Це обумовлено тим, що штраф є видом покарання; це – захід примусу, що полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого, а розмір завданої шкоди – це сума, яка відшкодовується винною фізичною чи юридичною особою у цивільно-правовому чи господарсько-правовому порядку незалежно від того, чи притягнуто конкретну винну фізичну особу до кримінальної відповідальності взагалі, чи призначено їй покарання, який вид і розмір цього покарання тощо.

Тому ми не можемо погодитися ні з позицією законодавця, ні з думками тих криміналістів, які наполягають на встановленні відповідності між розміром завданої матеріальної шкоди та розміром покарання у вигляді штрафу.

8. Дослідження практики призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС зумовлює висновок про те, що в судовій практиці трапляються непоодинокі випадки неправильного застосування кримінального закону в цій частині. Зокрема, розповсюдженим явищем під час призначення покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є безпідставна відмова суду у призначенні додаткового обов'язкового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, передбаченого частинами 2 і 3 ст. 212-1 КК України.

9. Запровадження кримінально-правового компромісу у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування є виправданим кроком законодавця, який дозволяє досягати соціально значущих результатів у боротьбі з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС без застосування кримінально-правового примусу.

Разом з тим встановлено, що ч. 4 ст. 212-1 КК України має низку вад техніко-юридичного та змістовного характеру, які слід усунути шляхом внесення відповідних змін до КК України.

Так, нормативно не врегульоване питання про часові межі (строки) повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення дозволяє слідчому при розслідуванні кримінальних проваджень «за необхідності» маніпулювати цими строками, а тому утворює своєрідну лазівку корупційного плану. Ураховуючи цю негативну (з точки зору реалізації ч. 4 ст. 212-1 КК України) процесуальну особливість, а також беручи до уваги те, що ч. 4 ст. 212-1 КК України, з одного боку, має ефективно виконувати профілактичну функцію та сприяти зменшенню витрат на розкриття та розслідування відповідних злочинів, а, з іншого, не стимулювати «страхову» злочинність, пропонуємо кінцевий момент, до якого особа може сплатити страхові внески, штрафні санкції та пеню, щоб мати можливість бути звільненою від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, встановити як момент внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення відповідного злочину.

10. При характеристиці умов відповідного кримінально-правового компромісу встановлено, що під термінологічним зворотом «особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті» у ч. 4 ст. 212-1 КК України законодавець мав на увазі те, що така особа взагалі вперше вчинила ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а конкретне вчинене нею діяння підпадає під ознаки злочинів, описаних у ч. 1 чи 2 ст. 212-1 КК України. Утім, безпосередньо із тексту ч. 4 ст. 212-1 КК України цей висновок не випливає, що зумовлює потребу в уточненні цієї заохочувальної норми в частині вимоги щодо відсутності злочинної поведінки певного виду.

11. Зі змісту вживаного в ч. 4 ст. 212-1 КК України звороту «а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)» випливає, що ніби штрафні санкція та пеня – це дві складові частини шкоди, завданої фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування несвоєчасною сплатою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС. Детально вивчивши це питання, ми встановили, що штрафна санкція – це плата, яка справляється органами доходів і зборів з платників єдиного внеску на ЗДСС за вчинення ними страхових правопорушень, а пеня – це плата, що стягується з платників єдиного внеску на ЗДСС у розмірі 0,1% від суми недоїмки за кожний день прострочення

платежу. Отже, ні штрафні санкції, ні пеня, про які йдеться у ч. 4 ст. 212-1 КК України, всупереч буквальному розумінню цієї норми не є «шкодою, завданою фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування».

У зв'язку з цим запропоновано у ч. 4 ст. 212-1 КК України слова «а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)» замінити словами «штрафні санкції та пеню».

12. Якщо говорити про бажану для суспільства та держави ситуацію щодо умов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, варто зазначити, що: а) якщо службова особа вживає всіх необхідних і достатніх заходів щодо фактичної сплати юридичною особою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а також штрафних санкцій і пені, цей злочин фактично втрачає суспільну небезпеку; б) страхове законодавство чітко визначає, що передача платниками єдиного внеску на ЗДСС своїх обов'язків з його сплати третім особам заборонена, крім випадків, передбачених законодавством; в) суми єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, що не надійшли до фондів соціального страхування у результаті вчинення злочинів, описаних частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, знаходяться в діапазоні від 1000 до 5000 НМДГ, що станом на 2013 р. складає величезну для звичайного бухгалтера чи директора суму в діапазоні від 573500 до 2867500 гривень. Тому у ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і в ч. 4 ст. 212 КК України) має йтися не про особисту сплату службовою особою відповідних внесків, пені та штрафів, а про вжиття нею всіх необхідних заходів щодо їх сплати юридичною особою – платником відповідних внесків. У зв'язку з цим запропоновано наприкінці ч. 4 ст. 212-1 КК України та ч. 4 ст. 212 КК України розмістити такий текст: «або якщо це службова особа юридичної особи – вжила всіх заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум».

13. Існуючий нині неоднаковий підхід до визначення умов кримінально-правового заохочення осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 212 і 212-1 КК України, є нелогічним і неправильним, оскільки його втілення в життя призвело до порушення об'єктивно існуючого та історично обумовленого зв'язку між заходами кримінально-правової охорони податкової системи України та системи загальнообов'язкового соціального страхування України. У зв'язку з цим частини четверті статей 212 та 212-1 КК України мають передбачати однакові умови кримінально-правового заохочення осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 212 і 212-1 КК України, а отже, потребують

узгодження між собою.

14. Заохочувальні норми, передбачені в Особливій частині КК України (в тому числі ч. 4 ст. 212-1 КК України), застосовуються незалежно від умов і порядку звільнення від кримінальної відповідальності на підставі положень, викладених у Загальній частині КК України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблем кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС дозволяє сформулювати такі узагальнюючі висновки.

1. Простежена генеза кримінального законодавства про відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків демонструє тісний зв'язок цього законодавства із соціально-економічним розвитком суспільства загалом і процесом відокремлення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування від системи оподаткування зокрема. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС бере свій початок з кримінально-правової заборони ухилення від сплати податків і зборів, до складу яких свого часу належав як збір на обов'язкове соціальне страхування, так і збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (прототипи сучасного єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС).

У результаті зміни податкового законодавства, яке становило бланкетну основу диспозиції ст. 212 КК України, 1 січня 2004 р. відбулася часткова декриміналізація такого діяння, як «ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС». З 1 січня 2004 р. по 12 грудня 2005 р. ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС не охоплювалося положеннями ст. 212 КК України, а тому кримінальна відповідальність за таке діяння могла наставати лише в тому випадку, коли вчинене містило в собі склад іншого злочину. 13 грудня 2005 р. відбулася криміналізація ухилення від сплати страхових внесків на ЗДПС, якщо це діяння призвело до фактичного ненадходження до ПФУ коштів у значних розмірах в межах окремої статті – ст. 212-1 КК України. 1 січня 2011 року в межах ст. 212-1 КК України відбулася криміналізація діяння ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС в частині ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: а) на випадок безробіття; б) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням; в) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

2. Системний аналіз положень ст. 212-1 КК України через призму вироблених доктриною умов криміналізації діянь засвідчив ту обставину, що, хоч криміналізація ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС відбулася з порушеннями деяких вимог (щодо визначеності та єдності термінології, співмірності санкції та економії кримінально-правової репресії тощо), вона загалом є обґрунтованим кроком українського законодавця. Досліджувана кримінально-правова заборона є і

повинна бути надалі надійним засобом охорони системи загальнообов'язкового соціального страхування, відмінної від системи оподаткування.

3. Аналіз суспільних відносин, які наразі становлять основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, приводить нас до висновку, що ці відносини далеко не завжди складаються у сфері господарської діяльності. Вирішення цієї проблеми вбачається в уточненні назви Розділу VII Особливої частини КК України.

Оскільки сплата страхових внесків на ЗДПС поза сплатою єдиного внеску на ЗДСС можлива лише у вигляді збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, то другим альтернативним об'єктом розглядуваного складу злочину є не всі суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків на ЗДПС, а лише суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення та сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування особами, які не належать ні до числа страхувальників, ні до числа застрахованих осіб. Із цього випливає висновок про те, що назва та диспозиція ст. 212-1 КК України потребують уточнення.

Під ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС у чинній редакції ст. 212-1 КК України слід розуміти будь-які умисні дії або бездіяльність, якими суб'єкт цього злочину порушив встановлений законодавством порядок нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС і які призвели до ненадходження коштів у значних розмірах. З погляду ж удосконалення законодавства ст. 212-1 КК України, а також зміст описуваного нею діяння варто сформулювати за допомогою такого термінологічного звороту, як «умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Системний аналіз страхового законодавства засвідчує, що факт ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування залежить не лише від діяльності (бездіяльності) винного, а і від правильної та своєчасної діяльності органів доходів і зборів. Крім того, слід мати на увазі, що: а) збір на обов'язкове пенсійне страхування не завжди сплачується до фондів загальнообов'язкового соціального страхування; б) страхове законодавство характеризується значним рівнем мінливості, динамічністю у своєму розвитку, а тому не виключено, що найближчим часом відповідні внески будуть сплачуватися не до фондів загальнообов'язкового соціального страхування.

У зв'язку з цим запропоновано виключити із тексту диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова «до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування».

Встановлено, що вказівка в тексті ст. 212-1 КК України на «фактичність» ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування є зайвою і такою, що безпідставно ускладнює текст кримінального закону. Тому висловлено пропозицію виключити з тексту ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 212-1 КК України слово «фактичного».

Встановлено, що вказівка в тексті ст. 212-1 КК України на «фактичність» ненадходження коштів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування є зайвою і такою, що безпідставно ускладнює текст кримінального закону, адже вона не несе жодного змістовного навантаження. Тому висловлено пропозицію виключити з тексту ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 212-1 КК України слово «фактичного».

Існуючий нині підхід, відповідно до якого суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, виступає виключно особа, котра наділена правом розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові фінансові документи (тобто здійснювати саме «сплату» страхових внесків), видається неправильним рішенням українського законодавця. Адже у випадку, коли штатний чи «позаштатний» бухгалтер, який зобов'язаний нараховувати та обчислювати суми єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, не наділений правом підписувати розрахункові фінансові документи, без відома керівника умисно неправильно нарахує розмір цих внесків, матиме місце ситуація, коли, з одного боку, матиме місце ухилення від сплати відповідних внесків, а, з іншого, притягнути винну особу до кримінальної відповідальності буде неможливо, бо такі особи на сьогодні не є суб'єктами аналізованого злочину. Ураховуючи викладене, а також беручи до уваги недоречний поділ суб'єктів розглядуваного злочину на категорії, запропоновано виключити з диспозиції ч. 1 ст. 212-1 КК України слова «вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати», натомість використавши конструкцію «особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату».

Добровільні учасники у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування не повинні визнаватись суб'єктами злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України.

Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене за попередньою змовою групою осіб, є лише однією із форм співучасті у вчиненні цього злочину і, до того ж далеко, не найбільш небезпечною. З метою логічного продовження диференціації кримінальної відповідальності за ухилення від сплати страхових внесків залежно від форми співучасті обґрунтовано необхідність доповнення ч. 3 ст. 212-1 КК України особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину організованою групою».

Ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, вчинене із застосуванням обману характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, яка обумовлена тим, що особа, котра їх застосовує, крім порушення встановленого законом порядку нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на ЗДСС та спричинення суспільно небезпечних наслідків, приховує від компетентних органів інформацію, необхідну для правильного нарахування суми єдиного внеску на ЗДСС, або включає до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдиві відомості з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначеного страхового внеску. У зв'язку з цим існує потреба в межах ч. 3 ст. 212-1 КК України передбачити таку особливо кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину із застосуванням обману, а в межах примітки до ст. 212-1 КК України – відповідну роз'яснювальну норму.

4. Узагальнення результатів аналізу судової практики, а також проведеного опитування привели нас до висновку, що найбільш адекватним видом покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС є штраф, а його розміри мають визначатися в таких межах: за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212-1 КК України, – до 1000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 212-1 КК України, – від 1000 до 2000 НМДГ; за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 212-1 КК України, – від 2000 до 5000 НМДГ.

Санкції ст. 212-1 КК України також мають бути узгодженими з санкціями ст. 212 КК України з урахуванням тієї обставини, що остання описує злочин, якому притаманний дещо вищий ступінь суспільної небезпеки.

Найнижча межа санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України у вигляді штрафу розміром 500 НМДГ на сьогодні не забезпечує суд можливістью призначити винній особі необхідне і достатнє покарання для її виправлення та попередження нових злочинів, а тому змушує суд звертатися до тих механізмів, які мають використовуватися у поодиноких випадках. Саме тому ми запропонували передбачити у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України покарання у

вигляді штрафу розміром не від 500 до 1500 НМДГ, а до 1000 НМДГ.

Санкція ч. 1 ст. 212-1 КК України є альтернативною, а отже, у цілому відповідає вимогам того правила, яке вимагає, щоб переважна більшість санкцій були альтернативними. Утім, з нашої точки зору, ця альтернативність мала б бути більш значною. Тому вважаємо, що було б цілком доречно у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України, крім вже існуючих основних видів покарань, передбачити ще і такий вид покарання, як громадські роботи строком від 60 до 240 годин. А у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України альтернативно до штрафу слід передбачити і такі види основного покарання, як виправні роботи строком до 2 років та обмеження волі строком до 3 років, а у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України – обмеження волі строком від 2 до 5 років та позбавлення волі строком до 5 років.

Санкція ч. 3 ст. 212-1 КК України, крім необґрунтовано великого розміру штрафу, передбачає і такий вид покарання, як конфіскація майна. Детально проаналізувавши цей вид покарання, ми дійшли висновку про потребу виключення загальної конфіскації майна із системи покарань, передбачених кримінальним законом, і, відповідно, з ч. 3 ст. 212-1 КК.

5. Запровадження кримінально-правового компромісу у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, з нашої точки зору, є виправданим кроком законодавця, який дозволяє досягати соціально значущих результатів у боротьбі з ухиленням від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС і без застосування кримінально-правового примусу.

Ураховуючи процесуальну особливість процедури повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а також беручи до уваги те, що ч. 4 ст. 212-1 КК України, з одного боку, має ефективно виконувати профілактичну функцію та сприяти зменшенню витрат на розкриття та розслідування відповідних злочинів, а, з іншого, не стимулювати «страхову» злочинність, пропонуємо кінцевий момент, до якого особа може сплатити страхові внески, штрафні санкції та пеню, щоб мати можливість бути звільненою від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України, встановити як момент внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення відповідного злочину.

Оскільки ні штрафні санкції, ні пеня, про які йдеться у ч. 4 ст. 212-1 КК України, всупереч буквальному розумінню цієї норми не є «шкодою, завданою фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування», запропоновано із тексту ч. 4

ст. 212-1 КК України виключити слова «а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня)», замінивши їх словами «штрафні санкції та пеню».

З позиції нині існуючої ситуації треба визнати, що як у ч. 4 ст. 212 КК України, так і у ч. 4 ст. 212-1 КК України законодавцем чітко визначено, що для реалізації відповідних заохочувальних норм всі суми несплачених внесків, штрафи та пеня мають сплачуватися виключно тією особою, щодо якої вирішується питання про звільнення її від кримінальної відповідальності, тобто винною особою.

Якщо ж говорити про бажану для суспільства та держави ситуацію щодо умов спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, варто зазначити, що: а) якщо службова особа вживає всіх необхідних і достатніх заходів щодо фактичної сплати юридичною особою єдиного внеску на ЗДСС чи страхових внесків на ЗДПС, а також штрафних санкцій і пені (ліквідація суспільно небезпечних наслідків протиправного діяння), цей злочин фактично втрачає суспільну небезпеку; б) страхове законодавство чітко визначає, що передача платниками єдиного внеску на ЗДСС своїх обов'язків з його сплати третім особам заборонена, крім випадків, передбачених законодавством (не варто забувати і про те, що штрафні санкції мають персоніфікований характер і можуть застосовуватися органами доходів і зборів виключно до платника єдиного внеску на ЗДСС); в) суми єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на ЗДПС, що не надійшли до фондів соціального страхування у результаті вчинення злочинів, описаних частинами 1 і 2 ст. 212-1 КК України, знаходяться в діапазоні від 1000 до 5000 НМДГ, що станом на 2013 р. складає величезну для звичайного бухгалтера чи директора суму в діапазоні від 573500 до 2867500 гривень. Саме тому ми переконані у тому, що у ч. 4 ст. 212-1 КК України (як і в ч. 4 ст. 212 КК України) має йтися не про особисту сплату службовою особою відповідних внесків, пені та штрафів, а про вжиття нею всіх необхідних заходів щодо їх сплати юридичною особою – платником відповідних внесків. У зв'язку з цим запропоновано наприкінці ч. 4 ст. 212-1 КК України та ч. 4 ст. 212 КК України розмістити такий текст: «або якщо це службова особа юридичної особи – вжила всіх заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум».

6. На підставі проведеного дослідження запропоновано ст. 212-1 КК України викласти у такій редакції:

«Стаття 212-1. Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи

збору на обов'язкове державне пенсійне страхування

1. Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату, якщо таке діяння призвело до ненадходження коштів у значних розмірах, –

карається штрафом до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або громадськими роботами на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин.

2. Те саме діяння, вчинене за попередньою змовою групою осіб, або якщо воно призвело до ненадходження коштів у великих розмірах, –

карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, вчинене особою, судимою за умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, або організованою групою, або із застосуванням обману, або якщо воно призвело до ненадходження коштів в особливо великих розмірах, –

карається штрафом від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене частиною першою, другою або третьою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення такого злочину сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, штрафні санкції та пеню, або якщо це службова особа юридичної особи – вжила всіх заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум.

Примітка. 1. Під коштами у значних розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на

обов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Під коштами у великих розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, які в три тисячі та більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Під коштами у особливо великих розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

4. Під умисним порушенням порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчиненим із застосуванням обману (частина третя цієї статті), слід розуміти таке порушення порядку нарахування, обчислення або сплати цих страхових внесків, яке поєднане із приховуванням від компетентних органів інформації, необхідної для правильного нарахування суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування або із включенням до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдивих відомостей, та вчинене з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначених страхових внесків».

7. У випадку сприйняття законодавцем ідеї, закладеної у КПК України 2012 р. щодо поділу всіх кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини, оптимальним шляхом диференціації кримінальної відповідальності залежно від виду кримінального правопорушення видається їх умовний «поділ» на межі кваліфікованого та особливо кваліфікованого виду умисного порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, запропонованого нами варіанту редакції ст. 212-1 КК України (редакції цих норм див. у Додатку П).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаев И. Б. Рецидив в системе множественности преступлений / И. Б. Агаев. – М. : Юристъ, 2002. – 108 с.
2. Адміністративне деліктне законодавство: Зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / Автор-упорядник О. А. Банчук. – К. : Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.
3. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Ю. В. Александров, В. А. Клименко. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
4. Алешин Д. Организованные формы соучастия в преступлении по УК РФ и УК Украины / Д. Алешин // Законность. – 2002. – № 11. – С. 51–53.
5. Андреева Л. Совершение преступления группой лиц / Л. Андреева // Социалистическая законность. – 1970. – № 1. – С. 40–42.
6. Андрушко П. Уголовная ответственность за уклонение от уплаты налогов, сборов, других обязательных платежей / П. Андрушко, В. Мойсик // Все о бухгалтерском учете. – 1998. – № 40. – С. 93–95.
7. Андрушко П. П. Загальна характеристика злочинів у сфері службової діяльності / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська // Законодавство України. – 2005. – № 9. – С. 28–88.
8. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: об'єкт і система / П. П. Андрушко // Кримінальне право України. – 2006. – № 12. – С. 3–63.
9. Андрушко П. П. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України / П. П. Андрушко. – К. : А.С.К., 2000. – 654 с.
10. Андрушко П. П. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (спеціальний випуск) / П. П. Андрушко. – Київ : Юрінком, 1994. – 942 с.
11. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення / П. П. Андрушко // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 55–62.
12. Андрушко П. П. Проблеми відповідальності за умисну несвоєчасну сплату податків, зборів, інших обов'язкових платежів / П. П. Андрушко // Держава і право : зб. наук. пр. – Вип. 11. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 418–423.

13. Андрушко П. П. Яким інтересам має надаватись правозастосовними органами пріоритет при вирішенні питання про відповідальність за несплату податкових зобов'язань: фіскальним держави чи платника податків (коментар до постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15) / П. П. Андрушко // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2005. – № 1. – С. 36–56.
14. Антонов А. Д. Теоретические основы криминализации / А. Д. Антонов // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2002. – № 2. – С. 80–113.
15. Бажанов М. И. Наказание в проекте УК Украины / М. И. Бажанов // Проблеми законності : Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Х., 1999. – Вип. 38. – С. 167–179.
16. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
17. Белогриц-Котляревский Л. С. Учебник Русского уголовного права. Общая и Особенные части / Л. С. Белогриц-Котляревский. – Киев; Петербург; Харьков : Южно-Русское книгоиздательство Ф. А. Йогансона, 1903. – 618 с.
18. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Берзін Павло Сергійович. – К., 2004. – 22 с.
19. Большой толковый словарь русского языка / Составитель и главный редактор С. А. Кузнецов. – СПб. : «Норинт», 2000. – 1536 с.
20. Борисов В. И. Уголовная ответственность за нарушение правил охраны труда. Учебное пособие. – К. : Издательство УМК ВО при Минвузе УССР, 1990. – 60 с.
21. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение / Я. М. Брайнин. – М. : Юридическая литература, 1967. – 240 с.
22. Брич Л. П. Кваліфікація ухилення від сплати обов'язкових внесків державі / Л. П. Брич. – Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, 1998. – 76 с.
23. Брич Л. П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні : монографія / Л. П. Брич, В. О. Навроцький. – К. : Атіка, 2000. – 288 с.
24. Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф. Г. Бурчак. – К. : Вища школа, 1986. – 208 с.

25. Бутенко В. Д. Відповідальність за порушення законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / В. Д. Бутенко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 3 (Ч. 1). – С. 31–34.

26. Бушуев Г. В. Способ совершения преступления и его влияние на общественную опасность содеянного : лекция / Г. В. Бушуев. – Омск : Высшая школа милиции МВД СССР. – 1988. – 24 с.

27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

28. Вересов В. Н. Уголовная ответственность за уклонение от уплаты налогов, сборов, других обязательных платежей (на материалах Автономной Республики Крым) : дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Вересов Владимир Николаевич. – Одесса–Симферополь, 1999. – 201 с.

29. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» : висновок від 05 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41271.

30. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Податкового кодексу України : висновок від 30 вересня 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38590.

31. Волинець Р. А. Особливості безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого статтею 210 Кримінального кодексу України / Р. А. Волинець // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 20–21 травня 2011 р.) / [Редкол. Г.Є. Болдарь, А.О. Данилевський, О.О. Дудоров та ін.]. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 107–114.

32. Волков Б. С. Проблема воли и уголовная ответственность / Б. С. Волков. – Казань : Издательство Казанского университета, 1965. – 136 с.

33. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / С. Б. Гавриш. – К. : Видавництво інституту законодавства Верховної Ради України, 2002. – 636 с.
34. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С. Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994. – 640 с.
35. Галиакбаров Р. Р. Групповое преступление. Постоянные и переменные признаки / Р. Р. Галиакбаров. – Свердловск : Издательство Свердловского юридического института, 1973. – 140 с.
36. Ганова Г. О. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, вчинене групою осіб за попередньою змовою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. О. Ганова. – К., 2012. – 19 с.
37. Гега П. Т. Правовий режим оподаткування в Україні / П. Т. Гега. – К. : Юрінком, 1997. – 144 с.
38. Гега П. Т. Правові основи податкової системи: правопорушення, проблеми, рішення / П. Т. Гега. – К., 1996. – 166 с.
39. Гладких С. Н. Вопросы эффективности расследования преступлений в сфере налогообложения / С. Н. Гладких // Адвокат. – 2004. – № 12. – С. 67–70.
40. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений / В. К. Глистин. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1979. – 127 с.
41. Голіна В. В. Судимість : монографія / В. В. Голіна. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 384 с.
42. Гончарук В. Я. Правове регулювання виробництва і обігу спиртних напоїв у Російській імперії в кінці XVIII – на початку ХХ ст. : монографія / В. Я. Гончарук. – Х. : Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. – 234 с.
43. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Р. Ю. Гревцова. – К., 2003. – 23 с.
44. Гревцова Р. Ю. Кримінальна відповідальність за податкові злочини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Р. Ю. Гревцова. – К., 2003. – 224 с.
45. Григорьев В. Предмет налоговых преступлений / В. Григорьев // Уголовное право. – 2004. – № 1. – С. 18–19.

46. Гузир В. П. Дискусійні питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності / В. П. Гузир // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25–26 жовтня 2001 р.). – К.-Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 203–205.
47. Гузун В. Понятие группы лиц при совершении преступления / В. Гузук // Социалистическая законность. – 1975. – № 4. – С. 65–66.
48. Гуменюк І. Страхові внески та єдиний соціальний внесок: соціально-правові аспекти порівняння / І. Гуменюк // Юридичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 64–68.
49. Гутник А. Е. Предупреждение налоговой милицией уклонений от уплаты налогов / А. Е. Гутник. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
50. Гуторова Н. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи / Н. Гуторова, О. Шаповалова // Право України. – 2010. – № 9. – С. 56–65.
51. Гуторова Н. А. Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием / Н. А. Гуторова. – Х. : Одиссей, 2003. – 256 с.
52. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона податкових відносин / Н. О. Гуторова // Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні : Матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 24–25 травня 2005 р.) / Відп. за випуск: Ю. М. Грошевий, М. І. Панов. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2005. – С. 534–535.
53. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України / Н. О. Гуторова. – Харків : Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2001. – 384 с.
54. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 2002. – 459 с.
55. Дагель П. С. Условия установления уголовной наказуемости / П. С. Дагель // Правоведение. – 1975. – № 4. – С. 67–74.
56. Дагель П. С. Установление субъективной стороны преступления / П. С. Дагель, Р. В. Михеев. – Владивосток : изд-во ДВГУ, 1972. – 36 с.
57. Дацюк Л. Оманливе благополуччя / Л. Дацюк // Урядовий кур'єр. – 4 травня 2012 р. – № 79.

58. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С. И. Дементьев. – Ростов : Издательство Ростовского университета, 1986. – 157 с.
59. Денисова Т. А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
60. Дробот Ю. В. Рецидив как квалифицирующий признак состава преступления. Вопросы практика к законодателю / Ю. В. Дробот // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 38–50.
61. Дубовицкий Р. В. Уголовная ответственность за уклонение от уплаты налогов с организаций : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Р. В. Дубовицкий. – М., 2004. – 29 с.
62. Дудоров О. Відповідальність за посадові злочини у сфері оподаткування: питання кваліфікації та вдосконалення законодавства / О. Дудоров // Предпринимательство, хозяйство, право. – № 12. – 1999. – С. 19–23; № 1. – 2000. – С. 23.
63. Дудоров О. Особливості відповідальності посадових осіб підприємств за кримінально-карні порушення податкового законодавства / О. Дудоров // Предпринимательство, хозяйство, право. – 1999. – № 4. – С. 11–14.
64. Дудоров О. Перша монографія про кваліфікацію податкових злочинів / О. Дудоров // Підприємництво, господарство, право. - 2001. - № 1. – С. 87–80.
65. Дудоров О. Специфіка юридичної помилки при вчиненні злочинів із змішаною протиправністю / О. Дудоров // Право України. – 2011. – № 9. – С. 82–91.
66. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / О. О. Дудоров. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
67. Дудоров О. О. Встановлення суб'єктивних ознак ухилення від сплати податків у правозастосовній практиці / О. О. Дудоров // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1998. – № 7. – С. 19–27.
68. Дудоров О. О. Злочини у сфері підприємництва / О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2001. – 608 с.
69. Дудоров О. О. Кримінальний кодекс України 1927 року про відповідальність за злочини, пов'язані з оподаткуванням / О. О. Дудоров // Право України. – 1999. – № 4. – С. 116–120.

70. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Дудоров Олександр Олександрович. – Луганськ, 2007. – 528 с.
71. Дудоров О. О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти : монографія / О. О. Дудоров. – К. : Істина, 2006. – 648 с.
72. Дурманов Н. Д. Понятие преступления. – М.: Изд-во АН СССР, 1948. – 311 с.
73. Дуюнов В. К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика / В. К. Дуюнов. – М. : Научная книга, 2003. – 520 с.
74. Елеонский В. А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел : учебное пособие / В. А. Елеонский. – Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1984. – 108 с.
75. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В. П. Емельянов. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 291 с.
76. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка : толково-словообразовательный / Под. ред. Т. Ф. Ефремовой. – М. : Русский язык, 2000. – 1233 с.
77. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – 211 с.
78. Жвалюк В. Р. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: організаційно-правові засади діяльності : монографія / В. Р. Жвалюк. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
79. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Житний Олександр Олександрович. – Х., 2003. – 211 с.
80. Загородников Н. И. Объект преступления: от идеологии содержания к естественному понятию / Н. И. Загородников // Проблемы уголовной политики и уголовного права. – М., 1994. – С. 5–22.
81. Загородников Н. И. Советское уголовное право. Общая и Особенная части / Н. И. Загородников. – М. : Юридическая литература, 1975. – 568 с.
82. Закон і бізнес. – 26 лютого – 4 березня 2011 р. – № 9.

83. Зелинский А. Ф. Криминология : курс лекций / А. Ф. Зелинский. – Х. : Прапор, 1996. – 260 с.
84. Зелінський А. Ф. Корислива злочинна діяльність / А. Ф. Зелінський, М. Й. Коржанський. – К. : Генеза, 1998. – 160 с.
85. Злобин Г. А. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г. А. Злобин, С. Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права. – М., 1978. – С. 102–112.
86. Золотарьов А. І. Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Золотарьов Анатолій Іванович. – Х., 2007. – 222 с.
87. Иванов Н. Г. Понятия и формы соучастия в советском уголовном праве / Н. Г. Иванов. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1991. – 128 с.
88. Йоффе М. А. Розслідування кримінальних справ про ухилення від сплати податків : [методичні рекомендації] / М. А. Йоффе. – Львів : ЛДУ., 1996. – 47 с.
89. Калмыков П. Д. Учебник уголовного права. Часть общая / П. Д. Калмыков – СПб., 1866. – 728 с.
90. Каменський Д. Несплата податків із доходів найманих працівників як злочин за федеральним законодавством США / Д. Каменський // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 3. – С. 109–112.
91. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. – М. : Юридическая литература, 1973. – 228 с.
92. Карчевский Н. В. Совершение преступления группой лиц по предварительному сговору с позиции нового Уголовного кодекса Украины / Н. В. Карчевский, Я. Г. Лизогуб // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України імені 10-річчя незалежності України. – Луганськ. – 2001. – № 4 – С. 49–52.
93. Келина С. Г. Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев – М. : Наука, 1988. – 176 с.
94. Кириленко О. І. Особливості кваліфікації ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів / О. І. Кириленко, М. В. Ткаченко. – Херсон, 1998 – 156 с.
95. Киричко В. М. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : науково-практичний коментар / В. М. Киричко, О. І. Перепелиця ; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2010. – 784 с.

96. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства. Часть общая / А. Ф. Кистяковский. – Киев, 1891. – 1230 с.

97. Козаченко И. Я. Преступления с квалифицированными составами и их уголовно-правовая оценка / И. Я. Козаченко, Т. А. Костарева, Л. Л. Кругликов. – Екатеринбург : Изд-во Уральской государственной юридической академии, 1994 – 60 с.

98. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции : проблемы построения, классификации и измерения / А. П. Козлов. – Красноярск. : Издательство Красноярского университета, 1989. – 176 с.

99. Коновалов В. Что такое организованная преступная группа / В. Коновалов // Законность. – 1993. – № 8. – С. 26.

100. Коржанский Н. Й. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. Й. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – 248 с.

101. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / М. Й. Коржанський – [вид. 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.

102. Коржанський М. Й. Санкції у кримінальному законі України / М. Й. Коржанський, Р. В. Щупаківський // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2004. – № 1 (14). – С. 259–265.

103. Коржанський М.Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія / М.Й. Коржанський. – Дніпропетровськ : Юридична академія Міністерства внутрішніх справ України; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.

104. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина Загальна : курс лекцій / М.Й. Коржанський. – К. : Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. – 336 с.

105. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика : проблема криминализации и пенализации / А. И. Коробеев. – Владивосток : Издательство Дальневосточного университета, 1987. – 267 с.

106. Котов Д. П. Мотивы преступлений и их доказывание. Вопросы теории и практики / Д. П. Котов. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1975. – 152 с.

107. Кошевський В. С. Відмежування ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування від суміжних складів злочинів / В. С. Кошевський // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 12. – С. 159–161.

108. Кошевський В. С. Вік з якого може наставати кримінальна відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Правовий захист людини та громадянина в Україні : збірник наукових праць всеукраїнської науково-теоретичної конференції (24 листопада 2011 р.). – К. : НАВС, 2011. – С. 60–62.

109. Кошевський В. С. Генезис законодавства України про кримінальну відповідальність за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Митна справа. – 2010. – № 5. – Ч. 2. – С. 48–53.

110. Кошевський В. С. Державне соціальне страхування як об'єкт злочину в структурі закону про кримінальну відповідальність України / В. С. Кошевський // Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи: збірник наукових праць Всеукраїнської наукової конференції (16 липня 2010 р.). – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2011. – Т. 2. – С. 74–75.

111. Кошевський В. С. Деякі питання щодо визнання юридичної особи суб'єктом злочину / В. С. Кошевський // Актуальні питання реалізації чинних національних та міжнародних нормативно-правових актів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 березня 2012 р.). – Одеса : Причорноморська фундація права, 2012. – Ч. 3. – С. 70–71.

112. Кошевський В. С. Деякі проблемні питання звільнення від кримінальної відповідальності при ухиленні від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Верховенство права та права людини : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції (11–12 серпня 2010 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», – 2010. – С. 93–94.

113. Кошевський В. С. Кваліфікація рецидиву ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Міліція України. – 2012. – № 1-2. – С. 26–27.

114. Кошевський В. С. Кримінально-правова охорона системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за законодавством України та Німеччини / В. С. Кошевський // Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 жовтня 2010 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 2. – С. 90–91.

115. Кошевський В. С. Кримінально-правова характеристика ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Кошевський Віталій Станіславович. – К., 2013. – 249 с.

116. Кошевський В. С. Співвідношення предмету суспільних відносин в сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та предмету злочину передбаченого ст. 212-1 Кримінального кодексу України / В. С. Кошевський // Актуальні проблеми кримінального права : збірник наукових праць 2-ї міжвузівської науково-теоретичної конференції (16 листопада 2011 р.). – К. : НАВС, 2011. – С. 88–89.

117. Кошевський В. С. Суб'єкт ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2012. – № 1. – С. 208–216.

118. Кошевський В. С. Суб'єктивна сторона ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / В. С. Кошевський // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 1. – С. 1–8.

119. Кошевський В. С. Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування за законодавством про кримінальну відповідальність України та деяких зарубіжних країн / В. С. Кошевський // Митна справа. – 2012. – № 1. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 64–71.

120. Кримінальна справа № 1-111/2007 р. / Архів Лохвицького районного суду Полтавської області за 2007 р.

121. Кримінальна справа № 1-1121/ 1722/2012 р. / Архів Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області за 2012 р.

122. Кримінальна справа № 1-123/2010 р. / Архів Чечельницького районного суду Вінницької області за 2010 р.

123. Кримінальна справа № 1-1329/627/2012 р. / Архів Яворівського районного суду Львівської області за 2012 р.

124. Кримінальна справа № 1-14/2011 р. / Архів Козятинського міськрайонного суду Вінницької області за 2011 р.

125. Кримінальна справа № 1-161/2010 р. / Архів Тиврівського районного суду Вінницької області за 2010 р.

126. Кримінальна справа № 1-170/2007 р. / Архів Лубенського міськрайонного суду Полтавської області за 2007 р.
127. Кримінальна справа № 1-2607/ 3765/2012 р. / Архів Подільського районного суду м. Києва за 2012 р.
128. Кримінальна справа № 1-3/2011 р. / Архів Монастириського районного суду Тернопільської області за 2011 р.
129. Кримінальна справа № 1-314/2011 р. / Архів Козятинського міськрайонного суду Вінницької області за 2011 р.
130. Кримінальна справа № 1-34/2011 р. / Архів Теревовлянського районного суду Тернопільської області за 2011 р.
131. Кримінальна справа № 1-537/2009 р. / Архів Соснівського районного суду м. Черкаси за 2009 р.
132. Кримінальна справа № 1-597/2011 р. / Архів Голосіївського районного суду м. Києва за 2011 р.
133. Кримінальна справа № 1-6/2010 р. / Архів Волочиського районного суду Хмельницької області за 2010 р.
134. Кримінальна справа № 1-65/2011 р. / Архів Миргородського міськрайонного суду Полтавської області за 2011 р.
135. Кримінальна справа № 1-84/2009 р. / Архів Кам'янського районного суду Черкаської області за 2009 р.
136. Кримінальна справа № 1-939/2010 р. / Архів Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області за 2010 р.
137. Кримінальна справа № 1-П-3/2010 р. / Архів Олевського районного суду Житомирської області за 2010 р.
138. Кримінальна справа № 1-П-412/2011 р. / Архів Кіровського районного суду м. Кіровограда за 2011 р.
139. Кримінальна справа № 1-П-5/2008 р. / Архів Нововолинського міського суду Волинської області за 2008 р.
140. Кримінальна справа № 1-П-5/2009 р. / Архів Галицького районного суду м. Львова за 2009 р.
141. Кримінальна справа № 1-П-6/2011 р. / Архів Подільського районного суду міста Києва за 2011 р.

142. Кримінальна справа № 1-П-9/2011 р. / Архів Вінницького районного суду Вінницької області за 2011 р.

143. Кримінальна справа № 209/1827/2012 р. / Архів Козятинського районного суду Вінницької області за 2012 р.

144. Кримінальна справа № 4-961/2008 р. / Архів Печерського районного суду м. Києва за 2008 р.

145. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / [А. С. Беніцький, В. П. Бодаєвський, Г. Є. Болдарь та ін.] ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 1. – Луганськ : Видавництво «Елтон–2», 2012. – 780 с.

146. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / [А. С. Беніцький, В. П. Бодаєвський, Г. Є. Болдарь та ін.] ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – [2-ге вид.]. – К. : «ВД «Дакор», 2013. – 786 с.

147. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна. Курс лекцій / М.Й. Коржанський. – К. : Атіка, 2001. – 432 с.

148. Кримінальне право України. (Особлива частина) : підручник / [А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Харків : Видавництво ХНУВС, 2011. – 572 с.

149. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [3-є вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

150. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В.І. Антипов, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К. : Атіка, 2008. – 376 с.

151. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / [Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Бенківський та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.

152. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-є вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 624 с.

153. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид., переробл. і допов.]. – К. : Право, 2010. – 608 с.

154. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / [А. С. Беніцький, В. О. Гацелюк, М. К. Гнетнев та ін.] ; за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.

155. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [3-є вид., переробл. і допов.]. – Х. : «Одіссей», 2007. – 1184 с.

156. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Василевский. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 300 с.

157. Круглый стол «Уголовная ответственность за налоговые преступления» // Ваш налоговый адвокат. – 2003. – № 3. – С. 74–104.

158. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1960. – 240 с.

159. Кудрявцев В. Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение / В. Н. Кудрявцев // Советское государство и право. – 1957. – № 8. – С. 60–69.

160. Кураш Я. М. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (аналіз складу злочину) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Я. М. Кураш. – Х., 1998. – 18 с.

161. Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. – М. : Юридическая литература, 1975. – С. 77–95.

162. Курс советского уголовного права. Часть Общая : в 2 т. / [Н. А. Беляев, Н. П. Грабовская, С. А. Домахин и др.] ; под ред. проф. Н. А. Беляева, М. Д. Шаргородского. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1968. – Т. 1. – 647 с.

163. Курс уголовного права. Общая часть : учебник для юридических вузов : в 2 т. / [Г. Н. Борзенков, В. С. Комиссаров, Н. Е. Крылова и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М. : Издательство «ЗЕРЦАЛО», 1999. – Т. 1: «Учение о преступлении». – 592 с.

164. Курс уголовного права. Общая часть : учебник для юридических вузов : в 2 т. / [М. Н. Голоднюк, В. И. Зубкова, Н. Е. Крылова и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой,

И. М. Тяжковой. – М. : Издательство «ЗЕРЦАЛО», 1999. – Т. 2: «Учение о наказании». – 400 с.

165. Кучеров И. И. Налоги и криминал. Историко-правовой анализ / И. И. Кучеров. – М. : Первая Образцовая типография, 2000. – 349 с.

166. Лекшас Ион. Вина как субъективная сторона преступного деяния / Ион Лекшас ; [пер. с нем. С. Л. Либерман]. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1958. – 87 с.

167. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : Издательство НОРМА, 2000. – 400 с.

168. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М. : Издательство НОРМА, 1998. – 296 с.

169. Лисенко В. В. Возбуждение уголовного дела об уклонении от уплаты налогов / В. В. Лисенко, П. В. Мельник. – К. : Правові джерела, 1999. – 254 с.

170. Лист Державної судової адміністрації України № 15-6183/13 від 26 вересня 2013 р.

171. Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика / О. Литвак. – К. : Україна, 1997. – 167 с.

172. Лопашенко Н. А. Преступления в сфере экономической деятельности (Комментарий к главе 22 УК РФ) / Н. А. Лопашенко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – 384 с.

173. Макаров Д. Г. Проблемы и пути криминализации явлений, связанных с уклонением от уплаты налогов // Юридический мир. – 2002. – № 2. – С. 22–31.

174. Макаров Д. Г. Теневая экономика и уголовный закон / Д. Г. Макаров. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 216 с.

175. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Маслак Наталія Володимирівна. – Х., 2005. – 219 с.

176. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / П. С. Матишевський. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.

177. Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия / А. Ф. Мицкевич. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 329 с.

178. Мілевський О. П. Початковий етап досудового провадження у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 [Електронний ресурс] / О. П. Мілевський ; Акад. упр. М-ва внутр. справ. – К., 2010. – 19 с.

179. Міщук М. С. Кримінальна відповідальність за ухилення від подання декларації про доходи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. С. Міщук. – Х., 1993. – 21 с.

180. Мойсик Р. В. Відповідальність за ухилення від сплати податків: законодавство, практика застосування і напрямки вдосконалення / Р. В. Мойсик, П. П. Андрушко // Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1997). – К. : Юрінформ Інтер, 1998 – С. 65–66.

181. Молодик В. В. Кримінологічні та кримінально-правові аспекти відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Молодик. – Х., 1999. – 18 с.

182. Молодык В. В. Криминологические и уголовно-правовые аспекты ответственности за уклонение от уплаты налогов, сборов и других обязательных платежей : дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Молодык Владимир Викторович. – Х., 1999. – 190 с.

183. Музика А. А. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія / А. А. Музика, О. П. Горох. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – 256 с.

184. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лашук – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 192 с.

185. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. - К.: Знання, 2000. – 771 с.

186. Навроцький В. О. Господарські злочини. Лекції для студентів юридичного факультету / В. О. Навроцький. – Львів : Юридичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, 1997. – 60 с.

187. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Ф. Бантишев та ін.] ; за заг ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-ге вид. переробл. та допов.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

188. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін.] ; за ред. С. С. Яценка. – [4-те вид. переробл. та допов.]. – К. : А.С.К., 2006. – 848.

189. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С. С. Яценка. – К. : А.С.К., 2002. – 1088 с.

190. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [7-ме вид., переробл. і допов.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

191. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. і допов.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

192. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть : курс лекций / А. В. Наумов. – [2-е изд. перераб. и дополн.]. – М. : Издательство БЕК, 2000. – 590 с.

193. Непомнящая Т. В. Назначение уголовного наказания: теория, практика. перспективі / Т. В. Непомнящая. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 781 с.

194. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1960. – 232 с.

195. Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України : науково-практичний посібник / Г. В. Новицький. – К. : Вища школа, 2001. – 95 с.

196. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю Шведова ; Российская академия наук. Институт русского языка имени В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополн. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

197. Омеляненко М. І. Кримінально-правова охорона порядку поведження з майном, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації : дис. ... канд. юрид. наук : «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Омеляненко Маріуца Іванівна. – Запоріжжя, 2011. – 232 с.

198. Орлов В. С. Виды и формы соучастия в преступлениях несовершеннолетних / В. С. Орлов // Вестник Московского государственного университета. – 1967. – № 1. – С. 40–43.

199. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций : аксиологический аспект / П. П. Осипов. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1976. – 135 с.

200. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация / [В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.] ; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.

201. Останін В. О. Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Останін Валерій Олексійович. – К., 2004. – 212 с.

202. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Х. : Вища школа, 1982. – 162 с.

203. Пасенюк О. М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України / О. М. Пасенюк // Новий Кримінальний кодекс України. Питання застосування і вивчення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25–26 жовтня 2001 р.). – К.–Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 17–23.

204. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за преступления в сфере финансовой деятельности и обращения ценных бумаг. Комментарий к действующему законодательству. – Х. : Одиссей, 1998. – 128 с.

205. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности и связанные с проявлением недобросовестной конкуренции и монополизма. Комментарий к действующему законодательству / А. И. Перепелица. – Х. : РИП «Оригинал», 1997. – 136 с.

206. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Пивоваров. – Х., 2003. – 20 с.

207. Пивоварова А. А. Эффективность санкции уголовно-правовой нормы / А. А. Пивоварова // Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью : сборник научных трудов, Саратов, Саратовский Центр по

исследованию проблем организованной преступности и коррупции : Сателлит, 2008. – С. 126–128.

208. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права : книга 1 / А. А. Пинаев. – Х. : Юридический Харьков, 2001. – 289 с.

209. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая / А. А. Пионтковский. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1924. – 572 с.

210. Пионтковский А. А. Учение о преступлении / А. А. Пионтковский. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1961. – 667 с.

211. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України / Є. О. Письменський. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. – 199 с.

212. Плохова В. И. Системное толкование норм Особенной части уголовного права : учебное пособие / В. И. Плохова. – М. : Юрлитинформ, 2011. – 320 с.

213. Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права / С. В. Познышев. – М. : Издание А. А. Карцева, 1912. – 665 с.

214. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : науковий нарис / Ю.А. Пономаренко ; [наук. ред. Ю.В. Баулін]. – Х. : Право, 2012. – 80 с.

215. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску» : порівняльна таблиця до другого читання від 07 липня 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37981.

216. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску» : порівняльна таблиця від 25 травня 2010 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37981.

217. Порядок взаємного обміну інформацією з реєстрів Державної реєстраційної служби України та Пенсійного фонду України : затверджено наказом Міністерства юстиції України від 30 листопада 2012 р. № 1776/5 та постановою правління Пенсійного фонду України від 30 листопада 2012 р. № 23-3 [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2044-12>.

218. Порядок взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затверджено постановою правління Пенсійного фонду України від 27 вересня 2010 р. № 21-6 [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0995-10/print1329885685139160>.

219. Порядок визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання : затверджено постановою КМУ від 13 вересня 2000 р. № 1423 [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1423-2000-%D0%BF>.

220. Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность / В. В. Похмелкин. – Красноярск : Издательство Красноярского университета, 1990. – 176 с.

221. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=16890.

222. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності)» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=41271.

223. Пришва Н. Ю. Правові проблеми регулювання обов'язкових платежів / Н. Ю. Пришва. – К. : Екс Об, 2003. – 280 с.

224. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 26 січня 1993 р. № 2936-12 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2936-12>.

225. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 08 жовтня 2004 р. № 15 [Електронний ресурс] / Верховний

Суд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-04>.

226. Про порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Правління Пенсійного фонду України від 08 жовтня 2010 р. № 22-2 [Електронний ресурс] / Пенсійний фонд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1014-10/print1355033933561147>.

227. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 [Електронний ресурс] / Верховний Суд України // Інформаційний сервер Верховного Суду України. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/E6CF63D360AE10EEC2257101004E7995?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=E6CF63D360AE10EEC2257101004E7995&Count=500&>.

228. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» : проект закону від 29 грудня 2003 р. зареєстрований за № 4584 від 31 грудня 2003 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=16890.

229. Проект Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : проект закону від 17 квітня 2002 р. зареєстрований 14 травня 2002 р. за № 0993 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/zakon/PR1/4skl/1/0900/0993.htm>.

230. Проект Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску» : проект закону від 25 травня 2010 р. зареєстрований 15 червня 2010 р. за № 6525 від [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37981.

231. Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації механізму застосування статей 212 та 212-1 Кримінального кодексу України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov>.

ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47759.

232. Проценко В. П. Построение уголовно-правовых санкций при повторности преступлений : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В. П. Проценко. – М., 1989. – 20 с.

233. Рарог А. И. Общая теория вины в уголовном праве : учебное пособие / А. И. Рарог. – М. : ВЮЗИ, 1980. – 91 с.

234. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) : Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп/99 [Електронний ресурс] / Конституційний Суд України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99>.

235. Рыжкова И.Д. К вопросу об уголовной ответственности за неуплату страховых взносов / И.Д. Рыжкова // Преступность, уголовная политика, уголовный закон : сборник научных трудов / под. ред. Н.А. Лопашенко ; Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции. – Саратов : Издательство ФГБОУ ВПО «Саратовская государственная юридическая академия», 2013. – С. 389–392.

236. Саркисов Г. С. Мотив и цель преступления / Г. С. Саркисов // Советское государство и право. – 1979. – № 3. – С. 78–83.

237. Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право. Часть общая : пособие к лекциям / Н. Д. Сергиевский. – СПб., 1908. – 385 с.

238. Синчук С. До питання про поняття та правову природу соціального страхового внеску / С. Синчук // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – Вип. 43. – С. 231–236.

239. Смаглюк О. Шахрайство, вчинене організованою групою / О. Смаглюк // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – Спец. вип. № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/359.pdf>.

240. Смирнова А. В. Кримінально-правова кваліфікація співучасті в ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Смирнова – К., 2012 – 250 с.

241. Собко Г. М. Конфіскація за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. М. Собко. – К., 2008. – 20 с.

242. Советское уголовное право. Общая часть / [Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский, В. С. Прохоров и др.] ; под. ред. Н. А. Беляева, М. И. Ковалева. – М. : Юридическая литература, 1977. – 544 с.

243. Советское уголовное право. Общая часть : учебник / [Г. А. Кригер, А. В. Наумов, Ю. М. Ткачевский и др.] ; под ред. Г. А. Кригера, Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Издательство Московского университета, 1988. – 368 с.

244. Советское уголовное право. Часть общая / [М. А. Гельфер, П. И. Гришаев, Б. В. Здравомыслов и др.] ; под ред. М. А. Гельфера, П. И. Гришаева, Б. В. Здравомыслова. – М. : Юридическая литература, 1972. – 584 с.

245. Спасович В. Д. Учебник уголовного права/ В. Д. Спасович. – СПб. : Типография Иосафата Огризко, 1863. – Т 1. – 340 с.

246. Степаненко Д. Ю. Генеза кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування / Д. Ю. Степаненко // Протидія злочинності: теорія і практика : матеріали IV міжвузівської науково-практичної конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (Київ – Луганськ, 19 жовтня 2012 р.). – Київ – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – С. 133–147.

247. Степаненко Д. Ю. Звільнення від кримінальної відповідальності за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування на підставі ч. 4 ст. 212-1 КК України / Д. Ю. Степаненко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 2. – С. 130–136.

248. Степаненко Д. Ю. Зміст діяння у складі злочину, передбаченого ст. 212-1 Кримінального кодексу України / Д. Ю. Степаненко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 441–448.

249. Степаненко Д. Ю. Зміст інтелектуальної ознаки умислу у складі злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України [Електронний ресурс] / Д. Ю. Степаненко // Від громадянського суспільства – до правової держави : матеріали VII міжнародної наукової

конференції студентів та молодих вчених (Харків, 27 квітня 2012 р.). – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – С. 471–475. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/5726/2/Mignarodna%20konferencia%2027.04.2012.pdf>.

250. Степаненко Д. Ю. Кримінально-правова характеристика санкцій ст. 212-1 КК України / Д. Ю. Степаненко // Наука і правоохорона. – 2013. – № 1. – С. 183–189.

251. Степаненко Д. Ю. Кримінально-правовий компроміс у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування: шляхи вдосконалення законодавчої конструкції / Д. Ю. Степаненко // Вісник Запорізького національного університету. – Юридичні науки. – 2013. – № 1. – С. 187–194.

252. Степаненко Д. Ю. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України / Д. Ю. Степаненко // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 29 березня 2012 р.). – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2012. – С. 55–57.

253. Степаненко Д. Ю. Особливості кваліфікації ухилення від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування / Д. Ю. Степаненко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 1. – С. 299–307.

254. Степаненко Д. Ю. Покарання за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та його застосування / Д. Ю. Степаненко // Право і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 39–47.

255. Степаненко Д. Ю. Способи ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування / Д. Ю. Степаненко // Митна справа. – 2013. – № 2 (86). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 62–67.

256. Степаненко Д. Ю. Уголовно-правовая охрана налоговой системы Российской Федерации и Украины / Д. Ю. Степаненко // Вестник Омской юридической академии. – 2013. – № 4. – С. 130–132.

257. Степаненко Д. Ю. Щодо суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України / Д. Ю. Степаненко // Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 12 травня 2012 р.). – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 276–280.

258. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права: проблемы Общей части / Н. А. Стручков. – М. : Юридическая литература, 1984. – 240 с.

259. Сухов Ю. М. Суб'єктивна сторона ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів / Ю. М. Сухов // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 12. – С. 25–30.

260. Сухов Ю. М. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: проблеми відмежування від суміжних злочинів та кваліфікації за сукупністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Юрій Миколайович Сухов. – К., 2000. – 16 с.

261. Таблица поправок до проекту Закона України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=16890.

262. Таганцев Н. С. Курс русского уголовного права. Часть общая / Н. С. Таганцев. – СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1874. – Кн. 1 : «Учение о преступлении». – 292 с.

263. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Таций. – Х. : Издательство при ХГУ издательского объединения «Вища школа», 1988. – 196 с.

264. Тельнов П. Ф. Кто отвечает за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юридическая литература, 1981. – 96 с.

265. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юридическая литература, 1974. – 208 с.

266. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления. - Ростов: Изд-во Ростовского университета, 1977. – 216 с.

267. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Ткаченко. – К., 2013. – 236 с.

268. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб: проблеми визначення специфічних ознак / В. В. Ткаченко // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму (Львів, 23–24 вересня 2011 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 407–410.

269. Ткаченко В. И. Равенство уголовной ответственности / В. И. Ткаченко // Советское государство и право. – 1991. – № 12. – С. 86–89.

270. Топчій В. В. Кримінально-правова характеристика невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК України) : монографія / В. В. Топчій. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 256 с.

271. Трайнин А. Н. Должностные и хозяйственные преступления / А. Н. Трайнин. – М. : Юриздат, 1938. – 197 с.

272. Тростюк З. А. Врахування правил законодавчої техніки при внесенні змін та доповнень у Кримінальний кодекс України / З. А. Тростюк // Правова політика Української держави: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Том 2 / 19-20 лютого 2010 року. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – С. 169–175.

273. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления / В. М. Трубников // Право і безпека. – 2002. – № 1. – С. 81–87.

274. Трубников В. М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій / В. М. Трубников // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2009. – № 841. – С. 14–18.

275. Тупанчески Н. Р. Уклонение от уплаты налогов в сравнительном праве / Н. Р. Тупанчески ; под ред. проф. В. С. Комиссарова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 246 с.

276. Уголовное право России. Общая часть : учебник / Отв. ред. Б. В. Здравомыслов. – М. : Юристъ, 1996. – 410 с.

277. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть : учебник / [Ю. В. Грачева, Л. Д. Ермакова, Г. А. Ермаков и др.] ; под ред. докторов юрид. наук, проф. Л. В. Иногамой-Хегай, А. И. Рарога, А. И. Чучаева. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ», 2008. – 552 с.

278. Уголовное право Украины. Особенная часть : учебник / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2009. – 544 с.

279. Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова. – М. : Зерцало, 1998. – 218 с.

280. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. И. Антипов и др.] ; отв. ред. С. С. Яценко. – [3-е изд.]. – К. : А.С.К., 2003. – 1088 с.

281. Ужва Л. О. Кримінально-правова охорона економічної системи України і деяких країн зарубіжжя (порівняльне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. О. Ужва. – Одеса, 2004. – 203 с.

282. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / За ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 712 с.

283. Усатий Г. О. Ефективність кримінально-правової протидії податковій злочинності у сфері електронної торгівлі / Г. О. Усатий // Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України: Тези доп. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 травня 2007 р.) / Ред. кол.: Є. М. Моїсеєв, О. М. Джужа, О. М. Костенко та ін. – К. : Київський нац. ун-т. внутр. справ, 2007. – С. 175–176.

284. Утевский Б. С. Вина в советском уголовном праве / Б. С. Утевский. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1950. – 316 с.

285. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : монографія / Є. В. Фесенко. – К. : Атіка, 2004. – 280 с.

286. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину з погляд реалій / Є. В. Фесенко // Юридичний вісник України. – № 33 (14-20 серпня 1997 р.). – 1997. – С. 3.

287. Фефелов П. А. Критерии установления уголовной наказуемости деяний / П. А. Фефелов // Советское государство и право. – 1970. – № 11. – С. 101–103.

288. Филановский И. Г. Социально-психологическое отношение субъекта к преступлению / И. Г. Филановский. – Л. : Издательство ЛГУ, 1970. – 176 с.

289. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Філей Юрій Володимирович. – Запоріжжя, 2005. – 232 с.

290. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів вищих навчальних закладів / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2004. – 488 с.

291. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сборник трудов Свердловского юридического института. – Свердловск : Издательство Свердловского юридического института, 1969. – Вып. 10. – С. 184–225.

292. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) / О. Г. Фролова. – К. : «АртЕк», 1997. – 208 с.

293. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.

294. Хавронюк М. І. Нові види покарання: чи потрібно їх передбачати у Кримінальному кодексі України? / М. І. Хавронюк // Альманах кримінального права : збірник статей / відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. – 2009. – Вип 1. – С. 401–414.

295. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь / М. І. Хавронюк // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – 2001. – № 1. – С. 101–109.

296. Хряпинский П. В. Деятельное раскаяние как обстоятельство, освобождающее от уголовной ответственности или смягчающее наказание / П. В. Хряпинский // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25–26 жовтня 2001 р.). – Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2002. – С. 76–78.

297. Шаповалова О. А. Штраф як вид покарання за злочини у сфері господарської діяльності / О. А. Шаповалова // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук, праць. Вип. 11. – Х. : Кроссруд, 2006. – С. 44–56.

298. Шапченко С. Зробити краще, щоб не вийшло як завжди / С. Шапченко // Дзеркало тижня. – 22 жовтня 2011 р. – № 38.

299. Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность / М. Д. Шаргородский. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1973. – 160 с.

300. Шеслер А. В. Уголовно-правовые средства борьбы с групповой преступностью / А. В. Шеслер. – Красноярск : СибЮИ МВД России, 1999. – 74 с.

301. Шумна Л. Страхів внески за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням: поняття та їх значення для соціального забезпечення / Л. Шумна // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 64–66.

302. Ярмиш Н. Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4. – С. 53–57.

ДОДАТКИ

Додаток А

Витяг із проекту

ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», зареєстрованого 31 грудня 2003 р. за № 4584¹

«І. Внести до законодавчих актів України такі зміни:

1. У статті 212 Кримінального кодексу України:

назву статті викласти у такій редакції:

«Стаття 212. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

абзац перший частини першої після слів «в систему оподаткування» доповнити словами «страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

абзац перший частини третьої після слів «інших обов'язкових платежів» доповнити словами «страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

частину четверту після слів «(обов'язкові платежі)» доповнити словами «страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

примітку до статті після слів «інших обов'язкових платежів» доповнити словами «страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

---

¹ Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»: проект закону від 29 грудня 2003 р. зареєстрований 31 грудня 2003 р. за № 4584 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=16890.

**Витяг із проекту ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих
актів України у зв'язку з прийняттям Закону України
«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», запропонованого
Комітетом ВРУ у справах пенсіонерів,
ветеранів та інвалідів до другого повторного читання¹**

«І. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) доповнити статтею 212-1 такого змісту:

«Стаття 212-1. Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування

1. Умисне ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів у значних розмірах, -

карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів у великих розмірах, -

караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове

---

¹ Таблиця поправок до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=16890.

державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів в особливо великих розмірах, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частиною першою чи другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану Пенсійному фонду України їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом».

Додаток В

**Витяг із проекту ЗУ «Про збір та облік єдиного соціального внеску»,
зарєєстрованого 15 червня 2010 р. за № 6525¹**

«3) статтю 212-1 Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131) викласти в такій редакції:

«Стаття 212-1. Ухилення від сплати єдиного соціального внеску

1. Умисне ухилення від сплати єдиного соціального внеску, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, -

карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах, -

караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного соціального внеску, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

---

¹ Проект Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску»: проект закону від 25 травня 2010 р. зарєєстрований 15 червня 2010 р. за № 6525 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=37981.

4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний соціальний внесок, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).

Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми єдиного соціального внеску, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми єдиного соціального внеску, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми єдиного соціального внеску, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

**Інформація про редакції ст. 212-1 КК України
та зміни, що вносилися до неї
протягом 2005 – 2012 рр.**

<p align="center">Первинна редакція згідно з ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»» від 17 листопада 2005 р. № 3108-IV</p>	<p align="center">У редакції ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI</p>	<p align="center">Зі змінами, внесеними згідно із ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025- VI</p>
<p>Стаття 212-1. Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування</p>	<p>Стаття 212-1. Ухилення від сплати <i>єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та</i> страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування</p>	<p>Стаття 212-1. Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування</p>
<p>1. Умисне ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів у значних розмірах, -</p>	<p>1. Умисне ухилення від сплати <i>єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи</i> страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження <i>до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, -</i></p>	<p>1. Умисне ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана його сплачувати, якщо таке діяння призвело до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у значних розмірах, -</p>
<p>карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>карається штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>карається штрафом від <i>п'ятисот до тисячі п'ятисот</i> неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років</p>

<p>2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів у великих розмірах, -</p>	<p>2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах, -</p>	<p>2. Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів у великих розмірах, -</p>
<p>караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>караються штрафом від тисячі п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>
<p>3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до Пенсійного фонду України коштів в особливо великих розмірах, -</p>	<p>3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах, -</p>	<p>3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування коштів в особливо великих розмірах, -</p>
<p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.</p>	<p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.</p>	<p>караються штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.</p>
<p>4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частиною першою чи другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану Пенсійному фонду України їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).</p>	<p>4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).</p>	<p>4. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування їх несвоєчасною сплатою (штрафні санкції, пеня).</p>

<p>Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p>	<p>Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми <i>єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування</i> чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми <i>єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування</i>, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми <i>єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування</i> чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p>	<p>Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p>
---	--	--

Додаток Д

**Платники, база нарахування та розміри (ставки)
єдиного внеску на ЗДСС**

Платники	База нарахування	Розмір ставки
СТРАХУВАЛЬНИКИ:		
<p>1. Страхувальники:</p> <p>а) підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, утворені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ і організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;</p> <p>б) фізичні особи - підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців);</p> <p>в) фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);</p> <p>г) дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), утворені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p align="center"><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p align="center">Від 36,76% до 49,7%</p> <p>(відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників цього внеску, з урахуванням видів їх економічної діяльності)¹.</p> <p align="center"><i>Абз. 1 ч 5 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>

¹ Про класи професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, з урахуванням видів їх економічної діяльності, особливості їх визначення, а також відповідні їм розміри розглядуваного внеску йдеться у наступному додатку.

<p>застрахованими особами; д) дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України; е) інвестор (оператор) за угодою про розподіл продукції (у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента), що використовує працю фізичних осіб, найнятих на роботу в Україні на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, чи за цивільно-правовими договорами (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою - підприємцем в Україні, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців).</p> <p><i>Абзаци 2–6, 8 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>		
<p>2. Страхувальники, зазначені вище у пунктах «а» - «е» пункту першого цієї таблиці, які використовують найману працю працівників за цивільно-правовими договорами.</p> <p><i>Абзаци 2–6, 8 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами.</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>34,7%</p> <p><i>Абз. 4 ч. 5 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»</i></p>
<p>3. Страхувальники, зазначені вище у пунктах «а» - «е» пункту першого цієї таблиці, які використовують працю найманих працівників із числа осіб льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації (пілоти, штурмани, бортінженери, бортмеханіки, бортрадисти, льотчики-наглядачі) і бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах.</p> <p><i>Абзаци 2–6, 8 п. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 3 ч. 5 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>45,96%</p> <p><i>Абз. 3 ч. 5 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>

<p>4. Підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу або компенсацію відповідно до законодавства, - для осіб, зазначених у пунктах 9–14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (абз. 7 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), зокрема:</p>		
<p>- військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби), особам рядового і начальницького складу;</p> <p>Абз. 7 п. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7, абз. 1 ч. 6 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума грошового забезпечення</p> <p>Абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7, абз. 1 ч. 6 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>34,7%</p> <p>Абз. 1 ч. 6 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>- підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу або компенсацію відповідно до законодавства, - для осіб, зазначених у пунктах 9–14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»</p> <p>Абз. 7 п. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7, абз. 2 ч. 6 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума грошового забезпечення, оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, та допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; допомоги або компенсації відповідно до законодавства.</p> <p>Абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>33,2%</p> <p>Абз. 2 ч. 6 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>5. Підприємства, установи і організації, в яких працюють інваліди.</p> <p>П. 1 ч. 1 ст. 4, ч. 13 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>8,41%</p> <p>Ч. 13 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>

<p>6. Підприємства та організації громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працюючих, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менш як 25 % суми витрат на оплату праці.</p> <p><i>П. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 2 ч. 14 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>5,5%</p> <p><i>Абз. 2 ч. 14 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>7. Підприємства та організації всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ та УТОС, в яких кількість інвалідів становить не менш як 50 % загальної чисельності працюючих, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить не менш як 25 % суми витрат на оплату праці.</p> <p><i>П. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 1 ч. 14 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>5,3%</p> <p><i>Абз. 1 ч. 14 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>8. Бюджетні організації.</p> <p><i>П. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 2 ч. 5 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>36,3%</p> <p><i>Абз. 2 ч. 5 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>9. Підприємства суднобудівної промисловості (клас 30.11 група 30.1 розділ 30, клас 33.15 група 33.1 розділ 33 КВЕД ДК 009:2010) на період до 1 січня 2023 р.</p> <p><i>П. 1 ч. 1 ст. 4, абз. 8 ч. 5 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>33,2%</p> <p><i>Абз. 8 ч. 5 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>

ЗАСТРАХОВАНІ ОСОБИ:

<p>1. Працівники – громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ) та особи без громадянства, які працюють:</p> <ul style="list-style-type: none"> – на підприємствах, в установах та організаціях, в інших юридичних осіб, зазначених в абзацах 2 та 8 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»; – у фізичних осіб - підприємців на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством; – у фізичних осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та в інших фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту). <p style="text-align: center;"><i>П. 2 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>		<p style="text-align: center;">3,6%</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 1 ч. 7 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>2. Громадяни України, які працюють у розташованих за межами України дипломатичних представництвах і консульських установах України, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах підприємств, установ та організацій (зокрема міжнародних), утворених відповідно до законодавства України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ).</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 1 п. 6 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Цей розмір єдиного внеску на ЗДСС не застосовується до платників, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, що дає право на одержання пенсії відповідно до законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», Митного кодексу України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р., а також для льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації (пілотів, штурманів, бортінженерів, бортмеханіків, бортрадистів, льотчиків-наглядачів) і бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах (див. п. 6 цієї частини таблиці).</p>
<p>3. Громадяни України та особи без громадянства, які працюють у дипломатичних представництвах і консульських установах іноземних держав, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах іноземних підприємств, установ та організацій (зокрема міжнародних), розташованих на території України.</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 2 п. 6 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>		

<p>4. Особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян та отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на такій посаді.</p> <p style="text-align: center;"><i>П. 7 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>		
<p>5. Працівники воєнізованих формувань, гірничорятувальних частин незалежно від підпорядкування, а також особовий склад аварійно-рятувальної служби, утвореної відповідно до законодавства на постійній основі.</p> <p style="text-align: center;"><i>П. 8 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>		
<p>6. Платники, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, що дає право на одержання пенсії відповідно до законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про статус народного депутата України», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», Митного кодексу України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р., а також для льотних екіпажів повітряних суден цивільної авіації (пілотів, штурманів, бортінженерів, бортмеханіків, бортрадистів, льотчиків-наглядачів) і бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах.</p> <p style="text-align: center;"><i>Пункти 2, 6–8 ч. 1 ст. 4, ч. 9 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p style="text-align: center;">6,1%</p> <p style="text-align: center;"><i>Ч. 9 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>7. Працівники-інваліди, які працюють на підприємствах УТОГ чи УТОС.</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 2 ч. 7 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до ЗУ «Про оплату праці».</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p style="text-align: center;">2,85%</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 2 ч. 7 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>

<p>8. Фізичні особи, які виконують роботи (надають послуги) на підприємствах, в установах та організаціях, в інших юридичних осіб, зазначених в абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», чи у фізичних осіб – підприємців або осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, за цивільно-правовими договорами (крім фізичних осіб – підприємців, якщо виконувані ними роботи (надані послуги) відповідають видам діяльності відповідно до відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців).</p> <p><i>П. 3 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами.</p> <p><i>П. 1 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>2,6%</p> <p><i>Ч. 8 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>9. Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби), особи рядового і начальницького складу.</p> <p><i>П. 9 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума грошового забезпечення</p> <p><i>Ч. 10 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>2,6%</p> <p><i>Ч. 10 ст. 8</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>
<p>10. Фізичні особи – підприємці (крім тих, які обрали спрощену систему оподаткування) та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.</p> <p><i>П. 4 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності¹.</p> <p>При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожен місяць, у якому отримано дохід (прибуток)².</p> <p><i>Абз. 1 п. 2 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	
<p>11. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю, а саме науковою, літературною, артистичною, художньою, освітньою або викладацькою, а також медичною, юридичною практикою, в тому числі адвокатською, нотаріальною діяльністю, або особи, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід безпосередньо від цієї діяльності, за умови, що такі особи не є найманими працівниками чи підприємцями.</p> <p><i>П. 5 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності¹.</p> <p>При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожен місяць, у якому отримано дохід (прибуток)².</p> <p><i>Абз. 1 п. 2 ч. 1 ст. 7</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	

¹ До членів сімей фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, належать дружина (чоловік), батьки, діти та інші утриманці, які досягли 15-річного віку, не перебувають у трудових або цивільно-правових відносинах з такою фізичною особою – підприємцем, але спільно з ним провадять підприємницьку діяльність і отримують від цього частину доходу (абз. 2 п. 2 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

² Мінімальний страховий внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це сума єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановлений законом на місяць, за який нараховується заробітна плата (дохід), та підлягає сплаті щомісяця (п. 5 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

<p>12. Фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, та члени сімей цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності¹.</p> <p><i>П. 4 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума, що визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на ЗДСС за кожну особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»².</p> <p><i>П. 3 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>34,7%</p> <p><i>Абз. 1 ч. 11 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>
<p>13. Особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності, перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами і отримують допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами.</p> <p><i>П. 11 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами.</p> <p><i>Абз. 1 п. 4 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>2%</p> <p><i>Ч. 12 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>
<p>Платники, зазначені нижче у пунктах 14–17 таблиці, звільняються від сплати єдиного внеску на ЗДСС із сум отриманих ними грошового забезпечення, допомоги або компенсації (абз. 2 п. 4 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).</p> <p>Нарахування та сплата єдиного внеску за цих платників здійснюється за рахунок коштів державного бюджету в порядку встановленому КМУ, але не менше мінімального страхового внеску за кожну особу (абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).</p>		
<p>14. Батьки – вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства.</p> <p><i>П. 10 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума грошового забезпечення, нарахована за базовий звітний період (у разі, ці платники не працюють).</p> <p><i>Підпункт 4 п. 2 Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.</i></p>	

¹ При цьому слід мати на увазі, що фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену систему оподаткування, звільняються від сплати за себе єдиного внеску, якщо вони є пенсіонерами за віком або інвалідами та отримують відповідно до закону пенсію або соціальну допомогу. Такі особи можуть бути платниками єдиного внеску виключно за умови їх добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (ч. 4 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

² Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це максимальна сума доходу застрахованої особи, яка до 1 жовтня 2011 р. дорівнювала 15 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом, на яку нараховується єдиний внесок, а з 1 жовтня 2011 р. – 17 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом, на яку нараховується єдиний внесок (п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» підпункт 3.16. Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженою Постановою правління ПФУ від 27 вересня 2010 р. № 21-5).

<p>15. Особи, які проходять строкову військову службу у ЗСУ, інших утворених відповідно до закону військових формуваннях, СБУ, органах МВС України та службу в органах і підрозділах цивільного захисту.</p> <p><i>П. 12 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума грошового забезпечення, нарахована за базовий звітний період.</p> <p><i>Підпункт 1 п. 2</i> <i>Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.</i></p>	
<p>16. Особи, які відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.</p> <p><i>П. 13 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, нарахована за базовий звітний період.</p> <p><i>Підпункт 2 п. 2</i> <i>Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.</i></p>	<p>33,2%</p> <p><i>П. 3</i> <i>Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.</i></p>
<p>17. Один з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за інвалідом І групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства.</p> <p><i>П. 14 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Сума допомоги або компенсації, нарахованих за базовий звітний період.</p> <p><i>Підпункт 3 п. 2</i> <i>Порядку нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб, затвердженого постановою КМУ від 2 березня 2011 р. № 178.</i></p>	
<p align="center">ЗАСТРАХОВАНІ ОСОБИ, котрі хоч і не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, однак реалізували своє право на добровільну сплату єдиного внеску на ЗДСС відповідно до положень ст. 10 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»:</p>		
<p>18. Особи, зазначені у пунктах 4 та 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які виявили бажання брати участь на добровільних засадах у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.</p> <p><i>Пункти 4 та 5 ч. 1 ст. 4</i> ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p>	<p>Залежно від конкретної категорії платників (див. пункти 2 і 3 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»):</p>	<p>36,6%</p> <p><i>Абзаци 2 і 3 ч. 11 ст. 8</i> <i>ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>

<p>19. Особи, зазначені у пунктах 4 та 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які виявили бажання брати участь на добровільних засадах у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.</p> <p style="text-align: center;"><i>Пункти 4 та 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>а) сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб; б) сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності; в) сума, що визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на ЗДСС за кожен особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p style="text-align: center;"><i>Пункти 2 і 3 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p style="text-align: center;">36,21%</p> <p style="text-align: center;"><i>Абзаци 2 і 4 ч. 11 ст. 8 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>
<p>20. Особи, зазначені у пунктах 4 та 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», які виявили бажання бути застрахованими за всіма видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійним, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності).</p> <p style="text-align: center;"><i>Пункти 4 та 5 ч. 1 ст. 4, Абз. 2 ч. 1 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>а) сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб; б) сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності; в) сума, що визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на ЗДСС за кожен особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p style="text-align: center;"><i>Пункти 2 і 3 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p style="text-align: center;">38,11%</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 5 ч. 11 ст. 8, абз. 2 ч. 6 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>
<p>21. Члени фермерського господарства, особистого селянського господарства – на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та пенсійне страхування.</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 3 ч. 1 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума, що визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за кожен особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p style="text-align: center;"><i>П. 3 ч. 1 ст. 7, абз. 2 ч. 6 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>а) на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – 33,2%; б) на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття - 1,5%; в) на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, - 1,9%; г) на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, - 1,51%.</p>
<p>22. Громадяни України, які працюють за межами України, – на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.</p> <p style="text-align: center;"><i>Абз. 4 ч. 1 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>Сума, що визначаються такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не менше мінімального страхового внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за кожен особу та не більше максимальної величини бази нарахування цього внеску, встановленої ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p style="text-align: center;"><i>П. 3 ч. 1 ст. 7, абз. 2 ч. 6 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>	<p>д) на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за всіма видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійним, на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які</p>

<p>23. Особи, які досягли 16-річного віку та не належать до платників єдиного внеску, визначених пунктами 2-14 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», у тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють в Україні, громадяни України, які працюють або постійно проживають за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.</p> <p><i>Абз. 5 ч. 1 ст. 10, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>		<p>спричинили втрату працездатності) – 38,11%.</p> <p><i>Абзаци 2, 3 ч. 6 ст. 10, Абз. 5 ч. 11 ст. 8, ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</i></p>
--	--	---

**Перелік видів виплат,
що здійснюються за рахунок коштів роботодавців,
на які не нараховується єдиний внесок на ЗДСС¹**

I. Виплати, які здійснюються у грошовій формі

1. Соціальні допомоги та виплати, встановлені колективним договором (працівникам, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на народження дитини, сім'ям з неповнолітніми дітьми тощо).

2. Одноразова допомога працівникам, які виходять на пенсію згідно із законодавством та колективними договорами (включаючи грошову допомогу державним службовцям та науковим (науково-педагогічним) працівникам), військовослужбовцям при звільненні з військової служби.

3. Надбавки та доплати до державних пенсій працюючим пенсіонерам.

4. Вихідна допомога у разі припинення трудового договору.

5. Відшкодування, нараховані працівникам за час затримки розрахунку при звільненні.

6. Витрати на відрядження, а саме: добові (у повному обсязі), вартість проїзду, витрати на наймання житлового приміщення.

Компенсаційні виплати та добові, які виплачуються у разі переїзду на роботу в іншу місцевість згідно із законодавством.

7. Виплати в установленому розмірі особам, які потерпіли від Чорнобильської катастрофи (крім надбавок та доплат до тарифних ставок (окладів, посадових окладів) у розмірах, передбачених законодавством, за роботу на територіях радіоактивного забруднення, оплата додаткових відпусток, що надаються відповідно до ЗУ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»).

8. Компенсація моральної шкоди працівникам, що виплачується за рішенням суду.

9. Винагорода, що сплачується за авторським договором на створення та використання творів науки, літератури та мистецтва, крім гонорару штатним працівникам редакцій газет, журналів, інших засобів масової інформації, видавництв,

---

¹Зазначений перелік затверджено постановою КМУ від 22 грудня 2010 р. N 1170.

установ мистецтва та (або) оплата їх праці, що нараховується за ставками (розцінками) авторської (постановочної) винагороди, нарахованої на відповідному підприємстві.

Винагороди за відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції та їх використання.

10. Надбавки (польове забезпечення) до тарифних ставок і посадових окладів працівників, що направляються для виконання монтажних, налагоджувальних, ремонтних і будівельних робіт, і працівників, робота яких виконується вахтовим методом, постійно проводиться в дорозі або має роз'їзний (пересувний) характер, у визначених законодавством розмірах.

11. Компенсації працівникам за використання для потреб виробництва власного інструмента та особистого транспорту.

12. Довічна плата за звання дійсного члена та члена-кореспондента академії наук.

13. Позики, видані працівникам для поліпшення житлових умов, на індивідуальне будівництво, заведення домашнього господарства.

14. Матеріальна допомога разового характеру, що надається окремим працівникам у зв'язку із сімейними обставинами, на оплату лікування, оздоровлення дітей, поховання.

15. Допомога, що виплачується молодим спеціалістам під час відпустки після закінчення навчального закладу.

II. Виплати, які надаються в натуральній або грошовій формі

1. Вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих працівникам в обсягах та за переліком професій, затвердженим постановою КМУ від 14 квітня 2004 р. № 462 «Деякі питання обкладення податком з доходів фізичних осіб вартості безоплатно наданих вугілля та вугільних брикетів», або виплата грошової компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів.

2. Платіж згідно з договорами добровільного медичного та пенсійного страхування працівників і членів їх сімей.

3. Витрати на колективне харчування плавскладу річкового, морського та рибпромислового флоту, а також харчування льотного складу цивільної авіації під час виконання завдань польоту, що можуть бути прирівняні до добових витрат, що виплачуються у разі відрядження.

4. Витрати на харчування учасників спортивних заходів, у тому числі суддів, на час перебування на спортивних змаганнях та навчально-тренувальних зборах у межах установлених норм.

5. Відшкодування працівникам витрат на придбання ними спецодягу та інших засобів індивідуального захисту в разі невидачі їх роботодавцем або вартість виданого згідно з діючими нормами спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів, молока та лікувально-профілактичного харчування.

6. Вартість придбаних роботодавцем проїзних квитків, що персонально не розподіляються між працівниками, а видаються їм у разі потреби для виконання виробничих завдань (у зв'язку із специфікою роботи).

7. Витрати на перевезення працівників до місця роботи як власним, так і орендованим транспортом (крім оплати праці водіїв).

8. Вартість подарунків до свят і квитків на видовищні заходи для дітей працівників.

9. Витрати на підготовку та перепідготовку кадрів (крім суми заробітної плати, що зберігається за основним місцем роботи працівників, за час їх навчання з відривом від виробництва в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів), а саме:

– витрати на оплату навчання працівників у вищих навчальних закладах та установах підвищення кваліфікації, професійної підготовки та перепідготовки кадрів;

– стипендії слухачам підготовчих відділень, студентам, аспірантам, направленим підприємствами на навчання з відривом від виробництва у вищі навчальні заклади;

– оплата проїзду до місцезнаходження навчального закладу та назад;

– витрати, пов'язані з організацією навчального процесу (придбання навчального матеріалу, оренда приміщень).

10. Витрати на проведення культурно-освітніх і оздоровчих заходів та утримання громадських служб (крім оплати праці працівників, які їх обслуговують).

Витрати на благоустрій садівничих товариств (будівництво шляхів, енерго- та водопостачання, осушення та інші витрати загального характеру), будівництво гаражів для працівників.

11. Витрати на платне навчання працівників і членів їх сімей, не пов'язане з виробничою необхідністю, згідно з договором між підприємством та навчальним закладом.

12. Вартість житла, переданого у власність працівникам.

13. Витрати на оплату послуг з лікування працівників, які були надані установами охорони здоров'я.

14. Доходи за акціями та інші доходи від участі працівників у власності підприємства (дивіденди, відсотки, виплати за паями), а також доходи від здавання в оренду землі.

**Розміри єдиного внеску на ЗДСС
відповідно до класів професійного ризику виробництва**

Клас професійного ризику виробництва	Розмір єдиного внеску	Клас професійного ризику виробництва	Розмір єдиного внеску	Клас професійного ризику виробництва	Розмір єдиного внеску
1	36,76	24	37,30	47	38,24
2	36,77	25	37,33	48	38,26
3	36,78	26	37,39	49	38,28
4	36,79	27	37,45	50	38,45
5	36,80	28	37,51	51	38,47
6	36,82	29	37,58	52	38,52
7	36,83	30	37,60	53	38,54
8	36,85	31	37,61	54	38,57
9	36,86	32	37,65	55	38,66
10	36,88	33	37,66	56	38,74
11	36,90	34	37,77	57	39,01
12	36,92	35	37,78	58	39,02
13	36,93	36	37,86	59	39,10
14	36,95	37	37,87	60	39,48
15	37,00	38	37,96	61	39,76
16	37,04	39	37,97	62	39,90
17	37,06	40	37,99	63	40,19
18	37,13	41	38,00	64	40,40
19	37,16	42	38,03	65	42,61
20	37,17	43	38,05	66	42,72
21	37,18	44	38,10	67	49,70
22	37,19	45	38,11		
23	37,26	46	38,19		

Примітки:

1. Клас професійного ризику виробництва страхувальника з урахуванням виду його економічної діяльності визначає Фонд соцстрахування від нещасних випадків, який приймає відповідне рішення на підставі інформації, отриманої від органів доходів і зборів.

2. Класифікація галузей економіки та видів робіт за професійним ризиком виробництва наведена у Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, затвердженому постановою КМУ від 13 вересня 2000 р. № 1423.

3. Визначаючи клас професійного ризику конкретного виробництва слід мати на увазі, що:

1) суб'єкт господарської діяльності, який провадить господарську діяльність у декількох видах економічної діяльності, під час визначення розміру єдиного внеску відноситься до класу професійного ризику виробництва за основним видом його економічної діяльності;

2) відокремлений підрозділ юридичної особи (філія або представництво), розрахунки з оплати праці якого проводяться нецентралізовано, під час визначення розміру єдиного внеску відноситься до того виду економічної діяльності, якому відповідає його діяльність;

3) відокремлений підрозділ юридичної особи (філія або представництво), який провадить свою діяльність у декількох видах економічної діяльності, відноситься до класу професійного ризику виробництва за основним видом його економічної діяльності.

Страхові внески на ЗДПС від страхувальників і застрахованих осіб у 2010 році¹

Платники	Ставки нарахування для платників – страхувальників	Ставки утримання із платників – застрахованих осіб
<p>I. Страхувальники:</p> <p>1. Роботодавці: а) підприємства, установи й організації, створені відповідно до законодавства України, незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання, об'єднання громадян, профспілки, політичні партії (у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, профспілок, політичних партій, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами), фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності та інші особи (включаючи юридичних та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування – фіксований податок, єдиний податок та фіксований сільськогосподарський податок), які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, або за договорами цивільно-правового характеру; б) колективні та орендні підприємства, сільськогосподарські кооперативи, у тому числі ті, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок); в) дипломатичні представництва, консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств та організацій (у тому числі міжнародних), створених відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами; г) іноземні дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств та організацій, міжнародних організацій, розташованих на території України.</p> <p>2. Підприємства, установи, організації, військові частини та органи, які виплачують заробітну плату (винагороду), грошове забезпечення, допомогу.</p> <p>3. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі ті, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок).</p> <p>4. Члени сімей фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.</p> <p>5. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно, – займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності.</p> <p>6. Особи, які досягли 16-річного віку та не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють на території України, громадяни України, які постійно</p>	<p>33,2% від суми фактичних витрат на оплату праці працівників</p>	<p>2% від суми сукупного оподаткованого доходу</p>
	<p>4% від суми витрат на оплату праці працюючих інвалідів</p>	
	<p>4% від суми витрат на оплату праці всіх працівників громадських організацій інвалідів, де кількість інвалідів становить не менше 50 % загальної чисельності працюючих</p>	
	<p>33,2% від суми фактичних витрат на оплату праці найманих працівників платників фіксованого сільськогосподарського податку</p>	

¹ Тобто до моменту набрання чинності ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

<p>проживають або працюють за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, з моменту укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відповідно до ст. 12 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».</p> <p>II. Застраховані особи:</p> <p>1. Громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ) та особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, створених відповідно до законодавства України, незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання, у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах цих підприємств та організацій, в об'єднаннях громадян, у фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та інших осіб (включаючи юридичних та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування – фіксований податок, єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок) на умовах трудового договору (контракту) або працюють на інших умовах, передбачених законодавством, або виконують роботи на зазначених підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за договорами цивільно-правового характеру.</p> <p>2. Члени колективних та орендних підприємств, сільськогосподарських кооперативів, у тому числі тих, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок).</p> <p>3. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі ті, які обрали особливий спосіб оподаткування (фіксований податок, єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок).</p> <p>4. Члени сімей фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності.</p> <p>5. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно, – займаються адвокатською, нотаріальною, творчою та іншою діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу безпосередньо від цієї діяльності.</p> <p>6. Громадяни України, які працюють у розташованих за межами України дипломатичних представництвах, консульських установах України, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах підприємств та організацій (у тому числі міжнародних), створених відповідно до законодавства України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ).</p> <p>7. Громадяни України та особи без громадянства, які працюють в іноземних дипломатичних представництвах та консульських установах іноземних держав, філіях, представництвах, інших відокремлених підрозділах іноземних підприємств та організацій, міжнародних організацій, розташованих на території України (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ).</p> <p>8. Особи, обрані на виборні посади до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, профспілок, політичних партій, які отримують заробітну плату (винагороду) за роботу на виборній посаді.</p> <p>9. Працівники воєнізованих формувань,</p>	<p style="text-align: center;">42%</p> <p>від суми витрат на оплату праці найманих працівників із числа осіб льотних екіпажів (пілотів, штурманів, бортінженерів, бортмеханіків, бортрадистів, льотчиків-наглядачів) і бортоператорів, які виконують спеціальні роботи в польотах</p>	<p style="text-align: center;">1%</p> <p>від суми сукупного оподаткованого доходу, якщо він не перевищує 150 гривень</p> <p style="text-align: center;">2%</p> <p>від суми сукупного оподаткованого доходу, якщо він становить від 150 до 250 гривень</p> <p style="text-align: center;">3%</p> <p>від суми сукупного оподаткованого доходу, якщо він становить від 250 до 350 гривень</p> <p style="text-align: center;">4%</p> <p>від суми сукупного оподаткованого доходу, якщо він становить від 350 до 500 гривень</p> <p style="text-align: center;">5%</p> <p>від суми сукупного оподаткованого доходу, якщо він перевищує 500 гривень</p>
--	--	--

<p>гірничорятувальних частин незалежно від підпорядкування, а також особовий склад аварійно-рятувальної служби, створеної відповідно до законодавства на постійній основі.</p> <p>10. Особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу.</p> <p>11. Особи, які проходять професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації з відривом від виробництва за направленням підприємств, установ, організацій (без збереження заробітної плати та з отриманням стипендії відповідно до законодавства).</p> <p>12. Особи, які отримують допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.</p> <p>13. Особи, які досягли 16-річного віку та не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, у тому числі іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають або працюють на території України, громадяни України, які постійно проживають або працюють за межами України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, з моменту укладення договору про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування відповідно до ст. 12 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».</p> <p>14. Особи, які відповідно до законів отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.</p> <p>15. Один з непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікун, піклувальник, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючі працездатні особи, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства.</p> <p>16. Особи, які проходять строкову військову службу у ЗСУ, СБУ, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, а також в органах МВС України.</p> <p>17. Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), особи рядового і начальницького складу.</p> <p>18. Батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу, прийомні батьки, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства.</p>		
---	--	--

**Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування
з окремих видів господарських операцій**

Платники	Вид операції	База нарахування	Розмір ставки
<p>1. Суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють торгівлю ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння.</p> <p align="center"><i>п. 6 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 6 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Торгівля ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння.</p> <p align="center"><i>п. 6 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 6 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Вартість реалізованих ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння, визначена в касовому чекові</p> <p align="center"><i>п. 5 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; пункти 7, 9 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p align="center">5%</p> <p align="center"><i>п. 7 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 7 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>
<p>2. Підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, фізичні особи, які набувають право власності на легкові автомобілі, що підлягають першій державній реєстрації в Україні в підрозділах Державної автомобільної інспекції МВС України, крім випадків забезпечення легковими автомобілями інвалідів згідно із законодавством та успадкування легкових автомобілів відповідно до закону.</p> <p align="center"><i>п. 7 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 12 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Набуття права власності на легкові автомобілі шляхом:</p> <ul style="list-style-type: none"> – купівлі легкових автомобілів, у тому числі у виробників або торговельних організацій (крім випадків забезпечення автомобілями інвалідів згідно із законодавством); – міни; – дарування (безоплатної передачі); – успадкування (крім випадків успадкування легкового автомобіля за законом); – з інших підстав, передбачених законодавством. <p align="center"><i>п. 7 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 12 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Вартість легкового автомобіля, визначена відповідно до договорів купівлі-продажу, довідок-рахунків торговельних організацій, договорів міни, довідок органів митної служби, актів експертної оцінки вартості автомобіля, інших документів, що підтверджують цю вартість.</p> <p align="center"><i>п. 6 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 13 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p align="center">3%</p> <p>(якщо об'єкт оподаткування не перевищує 165 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року)</p> <p align="center">4%</p> <p>(якщо об'єкт оподаткування перевищує 165, але не перевищує 290 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року)</p> <p align="center">5%</p> <p>(якщо об'єкт оподаткування перевищує 290 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня звітного року)</p> <p align="center"><i>п. 8 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 13 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>

<p>3. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та фізичні особи, які придбавають нерухоме майно.</p> <p><u>За винятком:</u> а) державних підприємств, установ і організацій, що придбавають нерухоме майно за рахунок бюджетних коштів, б) установ та організацій іноземних держав, що користуються імунітетами і привілеями згідно із законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, в) громадян, які придбавають житло і перебувають у черзі на одержання житла або придбавають житло вперше¹.</p> <p><i>п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-1 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Купівля-продаж нерухомого майна</p> <p><i>п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-1 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>Вартість нерухомого майна, зазначена в договорі купівлі-продажу такого майна.</p> <p><i>п. 8 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-1 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p>1%</p> <p><i>п. 10 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-1 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>
--	--	--	---

¹ При цьому нерухомим майном вважається жилий будинок або його частина, квартира, садовий будинок, дача, гараж, інша постійно розташована будівля, а також інший об'єкт, що підпадає під визначення групи 3 основних засобів та інших необоротних активів згідно з ПК України (абз. 2 п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»).

<p>4. Підприємства, установи та організації, фізичні особи, які користуються послугами стільникового рухомого зв'язку¹, а також оператори цього зв'язку, які надають свої послуги безоплатно.</p> <p>Збір <u>не сплачується</u> якщо послугами стільникового зв'язку користуються річкові, морські, повітряні, космічні транспортні засоби, засоби наземного технологічного транспорту (у тому числі таксі), що мають стаціонарно вбудоване обладнання радіозв'язку, радіонавігації та радіоастрономії, яке не може бути відокремлено від таких засобів без втрати його технологічних або експлуатаційних якостей чи характеристик.</p>	<p>1. Користування послугами стільникового рухомого зв'язку.</p> <p>2. Безоплатне надання послуг стільникового рухомого зв'язку.</p>	<p>Вартість будь-яких послуг стільникового рухомого зв'язку, сплачена споживачами цих послуг оператору, що їх надає, включаючи вартість вхідних та вихідних телефонних дзвінків, абонентську плату, плату (надбавку) за роумінг², суму страхового завдатку, авансу, вартість інших спеціальних послуг, зазначених у рахунку на оплату послуг стільникового рухомого зв'язку³.</p> <p>Документом, що підтверджує сплату цього збору є платіжне доручення оператора про перерахування сум збору на рахунок з обліку коштів спеціального фонду державного бюджету, відкриті в управліннях Державного казначейства України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі.</p> <p>Не є об'єктом оподаткування:</p> <p>а) транслювання програм радіо станціями та телевізійними станціями;</p> <p>б) передавання або прийом інформації за допомогою радіозв'язку мережами відомчого чи технологічного зв'язку, що не мають автоматичної комутації з мережею зв'язку загального користування;</p> <p>в) користування радіотелефонами та радіоподовжувачами, підключеними до номерів квартирних телефонів;</p> <p>г) суми, які сплачуються одним оператором у компенсацію вартості послуг з роумінгу (або покриття від'ємного сальдо взаєморозрахунків з роумінгу) іншому оператору, який надав такі послуги.</p> <p style="text-align: center;"><i>п. 9 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про збір на обов'язкове</i></p>	<p>7,5%</p>
---	--	---	--------------------

¹ Послуги стільникового рухомого зв'язку – це послуги з передачі мережею зв'язку загального користування голосу, сигналів, звуків, зображень, друкованих чи письмових матеріалів або символів, призначених для конкретного абонента, у разі, коли для їх прийому або передачі використовується обладнання радіозв'язку.

Радіозв'язок – це електровз'язок, що здійснюється шляхом поширення електромагнітних хвиль у вільному просторі без штучного спрямовуючого середовища.

² Роумінг – послуга стільникового рухомого зв'язку, яка забезпечує можливість абонентам здійснювати двосторонній зв'язок без подання будь-якої попередньої заяви або з такою під час переміщення із зони дії одного оператора до іншого як у межах України, так і за її межами.

³ При цьому слід мати на увазі, що:

а) у разі продажу прав на тимчасове користування послугами стільникового рухомого зв'язку у вигляді магнітних карт, мікросхем або чипів об'єктом оподаткування є вартість їх продажу.

б) у разі, коли оператор стільникового зв'язку надає послуги з цього зв'язку безоплатно, об'єктом оподаткування є вартість таких послуг, визначена за звичайними розцінками (тарифами) такого оператора.

в) у разі, коли особа надає засоби, споруди або мережу зв'язку в оренду (лізинг) або передає ці об'єкти в інші види користування іншій особі, яка виконує функції оператора щодо третіх осіб, об'єктом оподаткування є тільки послуги, які надаються такою другою особою таким третім особам.

<p><i>п. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-12 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p><i>п. 10 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-12 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p><i>державне пенсійне страхування»; п. 15-14 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>	<p><i>п. 11 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»; п. 15-14 Порядку сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, затвердженого постановою КМУ від 3 листопада 1998 р. № 1740.</i></p>
--	--	---	--

Додаток К

**Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування,
що зумовлений витратами на виплату та доставку пенсій
окремим категоріям громадян¹**

Платники	База нарахування	Розмір (ставка)
<p>1. Суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи та організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників.</p>	<p>Фактичні витрати на виплату і доставку пенсій, призначених відповідно до пунктів «б» – «з» ст. 13 ЗУ «Про пенсійне забезпечення» до досягнення працівниками пенсійного віку, передбаченого ст. 12 ЗУ «Про пенсійне забезпечення»;</p>	<p align="center">100%</p>
<p>2. Філії, відділення та інші відокремлені підрозділи платників збору, зазначених у пункті 1 цієї таблиці, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж платник збору, територіальної громади.</p>		
<p><i>Якщо зазначені вище суб'єкти (пункти 1 і 2) є платниками фіксованого сільськогосподарського податку, то вони цей збір не сплачують.</i></p>		

¹ Порядок нарахування обчислення та сплати такого збору регламентується положеннями пунктів 1 і 2 ч. 1 ст. 1; абз. 4 п. 1 ч. 1 ст. 2; частинами 1 і 2 ст. 3; абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування».

Додаток Л

**Відомості про зареєстровані на території України злочини,
передбачені ст. 212-1 КК України, за 2001–2013 рр.¹**

ГУМВС України, УМВС України в регіонах та УМВС України на транспорті	Кількість зареєстрованих злочинів							9 місяців 2013 р.
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	
АРК						1		4
Вінницька область		1			2			
Волинська область			1					
Дніпропетровська область			1	3	2		1	
Донецька область			2		1	2	1	3
Житомирська область								2
Закарпатська область								
Запорізька область	1				1			
Івано-Франківська область								
Київська область								
м. Київ						1	1	
Кіровоградська область			1		1	1	1	
Луганська область		1	1					7
Львівська область			1	1			1	
Миколаївська область								
Одеська область								
Полтавська область								3
Рівненська область								1
м. Севастополь				1				
Сумська область				2				
Тернопільська область				1		1		
Харківська область				1				1
Херсонська область					1			
Хмельницька область								
Черкаська область								
Чернігівська область								
Чернівецька область							1	1
Усього по УМВС	1	2	7	9	8	6	5	22
Донецька залізниця								
Львівська залізниця								

¹ За інформацією Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, наданою в листі № 16/2-6904 від 30 вересня 2013р. При цьому слід звернути увагу на те, що у 2005 році жодного факту вчинення злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, на території нашої держави зареєстровано не було.

Одеська залізниця								
Придніпровська залізниця								
Південно-Західна залізниця								
Південна залізниця								
Усього по залізницях								
Усього по Україні	1	2	7	9	8	6	5	22
Усього по Україні за період з 13 грудня 2005 р. до 1 жовтня 2013 р.	60							

**Інформація про кількість засуджених осіб
за ст. 212-1 КК України
у 2005–2013 рр.¹**

Період часу	Кваліфікація		
	ч. 1 ст. 212-1 КК України	ч. 2 ст. 212-1 КК України	ч. 3 ст. 212-1 КК України
2005 р.	0	0	0
2006 р.	0	0	0
2007 р.	2	0	0
2008 р.	2	1	0
2009 р.	4	2	5
2010 р.	2	0	0
2011 р.	1	1	16
2012 р.	2	3	8
I півріччя 2013 р.	1	0	4
Усього	14	7	33

¹ За інформацією Державної судової адміністрації України, наданою в листі № 15-6183/13 від 26 вересня 2013 р.

**Інформація про види основних покарань,
що призначалися засудженим у вчиненні злочинів,
передбачених ст. 212-1 КК України,
у 2005–2013 рр.¹**

Кваліфікація, рік засудження та вид призначеного основного покарання		
ч. 1 ст. 212-1 КК України	ч. 2 ст. 212-1 КК України	ч. 3 ст. 212-1 КК України
2007 р.		
1 – штраф від 300 до 500 НМДГ; 2 – штраф від 300 до 500 НМДГ;		
2008 р.		
3 – штраф від 300 до 500 НМДГ; 4 – штраф від 300 до 500 НМДГ;	1 – штраф від 500 до 2000 НМДГ;	
2009 р.		
5 – штраф (на підставі ст. 69 КК України призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України); 6 – штраф (на підставі ст. 69 КК України призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України); 7 – штраф (на підставі ст. 69 КК України призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України); 8 – штраф від 300 до 500 НМДГ (засудженого звільнено від покарання);	2 – штраф від 550 НМДГ; 3 – штраф 500 НМДГ (на підставі ч. 2 ст. 69 КК України суд не призначив додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що передбачене в санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України як обов'язкове);	1 – позбавлення волі строком від 3 до 5 (на підставі ст. 69 КК України безальтернативне покарання у виді позбавлення волі призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України); 2 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням); 3 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням); 4 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням); 5 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);
2010 р.		
9 – штраф (на підставі ст. 69 КК України призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 1 ст. 212-1 КК України); 10 – штраф від 300 до 500 НМДГ (засудженого звільнено від покарання);		

¹ За інформацією Державної судової адміністрації України, наданою в листі № 15-6183/13 від 26 вересня 2013 р.

2011 р.

11 – штраф від 300 до 500 НМДГ;

4 – штраф (на підставі ст. 69 КК України призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 2 ст. 212-1 КК України. Від цього ж покарання звільнено з випробуванням).

6 – позбавлення волі строком на 5 років (призначено покарання на рівні найнижчої межі, визначеної санкцією ч. 3 ст. 212-1 КК України);

7 – позбавлення волі строком від 3 до 5 (на підставі ст. 69 КК України безальтернативне покарання у виді позбавлення волі призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України);

8 – позбавлення волі строком від 2 до 3 (на підставі ст. 69 КК України безальтернативне покарання у виді позбавлення волі призначено нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України);

9 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

10 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

11 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

12 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

13 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

14 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

15 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

16 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

17 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

18 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

19 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

20 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

21 – позбавлення волі строком на 5 років (звільнено від покарання з випробуванням);

2012 р.		
<p>12 – штраф від 500 до 1500 НМДГ; 13 – штраф від 500 до 1500 НМДГ;</p>	<p>5 – штраф від 1500 до 3000 НМДГ; 6 – штраф від 1500 до 3000 НМДГ; 7 – штраф від 1500 до 3000 НМДГ.</p>	<p>22 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ; 23 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ; 24 – штраф нижче 10000 НМДГ(на підставі ст. 69 КК України призначено штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України); 25 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням); 26 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням); 27 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням). 28 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням). 29 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням).</p>
I півріччя 2013 р.		
<p>14 – штраф від 500 до 1500 НМДГ.</p>		<p>30 – штраф нижче 10000 НМДГ(на підставі ст. 69 КК України призначено штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України); 31 – штраф нижче 10000 НМДГ(на підставі ст. 69 КК України призначено штраф нижче від найнижчої межі, визначеної у санкції ч. 3 ст. 212-1 КК України); 32 – штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням); 33– штраф від 10000 до 25000 НМДГ (звільнено від покарання з випробуванням);</p>
14 осіб	7 осіб	33 особи

Результати опитування працівників правоохоронних органів¹

Анкета, яка використовувалася для опитування практичних працівників, з узагальненою інформацією щодо змісту отриманих відповідей²

Питання 1. Як Ви вважаєте, який вид основного покарання із передбачених у ст. 51 КК України є найбільш адекватним типовій суспільній небезпеці злочину, описаного ч. 1 ст. 212-1 КК України?

Варіанти відповіді на питання:	Кількість осіб у абсолютному вираженні	Кількість у відсотковому вираженні
1) штраф;	34	65%
2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;	15	29%
3) громадські роботи;	2	4%
4) виправні роботи;	1	2%
5) арешт;	0	0%
6) обмеження волі;	0	0%
7) позбавлення волі на певний строк;	0	0%
8) довічне позбавлення волі.	0	0%

¹ Примітка. У опитуванні взяли участь 52 працівників правоохоронних органів Луганської області із яких 45 слідчих і 7 прокурорів.

² Респондентам ставилися такі питання, які викликали найбільший інтерес у здобувача щодо тих чи інших аспектів розглядуваної теми. Опрацювавши відповіді на них, ми отримали інформацію щодо думки експертів стосовно конкретних проблемних питань.

Питання 2. Як Ви вважаєте, яким має бути розмір штрафу як основного виду покарання за простий вид ухилення від сплати єдиного внеску на ЗДСС та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч.1 ст.212-1 КК України)?

Варіанти відповіді на питання:	Кількість осіб у абсолютному вираженні	Кількість у відсотковому вираженні
1) штраф розміром до 500 НМДГ;	5	15%
1) штраф розміром до 1000 НМДГ;	18	53%
3) штраф розміром від 500 до 1500 НМДГ;	5	15%
4) штраф розміром від 1000 до 2000 НМДГ;	3	9%
4) штраф розміром від 2000 до 3000 НМДГ;	2	6%
4) штраф розміром від 3000 до 5000 НМДГ;	1	3%
4) штраф розміром від 5000 до 10000 НМДГ;	0	0%
4) штраф розміром від 10000 до 15000 НМДГ;	0	0%
4) штраф розміром від 15000 до 20000 НМДГ;	0	0%
4) штраф розміром від 20000 до 25000 НМДГ;.	0	0%

Примітка. Загалом питання щодо розмірів покарання ставилися всім опитуваним незалежно від того, який вид основного покарання із передбачених у ст. 51 КК України з їх точки зору є найбільш адекватним типовій суспільній небезпеці злочину, описаного ч. 1 ст. 212-1 КК України (див. узагальнені результати щодо першого питання).

Утім, оскільки 65 % опитаних (34 особи) на попереднє питання відповіли, що найбільш адекватним видом покарання за злочин, передбачений ч.1 ст.212-1 КК України, є саме штраф, ми вирішили відобразити в наведеній таблиці лише ту інформацію, яка стосується цих респондентів. При цьому слід мати на увазі, що у наведеному питанні за 100% респондентів береться не 52, а 34 особи.

Питання 3. Як Ви вважаєте, який вид основного покарання із передбачених у ст. 51 КК України є найбільш адекватним типовій суспільній небезпеці злочину, описаного ч. 2 ст. 212-1 КК України?

Варіанти відповіді на питання:	Кількість осіб у абсолютному вираженні	Кількість у відсотковому вираженні
1) штраф;	15	29%
2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;	10	19%
3) громадські роботи;	8	15%
4) виправні роботи;	9	17%
5) арешт;	2	4%
6) обмеження волі;	7	13%
7) позбавлення волі на певний строк;	1	2%
8) довічне позбавлення волі.	0	0%

Питання 4. Як Ви вважаєте, який вид основного покарання із передбачених у ст. 51 КК України є найбільш адекватним типовій суспільній небезпеці злочину, описаного ч. 3 ст. 212-1 КК України?

Варіанти відповіді на питання:	Кількість осіб у абсолютному вираженні	Кількість у відсотковому вираженні
1) штраф;	9	17%
2) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;	8	15%
3) громадські роботи;	6	12%
4) виправні роботи;	7	13%
5) арешт;	6	12%
6) обмеження волі;	11	21%
7) позбавлення волі на певний строк;	5	10%
8) довічне позбавлення волі.	0	0%

Питання 5. Яку посаду Ви обіймаєте?

а) слідчого	45	87%
б) прокурора	7	13%

**Оптимальний шлях потенційної диференціації
кримінальної відповідальності за умисне порушення порядку
нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на ЗДСС чи збору на
обов'язкове державне пенсійне страхування залежно від виду кримінального
правопорушення (кримінальний проступок – злочин)¹**

Кримінальний проступок	<p style="text-align: center;">Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування</p> <p>1. Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату, якщо таке діяння призвело до ненадходження коштів у значних розмірах, – карається штрафом до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років, або громадськими роботами на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин.</p> <p>2. Те саме діяння, вчинене за попередньою змовою групою осіб, або якщо воно призвело до ненадходження коштів у великих розмірах, – карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p> <p>3. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення такого кримінального правопорушення сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, штрафні санкції та пеню або, якщо це службова особа юридичної особи, вжила всіх необхідних заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум.</p> <p>Примітка. 1. Під коштами у значних розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p> <p>2. Під коштами у великих розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на обов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, які в три тисячі та більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p>
-----------------------------------	--

¹ У додатку розглядається оптимальний, на нашу думку, шлях диференціації кримінальної відповідальності за умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування залежно від виду кримінального правопорушення у випадку прийняття вітчизняним законодавцем ідеї, закладеної у новому КПК України 2012 р., щодо поділу всіх кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини.

Злочин**Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування**

1. Умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене особою, яка уповноважена здійснювати їх нарахування, обчислення або сплату, якщо воно призвело до ненадходження коштів в особливо великих розмірах, або вчинене особою, раніше судимою за умисне порушення порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, або організованою групою, або із застосуванням обману, –

карається штрафом від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Особа, яка вперше вчинила діяння, передбачене частиною першою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинення такого кримінального правопорушення сплатила єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, штрафні санкції та пеню або, якщо це службова особа юридичної особи, вжила всіх необхідних заходів щодо сплати цією юридичною особою вказаних сум.

Примітка. 1. Під коштами у особливо великих розмірах у цій статті слід розуміти суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законом неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Під умисним порушенням порядку нарахування, обчислення або сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування або збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, вчиненим із застосуванням обману (частина третя цієї статті), слід розуміти таке порушення порядку нарахування, обчислення або сплати цих страхових внесків, яке поєднане із приховуванням від компетентних органів інформації, необхідної для правильного нарахування суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування чи збору на обов'язкове державне пенсійне страхування або із включенням до бухгалтерської чи іншої документації завідомо неправдивих відомостей, та вчинене з метою несплати чи сплати не в повному обсязі зазначених страхових внесків».

Акт впровадження в навчальну діяльність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Луганського державного
університету внутрішніх справ

імені Е.О. Дідоренка
Полковник міліції

В.М. Комарницький

» 11 2013 року

АКТ

впровадження в навчальний процес результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка Степаненка Дмитра Юрійовича

Уклала комісія у складі:

- 1) завідувача відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук, доцента, заслуженого юриста України Левченкова О.І.;
- 2) начальника навчально-методичного центру підполковника міліції Мінчук І.В.;
- 3) начальника кафедри кримінального права кандидата юридичних наук, доцента, майора міліції Письменського Є.О.;
- 4) професора кафедри кримінального права доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Дудорова О.О.

Комісія розглянула дисертаційне дослідження на тему «Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», підготовлене здобувачем кафедри кримінального права Д.Ю. Степаненком, і встановила, що ця праця використана під час розробки навчально-методичних комплексів дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінально-правове забезпечення охорони господарської та службової діяльності».

Висновок: впровадження дисертаційного дослідження «Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», підготовленого здобувачем кафедри кримінального права Д.Ю. Степаненком, у навчальний процес при викладанні дисциплін кафедри кримінального права Луганського

державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка сприяє поглибленню змісту таких дисциплін:

1) «Кримінальне право», тема № 4 «Система заходів кримінально-правового впливу», у лекції та під час проведення семінарського заняття; тема № 14 «Покарання та його призначення», у лекції та під час проведення семінарського заняття; тема № 15 «Звільнення від кримінальної відповідальності. Звільнення від покарання та його відбування», у лекції та під час проведення семінарського і практичного заняття; тема № 24 «Злочини у сфері господарської та пов'язаної з нею діяльності», у лекції та під час проведення семінарського заняття;

2) «Кримінально-правове забезпечення охорони господарської та службової діяльності», тема № 1 «Господарська діяльність як об'єкт кримінально-правової охорони», у лекції та під час проведення семінарського заняття; тема № 2 «Злочини проти фінансової системи», у лекції та під час проведення семінарського заняття; тема № 5 «Відмежування злочинів у сфері господарської діяльності від суміжних злочинів, інших правопорушень та правомірної поведінки», у лекції та під час проведення семінарського заняття.

Завідувач відділу
організації наукової роботи
кандидат юридичних наук, доцент
заслужений юрист України

О.І. Левченков

Начальник
Навчально-методичного центру
підполковник міліції

І.В. Мінчук

Начальник кафедри кримінального права
кандидат юридичних наук, доцент
майор міліції

Є.О. Письменський

Професор кафедри кримінального права
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України

О.О. Дудоров

« 04 » 10 2013 р.

Сігнатури Левченкова О.І., Мінчука І.В.; Письменського Є.О. та Дудорова О.О.

Інспектор ВКЗ

Беленька Т.С.

ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

вул. П. Орлика, 4-а, м. Київ, 01043

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

Комісія у складі в. о. Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ), заслуженого юриста України Міщенко С.М., наукового консультанта заступника голови ВССУ (за цивільно-правовою угодою), судді Верховного Суду України у відставці, заслуженого юриста України Філатова В.М., начальника відділу забезпечення діяльності заступника голови управління забезпечення діяльності голови та заступників голови ВССУ, кандидата юридичних наук, заслуженого юриста України Слущкої Т.І. склала цей акт з приводу розгляду комісією результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка Степаненком Дмитром Юрійовичем на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, на тему: «кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у вигляді пропозицій до проектів постанов Пленуму ВССУ щодо роз'яснення відповідних норм кримінального законодавства.

Комісія вважає, що представлені пропозиції, отримані на основі проведеного дослідження, викликають безсумнівний інтерес, є актуальними та обґрунтованими, а тому будуть взяті до уваги при розробці проектів постанов Пленуму ВССУ.

Виконуючий обов'язки голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України

С. М. Міщенко

науковий консультант заступника голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (за цивільно-правовою угодою), суддя Верховного Суду України у відставці, заслужений юрист України

В. М. Філатов

начальник відділу забезпечення діяльності заступника голови управління забезпечення діяльності голови та заступників голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Т. І. Слущка

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
вих № 223 - 33/0/9-13 від 15.03.2013

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА
Вх. № 861, 09.04 20 13 р.
на 1 аркушах

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-20/12-444

"06" Грудня 2013 р.

Г. Митченко А.Ч.
Степаненко Д.Ю.

**Ректору
Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка
Комарницькому В.М.**

91493, м. Луганськ,
сел. Ювілейне
вул. Генерала Дідоренка, 4

Шановний Віталію Мар'яновичу!

Повідомляємо, що підготовлені здобувачем кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. Дідоренка Степаненком Д.Ю. пропозиції щодо внесення змін Кримінального кодексу України за результатами дисертаційно дослідження на тему: "Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (вих. №510 від 26.02.2013 р.) Комітетом отримані, є слухними і будуть враховані у законодавчій роботі Комітету.

З повагою

Голова Комітету

А. Кожем'якін

ЛУГАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА
Вх. № 516 11.03 2013 р.
на 1 аркушах
полаток 1 аркушах

806000